BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIV
A
30
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

JOANNES CLERICUS.

Natus an. 1657. 19 Mart. S.V.

Nil sine magno [illegible]re dedit mortalibus.

B. Picart ad vivum delin. et sculp. 1700.

M. Pool delin. et Sculp.

Digitized by Google

JOANNIS CLERICI
OPERA PHILOSOPHICA
IN QUATUOR VOLUMINA DIGESTA.

Editio Quinta auctior & emendatior.

AMSTELODAMI,
Apud Rudolph. et Gerard. Wetstenios.
MDCCXXII.

B. R. NEAPOLIS

2

PRÆFATIO

IN

OPERA PHILOSOPHICA,

AD

VERITATIS STUDIOSOS.

QUÆNAM ſit utilitas, quæ præſtantia ſingularum Partium, quibus Philoſophia conſtat, ſingularibus earum præfationibus ſatis oſtendimus. Sed cùm Opuſcula noſtra Philoſophica tertium, deinde quartùm, in hac urbe recuderentur, nonnulla præmittenda duximus, de tota noſtra ratione philoſophandi, quæ paucis complectemur.

Avorum noſtrorum memoriâ, cum Peripatetica Scholaſticorum diſciplina in omnibus Scholis regnum obtineret, nulla pars Philoſophiæ ſtudioſiùs excolebatur Logicâ; quæ tamen iis ſæculis nihil erat, præter meram diſceptandi Artem, nec quidquam ad inventionem Veri, ejúſque inventi commodam expoſitionem conducebat. Hinc fiebat ut ſapientioribus ferè omnibus ſtudia philoſophica ſorderent; quippe quæ videbantur fermè inutilia, & potiùs propter conſuetudinem, quàm propter ullum fructum, qui inde caperetur, excolenda. Ideò cùm in Europa Litterarum cognitio reviviſcere cœpiſſet, præſtantiſſimi quique viri Scholaſticas illas nugas irridere cœperunt; quorum judicio paullatim, in excultioribus Europæ locis, in contemtum venerunt. Poſtea & præſertim XVII ſæculo, exorti ſunt viri ingenio excellentes, qui Mathematicis potiſſimùm diſciplinis inſtructi novam poſteris philoſophandi viam aperuerunt. Ii cùm pulcherrimæ Geometrarum

rum methodi peritiſſimi eſſent, ea feliciſſimè in inveſtigatione Veri uſi ſunt, exemplóque adeò ſuo quanti eſſet oſtenderunt. Sed quia qui primi omnium hanc viam inſtiterunt, potiùs uſi ipſi ſunt Regulis Artis, quàm earum rationem tradiderunt; quippe qui nullam Logicam, ſeu ratiocinandi Artem ſcripſerunt; multi, qui eos meritò mirabantur, toti converſi ſunt ad Mathematicas, Phyſicáſque Diſciplinas, nec tanti eſſe putarunt Logicam, ut ſeorſim doceretur. Qua in re, non poſſumus iis adſentiri. Tametſi enim videmus penitiorem cognitionem methodi Geometricæ, perpetuúmque ejus uſum, iis eſſe inſtar Logicæ; tamen tria obſtant quominùs eorum probandum eſſe inſtitutum exiſtimemus.

Unùm eſt, plerorumque ſtudia non pati, ut ſatis temporis Geometricis illis inquiſitionibus tribuant; quò fieri poſſit, ut uſu ipſo ratiocinandi, ex Geometrica methodo, habitum, con-

ſuetudinémque contrahant rectè ratiocinandi, etiam in alius generis rebus. Quicumque ad Theologiam Antiquitatúmve Eccleſiaſticarum inveſtigationem, ad Juriſprudentiam aut Politicam, ad Medicinam, vel ad Humaniorum Litterarum ſtudia animum ſeriò adpellunt, vix poſſunt ſatis temporis Mathematicis Diſciplinis impendere; ut earum uſu eam, quam dixi, conſuetudinem adquirant. Itaque ſi nulla Logices præcepta hauſerint, neceſſe eſt plerorumque, quorum ingenia per ſe excellentia non ſunt, cognitiones, ratiocinationéſque omnes perturbatiores eſſe ac obſcuriores; quâ re fit ut multis erroribus incauti impediantur, quibus eo minùs expediri poſſunt, quò diutiùs ſe ſe iis ludificari paſſi ſunt. Igitur non parum intereſt Logicam ſeorſim omnes doceri, quia & paucis ejus præcepta tradi poſſunt, & brevi tempore altè in animum admitti: ſi modò per reliquas Philoſophiæ partes conſtanter ex

ejus

ejus Regulis ratiocinentur, qui eas docent.

Alterum, quod non patitur nos in eorum eſſe ſententia, quos confutare cœpimus, eſt quod experimur quotidie; magni eſſe momenti, ſtatim ab initio ſtudiorum, adoleſcentes imbui cognitione perſpicuâ generalium rectæ ratiocinationis Regularum, earúmque ab iis præſtantiam intelligi; non modò ex earum uſu in rebus Mathematicis, ſed etiam in quovis alio rerum genere. Hinc enim fit ut rectè ratiocinari addiſcant, non tantùm conſuetudine, ſed arte quoque ac methodo; ſciántque non modò ſe rectè ratiocinari, ſed & cur rectè ratiocinentur norint, quod ſola Logica ex profeſſo docet. Quo pacto eam ſibi comparant ratiocinandi peritiam multò faciliorem, pleniorem & qua conſtantiùs utuntur. Eâ duce ſibi comparatâ, à qua numquam deſeruntur, quodcumque ratiocinandi argumentum offeratur, id expendunt ac ver-

ſant ex notis Regulis; quarum ope ſi ad cognitionem ipſius rei pervenire nequeant, at certè intelligunt ſe de re ignota pronunciare non poſſe, ſibique ab omnibus erroribus diligenter cavent, aut cavere poſſunt.

Hoc nos deducit ad tertiam rationem, ob quam in ſolo uſu Mathematicarum diſciplinarum adquieſcendum nobis non videtur; quòd, nimirùm, qui ſolâ conſuetudine, ínque uno illo rerum genere longâ exercitatione confirmatâ, ſibi uſum rectè atque ordine cogitandi compararunt; ſæpiſſimè ex illo ambitu, intra quem ſua ſtudia potiſſimùm clauſerunt, tutò egredi non poſſint. Qui optimè ratiocinantur, de rebus merè Mathematicis, ii de aliis, quæ ſunt multò majoris & frequentioris in vita uſûs, ſæpe pueriliter diſputant, qua de re nonnulla diximus Logicæ Parte III. Cap. III, 14. Quin & rectum ordinem in cogitationibus ſuis, ſi res Mathematicas excipias, ſervare neſciunt. Cujus rei duæ ratio-

nes

nes ſunt, quarum prior eſt, quòd numquam abſtractè ſatis adtenderint methodicas illas ſuas Leges, nec ſciant cur ita, uti procedunt, ſit in Mathematicis Diſciplinis progrediendum, & potiùs conſuetudine bene ratiocinentur, quàm peritiâ. Altera quòd pauca argumenta ſint ejuſdem generis, ac Mathematica; quo fit ut qui de hiſce potiſſimùm cogitare adſueti ſunt, de aliis judicare neſciant, ut eodem Logicæ loco monuimus. Logica autem non tradit tantùm Leges ratiocinandi de rebus, quæ mathematicè demonſtrari poſſunt, ſed & de quibuſvis aliis; de quibus in ſecunda Logicæ parte egimus.

Hiſce de rationibus fit ut qui ſatis diu & ſatis adtentè de generalibus rectæ Methodi principiis ac Regulis numquam cogitarunt, nec omni rerum generi ea, quoad ejus fieri poteſt, aptarunt, aut experimentum eorum, quotieſcumque licuit, non ſumſerunt, cognitionémque Legum in uſum non

converterunt; frequentiùs quàm alii in falſas, de innumeris rebus, ratiocinationes, erroréſque inciderint. Poſſemus præſtantiſſimorum virorum exemplis oſtendere non temerè hæc à nobis dici; ſed malumus Lectori eos inveſtigandos relinquere, laudaréque homines, ſummis laudibus ceteroqui dignos, quàm eorum famæ detrahere velle videri, dum ſententiam noſtram comprobamus.

In ceteris partibus Philoſophiæ, Ontologia, Pneumatologia & Phyſica, rectè ratiocinandi Canones ſequi conati ſumus; contra quos tamen, in tanta rerum varietate, ſicubi deliquerimus, hoc nobis, potius quàm Arti, tribuetur; cùm errores noſtri, quicumque ſint, nullâ ratione certiùs intelligi, ac firmiùs, quàm eâ ipsa methodo, quam protulimus, poſſint confutari. Communi ergo humanitati, quæ neminem lapſûs expertem patitur, animóque ſtudiorum aliorum varietate in diverſa diſtracto, tribuentur, & ab æquioribus,

ut

ut ſperamus, condonabuntur. Acerbos homines non moror, indignos quippe qui hæc ſtudia tractent, aut quorum judicii ulla ratio habeatur.

Quod feceramus, in ſecunda horum Operum Editione, ut ſtylum paſſim emendaremus, variáque adderemus ad rem ipſam pertinentia, in tertia quoque & quarta præſtitimus; quamvis tantæ non ſint mutationes. Nonnulla non ſatis perſpicuè, aut commodè expreſſa, clariùs aut commodiùs expreſſimus, voculaſque aliquot, explicationis gratiâ, addidimus. In Phyſicæ præſertim priore Volumine, nonnulla adjecta ſunt, ad totius Mundi ſyſtema pertinentia ex *Chr. Huygenii*, præſtantiſſimi Phyſici, Coſmotheoro, qui poſtea prodiit. In poſteriore etiam, ubi de Coloribus ſermo eſt, mutata ſunt plura, ex præclaris *Iſ. Newtoni* repertis, aliaque paucula aliis in locis. Quin & fini Coronidem ſubjecimus; in qua eorum quæ diximus, in Pneumatologia & Phyſica, de natura Spi-

rituum & Corporum, inſignibus exemplis uſum oſtendimus.

Menda denique, quæ inſcitiæ & incuriæ Typographorum debebantur, & feſtinantes emendantis oculos fugerant, ſuſtulimus; ſi modò alia eorum loco non ſubrepſerint, quod mihi aliàs contigit, nimiùm occupato. At hæc à Lectore non imperito facilè emendabuntur.

Hæc ſcribebam Amſtelodami, Calendis Februariis anni MDCCIV.

Quartùm hæc edebantur, Calendis Juliis anni M DCC X.

Quintùm hæc excudebantur, Calendis Martiis M DCC XXII.

JOAN.

JOANNIS CLERICI
LOGICA
SIVE
ARS RATIOCINANDI.

--- *Neque decipitur Ratio, neque decipit umquam.* Manilius.

OPERUM PHILOSOPHICORUM

TOMUS I.

Editio Quinta auctior & emendatior.

Doctiſſimo & Acutiſſimo

VIRO JOANNI LOCKIO

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

CUM Opuſcula hæc noſtra Philoſophica recuderentur, & mutanda eſſet primi voluminis Dedicatio; non deliberavi, ACUTISSIME LOCKI, an eam nomini Tuo inſcripturus eſſem, cùm jam antea eorum partem Tibi conſecraſſem. Quæ ſola ratio ejus apud me ponderis eſſe debuit, ut omnem dubitationem, ſi quæ fuiſſet, animo meo excuteret. Sed præterea cùm maximo uſui Tua mihi Scripta fuerint hæc ſcribenti, & facem in obſcuriſſimis quæſtionibus ſæpe prætulerint; *fateri*, in limine hujus Opellæ, *per quem profeciſſem ingenui*, ut ille ait, *pudoris* eſſe duxi. Ut à furtis omnibus naturâ ſum alieniſſimus: ita etiam ad reddendum hujuſmodi mutuum, *cùm præſertim ſors fiat ex uſura*, paratiſſimus ſemper fui.

Cùm

Cùm partes aliquot & Epitomen Operis Tui *de Intellectu*, cedro digni, antequàm prælo committeretur, legerem; multa de quibus diu varias animo verſaram cogitationes, clariùs & copioſiùs explicata, multa mihi prorſus nova, cum ſumma voluptate, luſtrabam. Jam dudum arctiores, quàm vulgò creduntur, cognitionibus noſtris fines à Creatore poſitos animadverteram; at eos limites, humanæ numquam tranſiliendos naturæ, perſpicuè ſignare Tuum erat. Qua in re, non minùs utilem erudito orbi operam præſtitiſti, quàm qui inventis ſuis æternam ſibi peperere laudem; neque enim eruditione nova, magis quàm certa ignorantiæ noſtræ cognitione, indigemus. Plura certè, dum nos ea ſcire putamus quæ latent, quàm ſcientiæ inopiâ, quotidie peccamus.

Eodem in Libro omnium notionum, quas animo formare licet, originem & natales; ſermonis, quo eas exprimimus, uſum ac ſignificationem; quæ nos ad dubia, veriſimilia, vera, & falſa judicia ferenda adducant, oſtendere feliciſſimè adgreſſus es. Judiciorum autem noſtrorum fontes, verborum quibus utimur poteſtatem, notionúmque noſtrarum aut occaſiones, aut archetypa noſcere, quanti ſit in inveſtigatione Veri;

ii demum ignorant, qui in ſe numquam deſcenderunt, nec Philoſophiam, vel à limine, ſalutarunt. Certè ſi ab ultimo de re qualibet à nobis lato judicio, ad prima uſque ratiocinationum noſtrarum initia, veſtigia noſtra relegentes, retrogredi ſciremus; falſa à veris faciliùs, quâm ullâ aliâ methodo, & certiùs ſecerneremus.

Hæc cùm omnibus Veri amantibus maximæ eſſe viderem utilitatis, potiſſimùm iis qui ſtudiorum ineunt curriculum auro contrà cara non eſſe debere intelligebam. Molienti ergo mihi Opuſcula, quibus ſtudioſæ Juventuti ad Philoſophiæ cognitionem via ſterneretur, nihil commodius ac felicius accidere potuit aurei Tui Operis lectione; unde innumeras, in rem meam, eximias obſervationes derivare poteram. Multa itaque hîc videbis, quæ Tibi deberi ſenties, & nos ultrò profitemur. At brevitas, in hujuſmodi libris neceſſaria, & Scholarum mores, qui ſine Studioſorum detrimento violari nequeunt, ne ingenii noſtri tenuitatem memoremus, nos in arctiorem gyrum coëgerunt. Quibuſcumque hæc adcuratiùs noſſe cordi erit, eos Operis Tui, VIR DOCTISSIME, copioſiſſimis laticibus ſe proluere oportet. Nos interea hujus Opellæ non pœnite-

tebit, modò ne iis quæ à Te habemus vim & pondus detraxerimus, aut noſtrarum, alienarúmque obſervationum miſturâ nativum cogitationum Tuarum ſplendorem obnubilaverimus. An autem quod voluimus adſequuti ſimus, Tu omnium certiſſimè judicabis; & qui majorem judicii Tui rationem, quàm nos, habeat fruſtra quæſiveris. Vale, VIR PRÆSTANTISSIME, & nos amato.

Dabam Amſtelodami, Calendis Decembribus, M DC XCVII.

MONITUM de V. Editione

In hac quoque Editione, pluribus in locis, multa ſunt addita, & præſertim in Ontologia, ubi ſermo eſt de *Creatione è nihilo* ad calcem Capitis X.

Calendis Februariis anni M DCC XXII.

LECTO-

LECTORI
S. P. D.
JOANNES CLERICUS.

CUM docendæ Philoſophiæ munere, ab aliquot annis, pro virili defungerer, primùm aliena Scripta interpretari adgreſſo moleſtum hoc accidebat; quòd cùm dogmata aut per omnia non probarem, aut multa exigui ùsûs æquo prolixiùs tradi, aliáque utiliſſima vel jejunè tractari, vel prorſus omitti viderem; quædam inter legendum oppugnare, alia ſupplere ac pluribus diducere cogerer. Cùm itaque mihi ea res moleſtiam, & audientibus tironibus ſtudiorum perpturbationem crearet; tandem ad ſcribenda ea, quæ mihi veriora & utiliora videbantur, eâ Methodo, quam commodiſſimam ducebam, animum adpuli. *Logicam*, *Ontologiam*, *Pneumatologiam*, & *Phyſicam* eam in rem conſcripſi, atque edidi; quibus omnia neceſſaria ſtudiorum Philoſophicorum initiis complexus mihi videor.

Si in Logica, ut ab ea incipiam, nihil eſſe novi, aut pleraque nova dixerim, Lectorem perinde fefellero. Methodum in Scholis ſine ratione, ut videbatur, uſitatam ſæpe immutavi; multáque quæ in Logica, quamvis ad ratiocinandi Artem pertineant, tradi non ſolent, iis quæ vulgò in hujuſmodi libris inveniuntur addidi; ut, vel ex Capitum Inſcriptionibus, colligere Lectores poterunt. Summatim tamen hîc potiſſima quæque indicabimus.

Quæ de Idearum ſeptem generibus, in Prima Parte, docentur, ea in aliis Logicis aut planè omitti, aut perfunctoriè ac leviter adtingi ſolent; quæ tamen maximi eſſe momenti, ubi de *ſimplici*

Per-

Perceptione agendum, quicumque ea legerint, ut ſpero, non diffitebuntur. At ne in ingenuitatem peccemus, ingratíve animi peccatum admittamus, eximio libro Anglicè ſcripto, cui *Tentamen de Intellectu* modeſtiſſimus idémque acutiſſimus Scriptor JOANNES LOCKIUS titulum fecit, plurima nos debere profitebimur. Cùm hæc primùm ſcripſimus, ejus Epitomen videramus, ex qua multa disertè tradita hauſimus, nec pauca ex admiſſis Principiis conſectaria deduximus; quæ per omnes hoſce Philoſophicos libros, ſed præſertim in Logica, paſſim ſparſa ſunt. Qua tamen in re ita liberè verſati ſumus, ut quod adridebat ſumſerimus, quod minùs placebat reliquerimus; cùm neminem tanti facere umquam debeamus, ut omnia ejus placita ſine examine admittamus. Nemo unus omnia novit, aut etiam in omnibus peccat. Quare delectus eſt adhibendus.

In Secunda Parte, præter præcipuas quæ tradi ſolent, de Propoſitionum generibus, Doctrinas; à Capite ſeptimo ad decimum, de *Veritate*, *Veriſimilitudine*, *Falſitate* & *Fide*, ea ſcripſimus quæ in aliis hujuſcemodi Opuſculis, non ſine magna diſcentium jactura, prætereuntur, aut nimiâ brevitate docentur.

In Parte Tertia, de utraque Methodo, *Synthetica* & *Analytica*, multò quàm fieri ſolet, exemplum Logicæ Gallicè conſcriptæ, quæ *Portûs Regii* dicitur, ſequuti copioſiùs & adcuratiùs egimus. Ex eo libro pleraque quæ ad Syntheticam Methodum pertinent, mutuum ſumſimus, quæ exemplis tamen noſtris ut plurimum illuſtravimus. Ex alio celeberrimo Opere Gallico, quod *de Inquirenda Veritate* inſcribitur, cùm multa ex iis quæ de *Adtentione*

tentione & *Capacitate* Mentis dicta ſunt, tum pleraque quæ de Analytica Methodo docentur, in hanc noſtram Logicam, more noſtro expolita & illuſtrata, derivavimus. Qua in re exemplis, quæ ex Mathematicis Diſciplinis petuntur, ut plurimum inſuper habitis alia ſubſtituimus. Hæc, nimirum, alia ferè ſtudia culturis ſcripta ſunt, ideòque ea adtulimus exempla, ex quibus intelligerent, quâ arte argumenta Ethica, aut Hiſtorica excuti adcuratiſſimè poſſint. Ac ſanè de hiſce periculoſiſſimi ſunt hominum errores: ut indidem maximi momenti dogmata petita ſunt. Capitis ultimi argumentum cui potiſſimùm debeamus, in ima pagina, profeſſi ſumus; quod quamvis Logicis inuſitatum, nemo, ut opinor, extra rem eſſe quereretur.

In Quarta denique Parte, traditis *Argumentationis* ſolitis Legibus, Artes quarum ope, ſine illis, reponi faciliùs quibuſvis Syllogiſmis, & diſceptari candidiùs ac utiliùs queas, oſtendimus. *Socraticam Methodum* rectiùs diſceptandi Artem diximus, quòd Socrates eâ feliciſſimè primus uſus ſit, & ejusCanonas ex Socraticorum Scriptorum lectione collegerimus. Ut in re ipſa iis, qui *Xenophontem*, aut *Platonem* legerunt, nihil erit novi: ita eam in Logicam, prout nunc vulgò docetur, tranſtuliſſe novum pleriſque videbitur. Ratio verò ſolvendorum ſine Regulis Syllogiſmorum, ea, ſimpliciſſima licèt atque ex ratiocinationis natura petita, à nemine, qualis hîc deſcribitur, quem equidem norim, tradita fuerat. Si tamen hæc, aut quævis alia, quæ nova exiſtimavi, alibi inveniantur, ea ad alios referantur per me licet. Diſcentium commoda, non gloriam hîc ſpectavi.

Ad

AD LECTOREM.

Ad hæc, quæ præter Logicorum morem, ſeu alios paucos ſequuti, ſeu ſine exemplo docuimus, duo accedunt memoratu, ut opinor, haud indigna. Primò, ubique Doctrinas minùs utiles, & quas, propter conſuetudinem tantùm, omittere nefas duximus, ab iis quæ majores uſus præſtant diligenter ſecrevimus, atque utrarumque momenta indicavimus. Qua in re, Peripateticis vetuſtioribus, & recentioribus Scholaſticis parum honorifica multa diximus; quæ fortè aut omiſiſſemus, aut iis condonaſſemus, niſi per plura ſæcula magni ea feciſſent Scholæ; quarum auctoritati, ne diutiùs noceret, aperta opponenda fuit veritas. Secundò, quod & aliis ante nos feliciter ceſſit & Rationi conſentaneum eſt, exemplis Scholaſticorum, ridiculis plerumque, abſtinuimus, ut feriis & utile quidpiam complexis uteremur. Petita, fateor, plurima ſunt ex Theologia, quam cùm oporteret, apud omnes Chriſtianos, adcuratiſſimis conſtare ratiocinationibus, maximo Reipublicæ Chriſtianæ malo, Sophiſmatibus omnis generis, apud quaſdam Chriſtianæ Religionis familias, ſcatet. Alioquin ex alia quavis Diſciplina exempla petere potuiſſemus, niſi ex hac innumera nobis ſponte ſe ſe ingeſſiſſent. Certè ſi uſquam non errare noſtrâ refert, hîc intererat, & facile fuit; niſi potiùs quàm Logicæ, vel rectæ Rationis haud fallacem ductum ſequi, multi Chriſtiani lites ſerere, & factiones alere maluiſſent. Verùm hæ querelæ non ſunt hujus loci. Addidimus in hac Editione Diſſertationem de *argumento Theologico ab invidia ducto*, quam veri amantes legiſſe, ni fallimur, non pœnitebit. Res certè agitur maximi momenti & quotidiani fermè uſûs,

de qua tamen plerique vix umquam ſeriò cogitarunt.

Quid in *Ontologia* & *Pneumatologia* conati ſimus; utrique præfixæ docebunt Præfationes. In hac ut in illa, præſertim tamen in priore, potiſſima quæ à Peripateticis tradi ſolent, paucis explicuimus. Sed quia jejunum nimis fuiſſet Opus, ſolam Hiſtoriam opinionum Scholaſticarum complexum, ſubinde utiliores diſquiſitiones à nobis adſperſæ ſunt. In multis quidem *Renatum Carteſium* ſequimur, ita tamen ut ſæpe quid in ejus opinionibus à nobis deſideretur indicaverimus. Vir ſummus, & præceptis & exemplo nemini, à quo evidens non ſtaret veritas, adſenſum præbendum eſſe nos docuit; nec ſe hac in parte imitatos, ſi viveret, jure vituperare poſſet. Idem ante nos viri doctiſſimi, qui *Carteſium* ceteris omnibus Philoſophis præferebant, factitarunt. Ab eo diſcedentes, ipsâ illâ quam tradidit methodo, non aliâ, quod erraverat deprehenderunt; ideóque ſi ſingularia ejus dogmata non probent, viam ſaltem ab eo oſtenſam ſibi calcatam, grato animo profiteantur neceſſe eſt. An autem meritò in ſuas ipſum interdum peccaſſe leges cenſuerimus, judicabunt harum rerum periti.

Haud raro oſtendere quidem nos poſſe credidimus *Carteſium*, alióſque rem acu non tetigiſſe, ſed meliora adferre non potuimus; niſi rem ſibi ignotam fateri, cùm ignota eſt, quàm notam ſimulare; aut perperam exiſtimare, ſatius habeatur. Si veritatem ipſi invenire non potuimus, at eam, quæ ſecunda laus eſt, undecumque adfulgebit, amplecti ideò paratiores nobis eſſe videbamur.

Ceterùm ſtylo noſtro tenui, nec ubique Latino,

non

non eſt cur à Lectore veniam petamus. Romani ipſi, cùm primùm Latinè philoſophari cœperunt, multas dictiones procudere præſenti notâ coacti ſunt, propter Linguæ ſuæ egeſtatem; quæ hodie nobis major eſt, qui haud paullò plura dicimus, quàm umquam cogitarunt hiſce de rebus Veteres Romani. Ideóque Scholaſticarum vocum uſus, hodie philoſophantibus, vitio verti nequit. *Omne quod de re bona dilucidè dicitur* Ciceroni ipſi *præclarè dici videtur*. *Iſtiuſmodi enim res*, eodem judice, *dicere ornatè velle, puerile eſt; planè autem & perſpicuè expedire poſſe, docti & intelligentis viri*. Detur ergo venia, ut *Apuleii* verba uſurpem, è Lib. I. de doctrina *Platonis*, *novitati verborum rerum obſcuritatibus ſervienti*.

In ſecunda tamen, tertia & quarta Batava Editione, innumeris in locis ſtylum noſtrum refinximus; cùm perſpicuitatis causâ, tum etiam ne ſine neceſſitate barbari fuiſſe videremur. Ad res etiam ipſas quod adtinet, nonnulla emendavimus, atque adjecimus; ob quæ hæ Editiones prioribus multùm anteferendæ ſunt; quas qui habent, ſi nobis credant, abjicient, ut his utantur, ſi modò hæc noſtra Opuſcula uſui eis eſſe poſſint. Addidimus præterea nonnulla Veterum loca, ſed non ſæpe, quibus videbantur noſtra confirmari, aut illuſtrari. Ea aliud agentibus occurrerunt, neç datâ operâ ullum quæſivimus; cùm hîc non auctoritate, ſed ratione nitamur. Vale, LECTOR, & commodis tuis inſervientibus faveto.

LOGICA

Sive

ARS RATIOCINANDI.

PRÆFATIO.

De Origine, Natura, Uſu, & Diviſione Logices.

1. LOGICAM, ſpectatam ſummatim, eſſe *Artem ratiocinandi*, ex quo ejus nomen auditum eſt, omnes norunt. * A *Zenone Eleate*, *Parmenidis* Auditore, qui circiter CCCCL annis ante Chriſtum floruit, inventa perhibetur. Poſt *Zenonem* alii, præſertim Peripatetici & Stoïci, Logicam excoluerunt, & novis obſervationibus immane quantùm, ut jam, vel mole ſuâ, moleſta facta ſit, auxerunt.

2. Ut intelligantur origo & uſus hujus Scientiæ, inventorum & excultorum Logices cognoſcendus eſt ſcopus. Tempore *Zenonis*, & ſequentibus etiam ſæculis, Græci, præ ceteris Gentibus, loquacitate, & cujuſvis argumenti oppugnandi ac defendendi extemporaneâ facultate, mirum in modum, delectabantur; ut ex univer-

* *Diog. Laërtius in Præf.*

ſa Græcorum Hiſtoria, & præſertim vitis Philoſophorum conſtat. Hoc cùm animadverterent Dialectici, ex obſervatione ſermonis hominum, quæſiverunt copioſæ orationis fontes, & rationes varias quibus ſolerent vera, aut falſa probari; atque inde Artem Dialecticam, quæ apud veteres Logicos, magna ex parte verborum potiùs eſt, quàm cogitationum, conficere ſe poſſe judicarunt. Nec ad inveſtigationem veri, ſed ad facilem tantùm de omnibus diſputationem, viam diſcipulis aperire ſtudebant.

§ 2. *Oppugnandi ac defendendi*] *Plutarchus* in Pericle de ipſo *Zenone*: διήκουσε δὲ Περικλῆς καὶ Ζήνωνος, τοῦ Ἐλεάτου ἐλεγχτικήν τινα καὶ δι᾽ ἐναντιολογίας εἰς ἀπορίαν κατακλείουσαν ἐξασκήσαντος ἕξιν, ὥσπερ καὶ Τίμων Φλιάσιος εἴρηκεν διὰ τούτων.

Ἀμφοτερογλώσσου τε μέγα σθένος οὐκ ἀπατηλὸν
Ζήνωνος πάντων ἐπιλήπτορος.

Audivit Pericles & Zenonem Eleatem, qui reprehendendi quemdam habitum, & contradictione ad perplexitatem deducentem ſibi paraverat, quemadmodum & Timon Phliaſius hiſce verbis, dixit: vim magnam, neque fallacem in utrumque linguam paratam habentis & omnia defendentis Zenonis. Vide *Protagoram*, *Euthydemum*, & *Gorgiam Platonis*.

3. Ut voti compotes fierent, primùm ad quæ generalia nomina res omnes poſſent, aut ſolerent referri obſervarunt. Tum etiam ſi quæ neceſſaria nomina vulgari linguarum uſui deerant, nova fingere atque uſurpare non dubitarunt. Quod Græcè primùm, deinde & Latinè philoſophantibus faciendum fuit. Atque inde nata ſunt *Univerſalia*, quæ dicuntur, & *Categoriæ*, de quibus in prima Logices Parte agemus. De Univer-

ſali-

ſalibus & Categoriis Regulas, petitas etiam ex obſervatione ſermonis quotidiani, tradiderunt; quibus poſitis, quotieſcumque ſermo erat habendus de re quapiam ſingulari, diſpiciebant ad quodnam Univerſale, aut ad quam Categoriam referri poſſet; ac de ea ex Regulis poſitis, non ex intima rei cognitione, loquebantur. Itaque hæc Dialecticæ Pars Nomenclatura, ſeu Dictionarium fuit; cujus ope nomina quædam rebus imponebant, & memoriter ex Regulis ſeu veris, ſeu falſis, ratiocinabantur, ut ex illarum obſervationum interpretatione liquebit.

4. Hinc factum ut res vulgares admodum & omnibus notas, quaſi reconditas doctrinas, enunciarent, propter artem ad quam ſua dicta exigebant; ſeu potius propter Dictionarium, quo conſtanter utebantur, & in quo etiam voces erant novæ, quibus ſermo quotidianus deſtitui videbatur. Ita ſi quis quæreret quid ſit *Homo*? repoſuiſſet Philoſophus eſſe *Animal rationale*, ex ordine Categoriarum ſuarum; quod idem erat, ac ſi dixiſſet Homini imponi nomen *Animal.* Quærenti quid ſit *Planta*? *Vivens animâ vegetativâ præditum*, repoſuiſſet, Sciſcitanti quomodo *Animal* & *Vivens* differant? regeſſiſſet, Vivens eſſe *Genus* Animalis, Animal verò *Speciem* Viventis; quod huc redit, nempe, in diſtributione Entium, apud Philoſophos, *Vivens* nomen eſſe generalius ſeu quod pluribus tribuitur, quàm Animal. Si quis quæſiviſſet quid ſit id cui *Ratio* ineſt, quæve *Anima Vegetativa*? reſponſum accepiſſet animam rationalem eſſe *formam ſubſtantialem* hominis, animam vegetativam *formam* item *ſubſtantialem* plantarum. Urgenti nihil repoſuiſſet, præter alia

Dictionarii vocabula; quibus exhauſtis, denuò incepiſſet, ſi modò in iram non erupiſſet.

5. Secundò, Dialectici quàm variè vocabula ſita in Propoſitionibus; dictionibuſne, quæ univerſales vel particulares ideas ſignificant, conſtent; quæ adverbia, ac conjunctiones uſurpentur, atque inde quot genera ſint Propoſitionum notarunt, & multa ſubtilia hac de re ſcripſerunt, vera quidem ea ut plurimum, ſed ferè inutilia; quoniam ipsâ praxi, vitæque uſu, quidquid debet de hiſce teneri nullo negotio diſcitur. Idem fecerunt, ac ſi quis artem ſaltandi edocturus Geometria uteretur, ad oſtendendum quomodo pedes ſint movendi, quæ figuræ ſaltando deſcribi poſſint, aliáque quæ vera quidem, ſed praxi ipsâ difficiliora eſſent.

§. 5. *Vera quidem ea* &c.] *Æquiſſimum* hac de re *Chii Ariſtonis* judicium: ἐοικέναι τοὺς διαλεκτικοὺς λόγους τοῖς ἀραχνίοις, ἃ καί τοι δοκοῦντα τεχνικόν τι ἐμφαίνειν ἄχρηστά ἐστιν.

Ib. *Idem fecerunt*] Ejuſmodi Regularum nimis operoſarum abuſum ſimiliter notavit *Auguſtinus*, de Doctr. Chriſt. Lib. II. c. 37. cùm *plerumque accidat, ut faciliùs homines eas res adſequantur, propter quas diſcendas iſta diſcuntur, quàm talium præceptorum nodoſiſſimas, & ſpinoſiſſimas diſciplinas. Tamquam ſi quiſpiam dare volens præcepta ambulandi, moneat non eſſe levandum pedem poſteriorem, niſi cùm poſueris priorem; deinde minutatim quemadmodum articulorum & poplitum cardines oporteat movere, deſcribat. Vera enim dicit, nec aliter ambulari poteſt; ſed faciliùs homines hæc faciendo ambulant, quàm animadvertunt cùm faciunt, aut intelligunt cum audiunt.*

6. Tertiò, obſervarunt diligenter quàm variè collocari poſſint inter ſe Propoſitiones variorum generum, atque inde confecerunt operoſiſſimas de Argumentatione diſputationes, eodémque vitio laborantes, ac obſervationes de ſingulis Enunciationibus. Si dicendum iis de aliqua re erat, oratio-

orationem non deducebant ex rei illius cognitione, ſed ex Regulis artis; quas unas, omiſsâ rei conſideratione, ſpectabant. Itaque dum anxii ſunt de uſu Regularum, verba tantùm & methodum adtenderunt; unde factum ut hoc unum, ex eorum Scriptis, diſcere liceret, quo nomine adficerent rem quampiam, in Philoſophicis ſuis Lexicis, & quo ordine nomina rerum collocarent.

7. Nec repoſueris eos ſaltem vocibus aliquam poteſtatem ſubjeciſſe; etenim multæ fuere, quæ nihil ſignificarent, & de quibus tantùm hoc norant, quâ occaſione eſſent efferendæ. Aliæ verò tam obſcuras ideas adjunctas in eorum animis habuerunt, ut ægerrimè poſſent diſtingui; aut adeò generales, ut nihil ſpeciale, quod uſui alicui eſſet, ſignificarent. Hunc deinde ſermonem tranſtulerunt ad alias Diſciplinas, præſertim Phyſicam, &, *Scholaſticorum* ævo, Theologiam; quæ etiamnum hodie, apud Dialecticorum cultores, tot inanibus vocabulis refertæ ſunt, ut in Scholaſticis Syſtematibus nihil pæne diſcere liceat, niſi quibus nominibus res neſcio quæ, Philoſophis & Theologis ignotæ, inſigniantur, & quæ de nominibus illis definire Magiſtris viſum fuerit.

§. 7. *Multa fuere* &c.] Vide *Artem Criticam* P. II. S. I. C. IX.

8. Hinc fiebat ut Logicæ, in vita communi, in qua ad Dictionaria Philoſophorum, eorúmque Methodum nullo modo reſpicitur, ſed res dumtaxat expenduntur, nullus eſſet uſus. Quicumque, operâ Dialecticæ aliquandiu datâ, ad aliud vitæ genus ſe conferebant, ſtatim & vocabulorum & artis obliti, ipsâ experientiâ, quàm fruſtra tempus triviſſent, diſcebant.

9. Hæc cùm multorum ſæculorum fuiſſet conſuetudo, tandem exorti ſunt viri præſtantes, qui aliam viam iniverunt, & oſtenderunt Logicam, non ut artem loquendi Philoſophicis vocibus, tradi oportere; ſed ut artem inveniendi veri, ejuſque, vocibus omnibus notis & intellectis, exprimendi, & ſimul ab erroribus in quos ipſi incauti incideremus, aut ab aliis conjiceremur, cavendi.

10. Itaque in hac noſtrà Logica, ante omnia, præcepta, quibus non ad verborum, ſed ad rerum cognitionem perveniri queat, trademus. Secundo loco, paucis voces præcipuas à Scholaſticis adhibitas, Hiſtoriæ causâ, interpretabimur. Quod eò magis fieri debet, quòd eæ voces, uſu perpetuo, neceſſariæ factæ ſint ſermoni Philoſophico, qui iis carere jam nequit. Sed cùm hæc poſterior Pars operis noſtri non propter ſe, verùm propter conſuetudinem, tractanda à nobis ſuſcipiatur; in definitione Logices, rationem ejus nullam habemus. *Logica ars eſt bene ratiocinandi*, ſecundùm nos; non loquendi, aut diſceptandi, ex Scholarum methodo.

11. Eam in quatuor Partes dividimus. Prima verſabitur circa ſingulas ideas, quatenus de iis nihil adfirmamus aut negamus. Scholaſtici *ſimplicem perceptionem*, quod eodem redit, materiam hujus partis faciunt, vocántque eam *primum modum diſſerendi*. Secunda pars ideas conjunctas conſiderabit, ſeu *Enunciationes*, quæ ſunt alter modus diſſerendi. *Circulus*, ſi nihil addas, ſimplicis perceptionis objectum ſignificat. At ſi dicas: *Circulus habet circumferentiam à centro æqualiter remotam*; vel *caret angulis*, plures conjunguntur ideæ, quarum dum una de altera vel adfirmatur, vel negatur, naſcitur

citur *Propoſitio*, ſeu *Enunciatio*. Tertia Pars tradet, quâ ratione diſponi oporteat Enunciationes, ut veritas inveniatur, aut inventa quàm commodiſſimè tradatur, quæ diſpoſitio, Græcâ voce, *Methodus* dici ſolet. Quarta denique docebit artem diſponendi propoſitiones, ut veritatem contradicentibus probemus, quæ *Argumentationis* nomine deſignari, & *tertius differendi modus* vocari ſolet. Quidam Methodum, de qua in tertia Parte agetur, *quartum differendi modum* vocant; quod nomen ſeu admittatur, ſeu rejiciatur, perinde eſt.

12. *Objectum* ſolet vocari id circa quod Diſciplina verſatur, adeòque quatuor illa memorata vulgò *objectum Logicæ* dici ſolent. *Finis* eſt id, ad quod tendit, quod eſt *bene ratiocinari*, & poſtquàm bonâ ratiocinatione ad veritatis cognitionem pervenimus, eam aliis impertiri, ſi neceſſe ſit.

13. Hinc ſatis adparet Logices longè maximum eſſe uſum. Primùm, inde petuntur ſubſidia, quibus poſſimus de omnibus rebus rectè ratiocinari, quod non eſt ita intelligendum, quaſi hauſtâ hujus Diſciplinæ cognitione, de quolibet propoſito argumento dicere quis poſſit ex tempore, ut veteres Sophiſtæ & Scholaſtici factitabant. Hoc tantùm volumus, Logicâ nobis aperiri viam, quam ingredi oportet, ut ad cognitionem, quanta poteſt adquiri, rerum perveniamus; & poſt diligens rerum examen, quod interdum longum tempus poſtulat, judicium proferre & defendere contra diſſentientes, eorúmque placita oppugnare perſpicuè & firmis rationibus queamus; omniáque noſtra quàm commodiſſimo ordine, quod non eſt exigui momenti, diſponamus. Quæ res multò rarior eſt, quàm vulgò putatur. Nec tantùm docet

nos rectum ordinem adhibere, ſed etiam perſpicuum ſermonem; quæ res neglecta etiam ipſos Mathematicos in errores conjecit, obſtititque ne, ubi vera docebant, intelligerentur. Vetat enim genuina Logica omnem ambiguitatem.

§. 13. *Inde petuntur ſubſidia*] Logicam egregiè laudavit *Cicero*, in Bruto, ſolâ hac ejus deſcriptione, ubi dixit juris civilis magnum uſum apud multos fuiſſe, artem in uno *Servio Sulpicio: quod numquam*, inquit, *effeciſſet ſolius juris ſcientia*, *niſi eam præterea didiciſſet artem* QUÆ *doceret rem univerſam diſtribuere in partes; latentem explicare definiendo, obſcuram explanare interpretando; ambigua primùm videre, deinde diſtinguere; poſtremò habere regulam quâ vera & falſa judicarentur; & quæ quibus poſitis eſſent, quæque non eſſent conſequentia.*

14. Secundò, cognitis vocibus, quibus Scholaſtici uſi ſunt, Hiſtoriam Philoſophiæ præteritorum ſæculorum diſcimus, atque unde ſint multa Philoſophica & Theologica placita orta cognoſcimus. Quod ſæpe turpe eſt & periculoſum ignorare, cùm de rebus ex ejuſmodi ſermone pendentibus, judicium ferendum; quod & ſummis Poteſtatibus, magno populorum malo, nimis quàm frequenter contigit. Præterea, ubi ſcimus quid ſignificent voces illæ; periculum minus eſt, ne nobis imponant, qui eas certis occaſionibus adhibere norunt, néve ubi Nomenclaturam ſuam recitant, aliquid auditu dignum dicere videantur.

§. 14 Huc pertinet quod de univerſa Dialectica dixit *Seneca* Ep. XLIX. ſeu Lib. VI. quinta. *Nec ego nego proſpicienda iſta; ſed proſpicienda tantùm & à limine ſalutanda, in hoc unum ne verba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni eſſe judicemus.* Eleganter etiam *Ariſto* Chius, in Similibus: *οἱ ἐν Διαλεκτικῇ βαθύνοντες, ἐοίκασι καρκίνους μασσωμένοις, οἳ δι' ὀλίγον τρόφιμον περὶ πολλὰ ὀστᾶ ἀσχολοῦνται: Qui Dialecticam profundiùs rimantur, cancros edentibus ſimiles ſunt, qui propter exiguum quid quod nutrit, circa multa oſſa morantur.*

LO-

LOGICÆ

PARS PRIMA.

De Ideis.

Caput I.

De Natura & Generibus Idearum.

1. CUM Philoſophi veriſſimè, experientiâ unius cujuſque teſte, primum Mentis uſum eſſe rei, quæ illi obverſatur, perceptionem ſimplicem, ſine affirmatione aut negatione, obſervarint; neceſſe eſt inde Artis, quæ ſe ducem Menti profitetur, ad judicia de quibuſvis ideis ferenda, initium fieri. Itaque hoc in Libro ideas, quatenus ſimpliciter, ſecluſo omni judicio, à nobis conſiderantur, expendemus.

2. *Ideam* autem in genere hîc quidquid eſt *objectum proximum mentis noſtræ*, ſeu *quod menti proximè obverſatur*, adpellamus Videntur omnes ideæ originem vel occaſionem, neque enim nobis ſatis conſtat quomodo procreentur, habere in ſenſibus & meditatione; hoc eſt, quidquid Menti noſtræ obverſatur id ei ſe ſe offerre, poſt perceptionem ſenſuum, aut meditationem

Mentis; ſeu hæ cauſæ idearum, vel occaſiones tantùm ſint. Facilè hoc poſſet probari, ſi res eſſet hujus loci. Verum ſatis eſt, quod experientia poſtea comprobabit, hîc poni.

§. 2. Vocem hanc primus uſurpavit *Plato*, ſenſu paullùm diverſo, *Ideas* enim omnium ſpecierum exemplaria ἰδέας, quæ Deorum & hominum intellectibus obverſari aiebat, vocavit. *Has rerum formas*, ait *Cicero* Oratore n. 10. *adpellat ideas ille non intelligendi ſolùm, ſed etiam dicendi graviſſimus auctor & magiſter, Plato, eáſque gigni negat, & ait ſemper eſſe, ac ratione & intelligentia contineri.* Vide & Acad. Quæſt. L. 1. n. 30.

3. I. Sunt ideæ *ſimplices* & *compoſitæ*. Simplices vocamus eas in quibus, ne Mente quidem, plura diſtinguere poſſumus; compoſitas, quæ pluribus ſimplicibus conſtant. Harum idearum exempla, ut & ſequentium generum, poſtea proferemus.

4. II. Sunt ideæ *ſubſtantiarum* & *modorum*. *Subſtantiam* vocamus neſcio quod obſcurum ſubjectum, in quo ſunt proprietates rerum quas novimus; *Modos* verò adtributa ſubſtantiarum, quæ eſſe ſola ſine ſubſtantiis poſſe non intelligimus.

5. III. Inter ſubſtantias & ſubſtantias, modos & modos, item modos & ſubſtantias, ſunt quædam *Relationes*. Nimirum, *conſideratio unius involvit conſiderationem alterius*, ideóque relatio inter ea eſſe dicitur. Unde ideæ quædam *relativæ* dicuntur, quòd ad alias referantur; aliæ vera, quas ad alias referri neceſſe non eſt, *abſolutæ*.

6. IV. Sunt ideæ, quæ quaſi rei alicujus quæ re verâ eſt imagines conſiderantur, & quæ Menti, ſine ulla ejus operatione, ſe ſe ingerunt. *Concretæ* dici ſolent. Aliæ verò, pro arbitrio, à Mente novis ideis conjunguntur, vel iis quibuſcum

buſcum conjunctæ fuerant ſpoliantur, quod fit *abſtractione*, unde *abſtractæ* dicuntur.

7. V. Sunt ideæ magis, vel minus latè patentes; ſeu paucioribus aliis ideis conjunctæ comperiuntur, vel pluribus; unde *ſingulares*, *particulares*, & *univerſales*, vocantur.

8. VI. Sunt ideæ *claræ*; vel *obſcuræ*. Claræ ſunt omnes ſimplices, & ex compoſitis, eæ quarum omnes partes diſtinctè animo noſtro obverſantur.

9. VII. Sunt ideæ *adæquatæ*, vel *inadæquatæ*. Adæquatas vocamus eas, quæ omnes partes rei, cujus ſunt imagines, complectuntur & Menti conſiderandas offerunt; inadæquatas contrà, quæ quaſdam tantùm partes rei, cujus ſunt imagines, continent. Ideam autem dicimus imaginem eſſe alicujus rei, quia ſtatuimus eſſe, aut poſſe eſſe aliquid extra nos, quod reſpondet, ſeu ſimile eſt ideæ, quæ eſt veluti imago in qua Mens rem conſiderat. Mens enim non adhæret ipſis objectis quæ cernimus, quando ea animadvertit; ſed ea videt, ope idearum quæ, præſente objecto externo, aut commoto aliter cerebro, Menti ſe ſe offerunt. Ita igitur ideæ objectorum, ex quorum occaſione excitantur, vocantur imagines.

10. Hæ ſunt ſpecies & claſſes idearum, ad quas omnes, ut quidem videtur, referri poſſunt. Eas ſingillatim expendemus, & quid in iis conſideratu dignum, ad inveſtigationem Veritatis, occurret notabimus; nec præcipuas de hiſce obſervationes Veterum Philoſophorum & Scholaſticorum, omittemus, quotieſcumque memoratu dignas, brevi Opuſculo, judicabimus.

CAPUT II.

De Ideis Simplicibus & Compoſitis.

1. IDeas *ſimplices* ſuprà à nobis diximus vocari eas, *in quibus plura ne mente quidem diſtinguere poſſumus*. Ejuſmodi ſunt multæ, quas ex occaſione ſenſuum habemus; multæ, quas Mens noſtra, ſine ſenſuum adminiculo, adtentione in ſe conversâ, deprehendit. Quod aliquot exemplis illuſtrabimus.

2. Ad ideas ſimplices referendæ ſunt omnes *ſenſationes* noſtræ. Quarum præcipuæ ad quinque claſſes redigi ſolent, pro partibus corporis, quæ commoventur. Aliæ interventu oculorum, aliæ aurium, aliæ narium, aliæ linguæ, aliæ denique adtactu aliarum corporis partium ad nos adpellunt. Colores ſunt ideæ ſimplices, neque enim in iis partes varias diſtinguere animo licet. Exempli causâ, quis poſſet aliud reſpondere quærenti, quibus partibus ſit compoſitus color cœruleus, aut albus &c. niſi ſe non videre in iis partes ullas, quas poſſit deſignare? Obſervandum autem hîc nos non loqui de corpore colorato, quod habet partes, ſed de ſola coloris perceptione, ſepoſitâ conſideratione corporis; quo ante oculos poſito, obverſatur nobis color.

3. Simplices ſunt etiam ideæ ſonitûs, odoris, ſaporis, & tactûs; licèt corpora, quorum ope in nobis excitantur, pluribus partibus conſtent. Non negamus quidem quin varius ſonitus ſit, varius odor, varius ſapor & varius tactus

tactûs. In harmonia miſtum eſſe ſonitum acutum cum gravi, thymiamata conſtare variis odoribus, condimenta variis ſaporibus, & tactum experiri ſimul varios adpulſus corporum membra noſtra impetentium dicere verè poſſumus. Verùm hîc de unica ſenſatione, ſeorſim conſiderata, loquimur. Ita ſi quis roſam ſubitò olfaciat, neque patiatur ullum aliud odoratum corpus ad nares ſuas accedere, habebit ſenſationem, in qua nullas poterit diſtinguere partes. Idem autem de ceteris ſenſationibus judicium ferendum.

4. Inter ſenſationes noſtras; eminent præcipuè *Dolor*, & *Voluptas*; quæ pro cauſis, vel occaſionibus, à quibus gignuntur aut excitantur, & pro membris quæ adficiuntur, variorum ſunt generum. In Dolore autem, aut Voluptate, nullæ diſtinguuntur partes, quæ à ſe invicem ſeparatæ intelligi poſſint; aut quibus concurrentibus Dolor vel Voluptas creetur; quod intelligendum de ipſa ſenſatione Doloris aut Voluptatis, non de duratione, nam in hac plures partes, priores & poſteriores, poſſunt diſtingui. Sed quis dicat dolorem, qui ex punctione percipitur, aut ex nimia commotione cerebri, exempli causâ, ſentitur, conſtare partibus, quæ concurſu ſuo pariunt dolorem punctionis, aut κεφαλαλγίαν?

5. Per ſenſus etiam ad nos pervenit idea *Motûs*, cùm videmus aliquod corpus transferri ex uno loco in alium. In motu, ratione durationis, aut lineæ quam corpus motum deſcribit, aut celeritatis, poſſe partes diſtingui fateor. Attamen ſi motum in genere, per ab-

ſtractionem, contemplemur; in eo nullas oſtendi poſſe partes, quibus diſſolutis pereat motus, & conjunctis oriatur denuò, quod licet in omnibus compoſitis deprehendere, facilè animadvertemus.

6. Si ad ideas, quæ ex Mentis meditatione ortum ducunt, convertamur, multas quoque ejus eſſe ſimplicitatis, ut ne minima quidem partium diſtinctio locum in iis habere queat, comperiemus. Ita ſi conſideremus quid ſit *velle*, *nolle*, *judicare*; & nitamur partes in iis ideis quærere, fruſtra nos eſſe illico videbimus.

7. Quamvis, ut jam dixi, in duratione ſint partes, quarum alias aliæ antecedunt, ſi *exſiſtentiæ* ideam abſtractam contemplemur, nullas etiam in ea partes deprehendemus; nec eſt quod interroganti, quibus partibus conſtet exſiſtentia, reſpondeamus.

8. Non opus eſt plura idearum ſimplicium exempla colligamus. *Compoſitas* vocamus eas, in quibus plures ideas ſimplices, quæ diſtingui & ſeorſim intelligi poſſunt, videmus. Ideæ omnium corporum ſunt compoſitæ, cùm in iis poſſimus partes quaſvis ſine aliis intelligere. Si Corpus conſiderem, ſuperiores, inferiores; anteriores, poſteriores; ſiniſtras, dextráſque partes clarè diſtinguo, déque quibuſvis, omiſſis aliis, perſpicuè cogitare poſſum. Si contempler ideam, cui nomen impoſui *miſericordiæ*; videbo eam conſtare ideis miſeriæ, hominis miſeri, alicujus qui ejus vicem dolet, eique quatenus licet opem fert, &c. Similes ſunt omnium aliarum Virtutum, ut & Vitiorum ideæ, licèt Mentis meditatione nobis obverſentur.

9. Hæc

9. Hac quidem in parte Logices, de judiciis in genere non loquemur; verum duo ſunt magni momenti hîc obſervanda, circa illas ideas, quæ ad peculiaria judicia quæ de iis ferimus pertinent. Primum eſt, nos facilè in eam opinionem delabi; eſſe aliquid extra nos, quod ſimile ſit ſimplicibus noſtris ideis, & ea corpora, quibus præſentibus & ſenſus noſtros adficientibus, eæ nobis obverſantur, aliquid conſentaneum ſenſationibus noſtris complecti. Sic colorem in objectorum ſuperficie, odorem in corporibus odoratis, ſaporem in ſapidis eſſe facilè credimus; quo in errore verſantur omnes Philoſophiæ imperiti.

10. Verùm totum hoc judicium tantùm eo nititur, quòd, præſentibus illis corporibus, eæ ſenſationes in nobis excitari ſoleant; quæ cauſa ſatis valida non eſt, cur neceſſariò ejuſmodi judicium ferendum ſit. Quidni enim poſſet ita inſtitutus eſſe naturæ ordo, ut tantùm occaſiones ſenſationum noſtrarum ea eſſent corpora? Si autem hoc ita eſſet, poſſent effectus illi gigni ab alia cauſa; quæ aliquid ſimile in ſe haberet, licèt corpora eo carerent. Imò hoc agnoſcamus neceſſe eſt, ſi velimus ſtare alio quodam noſtro judicio; in quod, ubi ſenſationes vividiores ſunt, delabimur. Tunc enim in occaſionibus ſenſationum noſtrarum, quidquam ſimile ſenſationibus noſtris eſſe non credimus. Ubi acu pungimur, numquam dicimus dolorem eſſe in acu, quod tamen dicere deberemus, ſi conſentanea judicia de objectis ferre vellemus: quemadmodum dicimus odorem eſſe in roſa, calorem in igne, colorem in pan-

no, &c. Poſſemus ita oſtendere nos tribuere objectis id quod in nobis eſt, ut non eſſet dubitationi locus, verum hoc * ad Phyſicam pertinet; ſatis hîc fuerit obſervaſſe, ea judicia eſſe temeraria.

11. Secundum, quod hoc in loco de ideis ſimplicibus animadvertere operæ pretium eſt, pertinet ad definitiones earum idearum. Nempe, Philoſophi Scholaſtici magno labore conati ſunt definire quæ definiri non poterant; quod hac ratiocinatione liquet. Definitio adhibetur, ut oſtendatur clariùs quàm ſolo rei nomine prolato ſit, quid norimus in re aliqua; hîc autem id oſtendere non poſſumus, niſi unicâ voce, quæ nomen eſt ideæ, ſeu aliis planè ſynonymis; quarum intelligentia à cognitione Linguæ quâ utimur, & ſenſu ejus quem adloquimur, pendet.

12. Sic ſi quis non intelligat quid ſit *color ruber*, eas voces exprimam ſynonymis vocibus, ſi mihi ſuppetant; aut aliâ linguâ efferam, quæ ſit ei notior; aut denique oblato ei corpore, quod *rubrum* ſoleo vocare, dicam: hoc quod ſentio, cùm id corpus inſpicio, *rubrum* me vocare. Verùm ſi quis numquam ſimplicem ejuſmodi ideam habuiſſet, neque in ſe, eodem modo ac ego, excitare poſſet, omnia mea verba inutilia forent. Cæco nato nulla definitio ita explicuerit quid ſit color, ut vel minimam ejus ideam effingat. Idem judicium, de reliquis ſimplicibus ideis, ferri debet.

13. Similiter quis definiat quid ſit *eſſe*, *velle*, *judi-*

* *Vide Phyſ. Lib. V. c. VII. §. 2. & ſeqq.*

judicare, niſi ſynonymis verbis, aut ex alia lingua petitis? *Motus* etiam perperam definitur, à Peripateticis: *Actus entis in potentia*, *quatenus in potentia*, quæ definitio obſcuriſſima eſt; nec multò clariùs à Recentioribus: *mutatio ſitus*, quoniam hæc vocabula non ſunt clariora voce *motûs*, & præterea inde ſequitur, cùm aliquis in campo ambulat, non minùs campum quàm ipſum moveri.

14. Definitio locum tantùm habet in ideis compoſitis, eſt enim præcipuarum idearum ſimplicium, quæ in iis continentur, enumeratio. Ità *linea recta* poteſt definiri, quia ideis duarum extremitatum, & pluriùm punctorum, inter duas extremitates certo modo ſitorum, conſtat. Eſt nempe *omnium breviſſima*, *quæ inter duo puncta poſſit duci*. Poteſt definiri *ira*, perturbatio corporis & animi, quæ oritur ex præſentia ideæ moleſtæ, alicujus culpâ nobis obverſantis. In ira enim eſt 1. vehemens commotio corporis: 2. animi ardor haud levis: 3. idea moleſta ei obverſans: 4. culpa alicujus, quâ fit ut illa idea excitetur. Ita indignamur ob maledicta, in quibus præcipuè occurrunt duo poſteriora; quæ & animum & corpus noſtrum commovent.

15. Poſſet hîc & tertia animadverſio addi; nempe, nobis utrum omnibus hominibus ſint eædem ideæ ſimplices non conſtare; unde ſequitur ſcire nos non poſſe, utrum perfectè nos invicem intelligamus; nam cùm ideæ ſimplices ſint compoſitarum materia, ſi idearum ſimplicium nomina ſint ambigua, nos in compoſitis fluctuare neceſſe eſt. Verùm cùm hoc ſubtilius

eſt,

eſt, quàm ut hîc poſſit excuti; tum etiam ad intelligentiam ſermonis aliorum, quàm ad Veritatis indagationem, potiùs pertinet.

CAPUT III.

De Ideis Subſtantiarum & Modorum.

1. ALtera claſſis idearum, animo noſtro obverſantium, eſt *Subſtantiarum* & *Modorum*. Intelligimus enim omnia, aut quaſi ſeorſim & per ſe; aut in aliis eſſe, ita ut ſine illis exſiſtentiam hiſce tribuere nequeamus. Priora *Subſtantias* & *Subjecta*, poſteriora *Modos*, & *Accidentia* vocamus. Exempli causâ, quando animo obverſantur *cera* & *figura* aliqua, ut rotunditas; ceram intelligimus quaſi rem, quæ ſine rotunditate, aut alia ejuſcemodi figura eſſe poteſt; quia nobis experientiâ conſtat figuras, ſine interitu ceræ, poſſe mutari. Dicimus itaque ceram eſſe ſubſtantiam. Contrà rotunditatem conſideramus ita quaſi ceræ inhærentem, aut alii cuivis ſubjecto, cui ineſt, ut ſeorſim ſine ejuſmodi ſubjecto eſſe nequeat; neque enim rotunditatem eſſe ſine corpore rotundo, intelligere poſſumus. Hanc ergo *modum*, vel *accidens* ſubſtantiæ vocamus.

2. Si abſtractiones excipias, ſemper conſideramus res quaſi *modificatas*; hoc eſt, ſubſtantias quibuſdam modis veſtitas. Subſtantias & modos ſeorſim conſideratos nominibus, quæ à Grammaticis *ſubſtantiva* vocantur, res verò modificatas *adjectivis* adficimus; ut *cera*, *rotunditas*, *cera rotunda*.

3. Præ-

3. Præterea ideas quaſdam compoſitas, quæ modis tantùm conſtant, novimus. Et aliæ quidem compoſitæ ſunt, quadam ſpecie modorum ſolâ; ut *Stadium*, quatenus eſt menſura viæ; complectitur enim modos uniformes, nempe, *paſſus*, aut *pedes*. Aliæ verò conſtant modis variarum ſpecierum, qualis eſt idea *iræ*, quam ſuprà definiimus, & ideæ adfectuum reliquorum, virtutúmque & vitiorum.

4. Denique ſunt ideæ compoſitæ collectione variarum ſubſtantiarum ſimilium, quales ſunt ideæ *exercitûs*, qui eſt ex pluribus militibus; *civitatis*, quæ conſtat pluribus civibus; *gregis*, qui compoſitus eſt pluribus pecudibus, &c. aut collectione idearum diſſimilium ſubſtantiarum, qualis eſt idea materiæ, quâ *domus*, *navis*, *condimentum*, *&c.* conſtant. Atque in hiſce ideis, non tantùm ſubſtantiæ, quatenus tales, conſiderantur; ſed etiam quatenus certis modis veſtitæ, unde naſcuntur ideæ valde compoſitæ. Quarum cùm partes ſingulæ non ſint nobis penitus notæ, ideas totius adæquatas fingere non poſſumus, nec tutò de eo judicare.

5. Subſtantiæ, in genere conſideratæ, definiuntur *res per ſe exſiſtentes*; ſed tunc conſiderantur abſtractè, ſeu non adtendendo ullam ſingularem ſubſtantiam quæ actu ſit. Eo ſenſu, ſatis quidem clarum eſt quid intelligamus voce *Subſtantiæ*; ſed quia nulla ſubſtantia in genere eſt, niſi in ideis noſtris; ubi conſideramus ſubſtantias quæ re verâ ſunt, res alio modo ſe habet. Subſtantiarum ſingularum ideæ obſcuriſſimæ ſunt, nec quidquam earum nominibus intelligimus; niſi ſubjecta neſcio quæ ignota, in

quibus

quibus quædam conſtanter unà ſunt proprietates. Ita, ſi quæratur à nobis quæ ſit ſubſtantia, quam *corpus* vocamus? nihil erit quod reponamus, niſi eſſe ſubjectum ignotum, in quo *extenſio*, *diviſibilitas*, *impenetrabilitas*, *mobilitas*, *& figura* conſtanter unà ſunt, ut divelli nequeant.

6. Ne hoc in dubium revocetur; oſtendam vocibus *ſubſtantia extenſa*, *diviſibilis*, *ſolida*, *mobilis*, *figurata*, rem obſcuriſſimam deſignari. Aliud nihil eæ voces ſignificant, niſi ſubjectum ignotum, cujus una proprietas eſt, ut conſtet aliis ſubjectis ignotis ſeu ſubſtantiis, juxta ſe invicem poſitis; & ejus naturæ ut nullam ideam habeamus unius ex iis ſubſtantiis, quibus dicimus corpus conſtare. Nullam enim ideam adfirmare poſſumus, *eſſe ideam unicæ ſubſtantiæ*, *qualibus corpora compoſita ſunt*, cùm nullam ideam ſubſtantiæ corporeæ habeamus, quæ non innumeras ſubſtantias complectatur. Itaque ſi velimus id quod intelligimus, nomine *corporeæ ſubſtantiæ*, efferre, dicemus eſſe *compagem ignotorum Entium*, *quorum aliquot proprietates novimus*.

7. Idem judicium ferendum de ſubſtantiis *ſpiritualibus*, (an aliæ ſint hîc non quærimus) videbit quicumque earum ideas diligenter expendet, nec ſe ſinet inanibus vocibus falli. In Mente noſtra, ex qua colligimus ideam naturæ ſpirituum, videmus varias cogitationes; ſed quidnam ſit illud ſubjectum, cui inſunt cogitationes, ignoramus.

8. Novimus quidem Philoſophos ſolere dicere, proprietates eaſdem eſſe cum ſubjecto; verùm ſemet ipſi fallunt voce *ſubjectum*, quæ, hoc in loco, ambigua eſt, ut oſtendemus, ubi

agemus

agemus de *ſpeciebus* & *eſſentiis* Entium. Hîc tantùm obſervabimus Philoſophos, miſsâ illâ obſcurâ ſubſtantiâ, cujus nulla formabatur ab iis idea, confudiſſe id quod de rei proprietatibus noverant cum intima rei *eſſentia*; nec ullam aliam agnoviſſe eſſentiam, præter ea quæ norant, quaſi omnes rerum internas proprietates cognitas haberent, quod tamen nemo adfirmare auſit.

9. Utile eſt, ut ad rerum cognitionem, quoad ejus fieri poteſt, perveniamus, diſtinguere in iis ſubjectis, quæ Subſtantiæ à nobis vocantur, ea ſine quibus has intelligere poſſumus, ſeu *modos*, ab iis ſine quibus à nobis intelligi nequeunt. Hoc autem fit, adtentè de ſubjectis illis cogitando, tunc enim quædam eſſe, quæ ſi ſubjectis eriperentur, à nobis ſubjectorum natura mutata crederetur; alia verò eripi ſubjectis poſſe, eadem manente naturâ, facilè videmus. Attamen hîc etiam maximum eſt erroris periculum, quod prætermittunt vulgò Philoſophi, ut oſtendemus ubi de *Generibus* & *Speciebus* agemus.

10. Ceterùm modi diſtinguuntur vulgò in *internos*, qui intelliguntur quaſi inhærentes ſubſtantiæ, ut *rotunditas*, &c. & *externos*, ut cùm rem quampiam *deſideratam*, *amatam*, *conſpectam* dicimus, aliàque ſimilia; quæ *denominationes externæ* & *ſecundæ intentiones* à Scholaſticis, à nobis verò potiùs *Relationes*, de quibus poſtea agemus, vocantur.

11. Sunt etiam modi, qui ſunt ſimul *ſubſtantiæ*, ut veſtes, capilli, &c. Hi adpellantur à Scholaſticis *accidentia prædicabilia*, ſine quibus ſubjectum

quibus quædam conſtanter unà ſunt proprietates. Ita, ſi quæratur à nobis quæ ſit ſubſtantia, quam *corpus* vocamus? nihil erit quod reponamus, niſi eſſe ſubjectum ignotum, in quo *extenſio*, *diviſibilitas*, *impenetrabilitas*, *mobilitas*, & *figura* conſtanter unà ſunt, ut divelli nequeant.

6. Ne hoc in dubium revocetur; oſtendam vocibus *ſubſtantia extenſa*, *diviſibilis*, *ſolida*, *mobilis*, *figurata*, rem obſcuriſſimam deſignari. Aliud nihil eæ voces ſignificant, niſi ſubjectum ignotum, cujus una proprietas eſt, ut conſtet aliis ſubjectis ignotis ſeu ſubſtantiis, juxta ſe invicem poſitis; & ejus naturæ ut nullam ideam habeamus unius ex iis ſubſtantiis, quibus dicimus corpus conſtare. Nullam enim ideam adfirmare poſſumus, *eſſe ideam unicæ ſubſtantiæ*, *qualibus corpora compoſita ſunt*, cùm nullam ideam ſubſtantiæ corporeæ habeamus, quæ non innumeras ſubſtantias complectatur. Itaque ſi velimus id quod intelligimus, nomine *corporeæ ſubſtantiæ*, efferre, dicemus eſſe *compagem ignotorum Entium*, *quorum aliquot proprietates novimus*.

7. Idem judicium ferendum de ſubſtantiis *ſpiritualibus*, (an aliæ ſint hîc non quærimus) videbit quicumque earum ideas diligenter expendet, nec ſe ſinet inanibus vocibus falli. In Mente noſtra, ex qua colligimus ideam naturæ ſpirituum, videmus varias cogitationes; ſed quidnam ſit illud ſubjectum, cui inſunt cogitationes, ignoramus.

8. Novimus quidem Philoſophos ſolere dicere, proprietates eaſdem eſſe cum ſubjecto; verùm ſemet ipſi fallunt voce *ſubjectum*, quæ, hoc in loco, ambigua eſt, ut oſtendemus, ubi

agemus

agemus de *ſpeciebus* & *eſſentiis* Entium. Hîc tantùm obſervabimus Philoſophos, miſsâ illâ obſcurâ ſubſtantiâ, cujus nulla formabatur ab iis idea, confudiſſe id quod de rei proprietatibus noverant cum intima rei *eſſentia*; nec ullam aliam agnoviſſe eſſentiam, præter ea quæ norant, quaſi omnes rerum internas proprietates cognitas haberent, quod tamen nemo adfirmare auſit.

9. Utile eſt, ut ad rerum cognitionem, quoad ejus fieri poteſt, perveniamus, diſtinguere in iis ſubjectis, quæ Subſtantiæ à nobis vocantur, ea ſine quibus has intelligere poſſumus, ſeu *modos*, ab iis ſine quibus à nobis intelligi nequeunt. Hoc autem fit, adtentè de ſubjectis illis cogitando, tunc enim quædam eſſe, quæ ſi ſubjectis eriperentur, à nobis ſubjectorum natura mutata crederetur; alia verò eripi ſubjectis poſſe, eadem manente naturâ, facilè videmus. Attamen hîc etiam maximum eſt erroris periculum, quod prætermittunt vulgò Philoſophi, ut oſtendemus ubi de *Generibus* & *Speciebus* agemus.

10. Ceterùm modi diſtinguuntur vulgò in *internos*, qui intelliguntur quaſi inhærentes ſubſtantiæ, ut *rotunditas*, &c. & *externos*, ut cùm rem quampiam *deſideratam*, *amatam*, *conſpectam* dicimus, aliàque ſimilia; quæ *denominationes externæ* & *ſecundæ intentiones* à Scholaſticis, à nobis verò potiùs *Relationes*, de quibus poſtea agemus, vocantur.

11. Sunt etiam modi, qui ſunt ſimul *ſubſtantiæ*, ut veſtes, capilli, &c. Hi adpellantur à Scholaſticis *accidentia prædicabilia*, ſine quibus ſubjectum

jectum eſſe poteſt; cùm illi poſſint quoque ſine ſubjecto eſſe. *Sed accidentia prædicamentalia* vocant ea, ſine quibus ſubjectum eſſe poteſt, at quæ ſine ſubjecto eſſe nequeunt, ut rotunditas. Cur autem prolata nomina iis impoſita ſint, poſtea liquebit.

12. Philoſophi Scholaſtici ita loquuntur de neſcio qua Materia prima, quâ conſtant, uti aiunt, omnia corpora; ut eam deſcribant, quaſi ſine adtributis ullis, ſeu modis intelligi poſſet. Eſt enim *neque quid*, *neque quantum*, *neque quale*, *neque quidquam eorum*, *quibus ens denominatur*. Sed eſt merum figmentum, neque ullam ſubſtantiam ſine modis, aut inſeparabilibus, aut ſeparabilibus animo concipimus: quod unuſquisque deprehendet, ſi ſemet ipſe adtentè conſulat.

13. Ad ideas verò quod adtinet, quas diximus componi modis & ſubſtantiis variè conjunctis, quædam dicuntur *reales*; nimirum, quarum Archetypa, ſeu res quarum ſunt ideæ, re verâ ſunt, aut eſſe ſaltem creduntur; aliæ verò *rationales*, cùm, nempe, volente Mente, variæ ideæ unà conjunguntur, ut cùm conſideramus baculum ad ſtellas pertingentem. Hæc dicuntur etiam *Entia rationis*.

14. Ceterùm neceſſe eſt in ideis compoſitis diligenter obſervare, quotuplicibus & quàm multis ideis conſtent; ut fuſiùs oſtendemus, ubi ordo nos ad obſcuritatem & perſpicuitatem idearum conſiderandam deduxerit. Quod breviter hîc notamus, ne ſollicita illa diſtinctio idearum compoſitarum ex ſubſtantiis & modis, licèt vera, ſupervacanea videatur.

CA-

Caput. IV.

De Relationibus.

1. Præter ſubſtantias, & modos, qui inſunt ſubſtantiis, ſunt denominationes externæ, quæ cùm nihil ſubſtantiæ addant, nituntur tamen modo ejus aliquo. Eas vocamus *Relationes*, quibus fit ut conſideratio rei alicujus alîus conſiderationem includat. Ita cùm *Patrem* aliquem adpello, ea denominatio nititur eo quòd is, quem hocce vocabulo adficio, liberos procreaverit, & conſiderationem liberorum complectitur.

2. Quælibet idea, ſi eam certo modo expendamus, poteſt eſſe fundamentum relationis; hoc eſt, aliquâ ſui proprietate nos ad conſiderationem alîus ideæ deducere. Ita quæcumque ſunt in Creatorem & Creaturas dividi poſſunt, qui ſunt *termini*, ut vocantur, *correlati*; adpellatio enim Creatoris includit cogitationem de Creatura, & viciſſim.

3. Sunt autem innumeræ relationes, poſſunt enim eſſe inter ſubſtantias & ſubſtantias, modos & modos, modos & ſubſtantias, relationes & ſubſtantias, relationes & modos, relationes & relationes. Nam nulla rès eſt quæ non poſſit alterius cogitationem excitare, cùm pro arbitrio ideæ à nobis conjungantur. Verùm iis ſubtiliter excutiendis tempus non teremus; quædam potiùs majoris momenti, quæ ad relationes in genere conſideratas pertinent, obſervabimus.

4. Sæpiſ-

4. Sæpiſſime conſideramus quaſi *abſolutas*, ſeu nullam rationem includentes ideas, quæ neceſſariò tamen ad alias referuntur. Ita *magnum* quidquam vocare nequimus, quin idea, quæ reſpondet ei voci, ſit relativa. Etenim magna, in certa ſpecie, quæ ſunt maxima inter res ejuſdem ſpeciei nobis notas, vocamus. *Magnus* eſt *mons*, qui æquat maximos eorum montium, quos viderimus. *Profunda* vallis, quæ eſt depreſſa inter eas quas novimus. *Alta* turris, quâ multas altiores, in eo turrium genere, non vidimus. *Longa* via, ad quam conficiendam pluribus opus eſt diebus, quàm ad aliam peragrandam, vel etiam quam ſine laſſitudine, pro eo ſtatu in quo ſumus, ætatis, morbi, virium, aliarúmque ſimilium circumſtantiarum, conficere nequimus. *Lata* regio eſt, quæ patriâ noſtrâ, aut aliis regionibus quas novimus, latior eſt.

5. Ad numerum quod adtinet, *ingens* numerus eſt earum rerum, de quibus ſermo eſt, quo multò majores plurimos eſſe ignoramus. *Parvus* eſt vice versâ, quo multò minores, in iiſdem circumſtantiis, plurimos eſſe nobis non conſtat. Ita apud Græcos olim *ingens* fuit numerus militum Græcorum, ſi ſexaginta millia militum eſſent, quia raro aut numquam in Græcia exercitus majores Græcis conſtantes conſcripti ſunt. Contra, apud Perſas, *ingens* dici non potuit, ſed potiùs *parvus*; quoniam Perſarum Reges multò majores ſolebant colligere.

6. Si tempus ſpectemus, quidquid *longum*, vel *breve* vocamus, ita dicitur cum relatione ad alia. Sic cùm *Maſiniſſa* Numidiæ Rex dicitur

tur fuiſſe longævus, quòd vixerit ultra XC. annos; hoc intelligitur, ſi duratio ejus vitæ cum vita ordinaria eorum qui tunc vivebant, & cum vitæ ſolita longitudine, etiamnum hodie, conferatur. *Jacobus* Patriarcha, qui vixerat CXXX. annos, cum Regem Ægypti adloquutus eſt, *dies vitæ ſuæ* fuiſſe dixit *paucos*; nempe, præ annis, quos Majores ejus vixerant. *Longum* dicitur tempus exſpectanti, aut ægro, quod occupato & valenti *breve* vocatur.

7. *Grave* pondus puero, fœminæ imbecillæ, ſeni, languenti, quod viro robuſto & toroſo *leve* eſt. Levis clava fuit Herculi, quæ Omphalæ graviſſima erat. Levis haſta Achillis ipſi fuit, quam alius vibrare non potuiſſet. Ægrotanti pondus fit grave, quod eidem valenti leve fuit.

8. Eadem eſt ratio dotium animi. Magnum ingenium, vaſtam eruditionem, tenacem memoriam, ſummam prudentiam, temperantiam, juſtitiam tribuimus viris; qui inter nos, pro more gentis noſtræ, iis excellunt, & qui ſæpe, apud alias, mediocria omnia habere cenſerentur. Aliud etiam *magna eruditio* in ore hominis imperiti, aliud in ore hominis doctioris ſignificat; apud Doctos enim eæ voces multò latiùs, quàm apud ignarum vulgus, patent.

9. Denique omnes modi cùm Animorum, tum Corporum, qui poſſunt augeri aut minui, ſunt idearum relativarum Prototypa. Atque hoc adtentè eſt obſervandum, quoniam eſt ingens earum numerus; quæ ſi cum abſolutis ideis confundantur, magnos parient errores, néve aliorum ſermonem intelligere poſſimus im-

pedient. Qua de re, quæ maximi eſt momenti, ne aliorum, imò ne noſtro ipſorum ſermone fallamur, egimus etiam *Artis Criticæ* P. II. Sect. 2. C. IV.

10. Hîc quoque obiter animadvertendum, judicia noſtra nihil aliud eſſe, quàm perceptiones relationum inter varias ideas, in quibus perceptionibus Mens noſtra adquieſcit. Ita quando judicamus bis 2 eſſe 4, aut bis 2 non eſſe 5, Mens animadvertit relationem æqualitatis quæ eſt inter bis 2 & 4, & relationem inæqualitatis quæ eſt inter bis 2 & 5; in qua perceptione, quippe evidenti, Mens adquieſcit, ſeu non ampliùs expendit utrum vera ſit. Sed hac de re pluribus, in ſecunda Logices Parte, agemus.

11. Ratiocinatio eſt etiam ſimilis perceptio relationum, cum Mentis acquieſcentia conjuncta. Verùm non eſt perceptio relationum, quæ ſunt inter varias res, ſed relationum quas relationes ipſæ habent inter ſe. Sic, ubi colligo ex eo quod 4 ſit minor numerus quàm 6, & bis 2. æquent 4, bis duo minorem eſſe numerum quàm ſex; percipio relationem inæqualitatis quæ eſt inter relationem numeri bis 2 & quaternarii, & relationem quaternarii & ſenarii; in qua perceptione adquieſcens, concludo minorem eſſe numerum ſenario. Verùm hæc pertinent ad tertiam & quartam Logices Partem.

12. Hoc paucis animadvertendum duximus, ne inanis videretur diſtinctio illa multiplex variarum relationum quam initio adtulimus; quoniam niſi hanc teneamus, non intelligimus quid mens noſtra in judicando & ratiocinando agat.

Caput. V.

* *De Categoriis Ariſtotelicis*

1. Quidquid eſt in nobis idearum ad *Subſtantias*, *Modos*, & *Relationes*, ut unuſquiſque experietur, ſi luſtret ideas ſuas, referri poteſt. Hæc variè conjungimus & miſcemus, ut infinita inde naſcatur idearum varietas. Nec ulla eſt adeò compoſita, aut inuſitata, quin ad hæc tria revocari, atque in ea reſolvi queat. Poſſumus itaque omnia Entia, ſi ita videatur, ad tria hæc capita componere.

2. *Ariſtoteli* tamen, ejúſque diſcipulis viſum eſt omnia Entia referre ad decem Claſſes, quarum una eſt *Subſtantiæ*, reliquæ *Accidentium*. Si voluiſſent tantùm quædam capita pro arbitrio fingere, de quibus in Logica agerent; hoc unum, quod adtinet ad hanc diviſionem, queri poſſemus, quòd non ſit ſatis commoda. Quin & ſibi hoc eſſe propoſitum ſi dixiſſent, nomina invenire, quibus ideas potiſſimas abſtractas rerum adpellarent, ut de iis ſententiam ſuam & aliorum commodè exprimere poſſent, non eſſet quod ea in re vituperaretur. Verùm exiſtimarunt ſe omnes regulas legitimæ Diviſionis hîc obſervaſſe, réſque ipſas in meliore

 luce

* *De Categoriis.*] Κατηγορεῖν, in uſu vulgari, erat *ἀγορεύειν κατά τινος*, *loqui contra aliquem*, ſive eum accuſare, & *κατηγορία accuſatio*: ſed in uſu Philoſophico verbum ſignificavit *dicere*, *prædicare*, & nomen *quod dicitur*, aut *prædicatur*.

luce collocaſſe, atque inde in Phyſicis deducunt argumenta, quaſi ex demonſtratis principiis; quare meritò ineptam diviſionem jactari quaſi adcuratam, & inde inania duci conſectaria, queri poſſumus. Eam primùm proferemus, deinde quædam vitioſa in ea obſervabimus.

3. Prima *Categoria*, ſeu primum *Prædicamentum* eſt *Subſtantia*, ſeu res per ſe ſubſiſtens, ad quam referunt ſubſtantiam ſpiritualem, & corpoream, & ſub hac collocant viventem, & non viventem; ſub vivente plantas & animalia; ſub non vivente reliqua corpora, & ita porrò ſubdiviſionibus pergunt omnia in certas ſpecies partiri; de quibus *Ontologiæ* Capite XVIII. egimus.

4. Reliquæ Categoriæ ſunt *Accidentium*, ſeu rerum quæ per ſe non ſunt. Secunda ergo eſt *Quantitatis*, quæ duplex eſſe dicitur: *Diſcreta*, cùm partes ejus nullo vinculo connexæ ſunt, ut numerus: *Continua*, quando ſunt connexæ; eáque ſubdiviſa in *ſucceſſivam*, quales ſunt tempus & motus, & *permanentem*, quæ aliter dicitur ſpatium, ſeu extenſio in longum, latum & profundum.

5. Tertia Categoria eſt *Qualitatis*, cujus *Ariſtoteles* quatuor ſpecies diſtinguit. Prima eſt *Habituum*, hoc eſt, diſpoſitionum animi & corporis, quæ iteratis actibus adquiruntur, quales ſunt ſcientiæ, virtutes, vitia, artes &c. Secunda eſt *Potentiarum naturalium*, facultatum, nempe, animi & corporis, ut ſunt intellectus, voluntas, ſenſus &c. Tertia *Qualitatum ſenſilium*, ut durities, mollities, calor, frigus &c. Quarta *formæ viventium* & *figuræ inani-*

inanimotorum, quæ ſunt determinationes externæ quantitatis.

6. Quarta Categoria eſt *Relationis*, quam ſuprà definiimus. *Correlata* dicuntur, quorum unum conſiderationem alterius includit, ita ut poſito uno alterum ponatur. Huc facit etiam diſtinctio *Oppoſitorum*, quorum unum cum altero conſiſtere nequit, ut *albor* & *nigror*: *Contrariorum*, quæ ita ſunt comparata ut aliquid ſit in natura unius, quod non eſt in natura alterius, ut numeri par & impar: *Diſparatorum*, quorum unum aliis pluribus eadem ratione opponitur, ut *albus color viridi*, *flavo* & *cæruleo*: *Contradictoriorum*, quorum unum alterum planè negat, ut *Deus*, *non Deus*: *Privativè oppoſitorum*, ut cæcitas, in animali viſu naturâ prædito, opponitur viſui.

7. Quinta Categoria eſt *Actionis*, quæ eſt in ipſa re agente, ut *amare*, *movere*; vel in alia admittitur, ut *verberare*, *cædere*, *calefacere*.

8. Sexta eſt *Paſſionis*, quæ verbis paſſivis *verberari*, *cædi*, *calefieri* &c. exprimitur.

9. Septima τȣ̃ *Ubi*, ſive loci, quæ hujuſmodi loquutionibus, *eſſe Amſtelodami*, *in lecto*, *in muſeo* &c ſignificatur.

10. Octava τȣ̃ *Quando*, ſeu temporis, quæ adverbiis temporis, aliiſque ejuſmodi vocibus, ut *olim*, *nuper*, *heri*, &c. deſignatur.

11. Nona eſt *Sitûs*, quæ ſignificatur verbis *ſtare*, *cubare*, *ſedere* &c.

12. Decima denique *Habitûs*, ad quam pertinent quæcumque circa corpus habentur, veſtitûs, aut ornamenti causâ, ut *veſtis*, *corona* &c.

13. Peripatetici de hiſce omnibus ſingillatim agunt, magnâ ſubtilitate. Axiomata tradunt de Categoriis, iiſque quæ ad eas referuntur, vera quidem illa in plurimis, ſed inutilia; quoniam ſunt omnibus, vel minimâ vitæ experientiâ, notiſſima.

14. Ceterùm hæc eſt tantùm nomenclatura quædam, ad quam Ariſtoteles omnia Entia referri voluit, hauſta ex vulgi loquutionibus, niſi quòd novâ adpellatione Κατηγορίαι vocatæ ſunt omnes hæ claſſes. Itaque nihil inde diſcas, niſi quonam nomine Entia Ariſtoteles adfecerit; quæ cognitio tanti non eſt, ut propterea tempus utilioribus ſtudiis collocandum teratur.

15. Deinde quare Ariſtoteles omittit *Ens*, quod latiùs patet, quàm *ſubſtantia*, cùm & *Accidens* complectatur? Cur etiam *ſubſtantiam* in genere memorat, nulla ejus additâ ſpecie; Accidente verò in genere omiſſo, novem ejus tradit claſſes? Debuiſſet quoque, ſi adcuratus eſſe voluiſſet, omnes Accidentium ſpecies memorare, non quaſdam tantùm pro arbitrio ſeligere. Omiſit autem, exempli causâ, *quietem*, accidens corporum; aliáque accidentia ſpirituum, quæ nequeunt referri ad haſce claſſes. *Univerſales* etiam *ideæ* non continentur hiſce Categoriis, ut *ſpecies*, *genus*, *differentia* &c. Igitur ea diviſio nequaquam diviſio adæquata eſt, ac proinde adcurata haberi nequit.

Caput VI.

De Ideis quæ ſine ulla Mentis operatione ei obverſantur, & iis in quibus formandis intercedit aliqua Mentis operatio.

1. SUnt ideæ, quæ à Mente tantùm conſiderantur, ſine ulla additione, aut detractione. Ejuſmodi ſunt ſimplices omnes, quæ nequaquam pendent à Mentis arbitrio, ſúntque, ſeu velit, ſeu nolit, ſemper eædem. Ita in dolorem, vel voluptatem nullum imperium habet; & reliquas ideas ſimplices, quas ſuprà memoravimus, ejus naturæ eſſe experitur, ut ſi quid detrahere nitatur, pereant prorſus; ſi quid addere velit, incolumi earum ſimplicitate, non liceat.

2. Ad eamdem claſſem referri poſſunt compoſitæ ideæ quæ, etiam nobis non cogitantibus, ſe ſe Menti ingerunt; quales ſunt ideæ rerum quæ ſunt, & quæ ſenſus noſtros adficiunt, & certas ſui ideas in Mente noſtra excitant.

3. Hæ ideæ *reales* dicuntur, quòd à rebus quæ ſunt extra nos proficiſcantur. Contrà ſunt quædam ideæ compoſitæ, quæ aliunde ad Mentem non adpellunt, ſed ab ea pro arbitrio componuntur. Sic conjungendo ideas dimidii corporis humani & dimidii equini, idea *Centauri* formatur; quod non aliter fit, quàm Mente volente Centauri imaginem ſibi obverſari, vel conſiderante ſimul corpus humanum à cingulo ad caput, & corpus equinum reſecto ca-

capite. Ea enim vis Mentis noſtræ, ut quævis, quæ non repugnant, connectere contemplatione, & quidquid videtur omittere poſſit. Hæ ideæ, ita compoſitæ à Mente, vocantur *Phantaſticæ*.

4. Quemadmodum Mens conjunctim contemplari quæ re ipsâ, ſeu extra Mentem conjuncta non ſunt: ita etiam diviſim conſiderare, ea quæ diviſim non ſunt, poteſt. Atque ejuſmodi contemplatio, quæ vocatur *abſtractio*, ad ideas compoſitas adcuratè expendendas, utiliſſima eſt. Si enim paullò ampliore numero partium conſtent, eas omnes videre ſimul animo diſtinctè non poſſumus; itaque conducit eas ſingillatim, omiſſis aliquantiſper aliis, expendere poſſe.

5. Abſtractio autem fit, tribus potiſſimùm modis. Primò, Mens partem rei realiter ab ea diſtinctam, ut brachium hominis, omiſsâ contemplatione reliqui corporis, poteſt intueri. Verùm hæc non eſt propriè dicta *abſtractio*, quia brachium eſt, etiam ſine interventu Mentis, à corpore ſeparatum; licèt ita vivere, hoc eſt alî, augeri ac moveri non poſſit.

6. Secundò, per abſtractionem, cogitamus de modo ſubſtantiæ, omiſsâ ipſâ ſubſtantiâ; vel modos, qui ſimul in eodem ſubjecto ſunt, ſingillatim conſideramus. Hac abſtractione utuntur Geometræ, ubi conſiderant ſeparatim longitudinem corporis, quam vocant *lineam*, planè omiſsâ latitudine & profunditate; lineæ initium, omiſſis ceteris partibus, quod dicunt *punctum*; dein longitudinem & latitudinem tantùm, quas conjunctim vocant *ſuperficiem*. Ita quoque per abſtractionem à motu diſtinguere determinationem

nem motûs, versûs certam partem, poſſumus.

7. Tertiò, per abſtractionem, omittimus modos & relationes rei cujuſdam ſingularis, ſi univerſalem ideam formamus. Sic, ubi volumus intelligere *rem cogitantem* in genere, ex noſtra ipſorum conſcientia colligimus quid ſit cogitare; & omiſsâ conſideratione eorum, quæ peculariter ad Mentem noſtram pertinent, cogitamus de re cogitante in genere. Ita ideæ ex ſingularibus fiunt univerſales.

8. Circa memoratas in hoc Capite ideas, hæc ſunt obſervanda, ne malè de iis judicemus. Primò, ideæ quæ ſine mentis operatione ſe ſe ei ingerunt, neceſſariò ab externa causâ excitantur, & Menti objiciuntur quales ſunt. Sed cavendum ne putemus ſemper in iis rebus, à quibus videntur excitari ideæ, eſſe aliquid ideis ſimile; quia, ut alibi diximus, fortè non ſunt veræ cauſæ à quibus procreantur ideæ, ſed tantùm occaſiones. Suſpicionem hanc maximè augere debet, quod in ſomniis experimur; ubi ex occaſione motûs cerebri in nobis imagines rerum, quæ præſentes non ſunt, & ſæpe nuſquam exſiſtunt excitantur. Itaque hoc unum ſemper ex ejuſmodi ideis, cauſam & occaſionem earum extra Mentem noſtram eſſe, non verò ſimile quiddam eſſe in rerum natura, colligere poſſumus.

9. Secundo loco, circa ideas à Mente compoſitas, niſi manifeſtò nobis conſtet experientiâ numquam eas conjunctim fuiſſe, facilè primùm poſſe eſſe talium idearum Archetypa, deinde etiam eſſe re ipsâ in animum inducimus. Ita poſtquàm Peripatetici conjunxerunt Mente, in

omnibus compoſitis ideis rerum corporearum, ideam abſtractam *materiæ* (ſi idea poſſit vocari quod eſt merè negativum) cum idea abſtracta *formæ*, ſeu neſcio cujus ſubſtantiæ, per quam, ut aiunt, *res eſt id quod eſt*, quibus, inſtar ſubjecti, ineſſent variæ proprietates; aliquid tale eſſe, quod nullibi exſiſtit, niſi in eorum ideis, contenderunt.

10. Imò etiam ideas ſimplices abſtractas ſeorſim eſſe putarunt Scholaſticorum nonnulli. Sic, per abſtractionem cogitarunt de *Humanitate*, omiſsâ hominis conſideratione, & inde collegerunt Humanitatem eſſe aliquid, in ſingulis hominibus, ab iis diſtinctum; adeò ut dixerint *Petrum*, exempli gratiâ, eſſe *concretum* (ita vocatur quod *abſtracto* oppoſitum eſt) atque ex duabus abſtracti naturis *Petreitate*, quæ ei peculiaris eſt, & *Humanitate*, quam habet cum reliquis hominibus communem, conſtare.

§. 10. *Seorſim eſſe* &c] Ante alios omnes *Parmènides* & *Plato* hunc errorem erraſſe feruntur, dum *ideas* ſuas, id eſt, ſpecierum omnium paradigmata quædam *νοερά*, quaſi exſiſtentia deſcribunt *Criticæ*. P. II S 2. C. V. Hinc ficta nomina τραπεζότης & κυαθότης, quæ irridentur à *Diogene* Cynico, apud *Laërtium*. Vid. VI. §. 53.

11. Hinc quoque factum ut Phyſici contenderint dari *puncta*, ſine partibus; quia talia, per abſtractionem, docendi causâ à Mathematicis finguntur; & eamdem ob rationem, eſſe *lineas* punctis conſtantes, ſine latitudine & profunditate, *ſuperficieſque* etiam ſine profunditate; quæ tamen demonſtrationibus, oppoſita ſunt.

12. Ab

12. Ab alio etiam cavendum hîc eſt peccato, in quod frequenter delapſi ſunt, alióſque ſecum traxerunt Scholaſtici. Nempe, poſtquàm abſtractione quædam diſtinxiſſent, ea tamquam reverâ ſejuncta, & quaſi ſeparata Entia, reputarunt. Sic poſtquàm per abſtractionem diſtinxiſſent Intellectum, & Voluntatem ab ipſa Mente humana; dein in Intellectu conſideraſſent id quod fit, ubi ei obverſantur ideæ, de quarum veritate aut falſitate judicium ferendum eſt, aut ubi quæritur quid agendum ſit; diſtinxiſſentque Intellectum *theoreticum* à *practico*; ita loquuti ſunt, quaſi non modò tres eſſent in Mente diſtinctæ facultates, ſed etiam quaſi Entia diverſa tria Mentem conſtituerent; & varia axiomata, ex quibus de Intellectuum illorum & Voluntatis actionibus loquerentur, finxerunt.

Caput VII.

De Ideis Individualibus, Particularibus & Univerſalibus.

1. Quod de abſtractionibus diximus, ad conſiderationem idearum, quatenus *Individuales*, *Particulares*, ac *Univerſales* ſunt, nos deducit; etenim ex individualibus, particulares ac univerſales per abſtractionem fiunt; quia in re, hac ratione progredimur. Si noſmet quidem ipſi conſideremus, aut hominem nobis obverſantem Mente contemplemur, obverſatur nobis *idea individui*, ſeu *idea individualis*. Si

verò, omiſſis iis quæ mihi & illi homini ſingularia ſunt, nobis communia cum aliquot hominibus animo verſem, qualia ſunt natum eſſe ſub eodem cœlo, eadem placita fovere, & ſimilia; *idea particularis* gentis, aut familiæ animo meo ſe offert. Denique ſi, ne iis quidem, quorum mecum participes ſunt aliquot homines, conſideratis, de iis quæ mihi cum toto genere humano communia ſunt cogitem, eſt in animo meo *idea univerſalis.*

2. Nomina, quibus individuales ideæ ſignificantur, dicuntur *propria*, ut *Alexander*, *Cæſar*; ea verò quibus ideæ particulares & univerſales exprimuntur *adpellativa*, ut *Gallus*, *Chriſtianus*, *Homo.*

3. Porrò in iis ideis poſſunt diſtingui *Proprietates*, quas in iis conſtanter conjunctas videmus, & *Subjecta* externa ideis conſentanea, ſeu quibus ideæ conveniunt. Ita in idea hominis, videmus Mentem cogitantem, Oeconomiam animalem & Corpus certis organis conſtans; ea autem idea Europæ, Aſiæ, Africæ & Americæ incolis convenit.

4. Philoſophi quinque potiſſimùm ideis abſtractis, quæ poſſunt prædicari de omnibus ſubjectis nobis notis, *Univerſalium*, vel *Prædicabilium*, nomen adtribuerunt; poſtquàm eas, per abſtractionem, formarunt.

5. Prima idea vocatur *Genus*, & ſignificat proprietates quæ conveniunt multis ideis univerſalibus, ſed quæ minùs latè patent. Ita *Ens* convenit *Subſtantiæ* & *Accidenti*, quæ ſunt ideæ univerſales quidem, ſed arctiores quàm idea Entis; nam omnis quidem ſubſtantia

eſt

eſt Ens, ſed non omne Ens ſubſtantia eſt.

6. Secunda dicitur *Species*, quales ſunt *Subſtantia* & *Accidens*, quæ ſunt ſpecies Entis. Hæ autem ideæ, reſpectu univerſaliorum idearum, ſpecies; reſpectu minùs univerſalium, genera vocantur. Sic Accidens eſt ſpecies reſpectu Entis, genus verò reſpectu *internorum* & *externorum* accidentium, de quibus ſuprà diximus. Obſervandum tamen eſſe quamdam ſpeciem, quæ infima dicitur, & quæ continet *individua*, ſeu ſingula ſubjecta, ut *circulus*, qui tantùm circulos individuos ejuſdémque ſpeciei ſub ſe habet.

7. Tertia idea eſt *Differentia*. Nempe, uti nullum Ens notum eſt, quod non habeat aliquid commune cum aliis: ita nec ullum eſt, quod non proprietate quapiam differat ab aliis. Ea autem proprietas *differentiam* conſtituere dicitur. Cùm diſtinguit ſpeciem ab alia ſpecie, vocatur *ſpecifica*; cùm verò individua tantùm ejuſdem ſpeciei ejus ope diſtinguuntur à ſe invicem, *numerica* dicitur. Differentia ab una proprietate præcipua, vel ab aliquot præcipuis petitur. Ita differentia ſpecifica circuli, quâ diſtinguitur ab omnibus aliis planarum figurarum ſpeciebus, eſt *habere circumferentiam æqualiter undequaque à centro diſtantem*. Numerica vero circuli alicujus eſt magnitudo, ſitus, res cui inhæret, aut alia ſimilia; quæ plura, quando unum non ſufficit, conjunguntur.

8. Quarta idea eſt *Proprium* deſumtum ex adtributo rei, quod minùs præcipuum judicatur. Sic proprium circuli eſt *non poſſe quadrari*,

drari, ſeu menſurari eadem menſurâ toties repetitâ, quoties repetetur in menſuranda quadrata figura. *Proprium* porrò, ex ſermone vulgi, obſervatum eſt quadrupliciter dici. 1. Proprium *quod convenit omni*, & *ſoli ſpeciei*, *ſed non ſemper*. Omnes homines, & quidem ſoli, *loquuntur*, ſed non ſemper. 2. *Quod convenit ſoli*, *ſed non omni*; ita homini convenit ſoli *Medicum*, *Juriſconſultum* eſſe, licèt omnes homines eas diſciplinas non profiteantur. 3. *Quod convenit omni*, *ſed non ſoli*, ut *cogitatio*, quæ convenit omni homini, ſed non ſoli. 4. *Quod convenit omni*, *ſoli* & *ſemper*, ur Corpus habere conjunctum Menti, reciproco quodam motuum & cogitationum æſtu, omni & ſoli homini & quidem ſemper convenit; ut quidem putant Philoſophi.

9. Quinta dicitur *Accidens*, qualia ſunt omnia ea adtributa rerum, ſine quibus adtributis res eſſe poſſe à nobis intelliguntur; ſeu ea adtributa ſint ſubſtantiæ, ut *capilli*, ſine quibus homines eſſe queunt; ſeu modi ſubſtantiis inhærentes, ut rotunditas reſpectu ceræ.

10. Multa ſubtiliter Philoſophi de hiſce Univerſalibus diſputant, quæ vel ſi vera eſſent, inutilia forent ad nos ad veritatem vulgò ignotam tutiùs deducendos. Ideò à nobis omittuntur, qui ſatis ducimus præcipuas opinionum illarum noſſe; cùm nulla vita ſatis longa futura eſſet, ſi quis omnium Philoſophorum nugas excutere adcuratè vellet.

11. Obſervabimus potiùs, quæ dicuntur de quatuor primis Univerſalibus, ea niti hac opinione,

ne, *rerum, quæ ad ea referuntur, Eſſentias eſſe notas*; quod ſine animadverſione prætermittendum non eſt. Sunt enim ſine dubio in rebus omnibus *Eſſentiæ, per quas ſunt id quod ſunt*, ut loquuntur Metaphyſici; ſed ferè nobis ignotæ ſunt.

12. Novimus quidem in rebus, quas ſub certis Generibus & Speciebus collocamus, plura adtributa; unde id quod præcipuum videtur ſeligimus, in eóque ſitam rei eſſentiam dicimus. Ita dum deprehendere nitimur quid in Mente noſtra ſit, nec aliud præter cogitationes varias in ea animadvertimus; dicimus Eſſentiam ejus in *Cogitatione* ſitam eſſe, quia eſt præcipuum adtributum quod in ea deprehendimus. Verùm inde nos reverâ in intimam Mentis eſſentiam penetraſſe, non ſequitur; primò, quia infirma eſt hæc ratiocinatio: *Nihil ampliùs in re video; Ergo nihil eſt præterea*; niſi aliunde mihi conſtet cognitionem meam naturæ rei eſſe adæquatam; quod ad ſubſtantias quod adtinet, nulli conſtat. Secundò, cùm ſingulæ cogitationes ſint modi, quæritur ſemper cui ſubjecto inhæreant; cui objectioni numquam ſatisfecerunt Carteſiani.

13. Cùm eadem ſit ratio ſubſtantiarum reliquarum, quemadmodum de corporeis alibi oſtendimus; inde ſequitur, quando eas, pro *eſſentiis* illarum, in certas ſpecies certáque genera diſtribuimus, non pro intimis eſſentiis nobis ignotis, ſed proprietatibus, quas in iis deprehendimus, id fieri. Itaque tota illa diſtributio ſubſtantiarum, in genera & ſpecies, admodum nobis debet eſſe ſuſpecta; quoniam fortè ad diver-

ſas

ſas ſpecies ea quæ eamdem habent intimam eſſentiam, quòd diverſas in iis animadvertamus proprietates, referimus. Quod idem eſt ac ſi quis varias ſpecies hominum fingeret, ex vultuum coloribus, aut forma.

14. Non poſſunt dici *proprietates eædem eſſe cum ſubjecto*, ubi de ſubſtantiis ſermo eſt; ſi eâ propoſitione ſubjectum illud ignotum cui inſunt ſignificetur. Etenim de re nobis incomperta, nihil adfirmare licet. Sed ſi voce *Subjectum* intelligamus id quod novimus, tum verum erit Axioma; at hoc unum inde ſequetur, nos ſubjecta certo ordine, prout nobis ſunt nota, non ſecundùm eorum ignotam naturam, collocare; ac proinde ex hiſce diviſionibus, contrà quàm faciunt Philoſophi, de eadem intima & ignorata natura, nihil poſſe colligi.

15. Alia eſt ratio Modorum ſimplicium, quorum integram eſſentiam novimus, & compoſitorum, quos pro arbitrio copulamus. Poſſumus, exempli causâ, omnes Geometricas figuras ad certa genera certâſque ſpecies referre. Poſſumus etiam Virtutum, & Vitiorum varias conſtituere claſſes, quoniam ſunt Modi compoſiti ab ipſa Mente, quæ collectionum earum eſſentiam, quacumque in re velit, collocare poteſt.

Πῶς ἑστηκότα τε τὰ εἴδη, καὶ τοῖς χαρακτῆρσιν διεστηκότα;

Gregor. Nazian. Or. XXXIV. p. 552.

CA-

Caput VIII.

Errores ex vulgari de Univerſalibus doctrina nati.

1. PRæter errores in antecedente Capite notatos, ortóſque ex Peripatetica de Univerſalibus doctrina; quidam alii indidem provenientes, quia latiſſimè patent, & innumeros alios ex ſe procreant, digni viſi ſunt de quibus paucis ageremus.

2. Primus eſt, nos fruſtrà ac temerè omnia Entium genera nobis nota eſſe exiſtimare, unde fit ut audacter adfirmemus omnes ſubſtantias eſſe aut *Cogitantes*, ſeu *Spiritus*, ut eſt noſtra Mens; aut *Extenſas*, *ſolidas* ac *diviſibiles*, ſeu *Corpora*; aut *extenſas* tantum, ut merum Spacium; quia, nimirum, nullas alias novimus; quaſi verò noſtra cognitio divinæ ſit potentiæ menſura! Fatendum quidem, ſi ponamus aliud nihil à nobis intelligi, nos non poſſe contrarium adſeveranter adfirmare, ſaltem de Creaturis; at certè eos temerarios eſſe, qui omnes creatas ſubſtantias ad hæc ſola genera referunt, videmus. Verùm hac de re paullò adcuratiùs agemus *Ontologiæ* C. XVIII.

3. Veteres & recentiores Peripatetici contrà, hac in re, nimiùm Dialecticis, ſeu abſtractis ideis crediderunt; ubi præter illas duas Subſtantiæ ſpecies, neſcio quas Naturas eſſe dixerunt, ab iis prorſus diſtinctas, in unaquaque re; de quibus ita loquuti ſunt quaſi eas probè noſſent, quod nominibus quibuſdam Logicis eas adficere ſolerent,

rent, qualia ſunt, *Actus*, *Potentia*, *Qualitas*, &c. Si ſimpliciter adfirmaſſent ſe, ope extenſionis, & cogitationis, non poſſe omnia Naturæ phænomena explicare, potuiſſet hoc ferri; ſi modò apertè ſe ignorare unde proficiſcantur faſſi eſſent.

4. Qui *Carteſii* dogmata ſequuntur, duabus prioribus ſubſtantiis poſitis, putant ſe omnia expedire poſſe; ſed ab iis non intelligi quid ſit *ſubſtantia corporea*, niſi per abſtractionem, alibi oſtendimus; nec difficulter *ſoliditatis* cauſam incompertam eſſe probare poſſemus; verùm hoc ad Phyſicen * pertinet.

5. Peccant quoque, eadem ratione, qui inde colligunt Deum eſſe *Spiritum*, qualis eſt noſtra Mens. Hoc enim unum de Deo novimus, proprietates reales rerum omnium in ejus natura, corporum, ſpirituum, & ſpacii, contineri; cùm enim unica ac totalis cauſa ſit omnium ſubſtantiarum, ea omnia in ſe habet, quæ iis dedit; ſecundùm indubitatum axioma, *nemo dat quod non habet*. Deus ergo Ens eſt, quod proprietates corporum & ſpirituum, & fortè plurium aliarum ſubſtantiarum, quæ nobis latent, complectitur. Sed & addendum, ita has proprietates Deo ineſſe, ut defectibus omnibus, quibus laborant in creaturis, careant; adeóque Deum eſſe Ens ſui generis, ſeu cui nullum eſt per omnia ſimile.

6. Secundus error Philoſophorum, qui inde fluit, quòd ſibi intimam rerum eſſentiam notam eſſe putent, ſitus eſt in hoc Axiomate: *Eſſen-*

* *Vide Phyſica Lib. V. c. 3.*

Eſſentiæ rerum ſitæ ſunt in indiviſibili, adeò ut eis nihil addi, nihil detrahi poſſit, quin pereant. Cujus rei ratio eſt, quòd ideæ eſſentiarum Philoſophicarum, ſint abſtractæ quædam ideæ ſimpliciſſimæ, quæ mutationem nullam ferunt; ut, exempli causâ, *Extenſio in genere*; in hanc enim non cadit plus, aut minùs; quidquid extenſum eſt non eſt minùs extenſum quàm aliud, licèt ſit amplioris, aut arctioris quantitatis. Verùm ejuſmodi ideæ abſtractæ nullibi ſunt, niſi inter ideas; neque eſſentiæ reales Entium, quæ reverâ ſunt, poſſunt conſtitui.

7. Igitur aut falſum, aut ſaltem temerarium eſt, quidquid adfirmatur de *Eſſentiis*, apud Scholaſticos; niſi de *idealibus* eſſentiis, quas tantùm in animo habent, & quas ipſi formarunt, confundúntque cum realibus, intelligatur.

8. Iidem colligunt corporibus, exempli causâ, quibuſdam eamdem eſſe eſſentiam individuam, quòd ſimilia in iis occurrant adtributa. Si iis credimus, omnes laminæ *aureæ*, verbi gratiâ, eamdem habent eſſentiam indiviſibilem, per quam aurum eſt aurum. At re verâ in duabus laminis *aureis*, ſeu quæ *aureæ* vocantur, licèt cernantur quædam adtributa ſimilia, temerarium eſt adfirmare ea prorſus eſſe eadem; quia diſcrimen nullum in iis animadvertimus. Non novimus ſubjectum illud ignotum, in quo unà ſunt auri proprietates nobis notæ; ut fulvus color, *malleabilitas*, ſeu *ductilitas*, *fuſilitas*, *fixitas* &c. ac proinde temerarium eſt quidquam de eo adfirmare, aut negare incompertum. Manifeſtum eſt idem judicium ferendum, de ideis ſubſtantiarum om-

omnium; de quibus nemo adfirmare queat ad quam ſpeciem *realem* (non dico *idealem*) pertineant.

9. Verùm Philoſophi veteres, qui hoc unum ſpectabant, ut ii, quos in diſciplinam accipiebant, quàm primùm de omnibus audacter loqui poſſent, illas immutabiles ſpecies, ad quas ſine hæſitatione omnia referrent, invenerunt. Nam cognito uno eorum, quæ ad ſpeciem referuntur, de omnibus ejuſdem ſpeciei quibus communes ſunt eædem proprietates, loqui poterant. Contrà verò, ſi alia invaluiſſet opinio; nempe, intimas rerum eſſentias ignotas eſſe, neque eas in ſpecies & genera poſſe diſtribui; confugere Philoſophos oportuiſſet ad ſolam experientiam, quæ adtributorum quorumdam cognitionem nobis impertitur; ſed longo labore & tempore opus erat, ut ea in re vulgares cognitiones ſuperarent. Itaque diu, priuſquàm ceteris doctiores videri poſſent, tacendum fuiſſet, quod ægrè tuliſſent.

10. Obſervandum tamen eſt eos, poſtquàm multa confidenter, de ſpeciebus ſuis idealibus, dixerunt, nullo negotio poſſe ex confidentia illa dejici. Dicunt, exempli causâ, *rationalitatem*, eſſe differentiam ſpecificam Hominis, nec putant quidquam eſſe quod objiciatur. Non jam dicam eam proprietatem pertinere tantùm ad Mentem; ſed ſi quærerem ab iis utrum hominem eſſe agnoſcerent eum, cui rationalitate prædito eſſet caput equinum? Reſponderent illico *monſtrum* eſſe, non hominem; itaque rationalitas non eſt differentia ſpecifica, quoniam licèt adſit hominem non conſtituit.

11. Si rurſus quæram quid *monſtrum* vocent? quid-

quidquid reſponſi accipiam, eò redibit ut id à ſe dicant monſtrum vocari, quod non eſt ita diſpoſitum, ut ſolent ſpecies animalium notæ. Si tertiò ſciſciter quænam mutatio poſtuletur ut animal monſtrum vocetur, levíſne differentia ſufficiat, an magna exigatur? vix ac ne vix quidem definient, quò uſque poſſit animalis forma mutari, antequàm monſtrum dici queat; unde liquet ſpecierum ipſarum idealium, ubi de ſubſtantiis agitur, terminos nondum eſſe ſatis diſtinctè conſtitutos.

12. Obſervatu quoque hanc in rem dignum eſt, licèt claſſes inventæ ſint generum, & quædam ſpecies infimæ, qualis eſt hominum ſpecies, ſint differentiâ ſpecificâ diſtinctæ; plerarumque tamen differentias nondum eſſe inventas à Philoſophis; quòd, nempe, res majoris eſſet laboris, nec exoptata inde loquendi facultas ſatis citò proveniret. De animalibus in genere multa dixere Philoſophi, ſed de infimis animalium ſpeciebus vix quidquam. Docent nos quodnam ſit diſcrimen, pro ſuis dogmatibus, inter plantam & animal; ſed non adtingunt, exempli causâ, differentiam ſpecificam *felium* & *canum*, *laurorum* & *malorum*. Hic utuntur deſcriptionibus proprietatum quas norunt, ſi loqui adigantur; neque audent indiviſibilem illam eſſentiam definire infimarum ſpecierum, in quibus abſtractiones metaphyſicæ locum non habent.

13. Tertius Philoſophorum error, quem hîc notabimus, in eo ſitus eſt, quòd proprietates eaſdem variis modis conſideratas, diverſíſque inſignitas nominibus, ita interdum diſtinguant & diſpo-

diſponant, ut eamdem proprietatem ſe ipsâ, aliter adpellatâ, priorem, hoc eſt, ſui ipſius originem, faciant. Ita in corpore diſtinguunt *extenſionem* & *diviſibilitatem*, quæ ſanè animi præciſione poſſunt diſtingui, ita ut de una tantùm cogitemus, omiſsâ altera; ſed hac diſtinctione poſitâ, aiunt *extenſionem* eſſe *diviſibilitate* priorem, cùm tamen eæ proprietates, prout ab iis deſcribi ſolent, hoc uno nitantur fundamento, quòd corpus habeat partes, & in hoc unum reſolvantur adtributum.

CAPUT. IX.

De Perſpicuitate & Obſcuritate Idearum.

1. UT de idea certum per omnia feramus judicium, ante omnia neceſſe eſt eam eſſe perſpicuam; alioqui de ignota, aut non ſatis perſpecta, ſi verum feratur judicium, id caſu potiùs fit, quàm ſapientiâ. Igitur perſpicuitas & obſcuritas idearum, dignæ ſunt, quæ in hac noſtra Logica, ſine animadverſione, non prætermittantur.

2. *Clara* dicitur idea, cùm quidquid complectitur nobis animo obverſatur, ita ut ab omnibus aliis facilè diſtingui queat. Quidam diſtinguunt ideas *diſtinctas* à claris; & claras vocant eas quæ vividè nos percellunt, diſtinctas quæ nihil habent obſuritatis. Verùm adparebit ex ſequentibus neceſſe non eſſe, ut ejuſmodi diſcrimen ullum ſtatuamus, hoc quidem in loco.

3. Cla-

3. Claræ ſunt omnes ideæ ſimplices, quales ſunt ſenſationes. Ita ſenſatio lucis ejuſmodi eſt, etenim cùm eâ percellimur, quidquid in ea eſt videmus, nec eam cum ulla alia idea confundere poſſumus. Idem dixeris de ſonitu, de odore, de ſapore, de voluptate, de dolore &c. quæ numquam miſcentur. Atque hæ quidem ſenſationes eò clariores ſunt, quò vividiores; cùm enim vehementiùs Mens percellitur, magis adtendit & clariùs ejuſmodi ideam vividam ab omnibus aliis diſtinguit.

4. Viri Eruditi has ideas eſſe *confuſas*, ut loquuntur, contendunt; quia, nimirum, eas definire non poſſumus. Sed hoc ſummæ perſpicuitatis, ut ſuprà vidimus, indicium eſt. Adduunt nos judicare, exempli causâ, colores eſſe ſuperficiei objectorum illitos, odores & ſapores ineſſe rebus odoratis & ſapidis, dolorem & voluptatem eſſe in corpore; quod tamen veritati conſentaneum non eſt, unde colligunt confuſas eſſe ideas earum ſenſationum. Verùm ea obſervatio non oſtendit miſceri ideas haſce aut inter ſe, aut cum aliis; ſed eas collocari in ſubjecto in quo non ſunt; quod ad ideæ, ſeorſim conſideratæ, perſpicuitatem nihil adtinet. Unde talia oriantur judicia, indicabimus in * Phyſica.

5. Perſpicuæ etiam ſunt ideæ ſimplices, quæ ſine corporis interventu Menti obverſantur, quarum exempla ſuprà Cap. II. adtulimus. Quemadmodum autem abſtractione poſſumus ideæ.

* *Phyſica Lib. V. c. 7. 10. & alibi.*

ideæ compoſitæ partes ſeparatim contemplari; ita ut ſimplices ideas, quibus conſtat, ſingillatim expendamus: ſic etiam abſtractæ ideæ ſunt perſpicuæ, etiamſi ſubjectum in quo ſunt, eſt ignotum. In ſubſtantiis omnibus, quarum aliquot novimus proprietates, poſſumus ſeligere proprietatem, quæ abſtractione ab omnibus aliis ſejuncta ſimplex evadit, adeòque clara, licèt ignoto ſubjecto inſit. *Humanitas*, in genere conſiderata, fit ſimplex idea, ideóque indiviſibilis; unde factum, ſicut monuimus, ut Philoſophi eſſentias indiviſibiles eſſe dixerint; quod de idealibus eſſentiis, non de realibus verum eſt. Proprietates enim, quæ hominem conſtituere dicuntur, non magis ſunt in uno homine quàm in altero; vel, ut clariùs loquar, *Ratio* in genere ſpectata, quæ eadem cenſetur ac *Humanitas* in genere, non minùs in Davo, quàm in Oedipo, fuit.

6. Verùm eædem ideæ fiunt ſæpe obſcuræ, ubi ſine abſtractione miſtim cum aliis obſcuris, quibuſcum ſunt in ſubjecto, conſiderantur. Sic cùm quæritur, non quid ſit Humanitas, aut Ratio in genere; ſed quid ſit Ratio in Davo, aut Oedipo, & quæ ſit ejus differentia numerica; tum verò aqua hæret Philoſophis, nec quidquam niſi neſcio quid prorſus ignotum vocibus deſignant *Oedipitatis*, & *Davitatis*; ſic enim, ex Grammaticæ Scholaſticæ analogia, loqui licet.

7. Peccarunt ſæpe Scholaſtici, in eo quòd abſtractam ideam, quaſi eſſet in ſubjectis, conſiderarint, ut jam monuimus. Atque inde factum

tum ut ideam claram habere ſe crediderint ſubſtantiarum; ex quibus, animi præciſione, illam abſtraxerant. Idem factitarunt Recentiores, qui quia naturam extenſionis, diviſibilitatis & ſoliditatis in genere & abſtractè conſideratarum intelligunt., putant ſe intimam omnium corporum naturam introſpexiſſe. Verùm, ut alibi oſtendimus, ubi ad rem ipſam ventum eſt, non poſſunt quid ſit res extenſa, diviſibilis & ſolida., ſine abſtractione conſiderata, dicere.

8. Si ad ideas Compoſitas nos convertamus, deprehendemus eas demum eſſe claras, quarum partes omnes, ſeu ſimplices ideæ, quibus conſtant, diſtinctè nobis animo obverſantur. Obſcuræ verò dicuntur eæ, quarum partes tantùm quaſdam animadvertimus. Ita certò ſcimus quid ſumma contineat, quando omnes ejus unitates tenemus; ſin verò aliquot tantum numerarimus, neſcimus quanta ſit, confuſámque ejus ideam habemus.

9. Itaque quandocumque aliquid expendendum nobis eſt, primùm ſunt in eo diſtinguendæ partes omnes, ſi quæ ſint, dein judicium ferendum. Alioquin æquè incerta eſſent judicia noſtra, ac ea forent quæ ferrentur de magnitudine ſummæ, multis aliis conſtantis; quarum neque numerum, neque magnitudinem ſciremus. Verùm hac de re pluribus, in tertia Logices Parte, ubi de Methodo agemus.

10. Quòd ſi in iis, quæ nobis expendenda proponuntur, non poſſimus partes à ſe invicem diſtinguere, earúmque certam enumerationem inire; tum verò fatendum eſt aut ea

non eſſe inter eas res, quas homini cognoſcere licet; aut ampliore examine, ut pernoſcantur, opus eſſe. Exempli gratiâ, nullius ſubſtantiæ omnes proprietates, intimámque naturam nobis innoteſcere antea oſtendimus; unde de ea re judicium ferri non poſſe, colligere eſt. Si verò quæſtio arithmetica ſolvenda proponatur, quæ poſtulet longiorem ſupputationem; aut quævis alia quæſtio, quæ ut expendatur tempore indigeat, non eſt præpoſtero pudore illico, ne videamur aliquid ignorare, reſpondendum. Pudendum non eſt id neſcire, quod numquam ad examen revocavimus; ſed pudendum eſt id velle videri ſcire, quod re ipsâ ignoramus.

11. Multùm porrò conducit perſpicuitati ideæ, aut à nobis aut ab aliis compoſitæ; ſi partium quibus conſtat idem ſemper numerus, idémque ordo ſit. Alioqui, ſi augeatur aut minuatur ſubinde numerus idearum ſimplicium, quibus compoſita conſtat, aut earumdem invertatur ordo; memoria, ipſéque adeò animus perturbatur. Ita ſi quis ſimul ſummas aliquot diligenter ſupputarit, certóque ordine ſtatuerit, quotieſcumque eas recognoſcere vult, nullo negotio id facit, modò nulla in iis mutatio interceſſerit; contrà verò præterita ſupputatio & diſpoſitio, ſi peturbentur numeri, aut ordo, irritæ fiunt.

12. Ceterùm ea eſt natura perſpicuitatis, ubi ſumma eſt; ut adſenſum noſtrum neceſſariò eliciat. Non poſſumus vel minimùm quin dolor diverſus ſit à voluptate, quin bis duo ſint quatuor, dubitare. Contrà ſi quæ ſit in ideis noſtris obſcu-

obſcuritas, animadvertimus in nobis facultatem cohibendi judicii, donec res perſpicuæ factæ ſint; licèt paſſim contingat ut obſcuris adſenſum temerè præbeamus, ſed liberum; cùm liberum non ſit ſummæ perſpicuitati adſenſum negare. At hæc ad ſecundam Logices Partem pertinent.

Caput X.

De Ideis Adæquatis & Inadæquatis.

1. Cap. 1. §. 9. diximus ideas eſſe imagines rerum, quæ extra nos ſunt, aut eſſe poſſunt, & quarum aut vi, aut occaſione in nobis excitantur. Poſſunt autem integræ rei illius, à qua excitantur, vel partis dumtaxat imagines eſſe. Quando totam referunt, eas *adæquatas*; quando non totam, *inadæquatas* dicimus. Ita, ſi obverſante mihi cubo, videam tantùm unam ex ejus faciebus, ſuperficiem, nempe, quadratam; idea figuræ quadratæ mihi obverſatur, non cubicæ, ideóque inadæquata dicitur. Contrà ſi, triangulo in charta deſcripto, & ante oculos meos poſito, cogitem de triangulo plano, ideam adæquatam trianguli illius animo præſentem habeo.

2. Omnes ideæ ſimplices ſunt adæquatæ, quoniam Facultatem, quæ eas excitat, quæcumque ea ſit, totam animo objiciunt. Ita dolor, quem ſentio, ſignificat eſſe extra me Facultatem Entis cujuſpiam, quæ eum me invito in me excitat. Sed non eſt ulteriùs procedendum, nam idea ſimplex objectum ſimplex animo offert; non docet

ubi ſit, nec an ſit ea cum aliis conjuncta Facultas. Itaque non errabit quicumque ex ſenſatione colliget, aliquid eſſe extra Mentem ſuam, quod eam excitare aptum natum eſt.

3. Adæquatæ ſunt etiam ideæ modorum, quicumque tandem ſint, exceptis iis qui ſimul modi & ſubſtantiæ ſunt, de quibus ſupra Cap. III. §. 11. Cùm enim modi nulli ſeorſim eſſe intelligantur, à nobis ſeorſim à ſubſtantiis, non niſi ope abſtractionis, conſiderantur. Omnes autem ideæ abſtractæ ſunt adæquatæ, complectuntur enim totam eam rei partem, quam conſiderare tunc volumus. Ita *rotunditatis* idea eſt adæquata, quia quidquid eſt in rotunditate in genere animo meo offert. *Trianguli* in genere idea eſt adæquata, quia cùm Menti meæ adeſt, tum quidquid eſt commune omnibus triangulis video.

4. Ejuſdem generis ſunt omnes ideæ, quarum nulla Archetypa extra ipſas eſſe intelligimus. Archetypa vocamus objecta externa, quorum occaſione excitantur in nobis ideæ, quas credimus eorum eſſe imagines. Ita cùm canis ante oculos eſt poſitus, dicitur Archetypum ideæ, quæ tum Menti ſe ſiſtit. Sed idea *Animalis* in genere nullum habet Archetypum. Ejus faber eſt, ut ita dicam, animus noſter, qui ei addit aut detrahit quidquid vult; unde eam ſemper eſſe adæquatam conſequens eſt.

5. Sed cavendum, quod jam monuimus; ne, ſcilicet, poſtquàm ejuſcemodi ideas Mens ſibi obverſari voluit, ideò talia quædam extra nos eſſe objecta exiſtimemus. Idem enim peccatum admitteremus, in quod incideret Pictor, qui pictum à ſe Centaurum, aut centimanum

En-

Enceladum in rerum natura eſſe contenderet.

6. Ne videatur hæc noſtra admonitio inutilis, quaſi hoc peccatum numquam committeretur; exemplum memorabile adferemus admiſſi, in re haud exigui momenti, ejuſmodi erroris. In unaquaque cogitatione poſſumus, abſtractione, id quod ea cogitatio commune habet cum omnibus aliis, ab eo quod ei eſt peculiare, diſtinguere. Ita ſi quis malum cuipiam animo voveat, in eo voto, præciſione mentis, diſtinguimus votum in genere, ſeu deſiderium, & deſiderium mali in aliquem effundendi. Scholaſtici vocarunt id deſiderium in genere, partem *phyſicam* actionis Mentis; partem verò *moralem*, quod malum in ea dicitur. Deſiderium autem contendunt per ſe nec bonum eſſe, nec malum; ſed *malitiam* deſiderii inde oriri, quòd feratur in objectum illicitum, ſeu cui malum vovere non licet. Neque hoc, de ideis abſtractis *deſiderii* & *malitiæ in genere*, negari poteſt.

7. Verùm hoc poſito, exiſtimarunt Scholaſtici omnia mala deſideria, non jam abſtractè conſiderata, & quatenus idealiter Menti obverſantur, ſed realiter in hominum animis exſiſtentia, conſtare parte *phyſica* & *morali*, prioriſque auctorem eſſe Deum, poſterioris Hominem. Idem de omnibus cogitationibus dictitant, & hominem eſſe fingunt machinam à Deo ad omnia ineluctabiliter motam; unde ſequitur Deum mali, non minùs ac boni, eſſe auctorem.

8. Igitur probè recordandum eſt ideas abſtractas ipſas eſſe Archetypas, & quæ nulla extra ſe

habent objecta, à quibus ſint excitatæ; ac licèt ſint in ſe adæquatæ, quia nihil præter ſe animo objiciunt; attamen non poſſe adæquatas dici, ubi objecti quod eſſe ſtatuitur imagines dicuntur, niſi poſtquàm conſtat objecti illius omnes partes in iis contineri.

9. Inadæquatæ porrò ſunt ideæ omnium *ſubſtantiarum*, quæ ab animo pro arbitrio non finguntur, ſed colliguntur ex proprietatibus, quas in iis experientiâ animadvertimus. Hoc ſatis liquet ex iis, quæ Capite III. de Subſtantiis diximus. Etenim aliquot earum proprietates nobis eſſe notas; non omnes; adeóque earum ideas imperfectas eſſe, ſeu inadæquatas, oſtendimus. Sic novimus *argentum* coloris eſſe albi, liquefieri poſſe, & igne minui dum liquefit, in bracteas duci, aquâ forti diſſolvi, contrahere ſqualorem ſitu &c. Sed quænam ſit intima particularum, quibus argentum conſtat, diſpoſitio, ſeu conſtitutio, unde eæ profluunt proprietates, prorſus ignoramus. Igitur idea argenti, quæ animo noſtro adeſt, quoniam quidquid eſt in argento Menti noſtræ non oſtendit, inadæquata eſt.

10. Hîc maximum eſt periculum, ne inadæquatas ideas cum adæquatis confundamus; quia ubi plures alicujus rei proprietates novimus, nec ullæ aliæ induſtriâ noſtrâ retegi poſſunt; facilè nobis perſuademus exhauſtam eſſe à nobis rem, quam contemplamur. Viri, alioqui perſpicaciſſimi, XVII ſæculo, exiſtimarunt ſe exhauſiſſe proprietates Mentis, quòd nihil in ea præter cogitationes perſpicuè animadverterent, Mentémque eſſe *ſubſtantiam cogitantem* dumtaxat dixe-

dixerunt. Cùm in corpore nihil animadverterent præter extenſionem, ſoliditatem & diviſibilitatem, nihil aliud in corpore eſſe quærendum contenderunt. Sed numquam quænam ſint eæ ſubſtantiæ, quarum proprietates ſunt cogitare, habere partes &c. oſtendere potuerunt; nam *ſubſtantiæ* in genere nullæ ſunt, & licèt hanc vocem in genere intelligamus, non ideò ſequitur eam à nobis intelligi, cùm de ſubjecto quopiam ſingulari prædicatur, quod eſt probè obſervandum.

11. Iidem etiam auſi ſunt dicere ſe ideam claram Divinæ Naturæ habere, adeóque adæquatam; nam ex definitione vocis * *Clarus*, adparet claras ideas eſſe adæquatas, ubi ſermo eſt de ideis, quæ extra nos Archetypa habent. Imago certè alicujus rei clara eſt, cùm omnes ejus rei partes diſtinctè animo offert; obſcura, ubi, non omnia complectitur. Nemo autem, qui ſapiat, ſibi diſtinctè obverſari omnes proprietates Dei dixerit; cùm ne una quidem fortè, præter admodùm generales, clara ſit. Itaque hîc ſummi viri valde inadæquatam ideam cum adæquata temerè confuderunt; exemplóque eſſe poſſunt erroris admodum lubrici, qui videtur cùm ex inſita humano ingenio ſuperbia, tum ex inveſtigandi & judicium interea cohibendi impatientia naſci. Pulcrum enim & jucundum eſt aliquid penitus intelligere, diu indagare ejus naturam moleſtum, & nonnullis ingeniis pudendum, niſi invenerint.

* *Vid. Cap.* IX.

CAPUT XI.

De aliquot Vocabulis, quibus Scholaſtici ſignificant varias ideas, deque Sermone.

1. POſtquàm ideas, ſecundùm varia earum genera, ac relationes contemplati ſumus; nihil ſupereſſet hac in parte Logices agendum, niſi quaſdam voces Peripateticæ Logicæ exponendas eſſe, propter conſuetudinem, duceremus. Præcipuas tamen ſeligemus, ne Dictionarium ſcribere nimiùm operosè videamur.

2. Hinc quoque adparebit Dialecticen *Ariſtotelis* potiùs eſſe artem loquendi, quàm veritatis apud animum ſuum quærendæ, dein proferendæ. Nomina omnia dicuntur *Termini*. Termini autem omnes diſtinguuntur in *ſimplices* & *complexos*. Simplices ſunt ſingulæ voces, quando nihil ſubintelligitur; termini complexi pluribus conſtant vocibus, aut expreſſis, aut ſubintellectis. Ità vox *Alexander* eſt terminus ſimplex: *Alexander filius Philippi*, eſt terminus complexus, ſeu, nomen ideæ, cujus aliqua notatur proprietas, aut relatio.

Termini] Dicuntur ab *Ariſtotele* ἄκρα quaſi *extremitates*, quòd primum & ultimum locum in Enunciatione obtineant. Eadem de cauſa, dicuntur etiam ὅροι *termini*. Quæ vocabula, quibus plebejus ſermo hoc ſenſu carebat, finxerant Philoſophi, quibus neceſſaria erant, in tradenda Dialectica.

3. Exprimitur συμπλοκὴ vel *complexio* idearum ſine pronomine Relativo, ut adparet exem-

exemplo adlato; vel addito pronomine, ut *Alexander qui fuit filius Philippi.* Obſervant autem Dialectici pronomen relativum eſſe interdum ſimpliciter ἐξηγητικὸν, ſeu eo explicari priorem terminum, ut ſi quis dicat, *Homo, qui ratione utitur: Julius Cæſar, qui ſummus Imperator fuit*; neque enim ullus eſt homo, qui ratione non utatur; neque ullus fuit *Julius Cæſar*, qui ſummus Imp. non fuerit. Interdum etiam pronomen eſt ὁριστικὸν, ſeu determinat vocem generalem ad peculiarem ſenſum, ut cùm dicimus; *corpora, quæ pellucida ſunt*; tum enim vox *corpora*, quæ generalis eſt, ſequentibus ad ea tantùm, quæ pellucida ſunt, ſignificanda determinatur.

4. Aliquandò termini, qui ſimplices videntur, complexi ſunt, ut in libris *de Bello Gallico*, *Imperator* ſignificat *C. Julium Cæſarem, qui Imp. ab exercitu ſalutatus erat.* Aliquandò complexi in Phraſi ſunt ſimplicis loco, ut *Princeps Poëtarum* deſignat Homerum apud Græcos, *Virgilium* apud Latinos. Quæ obſervationes pertinent potiùs ad Grammaticam, aut Criticam, quàm ad Artem ratiocinandi, quæ ſtatuit uſum Linguæ jam eſſe notum.

5. Idem etiam dixeris de eo quod docent de *Homonymis, Synonymis & Paronymis.* Homonyma ſunt, quæ nomen habent commune, licet naturâ differant, ut *Homo*, quondo dicitur de homine vivente, & picto. *Ambigua* & *æquivoca* à Latinis & Scholaſticis dicuntur. *Synonyma* ſunt, quæ *Univoca* à Scholaſticis vocantur, & quæ habent nomen commune, & eſſentiam aliqua in re ſimilem, ut *Homo* & *Bos animalia* univocè dicuntur.

tur. *Paronyma*, & Scholaſticis *agnominata*, appellantur quæ ſunt inter ſe etymologiâ connexa, ut *Grammaticus* & *Grammatica*

6. De hiſce & quibuſdam aliis *Ariſtoteles* egit, initio libelli *de Categoriis*; eáque propterea τὰ πρὸ τῶν κατηγοριῶν vocavit; & Scholaſtici ejus ſequaces *Anteprædicamenta*. Similiter quia μετὰ τὰς κατηγορίας egit de *Contrariis*, de *Modis* quibus aliquid *prius*, aut *ſimul* eſſe dicitur, de generibus κινήσεως *mutationis*, ſeu *motûs*, déque variis ſenſibus, quibus vox ἔχειν uſurpatur; propterea, ab iiſdem Scholaſticis, hæc vocata ſunt *Poſtprædicamenta*. Circa hæc, multa obſervant, etiam vera, ſed quæ ad ſermonis, potiùs quàm ad rerum cognitionem pertinent. Tradunt etiam plures cùm de Antepрædicamentis, tum de Poſtprædicamentis Regulas, parum utiles, quia ferè numquam in illis peccatur. Idéoque nos ab iis expendendis abſtinuimus.

Initio libelli] Vide principium & finem ejus libelli, apud *Ariſtotelem*.

7. Iidem hoc in loco multa quærunt de Sermone, quæ potiùs ad Criticam aut Grammaticam, quàm Logicam ſpectant, quorum hoc præcipuum eſt; cùm verba ſigna ſint cogitationum, ſeu idearum, an ſint ejuſmodi ſigna naturâ ſuâ, an verò inſtitutione hominum? *Plato* olim prius adfirmavit, ſed plerique alii Philoſophi poſterius; ac ſanè manifeſtum eſt rem ex humano arbitrio pendere, quoniam Gentes variæ varia iiſdem ideis, unde orta eſt tanta Linguarum varietas, impoſuerunt nomina.

8. Hoc

8. Hoc itaque miſſo, obſervandum potiùs eſt ex ſermone ideas ſæpe obſcuratas fuiſſe. Nempe, ita anſuefacti ſumus ideis quaſdam voces adjungere, ut etiam, cùm apud nos taciti cogitamus, vix temperare poſſimus quin tacito quodam ſermone ſenſa animi exprimamus. Adjuvamur etiam multùm aliorum monitis aut inventis, in inveſtigatione veri; nec ea aliter cognoſcere poſſumus, niſi ex ſermone, aut Scriptis. Igitur ſi ſermo noſter, aut aliorum, non ſit ſatis perſpicuus; metuendum eſt ne ideæ noſtræ obſcurentur, & in indaganda veritate præpediamur.

9. Oſtendimus autem, in Arte Critica *, cùm innumera eſſe obſcura in ſermone hominum, tum etiam multa omni ſenſu carere. Idem ſæpe factitant homines, ubi de rebus ignotis verba faciunt, quod fieret à cæcis natis, qui inter ſe de coloribus diſputarent; quòd ex aliorum ſermone dicіſſent nomina colorum, variáſque de iis obſervationes, quæ omnia poſtea memoriter recitarent. Ut ejuſmodi ſermo nihil aliud eſſet, quàm certa inanium collectio ſonorum: ita non raró homines, inſtar campanarum, ſonitum ſine ſenſu diſputantes edunt. Atque hoc evenit cùm ſæpe aliàs, tum potiſſimùm ubi de rebus, quas ἀκαταλήπτους fatentur, ſermones habent.

10. Hæc cùm ad aliam Artem pertineant, hîc non excutiemus; monebimus tantùm paucula, quæ ad Artem ratiocinandi ſpectant. Primum eſt ubi veritatem alicujus rei, quæ non pendet ab aliorum narratione, inveſtigamus, eſſe, quantùm fieri poteſt, tacitum etiam ſermonem

C 6 vitan-

* *P. 2. Sect. I. C. VIII. & IX.*

uitandum; ne nos verba obſcura, quibus fortè adſuevimus, fallant.

11. Secundum eſt, ſi abſtinere ab ea re non poſſumus, inter meditandum; ut ſi efferendum ſit quod cogitamus, vitandas eſſe omnes obſcuritates; ex quibuſcumque tandem naſcantur cauſis, quarum præcipuas in *Arte Critica* enumeravimus. Numquam condonanda eſt obſcuritas, niſi iis qui clariùs loqui neſciunt; quos tamen potiùs tacere, quàm alios aut fallere, aut cruciare ambiguo ſermone, deceret.

12. Si verò alios loquentes audiamus, aut eorum Scripta legamus, utendum eſſet iis cautionibus quas recenſuimus, in eodem opere Critico; ſi non liceat interrogare eos qui loquuntur, aut ſcribunt. Alioqui ſi ſciſcitantibus nobis reſpondere parati ſint, ubicumque occurret dictio obſcura, rogandi ſunt eam definiant. Si bonâ fide agunt, nec volunt nobis fucum facere, numquam ejuſmodi definitiones negabunt; ſi negent, non ſunt ampliùs audiendi, qui enim non vult intelligi, dignus non eſt cui aures præbeantur. Ceterùm de Definitione Vocum, in Parte ſequente, ubi ad *Definitionem* ventum fuerit, agemus.

Primæ Partis Logicæ Finis.

LO-

LOGICÆ
PARS SECUNDA.
De Judiciis.

CAPUT I.

De Judicio Mente concepto, & Verbis expreſſo.

1. IDeis & proprietatibus idearum ſingillatim conſideratis, ad Judicia, in quibus plures comparantur ideæ, deveniendum eſt. Et ante omnia quidem, judicium, quatenus in Mente hæret, à verbis quibus exprimitur, ſi velimus ſcire quid ſit, probè diſtinguendum eſt.

2. Judicium, quatenus Mente continetur, eſt *relationis, quæ inter duas aut plures ideas intercedit perceptio.* Sic, quando judico Solem eſſe majorem Lunâ, comparatâ utriuſque ideâ, ideam Solis majorem eſſe ideâ Lunæ animadverto; atque in hac perceptione adquieſcit Mens mea, nec quidquam ea de re ampliùs quærit. Cùm duos numeros eſſe inæquales judico, animadversâ eorum inæqualitate, Mens mea eos ampliùs eo reſpectu non expendit; ſed tantùm poſt examen, inæquales compertos eſſe, memoriæ mandat.

3. Obſervandum eſt poſſe Mentem noſtram obſcuris ideis, non minùs ac claris, adſentiri; ſeu quaſi aliquid comperiſſet, quod tamen non comperit, in eo adquieſcere, & quod viſa eſt ſibi comperiſſe memoriæ quaſi verum mandare. Ita poſſumus exiſtimare ſtellas fixas minores eſſe Luna, comparatis ſtellarum fixarum, & Lunæ obſcuris ideis; & poſtmodum rem quaſi indubitatam ſtatuerere. Sed etiam adſenſum noſtrum, donec adcuratè conſideratis ideis res clara evaſerit, poſſumus cohibere; ſin ad perſpicuam perceptionem pervenire nequeamus, in dubitatione noſtra hærere, rémque quaſi dubiam memoriæ mandare. Facultas autem, quam in nobis eſſe ſentimus, adſensûs obſcuris præbendi, vel negandi, vocatur *Libertas*.

4. Verùm ubi res ad ſummam perſpicuitatem devenit, ea facultate ampliùs uti non licet. Neque enim, exempli causâ, à nobis impetrare poſſemus ut crederemus bis duo non eſſe quatuor, partem non eſſe minorem toto, aliáque ſimilia evidentiſſimæ veritatis Axiomata. Statim ac ea intelligimus, Mens neceſſariò adquieſcit, nec inquirendi ampliùs vel minimam cupiditatem in ſe animadvertit.

5. Hujuſmodi eſt judicium, quatenus in Mente hæret; ubi autem verbis exprimitur, vocatur *Propoſitio*, vel *Enunciatio*; in qua ſemper aliquid negatur, vel adfirmatur. Ea pars propoſitionis, de qua adfirmatur aut negatur aliquid, *ſubjectum*; altera vero quæ de illa prædicatur, negando aut adfirmando, *prædicatum* vocatur. Ita quando dicimus; *paupertas eſt ſublevanda* aut *paupertas non eſt vitium*, vox pau-

per-

pertas eſt *ſubjectum*, *ſublevanda* & *vitium* ſunt *adtributa*, aut *prædicata*. Præter haſce duas partes conſideranda eſt *copula*, quâ, cùm eſt ſola, adfirmatur relatio quædam inter ſubjectum & prædicatum eſſe; additâ verò particulâ negativâ, eadem negatur relatio. In priore propoſitionum adlatarum, inter ideam paupertatis & ideam ſubſidii adfirmo relationem eſſe; adeò ut paupertas, in animo meo, ideam ſubſidii complectatur, vel ſecum trahat. In poſteriore, ideâ paupertatis excitari in me notionem rei vituperandæ, nego.

6. Propoſitiones interdum pluribus, interdum paucioribus vocibus exprimuntur. *Achilles inſanit* eſt integra propoſitio, idem eſt enim ac ſi dicerem: *Achilles eſt inſaniens*. Vox *perii* continet integram propoſitionem, idem enim exprimit ac ſi dicerem: *Ego fui periens*. Hæc cogitanti nullam difficultatem pariunt, neque quidquam conferunt ad cognitionem veritatis, niſi quatenus noſtris, aut alienis verbis expreſſa eſt. Verùm, ut ſæpe monuimus, Logica Veterum ars fuit loquendi, non minùs ac cogitandi.

7. Obſervandum porrò terminos, quibus Propoſitiones conſtant, vocari *ſimplices*, quando ſunt unicâ voce expreſſi; ut, *Deus eſt bonus*; *complexos* verò quando pluribus; ut, *Deus, qui eſt bonus, non poteſt miſeriâ hominum gaudere.* Quod jam ſuprà Pare. I. Cap. XI. §. 2. pluribus oſtenſum.

Ca-

CAPUT II.

De Propoſitionibus Univerſalibus & Particularibus.

1. IDeas diviſimus in Univerſales, Particulares & Singulares; eodémque modo poſſe diſtribui voces, quibus exprimuntur, innuimus. Sic quoque dividuntur Enunciationes.

2. Cùm ſubjectum univerſale eſt, ſeu in totâ extenſione ſua ſumitur, nullâ exceptâ ſpecie, neque ullo individuo, quæ ſub eo continentur; tum propoſitio eſt univerſalis. Univerſalitas exprimitur voce *Omnis*, ubi adfirmativa eſt Propoſitio: voce *nullus*, ubi negativa. *Omnis homo eſt liber*, eſt propoſitio univerſalis adfirmativa. *Nullus homo eſt liber*, eſt univerſalis negativa.

3. Cùm verò adficitur ſubjectum aliquâ notâ, quâ oſtendimus non omnes ſpecies, omniáve individua quæ continentur ſub ea voce, comprehendi, tum Propoſitio particularis dicitur; ut, *Aliquis homo eſt liber*. Voce *aliquis* ſignificamus quidquid comprehenditur vocabulo generali homo, hîc à nobis non intelligi; ſed tantùm partem aliquam, quam voce *aliquis* deſignamus.

4. *Singulares* vel *individuales* ſunt, quibus aliquid de individuo adfirmatur; ut *Alexander fuit iracundus*. Hujuſmodi propoſitiones magnam habent cum univerſalibus adfinitatem, in eo ſitam quod utrarumque ſubjectum, ſecundùm to-

tam ſuam extenſionem, ſumatur; unde fit ut in Argumentationis Regulis, Individuales Propoſitiones pro Univerſalibus habeantur, ut ex quarta Parte liquebit.

5. Univerſalitas, & particularitas Propoſitionum earum *quantitas* dicitur à Scholaſticis: quemadmodum adfirmatio, aut negatio *qualitas*.

6. Hiſce poſitis, Propoſitiones cùm ſecundùm quantitatem, tum ſecundùm qualitatem, diviſæ, referuntur ad quatuor genera; quæ deſignantur litteris A, E, I, O, ad memoriam adjuvandam, & ad faciliùs tradendas Regulas de Syllogiſmis, ut ex quarta Parte adparebit.

A deſignat Univerſalem adfirmativam; ut, *Omnis homo eſt liber.*
E Univerſalem negativam; ut, *nullus homo eſt liber.*
I Particularem adfirmativam; ut, *aliquis homo eſt liber.*
O Particularem negativam; ut, *aliquis homo non eſt liber.*

Verſiculis duobus hoc comprehenſum eſt.

Adſerit A *negat* E, *verùm generaliter ambæ:*
Adſerit I *negat* O, *ſed particulariter ambo.*

7. Ceterùm licèt, adcuratè loquendo, omnis Propoſitio, ubi occurrunt notæ univerſalitatis, ejuſmodi eſſe deberet; attamen ſermonis uſus, qui numquam à Philoſophis pependit, multas Propoſitiones probat, quæ terminis univerſalibus conceptæ, non debent univerſaliter intelligi. Licèt Dialectici pluribus hac de re agant,

agant, nos eam non adtingemus hîc, quia quæſtio eſt ad Criticam pertinens, quæ docet quemadmodum Linguæ ſint intelligendæ; non Logicam, quæ, intelligi quod dicitur ſtatuit. Ideóque de ejuſmodi Propoſitionibus egimus P. 2. Sect. 2. C. VI. noſtræ *Critices*. Hac de re etiam multis egit Scriptor Gallicus *Logices*, quæ *Portus-regii* dici ſolet. P. II. C. X. Verùm quidquid habet huc redit; nempe, ut judicium feratur de ſenſu ejuſmodi Enunciationum oportere loquentis animum aliunde eſſe notum, ejúſque cognitionem nobis perſpectam; quandoquidem ſenſus ex ipſis verbis, ex notione receptâ intellectis, non ſatis liquet.

8. Ad inveſtigationem veri magis pertinet obſervatio, ex iis quæ de Subſtantiis antea diximus profluens. Nimirum, univerſales Propoſitiones, ubi ſermo eſt de generibus & ſpeciebus Subſtantiarum, non poſſe certò ſtatui rebus ipſis conſentaneas; quia cùm earum eſſentias non norimus, omnes Subſtantias, quibus quædam adtributa ſimul ineſſe videmus, eſſe, etiam in iis quæ non novimus, ſimiles pronunciare non poſſumus. Exempli causâ, in omnibus hominibus quædam adtributa ſimilia, conſtanter videmus. Sed quis nos docebit utrum eorum Mentes omnes ſimiles ſint, adeò ut quidquid diſcriminis eſt inter eas, oriatur ab externis cauſis, ut à corpore, ab educatione, & ſimilibus; an verò ſit inter eas, in ipſa Mentium ſubſtantia, diſcrimen? Poſterius videtur perſuadere diſcrimen ingeniorum, quod deprehenditur in fratribus eodem modo educatis; ſed quoniam nobis non conſtat cerebrum in iis eadem ratione eſſe

diſ-

diſpoſitum, poſſet & ingenii diſcrimen ab ea varietate oriri.

9. Ita quoque qui audacter omnium corporum intimam eſſentiam eſſe ſtatuunt eamdem, ſi verè ſentiunt; veritatem caſui potiùs, quàm perſpicuæ cognitioni debent. Poſſet enim intima variorum corporum eſſentia planè differre; licèt quibuſdam adtributis, quæ nobis nota ſunt, inter ea conveniat. Igitur cùm de Subſtantiis effata generalia proferuntur, cavendum ne adſentiamur iis, quæ intimas earum eſſentias perſpectas eſſe ſtatuunt.

10. Alia Modorum, quorum totam eſſentiam novimus, ratio eſt. De iis effata quævis generalia, indubitatæ veritatis, proferre poſſumus. Atque hinc fit ut Geometria, quæ circa modos verſatur tota, fundamentis nitatur certiſſimis, & univerſales regulas de omnibus figuris, & magnitudinibus eáſque inconcuſſas tradat.

Caput III.

De Propoſitionum Oppoſitione.

1. Propoſitiones *oppoſitæ* dicuntur, quarum in altera negatur, quod in altera adfirmatur, vel totum, vel partim; *Contradictoriæ* verò, ubi quantitate & qualitate opponuntur ut, *Omnis homo eſt liber*: *Aliquis homo non eſt liber*; prior enim eſt univerſalis adfirmans, poſterior particularis negans.

Contradictoriæ &c] Sic quidem definiuntur à Logicis, ſed aliàs quantitate ſimiles, contradictoriæ dicuntur, ut *homines omnes ſunt liberi*, & *nullus homo eſt liber*.

2. Si

2. Si qualitate differant ſed conſentiant quantitate, *contrariæ*, vel *ſubcontrariæ* in ſermone Scholaſticorum dicuntur; & *contrariæ* quidem, quando ambæ ſunt univerſales, ut, *nullus homo eſt liber*, *omnis homo eſt liber*; Subcontrariæ verò, quando particulares, ut, *aliquis homo eſt liber*, *aliquis homo non eſt liber*. Verùm in aliorum hominum ſermone, *Contrariæ* & *Contradictoriæ* paſſim miſcentur.

3. Regulas haſce condiderunt Philoſophi de ejuſmodi Propoſitionibus veras, & contra quas nemo peccat ſani cerebri, exceptis Theologis quibuſdam. Prima eſt *Contradictorias numquam ſimul eſſe vel veras, vel falſas*. Si omnes homines ſunt liberi, non poteſt fieri ut aliquis eorum non ſit liber, & viciſſim.

4. Secunda eſt: *Contrarias numquam eſſe ſimul veras, ſed poſſe quidem utraſque falſas eſſe*. Fieri nequit ut omnes homines liberi ſint, ſi nullus libertate fruatur; nec poſterius verum eſſe poteſt, niſi prius ſit falſum. Sed ſi quis diceret *omnes homines eſſe bonos*, poſſet hoc æquè falſum eſſe ac contraria, *nullum hominem eſſe bonum*; quia poſſunt aliquot homines eſſe boni.

5. Tertia eſt: *Subcontrarias poſſe ſimul eſſe veras*; ut, *aliquis homo eſt bonus* & *aliquis homo non eſt bonus*. Sed *non poſſunt eſſe ſimul falſæ*, ut adparet ex duabus Propoſitionibus adlatis. Nam ſi falſum eſt aliquem hominem eſſe bonum, verum eſt aliquem hominem non eſſe bonum.

6. Oppoſitis Propoſitionibus adnumerantur à quibuſdam *ſubalternæ*, hoc eſt, quarum una particularis ſub altera univerſali continetur. Sed, propriè loquendo, non ſunt oppoſitæ; quo-

quoniam nulla in iis eſt negatio adfirmationi contraria, qua in re ſita eſt oppoſitio. Propoſitiones ſubalternæ ſunt: *Omnis homo eſt liber*, & *Aliquis homo eſt liber*, quarum poſterior priore continetur.

7. De hiſce obſervandum primò, *ex veritate Univerſalis propoſitionis, ſequi veritatem particularis, ſed non viciſſim*; Secundò, *ſi particularis ſit falſa, falſam etiam eſſe univerſalem, ſed non vice verſâ*: Tertiò, *univerſalem & particularem ſubalternam poſſe eſſe nonnumquam utramque falſam, interdum utramque veram*. Omnes homines eſſe mortales, aliquémve eorum eſſe morti obnoxium æquè verum eſt; at æquè falſum omnes homines initio carere, & aliquem hominem ab æterno eſſe.

8. Multa hîc Philoſophi tradunt de reductione Propoſitionum oppoſitarum ad eumdem ſenſum, mutatis pauculis verbis; ſed cùm potiùs pertineant ad ſermonem, quàm ad rectè cogitandi Artem, ea omittemus. Eadem de cauſa, non adtingemus quæ ſpectant ad converſionem Propoſitionum, de quibus conſuli poſſunt Logici, ab iis quorum hæc adcuratiùs noſſe intererit.

9. Licèt quæ de Propoſitionibus contradictoriis & contrariis dicta ſunt extra omnem dubitationis aleam, apud Philoſophos, poſita ſint; non eadem eſt Theologorum ſententia, quorum multi duas contradictorias Propoſitiones, divinâ potentiâ, ſimul veras eſſe poſſe contendunt. Aiunt enim corpus unum poſſe eſſe ſimul aliquot pedes longum, & latum, & omni extenſione carere. Exiſtimant de corpore uno Chriſti poſſe dici: *Hoc corpus eſt exten-*

extenſum, & *Hoc corpus non eſt extenſum*, atque utrumque æquè verè. Negant quidem has propoſitiones eſſe repugnantes, quod tamen manifeſtò verum eſt. Quare non falsò inſimulantur admiſſarum repugnantiarum.

10. Verùm ad hanc portentoſam ſententiam, ſponte ſuâ & nexu perſpicuarum ratiocinationum, adducti non devenerunt. Defendendum iis fuit dogma *Tranſſubſtantiationis*, quod paullatim & involucro vocum obſcurarum tectum, priuſquàm Philoſophicè expenderetur, ſubiit. Hinc factum ut Philoſophia Ariſtotelica, quæ poſtea in Eccleſiam Latinam ingreſſa eſt, * primùm ſit damnata; deinde eâ lege admiſſa, ut quædam quæ vera Philoſophicè eſſent, haberentur Theologicè falſa.

11. Hìc quidem divinam potentiam, cui ab hominibus limites poni nefas eſt, prætendunt. At dubium eſt nemini, quin plurima quæ ab hominibus non capiuntur facere poſſit Deus; verùm cùm aliquid adfirmamus tam de Deo, quàm de aliis rebus, oportet nos intelligere quid dicamus; etenim ſi verba ſine ſenſu effundamus, ut nulla iis ſubjecta eſt poteſtas: ita nec ullius opinionis ſunt ſigna. Igitur qui adfirmant duas contradictorias ſimul eſſe veras, potentiâ divinâ, an intelligant quod dicunt, & verbis exprimant quod intelligunt, rogandi ſunt.

12. Sanè ex eorum reſponſionibus adparebit eos non magis quod dicunt, quàm nos qui negamus, intelligere. Itaque quando diximus eos *exiſtimare*, *ſententiámve* fovere de hac re aliquam, loquuti ſumus ex uſu vulgi; ſecundùm

* Vide *Joan. Launoïum* de Varia Fortuna *Ariſtotelis*.

dùm quem uſum repugnantia credi dicere ſolemus. Alioqui dicendum fuiſſet Theologos Pontificios habere verba, quæ veritati adlatæ contraria ſono videntur, ſed ſub quibus nulla reverâ latet opinio; ideóque quantumvis pertinaciter iis verbis utantur, nihil ab iis hac de re credi, niſi quod ceteri homines ſentiunt. Opinio enim judicio nititur; quod de ideis, inter quas relationem nullam, neque clarè, neque obſcurè videmus, ferri nequit.

Caput IV.

De Propoſitionibus Simplicibus & Compoſitis.

1. *Simplices* dicuntur á Logicis Propoſitiones, *quæ unico tantùm ſubjecto & prædicato conſtant*, ut *Deus eſt miſericors*. Compoſitæ verò *quæ habent plura ſubjecta, aut prædicata*; ut, *Odium & Amor, ſunt adfectus oppoſiti; Odium proximi eſt vitium & furor; Odium & amor ſunt utilia & noxia.*

2. Compoſitæ Propoſitiones in varia genera dividuntur, quorum hæc duo ſunt maximè univerſalia; nempe, vel earum compoſitio verbis diſertis expreſſa eſt, vel latet. Poſteriores vocant Dialectici *exponibiles*, déque his Capite ſequente agemus; de prioribus in hoc.

3. Propoſitiones diſertè compoſitæ, ad ſex claſſes rurſus referuntur. Sunt, nempe, vel *Copulativæ*, aut *Disjunctivæ*; vel *Conditionales*; vel *Cauſales*; vel *Relativæ*; vel *Diſcretæ*.

4. Co-

4. *Copulativæ* dicuntur eæ, in quibus plura ſubjecta, vel prædicata, conjunctione adfirmante aut negante, copulata ſunt; ut, *Divitiæ & nobilitas ſunt ſuperbiæ cauſa*, vel: *Nec divitiæ, nec nobilitas ſunt ſapientiæ cauſa.* Iterum ſubdividuntur in tres claſſes, ſunt enim vel plura ſubjecta, vel plura prædicata, vel plura ſubjecta & prædicata ſimul.

5. Ut hæ propoſitiones ſint veræ, oportet utraque pars, quibus conſtant, verè adfirmari aut negari poſſit. Ita verè dicere poſſum, *Divitias & nobilitatem eſſe ſuperbiæ cauſas*, quia adfirmatio de utroque ſubjecto vera eſt. At falſa eſſet Propoſitio hæc: *Divitiæ & pietas ſunt ſuperbiæ cauſa*; nam verè quidem hoc adfirmes de divitiis, falsò verò de pietate.

6. Contrariæ harum propoſitionum, quà, nempe, ſunt copulativæ, non ſunt ſimpliciter negativæ, aut quibus oppoſitum aliquid adfirmatur aut negatur; ſed eæ demum, in quibus copula adfirmatione, aut negatione adficitur. Ita Propoſitionis adlatæ, *Divitiæ & nobilitas ſunt ſuperbiæ cauſa*, contraria hæc eſt: *Divitiæ nobilitati conjunctæ non ſunt ſuperbiæ cauſa.* Nam quod hîc adfirmatur aut negatur adficit conjunctionem ET; conſiderantur enim divitiæ & nobilitas, ut copulatæ.

7. *Disjunctivæ* propoſitiones ſunt, in quibus eſt conjunctio disjunctiva, ut, *Amicitia pares aut accipit, aut facit.* Ut hujuſmodi Propoſitiones ſint veræ, nihil eſſe debet medium, aut tertium. Si quis dicat: *Homines ſunt neceſſariò aut rubri, aut cærulei*, fallitur; quia ſunt alii colores, præter cæruleum & rubrum. Harum con-

trariæ

trariæ ſunt, in quibus negatur disjunctionis veritas; ut, *Amicitia pares nec accipit, nec facit.*

8. *Conditionales* ſunt, quarum partes conditionali particulâ *ſi* copulantur; ut, *Si ſol ſtat, terra movetur.* Prior pars vocatur *antecedens*, poſterior *conſequens*. Conſequentiæ veritas hîc ſola ſpectatur, quæ poteſt eſſe recta, licèt utraque pars falſa ſit; eâ enim ratione ad abſurdum reducitur principium falſum, ut, *ſi Deus plectit innocentes, eſt injuſtus.*

9. Conſequentia autem eſt *proxima*, vel *remota*. *Proxima* eſt, ubi ex priore parte, nullâ aliâ interpoſitâ ideâ, poſterior ſequitur. In propoſitione modò adlata, non eſt conſequentia proxima; quia ut admittatur ejuſmodi Propoſitio, ſtatuendum injuſtitiam eſſe punire innocentes; quo ignorato, obſcura eſt conſequentia. Hæc ergo conſequentia *remota* vocatur. *Proxima* eſt in hac propoſitione, ubi nihil ſubintelligitur: *ſi numerus eſt ſeptenarius, eſt minor denario.* Ex ſola comparatione duarum harum idearum, conſequentiæ eluceſcit veritas.

10. Contrariæ hiſce propoſitiones ſunt, in quibus negatur veritas conſequentiæ; ut *ſi Deus plectat innocentes, non propterea injuſtus eſt.*

11. *Cauſales* Enunciationes dicuntur, in quibus occurrunt cauſales particulæ *quia*, vel *ut*. Sic, *Homo creatus eſt, ut Deus ei benefaceret*; vel *quia Deus ei benefacere voluit.* Ut ejuſmodi propoſitiones ſint veræ, oportet ut quod exprimitur eâ parte, ante quam eſt *ut*, vel *quia*, ſeu ad quam cauſalis particula pertinet, ſit cauſa ejus quod

exprimitur parte alterâ. Ita niſi beneficentia Dei cauſa eſſet creationis hominis, falſa eſſet propoſitio adlata. Ideóque contrariæ harum Enunciationes negant tantùm id eſſe cauſam, quod cauſa dicitur.

12. Ad haſce Propoſitiones referuntur quæ dicuntur *reduplicativæ*, in quibus adhiberi ſolent particulæ *qua*, aut *quatenus*, vel aliæ ſimiles; ut, *Homo, quatenus homo, rationalis; quà homo, mortalis eſt.*

13. *Relativæ* Propoſitiones dici ſolent, quæ aliquam comparationem, ſeu relationem complecti cenſentur; ut, *tanti ſis quantum habeas.* Sed adcuratè loquendo, omnes Propoſitiones complectuntur relationem, ut *Cap.* IV. P. I. & *Cap.* I. hujus ſecundæ Partis oſtendimus. Omnium Propoſitionum veritas nititur veritate relationis, quæ eſt inter ideas; quæ in iis comparantur, non minùs quàm veritas harum Propoſitionum, quibus comparatio diſertè expreſſa *relativis* nomen fecit. Contrariæ omnium Propoſitionum, ut & harum, ſunt, in quibus negatur relatio, quæ inter ideas eſſe ſtatuitur.

14. *Diſcretivæ* dicuntur, quæ varia judicia continent, ita ut varietas illa adverſativis particulis *ſed, tamen* &c. notetur, niſi ſubintelligantur; ut *Romani victi ſunt ab Annibale prœliis plurimis, ſed non bello: Romani exercitus diſciplinâ, non numero militum, vincebant.* Debet eſſet inter membra harum Propoſitionum oppoſitio, ut ſint veræ, aut ſenſum aliquem fundant. Inepta eſſet hæc Propoſitio: *Romani ſtrenui quidem erant, ſed loquebantur Latinè*, nam Latinus ſermo nihil huc facit.

15. Con-

15. Contradicitur hiſce Propoſitionibus, tribus modis; ut, *Romani exercitus vincebant non diſciplinâ, ſed numero*; & hæc eſt directa contradictio; obliquiores ſunt: *Romani exercitus vincebant neque diſciplinâ, neque numero*: &, *vincebant cùm diſciplinâ, tum numero.*

Caput. V.

De Propoſitionibus Exponibilibus, ſeu ſenſu Compoſitis.

1. Sunt, uti diximus Capite ſuperiore, §. 2. aliæ Propoſitiones compoſitæ, quarum tamen compoſitio diſertè expreſſa non eſt. Ideò, ut adpareat, expoſitione indigent, propterCáque *exponibiles* dicuntur. In quatuor claſſes dividuntur; ſunt, nimirum, *Excluſivæ*, *Exceptivæ*, *Comparativæ*, *Inceptivæ*, *& Deſitivæ*,

2. *Excluſivæ* dicuntur eæ, in quibus prædicatum ſoli ſubjecto convenire adfirmatur; ut, *ſola felicitas æterna eſt propter ſe optanda.* Hæc propoſitio conſtat hiſce duabus: *optanda eſt felicitas, & ea quidem felicitas quæ æterna eſt.* Contradici poteſt tribus modis, 1. ſi negetur prædicatum ſubjecto convenire, ullâ ratione: 2. ſi dicatur etiam aliis convenire: 3. ſi utrumque hoc conjunctim dicatur.

3. *Exceptivæ* ſunt, in quibus aliquid de quapiam re adfirmatur, excipiendo quampiam ejus proprietatem, aut partem, aut aliquod ex ſubjectis inferioribus, quæ illi rei ſubſunt. Ita dicimus, *hominem in errorem non delapſurum, niſi*

abuteretur libertate ſua; *hominem eſſe immortalem*, *ſi corpus excipias*; *homines eſſe albâ aut fuſcâ facie omnes*, *exceptis Æthiopibus*. Ceterùm *Excluſivæ* ab *Exceptivis*, ſolâ phraſi differunt; ideóque iis eodem modo contradicitur.

4. *Comparativæ* ſunt, in quibus fit comparatio inter duas aut plures res, quarum una, aut plures majores aut minores aliquo ſenſu aliis dicuntur; ut, *Achilles Hectore fortior fuit*; *Patroclus Hectore inferior erat fortitudine*. Continentur in hiſce propoſitionibus duæ aliæ: *Achilles fortis fuit, imò ipſo Hectore fortior*: *Patroclus fortis quidem fuit*, *ſed non æquè ac Hector*.

5. Contradicitur hiſce Propoſitionibus, cùm Propoſitionem ſubintellectam & latentem negando, tum ipſam comparationem impugnando. Ceterùm cavendum ne putemus poſitivum gradum ejus comparativi, qui in Propoſitione adhibetur, utrique ideæ convenire. Ita interdum dicimus; *Melior eſt honeſta paupertas malè partis divitiis*, nec tamen volumus dicere malè partas divitias bonas eſſe, ſeu laudabiles. Igitur in hac propoſitione non ſunt quærendæ hæ duæ: *bonæ ſunt divitiæ malè partæ*: *melior tamen eſt paupertas*; ſed hæ; *honeſta paupertas non eſt mala*, *ſeu vituperanda*: *at vituperandæ ſunt divitiæ malè partæ*.

6. Cùm aliquid dicimus incipi, aut deſinere, duo continentur in Enunciationibus, judicia; quorum unum reſpicit ad ſtatum, in quo res ante id tempus quo incepit, aut deſiit, erat: alterum ad eum in quo eſt, ab eo tempore. Propoſitio *inceptiva* dicitur, exempli causâ, hæc: *Lingua Latina à Tiberii principatu corrumpi cœpit*, idem enim

enim eſt ac ſi diceremus, *Linguam Latinam ante Tiberium puram fuiſſe, ſed corrumpi cœpiſſe ejus ævo. Deſitiva* verò hæc: *Romana lingua deſiit eſſe pura, ab eo tempore, quo innumeri peregrini Romanâ civitate donati ſunt.*

7. Mirum eſt à Philoſophis non eſſe additam hiſce Propoſitionem *continuativam*, quæ tria complecteretur judicia; ut ſi quis dicat: *ſub Auguſti principatu, pura remanſit Lingua Latina?* hac enim propoſitione tria ſignificantur, 1. ante Auguſtum puram fuiſſe Linguam Latinam: 2. ſub eo puram remanſiſſe: 3. ſequentibus ætatibus corruptam fuiſſe.

8. Inceptivis & deſitivis contradicitur, duabus Propoſitionibus, quas continent, contradicendo; continuativis verò contradiceretur tripliciter, negando tres Propoſitiones quæ in iis latent. Verùm hæc omnia, licèt vera, aliquem fortè uſum habent in intelligendo ſermone alieno, & ſuis cogitationibus ad normam Artis exprimendis; at in inveſtigando vero exiguum, aut pænè nullum.

9. Eodem pertinet obſervatio, quæ ad omnes memoratas in hoc Capite propoſitiones ſpectat, nempè, licèt multifariam eis contradici queat, attamen cùm ſimpliciter negantur, excluſionem, exceptionem, comparationem, inceptionem, deſitionem, aut continuationem cenſeri negativâ conjunctione adfectas, nullâ latentium propoſitionum ratione habitâ. Ita ſi dicam *ſub Tiberii principatu Linguam Latinam corrumpi cœpiſſe*, idque ſimpliciter negetur; negationis hîc ſenſus erit, *non cœpiſſe eam tunc corrumpi.*

CAPUT. VI.

De Propoſitionibus Complexis, & Incidentibus.

1. CUm definierimus Propoſitiones Compoſitas, eas quæ multiplex habent ſubjectum, aut prædicatum; ſequitur eas ſimplices eſſe omnes, quæ unicum habent prædicatum ac ſubjectum, quantumvis hæc complexa ſint. Ita Propoſitio hæc ſimplex habetur; *quicumque virtuti conſtanter adhæret, neque hominum ſermones curat, eſt beatus*; quia quæcumque præcedunt copulam EST unum ſubjectum conſtituunt, non minùs ac ſi eſſet, loco tot vocum, vocabulum *Pius*. Nempe, hîc ſpectatur animus loquentis, qui non eſt adfirmare quempiam conſtanter virtuti adhærere, aut ab eo contemni ſermones Vulgi: hæc non ſpectat hîc, ſed ponit. Vult tantùm adfirmare eos, qui ita ſe gerunt, eſſe beatos.

2. Atque hæc obſervatio locum habet, in omnibus ejuſcemodi Propoſitionibus, quacumque tandem ratione ſint conceptæ; ſeu ſint nomina adjectiva quæ ſubſtantivo conjunguntur, ut *Cæſar, Impp. Romanorum maximus, Pompeium vicit*; ſeu pronomen *qui* intercedat, ut, *is Cæſar, qui Pompeium acie fudit, fuit vir doctiſſimus*, ſeu alio quovis modo.

3. Propoſitiones porrò complexæ ſunt duûm generum; nam aut in *materia* Propoſitionis, hoc eſt, in prædicato, vel ſubjecto; aut in *forma*, hoc

hoc eſt, in copula, complexio eſt. Facile eſt fingere Propoſitiones in materia complexas; in forma verò complexæ, hoc eſt exemplum: *Ego adfirmo terram eſſe mobilem*; huc enim redit hæc Enunciatio; *Ego* ſum adfirmans *terram eſſe mobilem.* Voces autem *ſum adfirmans*, quæ copula ſunt, complexum quid denotant, quod neque ad prædicatum, neque ad ſubjectum pertinet. Atque ejuſmodi ſunt omnes Propoſitiones, in quibus copula exprimitur verbo activo, quod caſus aut infinitivus ſequitur.

4. Peripatetici inter Propoſitiones complexas quoad formam, quatuor ſpecies potiſſimùm conſiderant, quas *modales* vocant, quia adfirmatio certâ ratione in iis *modificatur*. Nempe, aliquid dicitur eſſe *poſſibile*, *contingens*, *impoſſibile*, aut *neceſſarium*. Sic poſſumus dicere: *Cæſarem erat poſſibile à Pompeio vinci*, vel *non erat poſſibile. A Pompeio erat contingens Italiam deſeri*; hoc eſt, poterat hoc fieri, aut omitti. *Neceſſe erat, terrâ interpoſitâ, Eclipſin Lunæ creari.* Multa ſubtiliter de hiſce modis obſervant Peripatetici, quæ ut ſupervacanea, aut alibi commodiùs tradenda omittimus.

5. In complexis Propoſitionibus, quoad materiam, occurrunt Propoſitiones quædam, quæ à nobis *incidentes* vocabuntur; quia inter loquendum earum *incidit* mentio, quaſi rerum cum ea, quam præcipuè dicere volumus, connexarum. Sic dicimus: *Cæſar, qui fuit ſummus Imp. Pompeium, qui & ipſe egregius Imp. erat, vicit.* Præcipuus hujus Propoſitionis finis eſt dicere à Cæſare victum fuiſſe Pompeium; & dum hoc dicitur, virtutis utriuſque bellicæ incidit mentio.

6. Hîc

6. Hîc porrò ad animum revocandum quod diximus ſuprà P. I. C. xi. §. 3. de ſignificatione pronominis QUI, QUÆ, QUOD, quod modò eſt *determinativum*, modò *explicativum*.

7. Cùm pronomen hoc dumtaxat explicativum eſt, tum ſubjectum poteſt ejus loco ſubſtitui: ut, *Alexander, qui fuit filius Philippi, bis Darium vicit.* Poſſumus enim dicere: *Alexander fuit filius Philippi.* Nempe, τὸ *qui* explicativum ibi tantùm occurrit, ubi prædicatum Propoſitionis incidentis adfirmatur de toto ſubjecto præcipuæ Propoſitionis.

8. Contrà verò, ubi pronomen determinativum eſt, ſubjectum præcipuæ Propoſitionis non poteſt loco pronominis ſubſtitui; quia non de toto ſubjecto præcipuæ Propoſitionis adfirmatur. Ita cùm dicere queam: *Corpora, quæ pellucida ſunt, habent poros*, non poſſum tamen dicere de corporibus in genere: *Corpora ſunt pellucida*, neque enim omnia talia ſunt.

9. Si quis quærat, quî ſcire queamus pronomen relativum eſſe ὁριςικὸν aut ἐξηγητικὸν? nihil eſt quod reponamus, niſi hoc pendere ex cognitione animi loquentis, quæ aliunde hauriendą eſt, quæque ſola ambiguè dicta clariora facit; ut pluribus in locis *Critices* noſtræ P. II. S. 1. obſervavimus.

10. Similiter agendum, in aliis Propoſitionibus complexis, in quibus incidentem diſtinguere ſæpe aliter à præcipua non poſſumus, quàm ſi ſciamus quis ſit ſcopus loquentis. Ita ſi animus mihi ſit dicere gravia ſponte deorſum, terram versùs tendere, & ita mentem meam exprimam: *Omes Philoſophi docent res graves*

deor-

deorſum ſponte tendere, prior pars erit incidens, (*omnes Philoſophi docent*) & addita ad confirmandam adfirmationem ſequentem. Verùm ſi mihi tantùm animus ſit exponere ſententiam Philoſophorum, tunc priores tres voces ad præcipuam Propoſitionem pertinebunt, ſeu partem unius Propoſitionis complexæ, ſine *incidente*, conſtituent.

11. Propoſitionibus, quæ multipliciter complexæ, & in quibus plures occurrere poſſunt incidentes Propoſitiones, recenſendis non immorabimur. Etenim, ut probè intelligantur, ſunt dividendæ eæ Propoſitiones complexæ in ſimplices, & expendendæ ut aliæ, de quibus egimus.

12. Poſſunt hîc quædam addi, *de veritate* ac *falſitate* incidentium Propoſitionum, non inutilia; verùm pertinent potiùs ad Criticen, & huc potiſſimùm redeunt; veritatem & falſitatem incidentis Propoſitionis non pendere à veritate & falſitate præcipuæ. Poteſt eſſe præcipua vera, licèt falſa incidens, & vice verſâ. Itaque hæ propoſitiones Complexæ, non niſi cum diſtinctione, negari, aut admitti poſſunt.

Caput VII.

Quid ſint Veritas & Falſitas, atque an detur certum utriuſque diſcrimen.

1. Poſtquàm hiſtoriam Propoſitionum abſolvimus, prout in varias claſſes à Scholaſticis rediguntur, majoris rem momenti expen-

dendam ſeries tractationis oſtendit. Agendum de veritate ac falſitate in genere omnium Propoſitionum, ut verum à falſo ſecernere diſcamus; quam in rem adſequendam Philoſophi omnes ſummopere laborarunt. Atque hic etiam eſt hujus Artis ſcopus, etenim bene ratiocinando ad veritatis cognitionem pervenire conamur; quæ ſi à falſitate ſecerni non poſſet, Ars omnino inanis eſſet, & Pyrrhoniſmus immedicabilis ei ſuccederet oporteret.

2. Vera dicitur Propoſitio, cùm naturæ rei, de qua quidpiam adfirmatur vel negatur, conſentanea eſt. Ita cum dico 4 *eſſe* $\frac{1}{4}$ *numeri* 16, ea Propoſitio eſt vera, quia conſentanea eſt naturæ horum numerorum. Si dicam *bis* 4 *eſſe æqualem bis* 3, Propoſitio erit falſa, quia non eſt horum numerorum naturæ conſentanea.

3. Quicumque seriò, & prout ſentit, loquetur, ſe credere neceſſariò nihil medium eſſe, inter verum & falſum, fatebitur. Sanè omnis Propoſitio in ſe conſiderata nobis videtur aut falſa, aut vera; ſunt enim res *contradictoriæ*, *conſentaneum eſſe*, & *non conſentaneum eſſe cum natura rerum.* Sunt quidem Propoſitiones veriſimiles, aut falſitatis ſuſpectæ; at hoc ad naturam Propoſitionum, quæ eſt in ſe vera aut falſa, non pertinet; ſed ad cognitionem noſtram, quæ, quod adtinet ad hujuſcemodi Propoſitiones, nondum ſatis magna eſt, ut certò pronunciare queamus. Qua de re poſtea agemus.

5. Fuere olim Philoſophi, qui hoc unum certum eſſe hominibus contendebant, *nihil eſſe certum*, præter hoc ipſum eorum Axioma; veri-

vèritatémque nullum habere indicium, quo à falſitate in ceteris rebus diſtingueretur. Verùm cùm diffiteri non poſſent, quidquid vitilitigarent, ſe hoc Axioma: *nihil certum eſt*, verum exiſtimare, oportet in hoc Axiomate fuerit, ſecundùm eos, aliquod κριτήριον veri, propter quod id reliquarum propoſitionum omnium incertitudini eximebant. Ac ſanè in eam delapſi erant ſententiam, quòd ſe in iis quæ ab aliis Philoſophorum ſectis adfirmabantur indubitata incertitudinis indicia inveniſſe exiſtimarent. Igitur, dum videri volunt de omnibus dubitare, de omnibus certa judicia ferunt, cùm judicant incerta eſſe omnia quæ ab aliis dicuntur. Itaque neceſſe non eſt ut oppugnemus *Pyrrhonios*, aut *Academicos* (nam verbis, potiusquàm re, diſſentiebant) quaſi negantes notam prorſus eſſe veritatem; qui ſe verè de omnium rerum incertitudine judicare putabant, nec minus *Dogmatici*, quàm ceteri Philoſophi, erant.

§. 4. *Cùm judicant* &c.] Vide *Ciceronem* Acad. Quæſt. L. IV. c. 9. ubi rectè Lucullus ait hoc fuiſſe poſtulandum ab Academicis, *ut hoc unum ſaltem, percipi nihil poſſe, perceptum eſſe dicerent.*

5. Verùm ut nobiſmet ipſi ſatisfaciamus, quærendum unde quod adfirmamus de rebus, id earum naturæ eſſe conſentaneum ſciamus. Animadvertimus, ſi in nos deſcendamus, quædam eſſe, de quibus judicium cohibere poſſumus. Ubi inter duas ideas certam relationem videmus perſpicuè, fieri nequit quin in ea perceptione adquieſcamus, aut ut diutiùs de ea quærendum putemus. Ita inter bis quatuor

& octo, adeò manifeſta eſt relatio æqualitatis, ut an hoc ita ſe habeat dubitare nequeamus.

6. At ſi quis adfirmaret *eſſe incolas in Luna*, diu penſitatâ hac Propoſitione, deprehenderemus nos nequaquam neceſſariò ei adſentiri; cujus rei ratio eſt, quòd nullam videamus neceſſariam relationem inter Lunam & incolas. Relationem autem eam in dubium, donec evidens animo noſtro facta ſit, revocare poſſumus.

7. Hinc colligere eſt, *evidentiâ* ſolâ, nobis omne dubium eximi. Supereſt quæramus, an ex eo quòd de Propoſitione nullâ ratione dubitare poſſumus, ſequatur eam eſſe veram?

8. Primùm, circa hanc quæſtionem obſervandum eam eſſe inter Homines planè ſupervacaneam; quia quodcumque tandem de ea judicium feramus, naturam noſtram non mutabimus. Evidentibus ſemper neceſſariò adſentiemur, & poteſtatem in nobis dubitandi de obſcuris ſentiemus. Ea quæſtio agitari poſſet inter Naturas alias Rationis participes, de nobis confabulantes; ſed hominibus planè inutilis eſt.

§. 8. *Evidentibus* &c.] Cicero Acad. Quæſt I. 13. *Ut neceſſe eſt laucem in libra, ponderibus impoſitis, deprimi; ſic animum perſpicuis cedere.*

9. Secundò; ſi evidentia reperiretur in Propoſitionibus falſis, neceſſariò in errorem conjiceremur, quandoquidem neceſſariò evidentiæ adſentimur. Hinc ſequeretur Deum, qui nos fecit, eſſe errorum noſtrorum auctorem, quandoquidem in errorem nos ineluctabiliter impelleret. At facere ut fallamur non eſt niſi maleficæ naturæ, quod de Deo ſuſpicari nefas. Atque huc redit etiam reſponſio antè adhibita; nempe, ſi quis

quærat,

quærat, quare fallere maleficæ eſſe naturæ putemus, aut quapropter id in Deum cadere non credamus? aliud ut ſentiamus fruſtrà à nobis impetrare nitamur.

10. Tertiò, veritatem neceſſariò amamus, erroremque odimus; nemo enim non cupidus eſt cognoſcendæ veritatis, nemo ſponte fallitur. Quis autem à ſe impetrare queat, ut ſuſpicetur ita nos à benefico Numine creatos, ut id vehementiſſimè amemus, quod aut conſequi nequimus; aut, ſi conſequamur, id nos adeptos nullâ arte cognoſcere queamus?

11. Quartò, ſi in evidentibus erraremus, ut in aliis; deprehenderemus aliquando inter evidentes Propoſitiones repugnantias, quæ occurrunt paſſim inter eas, quæ de rebus obſcuris agunt. At contrà, evidentia evidentibus ſemper conſentanea ſunt; cùm paſſim evidentia ab obſcuris diſſentiant. Unde colligere eſt Evidentiam non eſſe fallacem, atque in Obſcuritate ſola errorem latere poſſe.

12. Igitur Evidentia veritatis eſt κριτήριον, eáque demum vera cenſere nos oportet, quibus neceſſariò adſentimur. Nam hoc eſt quoque Evidentiæ proprium κριτήριον, ut adſenſum neceſſariò eliciat. Quæcumque ergo evidenter cernimus conſentanea eſſe rebus, de quibus agimus, ea vera eſſe cenſenda ſunt. Contrà ubi Propoſitionem eſſe contrariam naturæ rei, de qua ſermo eſt, evidenter videmus, eam falſam meritò dicimus.

13. De iis verò, quæ obſcura ſunt, judicium ferre temerarium eſt, ut obſervatum P. I. C. IX. *de obſcuritate & perſpicuitate idearum*, ubi quæ

à nobis dicta ſunt non repetemus. Ceterùm quia ſæpe temerè evidentia dicuntur, quæ reverâ obſcura ſunt; quicumque in eum errorem incidere nolet, eum oportet judicium cohibere quoad poteſt, & cavere ne adfectu ullo præpediatur, ubi veritati rerum cognoſcendæ incumbit. Tum demum obſcuris, adeóque falſis, numquam adſentietur.

CAPUT VIII.

De Perſpicuitatis gradibus, deque Veriſimilitudine.

1. QUoniam omnia quæ credimus non nituntur evidenti cognitione, Philoſophi varios in iis quæ novimus obſervarunt gradus; qui ad hoſce tamen duos poſſunt referri, *Scientiam* & *Opinionem*.

2. *Scientia* eſt cognitio ex ipſius rei, de qua agitur, introſpectione petita, & quæ omnem dubitationem excludit. Poteſt autem oriri ex ſimplici intuitione idearum, ut cum conſidero hanc Propoſitionem: *totum eſt majus ſuâ parte*, & ſimiles, quarum veritas ſolâ evidentiâ, ſine ratiocinatione, cognoſcitur: aut ex principiis evidentibus certa deducendo conſectaria, etiam remotiora: quales ſunt Geometrarum Demonſtrationes innumeræ, per longam ratiocinationum ſeriem ex primis principiis neceſſariò deductæ.

3. *Opinio* eſt adſenſus animi præbitus Propoſitionibus non evidenter primo intuitu veris, ne-

neque ex veris neceſſariâ conſequentiâ deductis, ſed quæ ſpeciem veri præ ſe ferre videntur. Ita veriſimile eſt Scriptores vitæ Alexandri ejus res geſtas nimium extuliſſe. Amazonum Reginam ullam ab eo exceptam fuiſſe, aut ab eo Caucaſum montem umquam conſpectum, veriſimile non eſt.

4. Solent nonnulli hiſce addere *Fidem*, quæ eſt adſenſus præbitus rem dicenti, quam ipſi non vidimus, neque ratiocinatione invenimus. Verùm aut illa Fides nititur collectione neceſſariâ ex evidenti ratiocinatione deducta, aut tantùm opinione veriſimili; ideòque ad ſuperiorum alterutram referri poteſt.

5. Hiſce adjici poſſet *dubitatio*, vel *dubius adſenſus*, quamquam hic quoque eſt Opinio, ſoletque generali nomine Opinionis contineri. Tunc eſt dubius adſenſus, quando levis eſt veriſimilitudo; quæ, cùm magna eſt, firmam Opinionem parit. Verùm ut hæc meliùs intelligantur, gradatim progrediemur à veriſimilitudine incipiendo, donec ad evidentiam devenerimus.

6. Cùm, ut in antecedente Capite vidimus, veræ Propoſitiones eæ dicantur, quæ ſunt conſentaneæ naturæ rerum, de quibus efferuntur; veriſimiles ſunt, quæ videntur naturæ rerum conſentaneæ. Ea veriſimilitudo poteſt eſſe major, aut minor; ac proinde Opinionem firmiorem, aut infirmiorem gignit. Nititur autem, alienâ auctoritate; rei naturâ; cognitione, ac experientiâ noſtrâ, ſeu verâ, ſeu falsâ; animíque noſtri adfectione & ratiocinationibus.

§. 6. Ni-

§. 6. *Nititur &c.*] *Cicero* de Inventione Lib. I. cap. 29. *Probabile eſt id quod fere fieri ſolet, aut quod in opinione poſitum eſt, aut quod habet in ſe ad hæc quamdam ſimilitudinem, ſive id falſum eſt, ſive verum.*

7. Ut à minima veriſimilitudine ad maximam eamus, primò obſervandum infimum gradum veriſimilitudinis niti alienâ narratione, ubi ſola hæc occurrit credendi ratio; in qua tamen variæ ſunt circumſtantiæ conſiderandæ.

8. Si qui aliquid narrat prorſus nobis ignotus ſit, licèt quod narrat ſuá naturâ incredibile non ſit, attamen quia nobis non conſtat aliis experimentis, an ſit fide dignus, prorſus adſentiri non audemus; ubi aliæ non occurrunt circumſtantiæ, quæ ejus dictis pondus addant. At ſi ſit leviter notus, procliviores ſumus ad ei fidem habendam, præcipuè ſi ſit vir celebris, auctoritatis magnæ apud pleroſque; licèt experientiâ nobis non liqueat, an eam famam, auctoritatémque meritò adeptus ſit. Imò homini diviti, licèt ceteroquin animi dotibus deſtituto, potiùs credimus, quàm pauperi; quòd, nempe, eum cum rerum peritioribus verſari, non pauperem, ſuſpicemur. Facies honeſta, & ſermones probi, ceteroqui leviter noto, faciunt ut non ægre adſentiamur.

§. 8. *Potius credimus quàm pauperi*] *Menander:*

Πένης λέγων τ' ἀληθὲς ὀ πιστεύεται.

Philemon:

Πρόσεστιν ἄρα καὶ τῷ πένητ' ἀπιστία.
Κἂν σοφὸς ὑπάρχῃ, κἂν λέγῃ τὸ συμφέρον,
Δοκεῖ τι φράζειν τοῖς ἀκούουσιν κακῶς

Τῶν

Τῶν γὰρ πενήτων πίστιν οὐκ ἔχει λόγος.
Ἀνὴρ δὲ πλουτῶν, κἂν ἄγαν ψευδηγορῇ,
Δοκεῖ τι φράζειν τοῖς ἀκούουσ' ἀσφαλές.

In Grot. Excerp. p. 779

Paupertas etiam hominibus deducit fidem,
Nam pauper quamvis catus & quod negotium
Facto conſuadens, gravis eſt auditoribus,
Quia caſſa pondere inopis eſt oratio.
At divis plenus falſis falſimoniis
Ita auſcultatur, quaſi res compertas ferat.

9. Si notior aliquis nobis quidpiam narret, quò notior eſt, hoc eſt, quò plura veracitatis ejus habemus documenta, eò promtiorem apud nos invenit fidem; quamvis quin fieri poſſit eum in ea re fallacem eſſe, dubitare nequeamus. Ægrè nobis perſuademus nos falli ab eo, quem ſcimus ut plurimùm veracem fuiſſe; quia rariùs fit ut qui veracitatis habitum contraxit, aut alium quempiam, contra indolem ſuam agat.

§. 9. *Veracem fuiſſe.*] *Natura auctoritas*, ait Cicero in Topicis cap. 19. *in virtute ineſt maximè. In tempore autem multa ſunt quæ adferunt auctoritatem: ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, uſus, neceſſitas, concurſio etiam nonnumquam rerum fortuitarum. Nam & ingenioſos, & opulentos, & ætatis ſpatio probatos, dignos quibus credatur, putant; non rectè fortaſſe, ſed vulgi opinio mutari vix poteſt, ad eamque omnia dirigunt, & qui judicant & qui exiſtimant. Qui enim his in rebus, quas dixi, excellunt, ipſâ virtute videntur excellere.*

10. Sunt præterea variæ circumſtantiæ, quæ vim addunt teſtimonio aliorum, ut ſi res fuerit ejus generis, in qua difficillimè falli potuerint; ut ſi homines non vani ſe aliquid vidiſſe, tetigiſſe, diligenter expendiſſe, non leviter atque ὡς ἐν παρόδῳ obſervaſſe teſtentur. Præterea au-

getur

getur veriſimilitudo, ſi qui loquuntur nullam ex fide, quam iis habent alii, utilitatem trahant; aut etiam ſummum adeant periculum, dum ſe aliquid vidiſſe dicunt, quod periculum ſilentio vitarent. Si addatur etiam teſtium numerus amplior, tum tanta inde naſcitur veriſimilitudo; ut, niſi rei natura obſtet, vix adſenſum cohibere poſſimus.

§. 10. *Nullum ex fide &c*] *Facit etiam neceſſitas fidem, quæ cùm à corporibus, tum ab animis naſcitur. Nam & verberibus, tormentis, igni fatigati quæ dicunt ea videtur veritas ipſa dicere; & quæ à perturbationibus animi ſunt, dolore, cupiditate, iracundiâ, metu, quia neceſſitatis vim habent, adferunt auctoritatem & fidem.* Cicero in Topicis. c. 20. Vide & Scriptorem ad *Herennium* Lib. II. c. 2. & 3.

11. Secundum, quod hîc animum noſtrum adficit, eſt ex ipſa rei natura, ſimúlque experientia noſtra ductum. Si res planè impoſſibilis proferatur, ut poſtea dicemus, quicumque eam narret, dum impoſſibilis videbitur, numquam credetur. Hoc enim eſt indicium falſi.

12. Neceſſe eſt ante omnia, ut id quod dicitur fieri poſſe putetur; ſi tamen numquam id viderimus, nec ab aliis experentiâ compertum audiverimus, licèt res fieri poſſit, exiguam apud nos fidem inveniet. Exempli gratiâ, ſi quis nobis narraret ſe vidiſſe apud Indos adamantem nitidiſſimum, qui craſſitie caput humanum æquaret; quamvis in ea re animus noſter nihil videat planè impoſſibile, aut repugnans; attamen vix crederemus; quia nec ipſi umquam tantæ magnitudinis adamantem vidimus, nec ab alio ullo conſpectum fando accepimus. * Hoc olim

* *Apud Laërtium in Pyrrhone.*

olim vidit *Empedocles*, cùm dixit, ea quæ neque conſpecta ſunt, neque audita ab hominibus, mentem non ſubire.

Οὕτως οὔτ' ἐπιδερκτὰ τὰ δ' ἀνδράσιν, οὔτ' ἐπακουστὰ,
Οὔτε νόῳ περιληπτά.

Idem quoque dixerat:

Αὐτὸ μόνον πεισθέντες ὅτῳ προσέκυρσεν ἕκαστος.

Hoc tantùm unumquemque perſuaderi, quod probat.

Eleganter etiam * *Plinius*: *Varia opinio ex ingenio cujuſque, nec caſu.*

13. Quando ſimile quid vidimus, aut ab aliis viſum accepimus, conſideramus præterea quàm rarò, aut quàm frequenter id acciderit; quò enim frequentiùs viderimus, aut ab aliis oculis uſurpatum reſciverimus, eò faciliùs credemus; & viciſſim, quò rariùs, eò difficiliùs. Ita ſi quis dicat ſe pontem vidiſſe lapideum, fluvio impoſitum, centum aut ducentos paſſus longum, haud ægrè aſſenſum noſtrum impetrabit; ſed difficiliùs credemus narranti ſe vidiſſe pontem ex ſolido marmore æſtuario marino oppoſitum, ad quatuor paſſuum millia porrectum; & alium pontem uno tantùm quadringentorum pedum fornice ſuffultum; quales apud Sinas eſſe dicuntur.

14. Ex eadem experientia, ad examen revo-

* *Hiſt. Nat. Lib.* VII. c. 16.

camus circumſtantias rationis, quâ quidpiam factum eſſe dicitur, perſonarum, loci, temporis; quæ ſi cum iis quæ novimus conſentiant, vim addunt narrationi. Conſideramus etiam quæ potuerint eſſe cauſæ, quæ ad actionem, quæ nobis narratur, edendam, eum, cui tribuitur, impulerint. Si enim agatur de re planè inuſitata, ſine gravibus rationibus facta eſſe credi nequit; quæ rationes ſi prorſus ignorentur, res minimùm dubia in animo noſtro remanet. Si verò graviſſimæ rationes animo obverſentur, propter quas id fieri oportuerit, non dubitamus, aut certè facilè credimus rem eveniſſe; ſi modò conſtet, aut conſtare videatur eas cauſas Agenti non fuiſſe ignotas. Sic haud ægrè Hebræorum priſcis Hiſtoriis, portenta multa apud Hebræos à Deo edita fuiſſe, credimus; quia graviſſimi momenti erat, ſaltem unam Gentem ab Idololatria incorruptam ſervari, quod ſine illis miraculis fieri non potuit. Sed ægerrimè credimus Deum, poſtquam Chriſtiana Religio altas radices egit, prodigum miraculorum fuiſſe, propter res nihili; qualem eum deſcribunt & anteriorum ævorum Monachi, & noſtri temporis Pontificii.

15. Tertium, quo ad credendum quidpiam adducimur, in nobiſmet ipſis quærendum. Sunt enim quidam eventus, quorum veritas conſtare non poteſt; niſi iis qui animum priùs certâ cognitione imbutum habuerint. Exempli causâ, hi ſunt eventus priſcæ Hiſtoriæ: *fuit Macedoniæ Rex, qui Alexander vocabatur, à quo ſubacta eſt Aſia, devicto Perſarum Rege Dario.* Homini in Græcorum & Romanorum Hiſtoriis verſato-

to hæc uſque adeò conſtant, ut in dubium ea revocare nequeat; Hiſtoriæ verò imperito, an vera ſint, non liquebit. Nimirum, prior multos Hiſtoricos ea de re legit, variorum temporum, & populorum; inter quos omnes, de ſumma rei convenit. Seriem totius Hiſtoriæ, cum qua hæc ſunt connexa, novit, & ad eam cognitionem gradatim multiplici lectione pervenit. Itaque ſi velit idem alteri perſuadere, oportet eum ad'eam veritatem, per eoſdem gradus, per quos ad eam pervenit, deducat; alioqui pertinaciori numquam fidem faciet,

16. In hac porrò veriſimilitudine rerum ab alio narratarum, quò plures aut pauciores ex memoratis circumſtantiis occurrunt, eò minor aut major eſt. Imò ubi contingit omnes, aut longè plurimas occurrere, tanta eſt vis conjunctarum; ut animos noſtros æquè adficiant, ac maxima evidentia. Exempli gratiâ, qui legit Hiſtorias rerum, à Romanis geſtarum, non magis an fuerit *Julius Cæſar*, ânve *Pompeium* vicerit, quàm an lineæ à circumferentia circuli ad centrum ductæ ſint æquales, dubitare poteſt. Qui natus eſt in cultioribus Europæ partibus, in dubium revocare nequit an ſit urbs Roma, aut fuerit ſaltem hoc ſæculo, uſque ad ætatem noſtram; nec ſeciùs credit, quàm triangulum conſtare tribus lineis rectis.

17. Quemadmodum autem, in rebus theoreticis, & quæ à ratiocinatione pendent, evidentia veritatis eſt κριτήριον: ita in rebus, quæ *facti* dicuntur, concurſus tot circumſtantiarum indicium veri indubitatum eſt. Certè hiſce circumſtantiis non magis reſiſtere licet, quàm ſummæ evi-

evidentiæ; ideóque aut verum ſuadent, aut ita à Numine creati eſſemus, ut neceſſariò falleremur.

§. 17. *Concurſus tot circumſtantiarum.*] *Cicero* in Partit. c. 11. *Veriſimilia partim ſingula movent ſuo pondere; partim, etiamſi videntur exigua per ſe, multùm tamen, cùm ſunt coacervata, proficiunt. Atque in his veriſimilibus inſunt nonnunquam etiam certa rerum & propria notæ.* Vide & ſequentia.

18. Veriſimilitudo nititur quoque ſolis noſtris ratiocinationibus, ſoláve noſtrâ experientiâ, ſine aliorum interventu, & omiſſis reliquis, quas antè enumeravimus, circumſtantiis; atque hîc etiam varii gradus diſtingui ita queunt, ut ubi ad ſummum ventum eſt, jam non ampliùs veriſimilitudo, ſed explorata veritas habeatur, & adſenſum noſtrum neceſſariò eliciat.

19. I. Ubi agitur de rebus, quas novimus quidem aliquatenus, ſed perſpectas non habemus, poſſumus veriſimilia quidem de iis ferre judicia, potiùs quàm ſi planè eſſent nobis ignotæ; attamen vacillat ejuſmodi veriſimilitudo, facilè enim nos erraſſe perſuaderi poſſumus. Sed ubi res eſt nobis experientiâ, perſpecta certiora multò feremus judicia de quapiam ejus proprietate, licèt ipſa non ſit nobis perfectè nota. Sic aurifaber, qui ſæpiùs aurum liquefecerit, & variè tractaverit, poteſt certiùs judicare de quibuſdam ad aurum pertinentibus, quæ non vidit; quàm alius, qui circa aurum exercitus numquam fuerit.

20. II. Veriſimilius eſt eum de re quapiam rectè judicare, qui priùs de ea dubitaverit, nec judicarit, niſi poſt ſerium & longum examen; quàm

quàm qui de re, diu non verſatâ, præceps judicium tulerit. Sanè nobiſmet ipſi magis credimus, poſtquàm diligens examen adhibuimus, quàm ubi judicium nimis citò ferendum fuit. Diligens autem examen non id dumtaxat dicimus, poſt quod nullum ſuperſit planè dubium, neque enim natura rerum, de quibus judicium ferendum eſt, ſemper patitur ſe ita introſpici, ut omne dubium nobis eximatur; ſed examen, quale adhiberi circa rem ejuſmodi poteſt. Sic paucas ſubſtantias, imò potiùs nullas, poſſumus ita expendere, ut certò pleraſque proprietates earum nobis eſſe notas conſtet. Hinc fit ut Phyſica tota, exceptis iis quæ experientiâ cognoſcuntur, conjecturalis ſit.

21. III. Si antequàm judicium de re feramus, exercitati ſumus in ejuſmodi inveſtigationibus, & ſæpiùs judicia ſimilia de aliis rebus tulimus, quæ veritati conſentanea erant; inde ſumtâ quadam inveniendi veri fiduciâ, faciliùs ſperamus nos rem acu tetigiſſe; quæ tamen fiducia ſæpe fallax eſt.

22. IV. Prout nuper aut olim de re judicavimus, poſt examen inſtitutum, judicia eo tempore, quo eorum recordamur, ſunt nobis certiora, aut incertiora. Etenim ubi recens eſt memoria examinis, & totius rationis quâ inſtitutum eſt, veriſimiliora judicia noſtra nobis videntur. Sed cùm tenuis tantùm examinis illius ſupereſt memoria, tum facilè ſubit de diligentia in examine adhibita dubitatio, nec audemus noſtra judicia audaciùs tueri.

23. V. Cùm experientiâ notum ſit, in ea re quam expendimus eſſe certas proprietates, vulgo

go ignotas & ſolâ ratione cognoſcendas; divinaſſe nobis videmur, eò veriſimiliùs, quò cum notis proprietatibus meliùs conſentiunt. Si quæratur quæ Hypotheſis circa diſpoſitionem Solaris Vorticis, in quo Terra noſtra eſt, ſit ſimilior vero? *Ptolemæi*, *Tychonis*, aut *Copernici*? hujus Hypotheſis aliis præferetur, quia ejus ope ratio omnium φαινομένων, ſeu eorum quæ circa nos in Planetis & Stellis fixis adparent, reddi poteſt, cùm ex aliis ſuperſint plura planè ἄλυτα. In ſimilibus inveſtigationibus, magnum etiam pondus habet Hypotheſis ſimplicitas. Quò enim pauciora ponuntur, ad reddendam τῶν φαινομένων rationem, eò plauſibilior eſt Hypotheſis, modò ejus ope omnibus ſatisfiat.

24. VI. Ubi agitur de re, quæ ſenſibus obnoxia eſt, poſtquam ſenſus rectè diſpoſitos adhibuimus; tum non ampliùs ſimplex probabilitas, ſed indubitata veritas animo obverſari videtur. Sunt tamen cautiones adhibendæ, quas hîc non memorabimus, cùm earum examen ad Phyſicam potiùs pertineat. Præterea obſervandum ſenſus non ad objecta penitus cognoſcenda, ſed tantùm quatenus ad vitam hancce tuendam cognitu neceſſaria ſunt, nobis eſſe datos.

25. Ceterùm quibuſdam ſenſibus magis credimus, quàm aliis, ut viſui magis quàm auditui; quia magis adficimur iis, quæ ope oculorum nobis innoteſcunt, quàm iis quæ per aures ſubeunt. Sed quando plures ſenſus concurrerunt in re deprehendenda, ut cùm vidimus, tetigimus, audivimus, tum prorſus convincimur, ne-

neque ullatenus nobis dubitare licet, utrum aliquid ante oculos noſtros verſatum fuerit. Ita ſi amicum vidimus, audivimus loquentem, complexi ſumus, dubitare non poſſumus, quin re verâ is ſit: uti dubitare non licet an linea curva, quæ à certo puncto ad aliud porrigitur, longior ſit lineâ rectâ, quæ inter duo illa puncta duceretur. Igitur ejuſmodi convictio ex ſenſibus orta, evidentiæ ratiocinationis æquiparatur; quoniam illi, quàm huic, non magis licet reſiſtere.

26. Ex hiſce omnibus liquet hoc diſcrimen inter tenuiorem veriſimilitudinem eſſe, & ſummum ejus gradum: quòd huic adſenſum negare nequeamus, illâ verò animo noſtro obverſante, judicium cohibere poſſimus, ſi velimus, aut etiam adſentiri.

27. Alius eſt autem Propoſitionum veriſimilium uſus, in vita communi; alius in rebus philoſophicis, ac merè theoreticis. In vita communi, rarò evidentibus nitimur ratiocinationibus ad agendum; ſatis eſt modò ſit veriſimilitudo haud ſpernenda, ut adducamur ad aliquid faciendum. Si enim immoti ſtaremus, donec evidentiſſimè nobis conſtaret quid eſſet agendum, nobis foret brevi pereundum. Attamen non oportet nos ita gerere, ut leviſſimâ veriſimilitudine commoveamur, in omnibus. Quoad ejus fieri poteſt, omnia ſunt diligenter expendenda, & is habitus contrahendus judicandi rectè, ut celeriter ſine periculo judicare queamus. Sæpiſſimè etiam ex duabus rebus, non omnino certis, eligenda eſt ea quæ minus periculum, ſi fallamur,

ſecum trahit. Verùm hæc ad Ethicam pertinent.

28. In Philoſophicis verò, pro gradibus veriſimilitudinis, etiam moderandus adſenſus, ita ut levi veriſimilitudini levis tantùm fides, majori firmior, & ei quæ evidentiam æquat plenus adſenſus præbeatur. Alioqui ſi obſcuræ adhuc Propoſitioni, propter ſpeciem aliquam veritatis, quam præ ſe fert, pleno animi adſenſu quaſi evidenti adſentiremur; in periculum erroris manifeſtum, ut à nobis alibi obſervatum eſt, nos conjiceremus. Scholaſtici non malè ſtatuunt poſſe admitti ejuſmodi propoſitiones, ſed *cum metu contrarii*; hoc eſt, ita ut ſuſpicemur errorem iis poſſe ſubeſſe, quamvis nos fugiat.

29. Ceteroquin, in omnibus, *Evidentiam Mathematicam* exigere non debemus; quandoquidem ea tantùm habet locum in ideis abſtractis & adæquatis, quarum omnes relationes & partes novimus. At in rebus *Facti*, *Evidentia Moralis*, qualem in hoc Capite deſcripſimus, ſeu ſummus veriſimilitudinis gradus, cui neceſſariò adſentimur, ex circumſtantiarum concurſu exſurgit; in quo adquieſcere par eſt.

CA-

Caput IX.

De Propoſitionibus Dubiis, Falſitatis Suſpectis, & Falſis.

1. LUſtravimus, in antecedente Capite, varios gradus, quibus ab infima veriſimilitudine ad veritatem indubitatam adſcendimus; in hoc verò per ſimiles gradus, qui à dubitatione ſunt ad perſuaſionem uſque evidentem, quâ falſum aliquid eſſe ſtatuimus, deſcendemus.

2. *Dubia* in genere ſunt ea, in quibus nulla occurrunt evidentia veri aut falſi indicia; qualia quæ leviter veriſimilia ſunt. Interdum in iis paucula circumſtantias, quibus ſolet veriſimilitudo effici, ſine ullis quæ excitent in nobis ſuſpicionem falſi, cernimus. Ejuſmodi ſunt antiquæ nonnullæ Hiſtoriæ, quas nec rejicere poſſumus, propter aliquam ſpeciem mendacii; nec etiam admittere, quaſi indubitatas, quòd non ſint in iis ſat multa indicia veri. Ita quod Sinæ de antiquiſſimis ſuis Regibus, & præſertim de *Fohi*, qui haud multò poſt Noachum vixerit, neque certum haberi, neque quaſi mendacii ſuſpectum traduci à nobis poteſt. Similiter ſi quis rerum Univerſitatis eſſe multo plures incolas, quàm ſunt homines: eſſéque alios Planetas felicioribus, aut infelicioribus colonis occupatos, adfirmaret, hoc rejicere quaſi falſum, aut credere, quaſi verum, nequiremus.

3. Interdum ſunt quædam circumſtantiæ, quæ

mendacium comitari ſolent, aliis haud improbabilibus permiſtæ; ſed ita ut hæ poſteriores majore ſint numero, aut majoris ponderis. In fabulis Græcorum, quæ ſunt antiquiſſima Græciæ fama, ſunt multa mendacia manifeſta; attamen, ſi adcuratè expendantur, occurrent circumſtantiæ plurimæ, quæ oſtendent veriſimillimum eſſe priſcis Græciæ colonis multa accidiſſe, quæ fabulis occaſionem dederint, atque adeò quæ narrantur à Poëtis, non eſſe omnia falſa; ſed verum à mendacio ſecernere, ſaltem ubique, difficile eſt.

4. Sunt alia, in quibus occurrunt totidem rationes credendi quidpiam eſſe falſum, ac ſunt ejuſdem rei quaſi veræ admittendæ. Hoc multi judicium ferant de * Gigantibus, ac Giganteis oſſibus, quæ in variis locis reperta narrantur. Ejus generis ſunt plurima, quæ paſſim de Dæmoniorum apparitionibus dicuntur. Eodem quoque loco haberi queat quæſtio, an ſit nexus naturalis inter voluntatem noſtram & motus quarumdam partium corporis, ut brachiorum, pedum &c. an verò ſit res ab divino pendens arbitrio, quod veluti vinculum rerum naturâ diverſarum ſit?

5. Secundò, ſunt *falſitatis ſuſpectæ* Propoſitiones, in quibus plura & graviora indicia falſi, quàm veri ſunt; licèt ea indicia neceſſariò adſenſum non eliciant. Indicia autem hæc ſunt oppoſita ſignis veriſimilitudinis, unde poſſunt facilè colligi, ne eadem repetere hîc neceſſe ſit. Ita oſtendi poſſet hîc longa ſeries Regum Aſſyriorum, quam ex *Cteſia* habent Vett. nonnulli Hiſtorici, plura habere ſigna mendacii, quàm

ve-

* *Vide Theod. Ryckii Orationem de Gigantibus.*

veritatis; licèt ἀποτόμως negari nequeat. Quod dicit *Carteſius*, de ratione quâ tonitrua formantur, concurſu nivoſarum nubium, quæ inter ſe exhalationes ac vapores collidunt, ejuſmodi eſt ut videatur falſum eſſe; nec tamen prorſus rejici queat, ut in Phyſica oſtendemus.

§. 5. *Plura & graviora &c.*] Hujuſmodi eſt quod *Antias Valerius* ſcripſerat de rumore Romæ ſparſo, quo P. & Lucius Scipiones capti, Legioneſque Romanæ in Aſia deletæ ab Antiocho ferebantur *Rumoris hujus*, inquit Livius, Lib. XXXVII. c. 48. *quia neminem alium auctorem habeo, neque affirmata res meâ opinione ſit, nec pro vanâ prætermiſſa.*

6. Eadem hîc ſervanda cautio, quam circa veriſimiles Propoſitiones tradidimus. Nempe, de dubiis, dubitandum; de falſi ſuſpectis, ſuſpicio eſt animo fovenda. Temerarium eſſet eas confundere cum falſis prorſus, non minùs ac ſi compertæ veritatis haberentur. Nec inter ſe etiam ſunt confundendæ, quaſi ubicumque occurrit dubitandi levis occaſio, falſitatem ſubeſſe ſuſpicaremur neceſſe eſſet. Non minùs eſt ſapientis viri dubitare, quando oportet; quàm adſentiri, ubi nulla eſt ratio adſenſum negandi.

7. *Falſæ* denique à nobis dici meritò poſſunt Propoſitiones, aut *evidentiæ Mathematicæ*, aut *Morali* oppoſitæ. Sic falſum eſt corpus humanum, aliquot pedes longum, poſſe intra fruſtulum panis tenuiſſimum contineri. Falſam Propoſitionem proferret, qui numquam fuiſſe urbem, quæ *Roma* vocaretur, diceret.

8. Verùm licèt hæc natura ſit falſarum Propoſitionum, non ſemper perinde eſt nota; ideóque libertate noſtrâ, quâ poſſumus obſcuris ad-

 ſentiri,

ſentiri, abuſi ſæpe quod falſum eſt ſtatuimus eſſe verum. Attamen non poteſt evenire, ut id cujus falſitas nobis nota eſt, à nobis ſimul habeatur pro vero; hoc enim repugnat *verum*, & *non verum habere idem*.

9. Univerſalis, & quâ omnes aliæ continentur, origo *Erroris*, quo falſum exiſtimamus eſſe verum, eſt is abuſus, quem diximus, libertatis; quo fit ut obſcuris adſenſum præbeamus, quaſi perſpicuis. Sed ſunt quædam erroris occaſiones, paullò minùs generales; quæ dignæ ſunt quæ à nobis, ut ab iis caveri poſſit, recenſeantur.

10. Primùm, aliquando deſunt rationes ſeu argumenta, quæ poſſent quidem haberi, ſed judicaturis eo tempore non ſuppetunt. Si judicium tunc feratur, periculum eſt ſummum erroris. Ita ſi quis ſine inſtrumentis neceſſariis quæ Poli ſit altitudo, quam aliunde non acceperit, judicare adgrediatur; falli poteſt, nec veritatem niſi caſu inveniet. Si quis, ſine Hiſtoriarum lectione, judicare velit de quadam gente, quam non vidit, ſummopere periclitatur. Idem ſubit periculum, qui de re quapiam decretorium judicium ferre adgreditur, licèt neceſſaria documenta à nemine poſſint comparari; ut ſi quis dicat in ſubſtantia nihil eſſe, niſi quod in ea videt, is ſe manifeſtò exponit periculo erroris, quod nullâ arte poſſit certior fieri an idea ſubſtantiæ illius, quæ idea animo ejus obverſatur, adæquata ſit, nec ne. Quàm multa de divina natura, Deſque decretis dicta ſunt; ad quorum veritatem cognoſcendam, neceſſaria nobis deſunt ſubſidia? Deficientibus omnibus

Hiſto-

Hiſtoricis Monumentis, Hiſtoria Gentis cognoſci nequit, nec quidquam verum, niſi caſu, de eadici. Quot conjecturæ inanes circà Hiſtoriam Sacram, & Eccleſiaſticam, quaſi certæ adferuntur, quæ multò majorem Hiſtoriarum poſtularent lucem, ſi de iis quidquam certi ſtatuendum eſſet?

11. Secundò, erroris occaſio eſt imperitia eorum qui ratiocinantur, & qui ſæpe ingenium ac judicium ſuum numquam excoluerunt. Licèt rationes validæ adferantur, quibus periti commoverentur, non adſentiuntur; quia nec uſu didicerunt bene ratiocinari, neque ad Artis regulas umquam animum adplicuerunt. Sic pleroſque homines qui Artibus Mechanicis, ad vitam ſuſtentandam, operam dant, extra ea quæ experientiâ norunt, ſtultè ratiocinari, inepta argumenta quaſi ſolida admittere, & ſolida quaſi inania repudiare quotidie videmus. Hoc præſertim in Religione obſervare licet, de qua portenta quævis plebecula, quaſi demonſtrata, credulis auribus bibit. Imò qui honeſtioris ſunt ordinis, ipſi etiam ſummates, qui in voluptatibus vitam terunt, ita judicium ſuum negligunt; ut, præter ea quæ à ſtultorum Magiſtra Experientia didicerunt, nihil pænè teneant, & à peritioribus, aut fraudulentis hominibus nullo negotio in abſurdiſſimas opiniones conjiciantur. Cujus rei nimis ſunt frequentia exempla, & antiqua & recentia.

12. Tertia erroris cauſa in eo ſita eſt, quòd argumentis veri aut falſi, quæ alioqui nota ſunt, aut cognoſci poſſent, ſæpe homines uti nolint; quod oritur ex variis adfectibus. Impatientia laboris,

exempli cauſâ, impedit quominùs longum ratiocinationum nexum expendere, aut ſat multa experimenta exſpectare velimus; facitque ut citius judicemus, quàm cognoverimus. Cupiditas famæ, quâ quamprimùm frui optamus, dum eruditi volumus videri, antequàm ſimus, judiciorum præproperorum de rebus non ſatis notis cauſa eſt. Odium hominis, aut ſectæ, facit ut inauditos damnent qui ſunt eo adfectu præpediti; néve adverſariorum, aut inimicorum argumenta expendant impedit. Cujus rei, ne exempla apud Ethnicos ſolos exſtarent, degeneres Chriſtiani Veteres & Hodierni operam dedere.

13. Quarta denique cauſa Erroris ſita eſt in fallacibus regulis veriſimilitudinis, quæ ad quatuor potiſſimas claſſes referri queunt; & quarum aliquot obiter notavimus, ubi de veriſimilitudine egimus.

14. Prima eſt *opinionum dubiarum*, quæ poſtquàm quaſi indubitatæ admiſſæ ſunt, innumeros alios errores pariunt, quando falſas eſſe contingit. Ita poſito verè contigiſſe innumera, quæ à ſuperiorum ſæculorum Monachis narrantur, miracula, ad ſepulcrum aut ſignum ſancti cujuſpiam viri; inde ſequitur rectè eos facere, qui Religionis cauſâ ea ſepulcra adeunt, aut imagines venerantur; aliáque ejuſmodi haud pauca indidem conſequentur.

§. 14 *Opinionum dubiarum*] Cicero pro Roſcio Comœdo; *ſic eſt vulgus, ex veritate pauca, ex opinione multa æſtimat.* C. 10.

15. Secunda eſt *receptarum Hypotheſium*, quæ quaſi certæ ſtatuuntur, quòd ab infantia viderimus

mus eas admitti ab omnibus inter quos viximus, & ab iis etiam quos amamus, aut colimus. Cùm enim à teneris unguiculis aliquâ opinione, quam tunc expendere nequibamus, imbuti fuimus; haud facilè ab animo noſtro evellitur, aut etiam dubia redditur. Sæpiſſimè autem opiniones receptæ universè à maximis gentibus falſiſſimæ ſunt; unde etiam numeroſa figmentorum, per conſequentias, naſcitur propago. Ita cùm Romanorum plerique crederent Romulum & Remum à lupa nutritos, cùm ipſa illa in re fallebantur, tum etiam animum, ad ſimiles credendas nænias, parabant. Hujus rei exemplum eſt *Trogus Pompejus*, qui cùm quemdam *Habidem*, antiquiſſimum Hiſpaniæ Regem, cervæ lacte nutritum fuiſſe accepiſſet, non audebat in dubium revocare; quòd alioquin etiam dubitandum fuiſſet de θηριοτροφίᾳ, ut ſic loquar, Romuli & Remi; cùm non eſſet major ratio credendi unius, quàm alterius. * *Hujus caſus*, inquit de Habide Juſtinus, *fabuloſi viderentur, niſi & Romanorum conditores lupâ nutriti, & Cyrus Rex Perſarum cane alitus proderetur.*

16. Tertia eſt *adfectuum*, qui nos ad fidem habendam parant, aut contrà animum noſtrum obſtruunt quibuſdam opinionibus. Veriſimile ſæpe aliquid nobis videtur, quia noſtrâ intereſt, ut verum ſit, aut videatur. † *Quæ volumus, & credi-*

* Lib. XLIV. cap. 4. Vide ſimile quiddam in Panegyrico *Nazarii* Conſtantino dicti. Cap. XV.

† *Cæſar* de Bell. Civil. Lib. II. c. 27. Quem imitatus eſt *Lampridius* Heliogabali c. III. ubi de bona ſpe ex ejus principatu concepta: *ſtudioſè credentibus, ut ſe ſe habent vota hominum ad credulitatem feſtinantium, cùm quòd optant verum eſſe deſiderant,*

credimus libenter, *& quæ ſentimus ipſi*, *reliquos ſentire ſperamus.* Hoc quotidie obſervare eſt; cùm nos aut vicini, ſociíve bellamus. Clades noſtrorum exercituum, aut peccata ducum, ſi quæ nuncientur, non credimus. Contrà victorias noſtrorum credulitate nimiâ amplificamus, & imperitiam aut ignaviam hoſtium augemus. Idem, quem modo laudavimus, Scriptor de Æduis falſo nuncio deceptis: *impellit alios avaritia*, *alios iracundia*, *& temeritas*, *quæ maximè illi hominum generi eſt innata*, *ut levem auditionem habeant pro re comperta.* Lib. VII. B. G. cap. 42. Atque hac in re tantò agimur adfectu, ut illis vehementer indignemur, qui audent oſtendere quàm levi talo nitantur noſtræ Opiniones. Nec deſunt etiam qui pignora deponant, ea amiſſuri, niſi ſui conſtitutâ die victores evaſerint. Cùm metus eſt ingens, quæ metui conſentanea ſunt, etiam à levibus auctoribus perſuadentur. Sic Tyriis ab Alexandro obſeſſis, & rerum ſuarum trepidis, cùm neſcio quis dixiſſet oblatam eſſe per ſomnum ſibi ſpeciem Apollinis urbem deſerentis; *quamquam auctor levis erat*, *tamen ad deteriora credenda proni metu*, *aureâ catenâ devinxere ſimulacrum*, ut narrat *Curtius*, Lib. IV. cap. 3.

§. 16. *Adfectuum*] *Cicero* de Oratore Lib. 2. cap. 42. *Plura multò homines judicant odio aut amore*, *aut cupiditate*, *aut iracundiâ*, *aut dolòre*, *aut lætitiâ*, *aut ſpe*, *aut timore*, *aut errore*, *aut aliquâ permotione mentis*; *quàm veritate*, *aut præſcripto*, *aut juris normâ aliquâ*, *aut judicii formulâ*, *aut legibus.*

Ibid. *Veriſimile* &c.] Spem, ſeu Cupiditatem & Metum eo modo animum adficere obſervavit *Seneca* in *Hercule furente* vſ. 413.

ME-

——— MEGARA. *Quod nimis miſeri volunt*
Hoc facile credunt. AMPHIT. *Imò quod metuunt nimis,*
Numquam amoveri poſſe, nec tolli putant.
Prona eſt timori ſemper in pejus fides.
Ovidius Ep. Phyllidis ad Dem.
——— *Tardè quæ credita lædunt*
Credimus.

Ibid *Cùm metus eſt ingens*] De eo quod nobis nocere poteſt adtentiùs cogitamus, quàm de eo quod prodeſt. *Cicero* pro *P. Quintio* §. 2. *Omnes, quorum in alterius manu vita poſita eſt, ſæpe illud cogitant, quid poſſit is cujus in ditione ac poteſtate ſunt, quàm quid debeat facere.*

17. Ubi agitur de dogmatibus ſpeculativis, ea credimus etiam eſſe vera, quorum veritate poſitâ, melius nobis eſt, aut eſſe putamus. Multi ſunt & fuerunt, apud plurimas Ethnicorum, Judæorum, Muhammedanorum, imò & Chriſtianorum familias, qui ea ſe credere profitentur, & credunt re ipsâ, quorum fides ipſorum commodis conducit. Quæcumque dubia in animo naſcuntur circa dogmata, quibus, ſine moleſtia aut periculo, fidem detrahere non poſſunt; ea veluti naſcentia, animum ad alia avertentes, ſuffocant. Quod ſuis honorificum id facilè ſibi perſuaderi ſinunt, difficiliùs quod indecorum eſt. Imò interdum ſermone ita eum animi adfectum produnt homines, ut licèt veritatem ſe videre profiteantur; tamen indicent ſe paratos contrarium credere, ſi qua eſſet quâ ſe poſſent tueri actoritas. Ita *Livius* Lib. XXI. cap. 46. ubi loquitur de Scipione Africani patre Pœnis erepto: *Servati* inquit, *Conſulis decus Cœlius ad ſervum natione Ligurem delegat.* MALIM *equidem de filio verum eſſe, quod & plures tradidere auctores & fama obtinuit.* Vide

E 6 eum-

eumdem Lib. VIII. 18. *Curtius* de deleta, per temulentiam, ab Alexandro Perſepoli: *Pudebat Macedones tam præclaram urbem à comeſſabundo Rege deletam eſſe. Itaque res in ſerium verſa eſt, & IMPERAVERUNT ſibi, ut crederent illo potiſſimùm modo fuiſſe delendam.*

18. Admiſſo præ adfectu dogmate, idem adfectus facilè ſuadet ea quæ dogmati conſentanea ſunt, poſſúntque ad id confirmandum prodeſſe, eſſe veriſſima. Admiſsâ ſuperſtitioſâ opinione de prodigiis, Romani facillimè quod nunciabatur ſimile credebant, præſertim difficilibus temporibus; quod idem, cujus verba modò adtulimus, *Livius* obſervavit Lib. XXI. c. 61. *Multa eâ hieme*, inquit, *prodigia facta; aut, quod evenire ſolet, motis ſemel in Religionem animis, multa nunciata & temerè credita ſunt.* Ita Pontificii, admiſſo ſemel imaginum cultu, exempli gratiâ, aut ſummâ Epiſcopi Romani auctoritate, avidè adripiunt quæcumque ad hæc tuenda dogmata apta ſunt. Monumenta confiсta, primorum ſæculorum Chriſtianis ſuppoſita, quaſi genuina defendunt, ubi ex iis aliqua pro illis ſuis opinionibus argumenta deducere queunt. *Martinus Lutherus*, ceteroqui vir inſignis & de re Chriſtaina bene meritus, rejecit Epiſtolam Jacobi, Apoſtolico ſpiritu plenam; quòd adverſaretur opinioni temerè conceptæ, de inutilitate bonorum operum. Veritate quapiam meritò admiſsâ, quia eam non ſemper, ut veritate dignum eſſet, ſed cæco adfectu defendimus, quidquid ad eam ſartam tectam ſervandam conducere poſſe videtur, non ſatis adcuratè expenſum ſæpe adripimus. Scripturæ divinæ unica,

in

in dirimendis Chriſtianorum controverſiis, ſummo jure propugnatur auctoritas; at propterea aut nulla eſſe in ea Librariorum vel levia menda, aut puncta Hebræorum vocalia à Prophetarum manu eſſe, quoſdam pertinaciter contendere par non erat. Atque ejuſmodi errorum, ex adfectu natorum, exempla ſunt innumera.

19. Quarta veriſimilitudinis mala ratio eſt ex *auctoritate*, cui temerè confidimus, petita. Paſſim videmus homines, quibus ſanè humanum ingenium & humanæ facultates deberent notiſſima eſſe, alii, quaſi certò ſibi compertum eſſet eum non falli, credere; cùm nonniſi inanes temerariæ ſuæ fidei rationes habeant. Certè hominibus, cùm de re agitur, quam aliter, niſi ex eorum narratione cognoſcere non poſſumus, ubi eorum narratio habet indicia veritatis, de quibus in Cap. antecedente diximus; numquam ſimplici auctoritati, rationibus deſtitutæ, adſentiendum. Ita qui credunt Eccleſiæ, ſine rationibus adfirmanti, & putant eamdem Eccleſiam eſſe ἀναμάρτητον, non propter rationes, ſed quia ita edocti ſunt, & ad illam opinionem, quaſi ad ſcopulum quemdam è naufragio adpellentes, ab infantia adhæſerunt, auctoritati temerariam fidem habent. Maximi naſcuntur, inter homines, & propagantur errores, quòd non rerum quæ dicuntur rationem habeant, ſed eorum qui dicunt. Cùm amicus quidpiam ait, credimus, licèt mentiatur; inimico verum dicenti fidem detrahimus. Quod non infimis tantùm, ſed & primariis viris, imò & ſummis Poteſtatibus nimis frequenter contingit.

§. 19. Eò autem nobis à fallace auctoritate diligentiùs cavebimus, quò magis viam, quâ ad auctoritatem ſummam ſæpe pervenitur, conſideraverimus. Auditu dignus eſt hancin rem *Cicero* in Topicis, cap 10. *In homine virtutis opinio valet plurimum: Opinio autem eſt non modo eos virtutem* (adde & ſcientiam) *habere qui habeant, ſed etiam qui habere videantur. Itaque quos ingenio, quos ſtudio, quos doctrinâ præditos vident, quorúmque vitam conſtantem & probatam; ut Catonis, Lælii, Scipionis, aliorúmque plurium, rentur eos eſſe, quales ſe ipſi velint Non ſolùm eos cenſent tales eſſe, qui in honoribus populi, réque publica verſantur; ſed & Oratores, & Philoſophos & Poëtas, & Hiſtoricos, ex quorum & ſcriptis & dictis ſæpe auctoritas petitur ad faciendam fidem.*

20. Denique, circa hæc omnia obſervandum ut plurimùm eſſe quamdam συμπλοκὴν cauſarum, quæ nos in errorem conjiciunt; ac raro, propter unicam, nos in errorem delabi. Inopia argumentorum; imperitia in iis expendendis, quæ ſuppetunt; eorumdem neglectus, quo fit ut ea ne conſiderare quidem velimus; fallaces veriſimilitudinis rationes, dubia dogmata pro compertis habita, opiniones vulgò receptæ, perturbationes animi, auctoritas malè tuta; omnia interdum confertim in animos noſtros ſimul irruunt, interdum diviſis, ut ita dicam, copiis nos adgrediuntur & transverſos nullo negotio agunt.

21. Contrà hæc una generalis cautio eſt, jam adlata; ſi nulli Propoſitioni, firmo animi judicio, adſentiamur, dum eſt obſcura, ſeu dum ſentimus nos poſſe, ei adſenſum negemus; veriſimilitudini verò eatenus, quatenus ad verum accedit, credamus.

22. Sed ſunt præterea ſingularia remedia adhibenda, petita ex conſideratione cauſarum, quæ nos

nos in errores conjiciunt. Ubi, nimirum, expendenda eſt Propoſitionis veritas, aut falſitas, videndum anxiè annon ad eam admittendam aut rejiciendam proclives fortè ſimus, propter aliquam ex memoratis cauſis. Si quid ſimile in nobis eſſe ſuſpicemur, quàm diutiſſimè fieri poteſt, cohibendum judicium, res altiùs inveſtiganda; interdum etiam alios, in quibus eædem præconceptæ Opiniones non ſunt, conſuluiſſe profuit.

23. Exempli causâ, ſi deprehendamus à nobis Opinionem animo admiſſam, eò quòd à magno virorum doctorum numero recepta fuerit; quod animadvertemus, ſi ſeverè noſmet ipſi interrogantes, nullam aliam rationem ob quam dogma quodpiam animo noſtro inſederit, proferre poſſimus; ſi, inquam, nos ſolo numero ſic opinantium niti ſentiamus; tum utile erit cogitare alias ſectas Philoſophorum, aut Theologorum, quorum numerus ſæpe minor non erit, interdum etiam major, contraria, aut diſſimilia adfirmaſſe; quòd, nempe, viri plurimi, eorum judicio præſtantes, eaſdem ſententias foviſſent. Hinc nobis opinionis noſtræ quàm infirmum ſit fulcrum, liquebit; ſi vel minimùm amantes veritatis ſimus. Rationes, quæ æquè adhiberi poſſint ab errantibus ac à bene ſentientibus, infirmæ ſint neceſſe eſt; iiſdem enim fundamentis Veritas & Falſitas niti nequeunt. Eædem ubique ſunt ratiocinandi Leges, nec rectæ haberi poſſunt, quæ hîc Europæis favent, ſi apud Aſiæ populos jure habendæ ſint falſæ, eò quòd iis adverſentur. Atque eadem ratione in ceteris agendum erit, niſi malimus in perpe-

perpetuo erroris periculo, quàm in certa veritatis luce verſari.

Caput X.

De Fide.

1. Capite VIII. §. 4. Fidem poſſe aut ad Scientiam, aut ad Opinionem referri oſtendimus, ideóque quæ de hiſce duabus hactenus diximus poſſent etiam Fidei adcommodari. Verùm quia res eſt maximi momenti, propter Chriſtianorum controverſias, paucis ſingulari Capite ea de re agendum duximus.

2. *Fides* in genere dicitur Adſenſus Propoſitioni præbitus ab alio prolatæ, cujus veritatem ratiocinatione aut experientiâ ipſi noſtrâ non deprehendimus, ſed ab alio deprehenſam credimus. Poteſt diſtingui in *cæcam* & *oculatam*. *Cæca* fides eſt, quâ Propoſitioni prolatæ ab aliquo, à quo verum dici nullâ certâ ratione nobis conſtat, adſentimur; atque hic adſenſus homine ſapiente prorſus indignus eſt. *Oculata* eſt quâ propoſitioni prolatæ ab eo, quem neque falli, neque fallere velle certò ſcimus, adſenſum præbemus. Quò autem evidentiores ſunt hæ rationes, eò firmior eſt Fides.

3. Diſtingui quoque ſolet in fidem *divinam* & *humanam*. Prior eſt, quâ Deo adfirmanti credimus; poſterior, quâ hominibus. Ubi æquè nobis conſtat Deum eſſe loquutum, ac homines, firmior eſt fides divina quàm humana; quia ut plurimùm certiores ſunt rationes, quæ perſuadent

ſuadent Deum neque fallere, neque ipſum falli; quàm quæ idem, ut de hominibus credamus, efficiunt. Verùm ubi dubium eſt, an Deus aliquid dixerit; aut Deum dixiſſe credendum, quia ab hominibus aliis narratur, fides credendi rationibus firmior eſſe nequit. At interdum tam validæ ſunt credendi hominibus rationes, ut probè intellectæ evidentiam Mathematicam æquent. Tunc temporis fides humana æquè inconcuſſa eſt, ac divina; quia æquè neceſſario utrobique perſuademur.

4. Cùm porrò fides divina propriè dicta feratur in ipſum Deum aliquid adfirmantem, nemo ejuſmodi fidem jactare poteſt; niſi ſit Propheta, quem Deus ipſe adloquutus fuerit. Hodie quidquid eſt fidei inter Chriſtianos pendet ex hominum teſtimonio, quos vera quidem dixiſſe certiſſimis rationibus liquet, ſed quarum vis pendet ex cognitione Hiſtoriæ; nam ſancti viri, quos Deus ſuo ipſius adloquio dignatus eſt, dudum terris erepti ſunt.

5. Hinc videmus cùm omnis fidei, tum etiam hujus noſtræ, fundamentum unicum eſſe ratiocinationem: quæ non fallit, ubi neceſſarium elicit adſenſum. Deo crediderunt ii quibus ipſe voluntatem ſuam patefecit, propter certas rationes, non cæco adſenſu. Iis hodie credimus, aut potiùs eorum Scriptis; propter rationes, quarum vim non aliter noſcimus, quàm quemadmodum novimus quare indubitatis aliis Hiſtoriis adſentiamur. Verùm hodie plurimi hæc omnia rejicientes, quæ de rationibus credendi diximus, aiunt ſe firmiſſimè perſuaſos à Spiritu Sancto, licèt planè ignorent rationes cre-

credendi. At iis quidem licet ſibimet ipſis gratulari; ſed quoniam ſui ἐνθουσιασμοῦ nulla adferunt argumenta, de eo dubitare aliis licitum ſit oportet.

6. Hinc quoque liquet Propoſitionem, quam quiſpiam à Deo ipſo ſe accepiſſe putat, non poſſe niſi ſtultè ab eo admitti, quaſi indubitatum fidei objectum, ſi cui cognitioni evidenti contraria ſit. Nimirum, licèt certiſſimum ſit Deum non poſſe falli, neque fallere; tamen fieri nequit ut is, ad quem directa eſt revelatio, evidentiores rationes habeat ei credendi, quàm evidentes veritates amplectendi.

7. Verùm revelatio, quam à Deo ipſo eſſe manifeſtò liquet, poteſt admitti, licèt contraria ſit veriſimilibus Propoſitionibus; quia tunc rationes, quæ revelationem eam à Deo manare ſuadent, firmiores ſunt iis, quibus Propoſitiones veriſimiles nituntur.

8. Si autem revelationem divinam, quâ ipſe Deus quid vellet patefecit, contrariam eſſe evidenti veritati per Rationem cognitæ, credere nequeamus; minùs certè revelationem hominum miniſterio ad nos delatam, ſi contraria ſit evidenti veritati, admittere poſſumus. Nam licèt indubitatum ſit Deum non eſſe fallacem, attamen ſcire non poſſumus pari evidentiâ ejuſmodi revelationem verè à Deo profectam, quâ novimus veritates manifeſtas.

9. Præterea Propoſitionum, quæ olim revelatæ dicuntur, æquè evidenter cognoſcere ſenſum nequimus; ac novimus veritates manifeſtas, quas operâ Rationis cognoſcimus. Itaque poſito Propoſitionem olim revelatam fuiſſe,

propter

propter validas rationes; attamen ſæpe adhuc non levis poteſt ſupereſſe difficultas, in ſenſu Propoſitionis inveniendo, nec tam certò nos eum adſequutos, quàm unum & plura differre, exempli causâ, ſcimus.

10. Hinc ulteriùs colligimus, quidquid eſt fidei id ſolâ Ratione niti, cùm ſola Ratio nos doceat quis ſit revelationis aliis factæ ſenſus. Unde enim ſcimus Apoſtolos quampiam Propoſitionem à Chriſto accepiſſe, aut Chriſtum ipſum à Deo, eo ſenſu quo nos eam intelligimus, niſi ratiocinatione? Certè priuſquàm hoc ſciamus, & inconcuſsâ fide teneamus, oportet nos Linguis operam ſat diù dediſſe, aut aliis qui eas norunt credere, propter certas rationes, quæ nonniſi ratiocinatione cognoſcuntur.

11. Hæc eò certiora videbuntur, quò adcuratiùs expendentur; præſertim ſi reputemus, revelationem ad homines miſſam non fuiſſe, ut omnia eos edoceret, quaſi nihil prorſus ſcirent; aut quod revelatur adeò novum non eſſe, ut nullam connexionem, neque ſimilitudinem habeat, cum iis quæ jam noverant. Contrà revelatio ſtatuit nobis permulta eſſe nota, neque enim accepimus Syſtema omni ex parte perfectum, & cujus ſolâ lectione, ſine ullo conſectariorum uſu, voluntatem divinam cognoſcere poſſimus. Ponit revelatio & res permultas notas eſſe iis ad quos pertinet, & certum etiam ſermonis uſum, ex quo concepta eſt, & ex cujus regulis intelligenda; quod iis quibus ſermo ille non niſi ſtudiò innoteſcit, quàm iis quibus vernaculus erat, difficilius eſt.

12. Multa poſſent hanc in rem adferri, quæ neque

neque injucunda, neque inutilia eſſent; ſed quæ pertinent ad alias diſciplinas, Theologiam putà & Criticen. Hîc ſatis habemus oſtendere de veritate & ſenſu Propoſitionum, quæ revelatione innoteſcunt, iiſdem ſubſidiis, judicium certum ferri, ac de Propoſitionibus ceteris omnibus, de quibus narratione tantùm certiores ſimus.

CAPUT XI.

De Propoſitione, quæ DIVISIO *dicitur.*

1. UBi de re, aut idea compoſita agendum eſt, partes ejus ſingillatim conſiderandæ; quod nî fiat, dum confunduntur partes, aut proprietates diſtinctæ, neceſſariò naſcitur obſcuritas. Vitatur autem *Diviſione*, quæ partes rei, circa quam meditatio noſtra verſatur, enumerat.

2. Diviſio definitur: *diſtributio totius in omnia quæ continet.* Apud Philoſophos autem vox *Totum* duplicem ſortita eſt ſignificationem, unde etiam duplex diſtinguitur diviſio.

3. Totum eſt, quod conſtat partibus *integrantibus*, quales ſunt ſubſtantiæ, quæ componuntur variis partibus; ut corpus humanum, quod poteſt in plura membra dividi. Hæc diviſio à Philoſophis propriè *partitio* adpellatur.

4. Eſt & aliud *Totum*, aliter Latinè *Omne* vocatum, quod eſt propriè idea quædam abſtracta, quæ pluribus rebus communis eſt, qualia ſunt Univerſalia; aut idea compoſita, quæ complectitur

tur ſubſtantiam & accidentia, aut ſaltem plura accidentia. Partes hujus Totius vocantur *ſubjectivæ*, aut *inferiora*.

5. Tripliciter hoc Totum, dividitur. Prima diviſio eſt, quando *Genus* dividitur in *ſpecies* aut *differentias*; ut quando *ſubſtantia* dividitur in *Corpus* & *Spiritum*; in *extenſam* & *cogitantem*. Secunda, ubi res quæpiam in varias claſſes diſtribuitur, ſecundùm accidentia oppoſita; ut quando Stellæ diſtribuuntur in eas quæ lucem ex ſe emittunt, & eas quæ opaco corpore lumen ſolare reflectunt. Tertia eſt, quando accidentia ipſa dividuntur, ſecundùm ſubjecta quibus inſunt; ut quando bona dividuntur in bona animi, corporis, & fortunæ.

6. Tres à Logicis conditæ ſunt bonæ diviſionis Regulæ. Hæc eſt prima: *Membris diviſionis debet exhauriri totum diviſum.* Itaque quando numerus omnis dividitur in *Parem* & *Imparem*, recta eſt diviſio; quia nullus prorſus eſt numerus, qui non ſit par, aut impar. Sed ſi divideretur in denarium & ſeptenarium, ridicula eſſet diviſio; quia infiniti ſunt numeri, qui ad neutrum referri poſſunt.

7. Secunda hæc eſt Regula: *Diviſionis membra debent eſſe oppoſita*; ut numerus impar pari eſt oppoſitus. Ea autem oppoſitio poteſt fieri, ſimplici negatione, ut *corporeum*, *non corporeum*; vel membris poſitivis ut *extenſum*, *ſolidum*, *cogitans*. Atque hæc poſterior diviſio melior habetur alterâ, quia ex ea diviſi natura meliùs innoteſcit. Qui enim dicunt Entia omnia eſſe corporea aut *incorporea*, non docent quæ ſit incorporeorum natura; ſed tantùm quâ

re

re careant; nempe, corporis proprietatibus.

8. Tertia Regula hæc eſt: *Membrum unum diviſionis non debet ita in altero contineri, ut alterum de eo adfirmari queat*, licèt alioquin aliquatenus eo includi, ſine diviſionis vitio, poſſit. Ita extenſio Geometricè conſiderata poteſt dividi in *lineam*, *ſuperficiem*, & *ſolidum*; quamvis linea includatur in ſuperficie, ſuperficies in ſolido; quia, nempe, ſuperficies dici non poteſt ſolidum, neque linea ſuperficies, quòd abſtractè ſpectatæ idem non ſint. Sed malè divideretur numerus in *parem*, *imparem* & *denarium*, quia denarius eſt par.

9. Cùm diviſio inventa ſit, ordinis & perſpicuitatis causâ, cavendum eſt ne eam ita concipiamus ut confuſionem & obſcuritatem pariat. Ubi inquiritur natura alicujus rei, *non debet diviſio in nimis magna membra, aut nimis generalia fieri*; etenim ſic res diſtinctæ confunduntur. Ita ſi quis, naturam corporum nobis notorum inquiſiturus, ea diſtingueret in ea quæ ſunt in Terra hac noſtra, & quæ extra ſunt; deinde, ſine ulla alia ſubdiviſione, eorum naturam inveſtigare adgrederetur, ſine dubio confunderetur.

10. *Membra etiam non oportet eſſe, niſi res hoc neceſſario poſtulet, nimiùm inæqualia.* Ejuſmodi eſt diviſio eorum, qui dividunt Univerſum in *Cœlum* & *Terram*, cùm Terra, præ eo quod vocatur Cœlum, ſeu immenſis illis ſpatiis, in quibus Stellæ erraticæ & fixæ continentur, ſit minor puncto. Manifeſtum eſt ejuſmodi divſione, ſeu veritatem ſibi ſoli quærat, ſeu eam repertam aliis explicet, animum turbari.

turbari. Sic fit ut vulgò homines hanc noſtram glebam, cui innitimur, æquiparent, aut etiam præferant toti rerum Univerſitati.

11. Verùm cavendum etiam, *ne dum æquare partes volumus, vim, ut ita dicam, rerum naturæ inferamus, conjungendo ſeparata, & conjuncta ſeparando.* Ita ridiculè ſe gereret Anatomus, qui corporis humani deſcriptionem traditurus, aut ejus diſpoſitionem indagaturus corpus divideret in inferiorem, & ſuperiorem partem, quam inferiori prorſus æqualem faceret; oporteret enim ab eo expendi dimidiam partem variorum membrorum corporis, & partem cohærentem differre in aliud tempus; unde fieret ut totius cordis, exempli causâ, aut lienis deſcriptionem non traderet, ſed tantùm dimidiorum; quâ diviſione impediret ne ipſe, aut audientes uniuſcujuſque membri integram ſtructuram diſtinctè intelligerent. Igitur eſt habenda ratio connexûs, ne quæ arctè nexa ſunt violenter divellantur; néve conjungantur quæ nullum habent inter ſe connexum.

12. Dum diligentiam oſtentant quidam Scriptores, in partes *adeò minutas quod expendunt dividunt, ut numerus partium conturbet memoriam, & obtundat adtentionem.* Hoc quoque vitium eſt diviſionis, quod adcuratè ratiocinantibus cavendum. Hujuſmodi ſunt diviſiones Diſciplinarum, quæ exſtant apud *Diogenem Laërtium* in *Platone*, atque huic Philoſopho tribuuntur. Sunt enim adeò multiplices, & tam ſubtiles, ut vix memoriæ mandari queant. Hanc rationem dividendi in minutiſſimas

mas partes, ſecundùm varia exigui momenti accidentia, ab eo ſumſit *Ariſtoteles*, cujus opera etiam diviſionibus & ſubdiviſionibus ſcatent.

§. 12. *In partes adeò* &c.] Rectè Seneca Ep. 89. ſive Lib. XIV. prima: *Quidquid in majus crevit facilius agnoſcitur; ſi diſceſſit in partes, quas, ut dixi, innumerabiles eſſe & parvas non oportet. Idem enim habet vitii nimia, quod nulla diviſio; ſimile confuſo eſt quidquid uſque in pulverem ſectum eſt.* Vide & *Quintilianum* Lib. IV. c. 5.

13. Cavendum quoque ne in ſcopulum impingamus, in quem idem *Ariſtoteles* & Veterum non pauci impegerunt. Nempe, *dum res dividere ſibi videbantur, ſæpe ſignificationem vocabulorum dumtaxat dividebant*; nam res planè diverſas, quòd eodem nomine inſignirentur, ſub unam claſſem referentes, tot eſſe rerum ſpecies, quot erant vocabuli notiones dicebant. Ita ubi agit περὶ τῶν μετὰ τὰς κατηγορίας §. 5. περὶ τοῦ ἔχειν *de habendi generibus*: τὸ ἔχειν, ait, *dicitur variis modis. Dicimus enim aliquem habere* (ἔχειν) *virtutem; aut quantitatem qualis eſt magnitudo quam aliquis habet, ut tria quatuórve cubita; aut circa corpus, ut veſtem; aut in parte, ut in digito annulum; aut inſtar partis, ut manum, pedem; aut in vaſculo, ut teſta vinum; aut inſtar poſſeſſionis, ut domum, agrum. Dicitur etiam vir habere uxorem, & uxor virum.* Meritò addit: *Fortè & alii quidam videbuntur eſſe habendi modi*, οἱ δὲ εἰωθότες λέγεσθαι, σχεδὸν ἅπαντες κατηρίθμηνται, *ſed ſoliti dici ferè omnes enumerati ſunt*; nam reverâ hæc eſt tantùm obſervatio ſermonis Græci, cùm in aliis Lin-

Linguis illi habendi modi non occurrant; neque enim Latinè, exempli causâ, teſta dicitur *habere vinum*, ut Græcè οἶνον ἔχειν λέγεται τὸ κεράμιον, teſte *Ariſtotele*, Grammatico optimo. Perinde eſt ac ſi quis diceret tres eſſe *Canis* ſpecies; quarum prima ſit quadrupes, ſecunda piſcis, tertia ſidus; ob ſolam vocis *Canis* ambiguitatem. Hæc verò enumeratio ſignificationum nominis ambigui, non diviſio ſpecierum habenda.

Caput XII.

De Propoſitione, quæ Definitio *dicitur; & primùm quidem de Definitione Nominis.*

1. DUplex eſt Definitio, una *rei*, altera *nominis*. Prior exponit quam rei naturam eſſe exiſtimemus: altera quam ſignificationem voci, ſeu nomini cuipiam tribuamus. De poſteriore hoc in Capite agemus, de priore poſtea dicturi.

2. Quandoquidem nobis ſolis ſemper non cogitamus, ſed ſæpe etiam verbis aut pronunciatis, aut ſcriptis, animi noſtri ſenſa aliis patefacere nos oportet; aut ab aliis, eadem ratione, diſcere quod ignoramus; poſſemus aliis aut alii nobis errandi occaſionem præbere, ambiguitate verborum, niſi, quid verba ambigua ſignificent aliis non ambiguis explicaretur. Poſſunt hanc in rem aut nova vocabula fingi, qualia plurima à Veteribus Græcis, & Recentiori-

tioribus Scholaſticis ficta ſunt; aut jam uſitatis, additâ novâ definitione, novæ ſignificationes tribui. Ita ſi velim probare *Animos* eſſe immortales, dicam me voce *Animus* intelligere *id quod in hominibus cogitat*, *quidquid ſit*; ne qui me audiunt loquentem fortè putent me, voce *Animus*, ventum intelligere, qui facilè diſſipatur.

§. 2. *Poſſemus aliis* &c.] Ipſe *Epicurus*, diſciplinarum aliorum qui Mathematicarum ſpretor, crebrò dicebat, *diligenter oportere exprimi*, *quæ vis ſubjecta ſit vocibus*, ut auctor eſt *Cicero*, Lib. de Finibus II. n. 6.

3. Definitione nominis definitio uſûs, ſeu ſignificationis, quam voces uſu obtinent, notatio hîc non ſignificatur. Non quærimus enim quo ſenſu alii utantur voce quapiam; ſed quis futurus ſit, apud nos, ejus uſus, exponimus. Definitio ſignificationis uſitatæ potiùs ad Criticam, quàm ad Logicam, pertinet.

§. 3. *Definitio uſûs.*] Hujus meminit Cicero de Invent. Lib. II. n. 53. ubi de controverſia nominis: *Primus*, inquit, *accuſatoris locus eſt*, *ejus nominis*, *cujus de vi quæritur brevis & aperta & ex hominum opinione definitio.*

4. Igitur hac miſſâ, primò definitionem ſignificationis, quam voci cuipiam tribuere conſtituimus, prorſus pendere ex arbitrio noſtro obſervabimus. Licet enim nobis ſono, qui per ſe nihil ſignificat, prout libet, ideam adnectere. Rei verò, ſono ſignificatæ, definitio non pendet à nobis, nam cùm ejus natura certa & eadem ſemper in ſe ſit, nullam in eâ mutationem verba noſtra facere poſſunt. Sic mihi *circulum*, in meo ſer-

ſermone, ſignificare figuram planam tribus lineis rectis conſtantem, dicere liceret. Sed quandoquidem aliorum ſermo à meo non pendet, non poſſum id quod alii *circulum* vocant, eſſe ejuſmodi, quam dixi, figuram adfirmare; aut conſpectum circulum ita definire.

5. Secundò, cùm definitio nominis ſit noſtri arbitrii, non poteſt ab ullo in litem vocari. Neque enim ullus nos cuipiam voci certam ſignificationem dediſſe, quando eam à nobis datam adfirmamus, negare poteſt. Si definiiſſem circulum, prout dixi, nemo id in controverſiam trahere poſſet; nec quidquam quod quereretur haberet, ſi modò conſtans ea in definitione eſſem.

6. Tertiò, quandoquidem oppugnari nequit definitio nominis, ſequitur eam poſſe inſtar Axiomatis indubitati adhiberi; quòd faciunt Geometræ, qui omnium maximè ejuſmodi definitionibus utuntur. Verùm ne putemus propterea aliquid de idea, quæ adfixa eſt definito nomini, adfirmari, quod in dubium revocari nequeat, cavendum. Principium eſt indubitatum, aliquem ita definiiſſe vocem quampiam; ſed non eſt principium indubitatum id quod de re cogitat, quam vocabulo illo adficit. Ita ſi quis definierit *calorem*, *id quod eſt in corporibus quæ nos calefaciunt*, *& ſimile eſt calori quem ſentimus*; nemo quidem poterit eam definitionem oppugnare, quatenus exprimit quod voce *calor* intelligit; ſed nihil obſtat quominus negemus eſſe aliquid, in corporibus calefacientibus, ei ſimile, quod nos in nobis ſentimus.

7. Scholaſtici duobus præcipuè modis, contra haſce obſervationes, peccant. Primò, res

ipſas definiunt, prout libet, dein nolunt ſuas definitiones oppugnari; cùm hoc tantùm juris habeant definitiones nominis. Satis malè hominem definiunt *Animal ratione præditum*, quam tamen definitionem ſi quis admittere nolit, quaſi prima principia negaret, indignantur. Ejuſmodi definitione, ſi non accuratior, certè candidior eſt, quâ Veterum quiſpiam jocans utebatur: *Homo eſt quod omnes novimus.* Secundò, raro definitionibus nominum utuntur, unde ſumma obſcuritas in eorum ſermonibus naſcitur, & innumeræ λογομαχίαι, dum eadem dicentes aliis verbis ſe invicem non intelligunt. Hinc olim controverſiæ *Euthychianæ* & *Neſtorianæ*, de Perſona & Naturis Chriſti, natæ. Nam dum Eutyches *Naturam* vocat quod alii *Perſonam*, & Neſtorius contra *Perſonas* quod alii *Naturas*; excitata ſunt diſſidia ingentia in Oriente, inter eos qui reverâ, quoad ex eorum Scriptis conjicere licet, idem ſentiebant.

§. 7. *Homo eſt quod omnes novimus*] Ἄνθρωπός ἐστιν ὃ πάντες ἴσμεν. *Democritus* apud *Sextum Empir.* Pyrrh. Hypot. Lib. II. cap. 5.

8. Ex iis quæ diximus, liquet Definitione Nominum, in ſermone Philoſophico, uſum eſſe ingentem. Attamen inde omnia vocabula debere, aut poſſe definiri, colligi nequit. Sunt enim quædam, quæ & clara ſunt (Linguam, nempe, quâ utimur intelligentibus) & ejuſmodi ut definiri nequeant. Ea ſunt nomina idearum ſimplicium, ut *cogitare*, *eſſe*, *ſentire*, &c. qua de re egimus ſuprà Cap. II. §. 11. P. 1.

9. Præterea, ubi jam ſunt receptæ definitiones

ſatis

ſatis perſpicuæ, non ſunt mutandæ; quia qui ſunt recepto jam uſui adſuefacti meliùs nos intelligunt; & ipſi etiam non ſumus in tanto inconſtantiæ, in definitione non ſervanda, periculo. Manifeſtum eſt meliùs intelligi vocabula, quibus dudum adſueti ſumus quaſdam adfingere ideas, quàm ea quibus novæ ſunt adligandæ. Ipſi quoque meliùs recordamur ſenſûs unius, quàm duorum. Ita olim in controverſia de Arbitrii libertate, *Auguſtinus*, propter mutatam definitionem vocis *libertas*, obſcurus evaſit multis, nec ſibi ſatis conſtitit. Antea libertas vocabatur, ut nunc vulgò, *facultas faciendi, aut non faciendi.* Ille verò *ſpontaneitatem* ſimplicem, in qua non eſt coactio, intellexit. Attamen quia uſum receptum, ex animo ſuo, ipſe prorſus eliminare non potuit; ſæpe ut alii, ſæpe peculiari ſenſu loquitur, prout res poſtulat.

10. Hinc ſequitur etiam, ſi neceſſe ſit ab uſu recepto abire, quàm minimùm ab eo recedendum. Faciliùs enim adſueſcimus ſignificationibus vicinis iis, quæ jam admiſſæ ſunt; quàm planè remotis, aut etiam uſui prorſus contrariis. Hinc vituperantur meritò Chymiſtæ, qui cum è vulgo petitis vocabulis uti poſſent, ea cane pejus & angue refugerunt, ut inuſitata vocabula in Artem inferrent. Nec ſæpe alia de cauſa obſcurum ſermonem claro prætulerunt, niſi ut fucum credulis & imperitis, qui facilè ſub obſcuris verbis res pulcherrimas latere ſuſpicantur, facerent.

11. Verum ante omnia, quod jam ſubinnuimus, obſervandum; nempe, ab definitione, ſemel conſtituta, numquam recedere oportere. Qui enim Auditor aut Lector ſcire nos abire à de-

finitione ſemel adlata, niſi moneatur, poteſt? Dum autem hoc ignorat, quid nobis velimus, cùm videt à nobis adfirmari quod definitioni adlatæ contrarium eſt, aut neſcit, aut nos in contradictionem incautos delabi putat. Si adhibeamus autem vocabula, quorum ſignificatio ſæpe mutetur, moleſtum eſt, quotieſcumque occurrunt, definitionem proferre. Itaque nihil rectius, aut commodius fieri poteſt, quàm ſi conſtanter in una definitione hæreamus.

CAPUT. XIII.

De Definitione Rei.

1. CUm Definitio nominis à nobis pendeat; Definitio rei non eſt juris noſtri; neque enim nobis id eſſe in re aliqua, ſeu in ejus quæ nobis obverſatur idea, quod in ea non eſt, adfirmare licet. Solet autem Definitio diſtingui in adcuratam & minùs adcuratam. Prior *Definitio* propriè dicitur, poſterior *Deſcriptio*.

2. *Definitio* propriè dicta eſt, quæ aperit naturam rei definitæ, enumeratione præcipuorum adtributorum, quorum quæ rei definitæ communia ſunt cum aliis *Genus*: quæ verò pertinent tantùm ad rem definitam *Differentia* dicuntur. Genus oportet eſſe *proximum* & differentiam *ſpecificam*. Ita Circulus definiri poteſt: *Figura plana cujus circumferentia undequaque æqualiter diſtat à centro. Figura plana* erit Genus, eſt enim adtributum commune Circulo cum omnibus figuris *planis* ſpecie differentibus; reliqua verò erunt Differentia, iis enim circulus ab omni alia figura differt.

§. 2. *Quæ rei definitæ* &c.] *Cicero* in Topicis ad Trebatium, Cap. 6. ita rem egregiè exponit: *Cùm ſumſeris ea quæ ſunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, uſque eò perſequare, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri poſſit; ut hoc: Hereditas eſt pecunia, commune adhuc, multa enim genera ſunt pecuniæ. Adde quod ſequitur: quæ morte alicujus ad quempiam pervenit; nondum eſt definitio, multis enim modis, ſine hereditate, teneri mortuorum pecunia poſſunt. Unum adde verbum, jure; jam à communitate res disjuncta videbitur, ut ſit explicata definitio. Sic: Hereditas eſt pecunia, quæ morte alicujus ad quempiam pervenit jure.*

3. *Deſcriptio* verò eſt enumeratio plurium adtributorum, etiam quæ accidentalia ſunt; ut ſi deſcribatur aliquis, ex quibuſdam quæ geſſit aut dixit; velut, ſi pro Ariſtotele, *Philoſophum, qui regnum ſolus in Scholaſticos obtinuit*, dicamus.

4. A Philoſophis nihil eſſe definitum præter *ſpecies*, nulla verò *individua*, ut jam alibi notavimus, animadvertendum eſt; quod ſibi *genus proximum* & *differentiam ſpecificam* ſpecierum eſſe notas putent, ſed non audeant individuorum proprietates eſſentiales, quibus ab ejuſdem ſpeciei aliis differant, ſibi compertas jactare.

5. Revocandum etiam eſt in memoriam, quod in ſuperiore parte, nempe, Subſtantiarum intimam naturam eſſe ignotam, adeóque non poſſe definiri, oſtendimus. Verùm eas definierunt Philoſophi ex iis quæ norant, quibus totam ſubſtantiarum eſſentiam fruſtrà contineri exiſtimarunt. Hinc liquet etiam, ſecundùm ea quæ alibi à nobis obſervata ſunt, ſolos Modos, quorum tota natura nobis nota eſt, poſſe certâ, & propriè dictâ definitione deſcribi.

6. Tres Regulæ Definitionis vulgò adferuntur. Prima eſt, *Definitionem oportere eſſe adæquatam definito*; hoc eſt, convenire omnibus iis, quæ ſpecie, quæ definitur, continentur. Itaque à Peripateticis tempus male definitur: *Menſura motûs, per partes priores & poſteriores*, quia tempus poteſt etiam menſurare quietem; res enim quieſcens, per certum tempus quieviſſe, non minùs quàm ſi mota eſſet, dicitur.

7. Secundò, *Definitionem oportet propriam eſſe definito*, hoc eſt, nulli alii ſpeciei, præter eam quæ definitur, convenire. Cùm enim definitio adhibeatur, quò rem aliquam ita cognoſcamus ut à ceteris omnibus diſtingui poſſit, ſoli rei definitæ convenire oportet definitionem. Malè ergo definitur Materia Prima à Scholaſticis: *Quod neque eſt quid, neque quale, neque quantum, neque quidquam eorum quibus Ens denominatur.* Hac enim Definitione, Materia Prima vix à mero Nihilo ſecernitur. Idem dixeris de omnibus definitionibus merè negativis, hoc eſt, quæ docent non quid res ſit, ſed quid non ſit.

8. Tertiò, quoniam Definitio adhibetur ut aliis nota fiat res antea ignota; *Definitionem eſſe claram, & faciliorem intellectu re definitâ oportet.* Atque hinc colligere eſt pleraſque *Ariſtotelis* definitiones, quoniam ſunt obſcuriſſimæ, eſſe parum commodas. Exempli gratiâ, quis non meliùs intelligat quid ſit motus, ſine definitione, quàm hac definitione auditâ: *Actus entis in potentia, quatenus in potentia*? Quis non æquè bene ſciat quid ſit Anima, ſi vel minimùm adtendat, ac ſi Philoſophum dicentem: *Actus*

primus

primus corporis naturalis organici, potentiâ vitam habentis, audiat?

9. Hîc iterum non erit ſupervacaneum monuiſſe, cavendum eſſe ne definitionem uſûs recepti, circa aliquam vocem, cum definitione rei confundamus. Plurimi enim, imò omnes qui non ſatis adtendunt res ipſas, ſibi ſatisfieri definitione uſûs, ubi quærunt quid res ſit, patiuntur. Ita quærenti quid ſit *tonitru*? reſpondetur, eſſe *ſonitum in nubibus excitatum*; quæ reſponſio oſtendit quidem in genere quænam res eo nomine ſoleat vocari, ſed nequaquam quid ſit tonitru; niſi is qui reſponſum accipit aliunde quid ſit *ſonitus*, ſeu quæ ſit natura ejus rei, quæ ſonitus vocatur & unde naſcatur norit. Aliquando etiam rei naturam notam nobis eſſe opinamur, ſi rem quam vocabulo quodam adpellari audimus, oculis uſurpaverimus. Ita quærenti *quid ſit vitrum*, oſtenditur id quod ita vocatur, & ſibi rem notam eſſe cenſet, quia pauculas proprietates ejus, & quo nomine vocetur novit.

10. Eadem de ratione, Definitio rei verbis planè ſynonymis conſtare nequit; ut, ſi quis quærat quid ſit *ſummum Numen*? & reſpondeatur *ſupremus Deus*. Hiſce enim poſterioribus verbis, fortè quidem priora explicantur eorum uſitatam ſignificationem ignoranti; ſed divinam naturam ex iis meliùs cognoſci nemo dixerit.

11. Hiſce obſervatis, ſatis liquet definitionem locum dumtaxat habere, in ideis compoſitis; & eſſe enumerationem præcipuarum idearum ſimplicium, quibus conſtant. Ideæ verò ſimplices nequeunt definiri, ut alibi obſervavimus; quia in earum deſcriptione, enumeratio nulla ejuſmodi

 fieri

fieri poteſt. Qui neſcit quid ſit quod vocamus *calorem*, hoc aliter non diſcit, niſi experientiâ aut ſynonymo ejuſdem, aut alîus Linguæ vocabulo, vel circumloquutione, quâ res indicatur quidem, non verò definitur; ut ſi diceremus *eſſe ſenſationem, quam experimur ubi igni adſidemus, aut in ſole ambulamus, &c.* indicaremus quæ res ſit, cui id nomen tribuimus, at ejus naturam non explicaremus. Si quis enim eo ſenſu careret, qui neceſſarius eſt ad calorem percipiendum, non magis intelligeret quid diceremus; quàm intelligit cæcus natus quis ſit color viridis, cùm ei dicimus eum eſſe quem percipimus, ubi gramen nobis obverſatur.

Secundæ Partis Logicæ Finis.

LOGICÆ PARS TERTIA.

De Methodo.

CAPUT I.

De Methodo, eâque Analytica & Synthetica.

POſtquàm Perceptiones noſtras ſimplices, itémque varia Judiciorum noſtrorum genera contemplati ſumus, & docuimus quâ ratione circa illa, ut vitetur error, verſari neceſſe ſit; ſupereſt oſtendamus, quo modo judicia noſtra debeant diſponi, ut tutiùs ac citiùs ad veritatis cognitionem perveniamus. Atque hæc Logices Pars *Methodus* à Dialecticis dici ſolet; & paucis tractatur, præ ea parte in qua de *Syllogiſmo* agitur; quòd haud paullò plus in animo ad diſceptationem, quàm ad veritatis indagationem, muniendo laborent. Nos contrà Methodum diligentiùs, quòd nobis multò magis cordi ſit veritatis inquiſitio, quàm diſceptandi libido, quæ veritatis cognitioni ferè obeſt, excutiemus.

§. 1. *Haud paullò plus in animo* &c.] Hinc apud *Ciceronem* Lib. de Orat. cap. 38. Antonius negat *in hac arte ullum eſſe præceptum, quomodo verum inveniatur; ſed tantùm eſſe quomodo judicetur*, contendit.

2. Cùm pleræque veritates inquirendæ nitantur aliarum cognitione, ex quibus per quamdam conſectariorum ſeriem deducuntur; non ſatis eſt tradidiſſe Regulas, quarum ope cognoſcere queamus quibus Propoſitionibus adſentiri nos oporteat, ſingillatim conſideratis. Oſtendendum etiam eſt quâ ratione inter ſe diſponendæ ſint, ut per eas, quaſi per gradus, ad veritatem, in puteo, ut fert dictum vetus, latentem deſcendamus.

3. Duplex autem eſt Methodus; una eſt *Analyſeos*, ſeu *reſolutionis*, quâ ut plurimùm veritas inveſtigatur: altera eſt *Syntheſeos*, ſeu *compoſitionis*, quâ veritas inventa docetur.

4. In Analytica methodo, ex veritate particulari nota, ad alias quæ pertinent ad rem aliquam ſingularem progredimur. In Synthetica verò methodo, generales quaſdam veritates proponimus, ex quibus veritates ſingulares deducimus.

5. Si in Analytica methodo, quæpiam Axiomata proponantur, id non fit ſtatim initio, & ſimul ac ſemel; ſed prout neceſſe eſt iis uti, ad veritatis inveſtigationem. Contrà in Synthetica omnia ſimul initio, priuſquàm iis opus ſit, proponuntur.

6. Hæ methodi inter ſe eodemmodo differunt, ac differrent rationes inquirendæ Genealogiæ, deſcendendo à majoribus ad poſteros, aut

aut contrà, à poſteris ad majores adſcendendo. Sic poſſet quæri genus *Alexandri* Macedonis, nominato ejus Patre *Philippo*, & ab eo retrogrediendo ad *Caranum* uſque *Heraclidem*; quæ ratio inveſtigandi cum Analyſi convenit. Atque eo modo eſſet progrediendum, ſi *Alexandri* majores ignoti quærendi eſſent. At ſi jam inventa Genealogia tradenda eſſet, tunc ab *Hercule* aut *Carano* initium fieri deberet; quâ ratione progreditur Synthetica Methodus.

7. Verùm utraque Methodus pariter, ex re nota ad ignotam, progreſſionem communem habet. Quæ nota ſunt, priora utrobique proponuntur, ut ex iis per conſequentias ad ignota perveniri queat; deinde omnis hæc ſeries conſectariorum, in utraque, Propoſitionibus inter ſe connexis conſtat.

8. In utraque hæc quoque, ut vitetur error, ſummatim poſtulantur. Primò nulla Propoſitio, quaſi vera, cui adſenſum negare poſſimus, ſeu quæ non ſit evidens, admittenda eſt. Deinde in unoquoque progreſſionis gradu, nexus Propoſitionis ſequentis cum antecedente debet eſſe etiam evidens, ſeu neceſſarius. Alioqui ſi in longa Propoſitionum ſerie, Propoſitionem, aut conſequentiam dubiam, aut falſam admitteremus vel unam; quidquid inde directè deduceretur neceſſariò dubium eſſet, aut falſum.

9. Ut exemplo res clarior fiat, priùs exemplum Analyticæ Methodi, deinde etiam Syntheticæ tradam. Proponi fingamus hanc quæſtionem: *an poſitâ hominis exſiſtentiâ, probari queat Deum eſſe?* Hoc ut ſcire poſſimus, ita progre-

 dimur.

dimur. 1. Humanum genus, quod nunc eſt in terra, non ſemper fuit; quod hiſtoriæ omnes oſtendunt, quæ humano generi initium fuiſſe produnt. Non tantùm enim hoc diſertè teſtantur, ſed etiam eorum quæ narrant ſerie ſignificant; nulla enim eſt fide digna, quæ res geſtas plurium quàm ſex mille annorum, aut circiter, comprehendat. 2. Si humanum genus non ſemper fuit, ſeu initium habuit, oportet aliquam ei exſiſtendi fuiſſe cauſam; nam è nihilo nihil emergit. 3. Quæcumque ſit ea cauſa, oportet in ea ſaltem fuiſſe proprietates, quas in nobis videmus; nam nemo dat quod non habet. 4. Præterea oportet in ea cauſa eſſe proprietates, quæ in nobis non ſunt, cùm potuerit facere, id quod nos non poſſumus; nempe, ut homo, qualis antea non erat, exſiſteret, ſeu ut Mens & Corpus ejus inciperent eſſe; quam potentiam in nobis non deprehendimus. 5. Videmus autem in nobis eſſe vim intelligendi, & volendi, & corpus quod variè moveri poteſt. 6. Igitur oportet eſſe eas facultates in cauſa humani generis, & alias etiam præſtantiores; qualis eſt vis producendi è nihilo, ſeu faciendi ut aliquid, quod antea non erat, exſiſtat. 7. Hæc autem cauſa vel eſt adhuc, vel non eſt. 8. Si ſit adhuc, eſt Deus; 9. Si non ſit etiamnum, non fuit ab æterno; quód enim ab æterno fuit neque à ſe, neque ab alio in nihilum redigi poteſt. 10. Si non fuiſſet ab æterno, oporteret ab alia creatam eſſe, quidquid enim habet initium ab alio procreatum eſt. Tum rediret eadem quæſtio de procreante, quæ poſſet ſic ſummatim ſolvi. Omnibus aut initium fuit, aut non fuit. Quibus fuit ea habent cauſas; quæ nul-

lum initium habuerunt ; itaque ſi eſt aliquid, ſunt cauſæ æternæ. 11. Igitur eſſet fatendum eſſe Ens æternum, quod habeat omnes proprietates quas habemus, & plures etiam ; ſeu ipſum nos per ſe, ſeu per aliam Naturam creaverit, quæ alia eſt quæſtio, quam hîc non adtingimus. 12. Si ſit adhuc humani generis cauſa, eáque æterna; ex eo quod eſt humanum genus, neceſſariò ſequitur eſſe *Deum*, ſeu *Cauſam* æternam, quæ per ſe aut per aliam, id creaverit.

10. Ita Analyticâ Methodo exſiſtentiam Dei probamus, vel potiùs invenimus. Veritatem inventam deinde methodo Syntheticâ docere poſſumus, hac ratione : 1. Omnia Entia initium habent, aut nullum. 2. Nihil eſt quod per ſe queat è nihilo emergere, aut incipere exſiſtere, cùm antea non eſſet. 3. Itaque quæ initium habent procreata ſunt omnia, ab aliqua initio carente cauſa. 4. Humanum genus habet initium. 5. Igitur procreatum eſt à cauſa æterna. 6. Cauſam illam vocamus *Deum*, ideóque *humanum genus à Deo procreatum eſt*.

11. Omnes hæ Propoſitiones, ut jam diximus, debent in utraque Methodo diligenter expendi, ut nulla pro comperta admittatur, quæ non ſit; neque ulla irrepat conſequentia, non neceſſaria ; quo peracto, veritatem à nobis inventam, aut doceri certò ſcire poſſumus.

12. Quædam ſubſidia poſſunt ad id faciliùs præſtandum adhiberi, quæ ſunt penſiculatiùs docenda, quia inde tota ratiocinationum facilitas

litas & certitudo pendet. Primùm, quî debeat eſſe, ad feliciter inveniendam veritatem, animus adfectus; ſecundo loco, regulas Analyticæ Methodi: tertiò, quæ ad Syntheticam pertinent trademus.

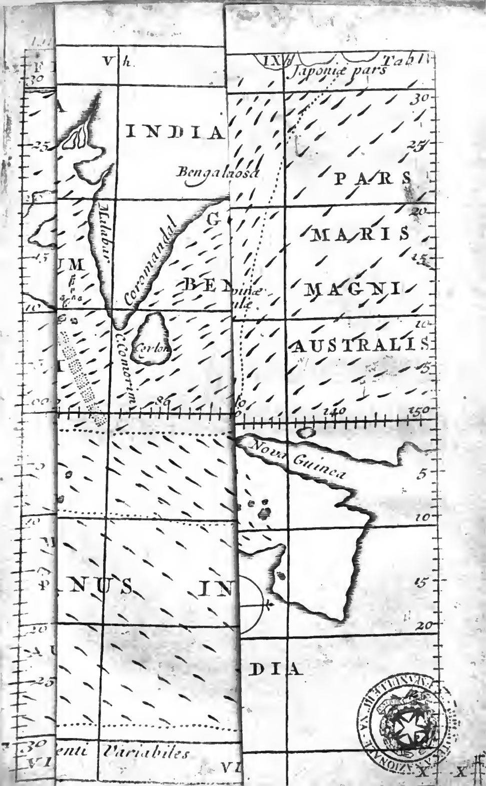
CAPUT II.

De Adtentionis neceſſitate, & ſubſidiis quibus comparari poteſt.

1. EST quidem evidentia, ut plus ſemel diximus, unicum veritatis κριτήριον. Verùm non ſatis eſt hoc noviſſe, ad inveſtigationem veritatis; quia evidentia ſemper præſtò non eſt, nec animo noſtro, niſi poſt longum laborem, interdum obverſatur. Quærendum itaque quâ ratione eam, in cognitionibus noſtris, nanciſci poſſimus.

2. Quemadmodum non ſatis eſt eſſe objecta extra nos, eáque luce illuſtrata, ſed præterea oculi ſunt ad ea convertendi, ut ea cernamus: ita non ſatis eſt omnium rerum, quæ animo concipi queunt, poſſe formari ideas, ut eas res noſcamus; aciem, ut ita dicam animi, ad illas ideas converti, & hunc adtentum in earum contemplatione eſſe neceſſe eſt, ſi eas probe noſſe cupiamus.

3. In prima & ſecunda Parte, oſtendimus Judicia noſtra eſſe, perceptiones relationum, in quibus perceptionibus Mens adquieſcit; erroréſque noſtros inde oriri quod adquieſcat in obſcurè perceptis, quaſi eſſent clara, priuſquàm rem ſatis ex-

V h.
IX h
Japoniæ pars
Tab
INDIA
Bengala
Malabar
Coromandal
BEN
Ceylon
C. Comorim
PARS
MARIS
MAGNI
AUSTRALIS
Nova Guinea
NUS IN
DIA
enti Variabiles
VI
X

BIBLIOTECA NAZIONALE

Digitized by Google

expenderit. Ut enim cùm oculis leviter aliquid luſtravimus, aut è longinquo, aut in obſcuro loco vidimus, ſæpe id credimus à nobis conſpectum, quod non vidimus: ita quando Mens, poſt levem rei conſiderationem, in obſervationibus ſuis adquieſcit, ſæpe id à ſe animadverſum, quod nequaquam ei eſt obverſatum, cenſet.

4. Ut caveamus errorem, qui ex oculorum uſu naſcitur, levi conſiderationi non credimus; cùm objectum obſcurum, aut remotum eſt, facem adhibemus, propiùs accedimus, denique diu & diligenter conſideramus. Nulla quoque alia eſt certior ratio vitandi erroris, in Mentis judiciis, quàm ſi ea cohibeamus, donec diu & adtentè, pro rei natura, id quod inveſtigatur contemplati fuerimus. Hinc ſatis conſtat quàm ſit neceſſaria *Adtentio*, quam rectè definiveris, *diuturnam, neque intermiſſam, aut aliis cogitationibus interpellatam ideæ conſiderationem*.

5. Itaque is operam non malè collocabit, qui artem augendæ Adtentionis quæſiverit. Videmus autem nos adtentiores multò eſſe, & faciliùs etiam ad eas res quæ interventu ſenſuum nos adficiunt, quarum imagines quædam figuratæ animo obverſantur, & quæ adfectum aliquem in nobis excitant; quàm quæ ſine hiſce Menti noſtræ ſe ſe ingerunt. Sic in ſpectando corpore luce illuſtrato; in imagine rei corporeæ Menti oblata luſtranda; in conſideranda denique re, unde ad nos commoda redire, aut incommoda queunt, quæ metum aut deſiderium in nobis excitant, adtenti ſumus. Hoc adeò manifeſtum eſt ut probatione non indigeat.

6. Non

6. Non minùs certum experientiâ eſt nos difficiliùs animi aciem ad abſtractas ideas, exempli causâ, convertere & diu defixam tenere. Hoc quicumque de hiſce cogitare conati ſunt, præſertim priuſquàm adſuefierent meditationi, experti ſunt. Diſcrimen illud inde naſcitur, quod in aliis Mens, interveniente corpore, adjuvetur, & vividis ſenſationibus aut imaginibus adficiatur, quas vel invita animadvertit: contrà verò contemplationibus abſtractis, & nihil è corporibus ducentibus, corporei motus officiant, dum ad corpora Mentem revocant; nec quidquam Menti obverſetur, quod eam magnopere adficiat, atque adtentionem ejus adliciat. Imò dum eâ contemplatione Mens occupatur, oportet eam omnes corporeas imagines, ſponte ſe ſe ipſi oggerentes, ſummâ vi amoliri; quod ſine dolore fieri nequit, quia hæc eſt Lex naturæ, ut, cùm vis infertur corpori, Mens doleat.

7. Hoc poſito, videndum annon ope ſenſuum, facultatis imaginandi, aut adfectuum, etiam in rebus merè incorporeis, Adtentionem augere poſſimus. Atque hoc eâ arte fieri poteſt, quam poſtea indicabimus; verùm eſt ante omnia cavendum, ne inde naſcatur incommodum, quod ſequi animi per ſenſus, imaginationem, aut adfectus, commotiones ut plurimùm ſolet. Nempe, ubi animus paullò vehementiùs eſt perculſus, adeò ad id objectum quo adficitur convertitur, ut nihil aliud animadvertat. Tunc temporis tantùm abeſt, ut is motus Adtentionem ad ideas rerum incorporearum adjunet, ut contrà eam impediat.

8. Hinc

8. Hinc deducitur hoc, in veritatis inquiſitione, maximi momenti conſectarium; nempe, iis qui volunt ſeriò veritatis inveſtigationi incumbere vitandas eſſe, quoad ejus fieri poteſt, omnes ſenſationes vehementiores, quales ſunt ingens ſtrepitus, lumen vividius, dolor, voluptas, ſpectacula & pompæ &c. Cavere etiam debent, ne vehementiùs ipſorum commoveatur imaginatio ullo objecto, quod eam ita inficiat, ut inviti de eo cogitent; hoc enim fit, ut Adtentio ſubinde interpelletur. In primis motibus adfectuum validioribus non debent adſuefieri, qui enim ſæpe iis perturbantur ita adficiuntur, ut vix de ulla re, niſi de adfectûs objecto, aut de iis quæ cum eo conjuncta ſunt, cogitare poſſint. Attamen quia horum nemo poteſt eſſe immunis prorſus, propter rationes, quas hîc non adtingimus; conandum eſt ex hiſce inevitabilibus incommodis, qualecumque ad veritatis indagationem ſubſidium petere.

§. 8. *Senſationes vehementiores.*] Propterea finxerunt Democritum Philoſophum *luminibus oculorum ſuâ ſponte ſe privaſſe, quia exiſtimaret cogitationes, commentationéſque animi ſui, in contemplandis naturæ rationibus vegetiores & exactiores fore, ſi eas videndi illecebris & oculorum impedimentis liberaſſet* &c. Verba ſunt A. Gellii Lib. X. c. 27. Falſum eſſe Plutarchus, in libro *περὶ πολυπραγμοσύνης*, contendit.

9. Senſus prodeſſe poſſunt Adtentioni, ſi iis utamur ut Geometræ, qui inconſpicuas quantitates lineis, numeris & litteris exprimunt. Hac enim ratione fit; ut faciliùs animus in ea quæ quærit adtentus ac defixus hæreat; dum enim oculi in figuras defixi ſunt, animus rem cujus ſunt;

ſunt ſigna contemplatur. Atque hoc fit eò meliùs, quòd nullum ſit periculum ne figuras cum re quam quærit confundat; cùm nulla ſit inter eas relatio, niſi quam ipſe inſtituit. Ita celeritas & duratio motûs poſſunt inquiri, deſcriptione aliquot figurarum, quas numquam credet id eſſe quod quærit Geometres.

10. Poſſumus & hac ratione, ſine periculo, ſenſibus noſtris uti in ratiocinatione. Nempe, ne multitudine relationum conſiderandarum obruamur; poſſunt ordine in charta vocibus aliquot exprimi. Præterea faciliùs Propoſitiones jam expreſſas & chartæ commiſſas, quàm earum ideas adtendimus. Sæpiùs & faciliùs, in longis ratiocinationibus, veſtigia noſtra, ubi eorum in charta notæ hærent, quàm ubi memoriæ tantùm infixæ ſunt, relegere poſſumus.

11. Pueri propterea multa faciliùs diſcunt ex imaginibus, & figuris; quàm ſi ea millies dici audiant, aut ad cogitandum iis de rebus excitentur. Si videant Virtutum Emblematicas imagines, multò faciliùs intelligunt, adtendunt, & dicta memoriâ tenent; quàm ſi vocabulis, quæ ſunt abſtractarum idearum ſigna, quibus ideis non ſunt adſueti, edoceantur. Attamen debent hæc ſpectari quaſi adminicula quædam, quæ initio quidem adhiberi poſſunt, ſed adultioribus non ſunt offerenda; ne nimiùm iis adſueſcant, ita ut nihil quidquam poſſint, niſi interventu imaginis corporeæ, intelligere.

12. Facultas, quâ fit ut imagines rerum corporearum Menti objiciantur, arctiſſimè eſt cum ſenſibus conjuncta; ideóque & ad hanc quæ-

quæ de ſenſibus dicta ſunt pertinent. Attamen peculiare etiam ſubſidium, ad juvandam Adtentionem, confert. Unicuique experientiâ notum eſt, res incorporeas meliùs intelligi ope comparationis è corporibus petitæ; quorum imagines Menti obverſantùr, Imaginationis operâ. Sic ubi quæro quâ ratione Mens mea objectas ideas videat, & quo modo aut ab errore caveat, aut in errorem incidat; & inveni, acri meditatione, ideas eſſe neſcio quæ objecta quæ extra Mentem ſunt (exceptis ſenſationibus) & Menti, poſtquàm diu ideam contemplata eſt, perceptionem claram ejus fieri, aut obſcuram remanere; cùm autem obſcura eſt, Mentem poſſe judicium cohibere: contra verò cùm clara eſt, in ea neceſſariò adquieſcere; ubi, inquam, hoc inveni, idem comparatione, ex re corporea deſumtâ, exprimere conducit. Memoriæ meliùs ſic mandatur, faciliùſque & clariùs Menti ſe res inventa objicit. Exempli causâ, mecum tacitâ meditatione conferre ideas cum objectis externis & corporeis poſſum, Mentem cum oculo, & ſimilia in oculorum operationibus animadvertere, ac in Mentis actionibus; quod initio Capitis hujus feci.

13. Si quod inveni ſit aliis explicandum, illi etiam faciliùs comparationem, quàm nudam rei expoſitionem adtendent, citiùs quod dicam intelligent, & tenaciùs memoriæ mandabunt. Hinc natâ erat antiquiſſimorum temporum utendi fabulis, apud rudes populos, conſuetudo, quam apud Orientales diu viguiſſe ex veteribus monumentis conſtat.

14. Ve-

14. Verùm hîc cavendum à peccato, in quod Veteres potiſſimum inciderunt. Nempe, dum nimiùm captant imperitorum Adtentionem, tot figuris & loquutionibus ex rebus corporeis petitis uſi ſunt, ut nullas pænè præter corporearum rerum ideas eorum animo offerrent. Adeò eſt ſub iis figuris oppreſſa veritas, ut planè lateat, & vix etiam à peritis inde poſſit erui; qua de re egimus in *Critica* noſtra, P. 11. Sect. 1. Cap. xv.

15. Cavendum eſt etiam ab alio ſcopulo, in quem illiſerunt multi Veterum & Recentiorum, qui temerè Comparationem, aut aliam ejuſmodi Figuram, quâ res illuſtrantur, eſſe argumentum quo probantur crediderunt. Figuræ hujuſmodi adhibentur, ad res in majore lumine collocandas, unde *lumina orationis* dicuntur; ſed nihil quidquam probant.

§ 15. *Nihil quidquam probant*] Τὸν διὰ παραβολῆς λόγον ἀνήρει *Euclides* Megaricus, ut auctor eſt *Diogenes* Laërtius, Lib. II. §. 107. λέγων ἤτοι ἐξ ὁμοίων αὐτὸν ἢ ἐξ ἀνομοίων συνίστασθαι. καὶ εἰ μὲν ἐξ ὁμοίων, περὶ αὐτὰ δεῖν μᾶλλον ἢ οἷς ὅμοιά ἐςιν ἀναςρέφεσθαι. εἰ δὲ ἐξ ἀνομοίων παρέλκειν τὴν παράθεσιν: *dicens eum ſermonem conſtare aut ex ſimilibus, aut ex diſſimilibus; ſi ex ſimilibus, circa ipſa oportere potiùs, quàm circa ſimilia verſari; ſi ex diſſimilibus, inutilem eſſe collationem.*

19. Quin Adfectus noceant paſſim veritatis cognitioni, nemo inficias iverit, & nos ſuperiùs oſtendimus; at multi an aliquando proſint multùm fortè dubitent. Attamen cùm ſint inter ea, quæ naturâ ſuâ mala non ſunt; poſſunt, ſi quis eis probè moderetur, multùm ad augendam Adtentionem prodeſſe; imò for-

fortaſſe numquam eſt, ſine adfectu aliquo acrior Adtentio.

17. Certiſſimum eſt gloriæ cupiditatem multis unicam cauſam fuiſſe, ob quam Veritatis inveſtigationi operam darent; at nec minùs verum eos, dum inveniſſe videri volebant quod nondum invenerant, multa quaſi comperta, quæ tamen explorata non erant, protuliſſe. Nihilominùs gloriæ ſtudio uti feliciter poſſumus, ſi ei, ut par eſt, moderemur. Utilis eſt honor & exiſtimatio, ut commodiùs ipſi vivamus, & aliis prodeſſe queamus; ſed non eſt fama captanda, quaſi aliquid ſit quod propter ſe concupiſci debeat. Itaque eò contendendum eſt, quatenus licet per Veritatem & Virtutem, quæ propter ſe amandæ ſunt. Si quis ergo gloriæ ſtudio teneatur, quod ſit cum Veritatis & Virtutis amore vehementiſſimo conjunctum; dubium non eſt quin eâ honoris cupiditate multùm adjuvari, in inveſtigatione veri, poſſit. Tunc ſibi honorem proponere licet, quaſi præmium Veritatis inventæ: ut Opifici licet operæ ſuſceptæ ſibi mercedem proponere. Quemadmodum etiam Artifex non debet mercedem ullam poſcere, quam operâ non commeruerit: ita nec gloriam ſibi non debitam æquus Veritatis indagator tribui poſtulabit.

18. Semper eſt recordandum eum adfectum, ſi ſolus ſit, noxium eſſe; itaque in nobis excitandi alii adfectus, qui ne nos gloriæ ſtudium ſolum transverſos agat impediant. Ejuſmodi eſt cupiditas ipſa Veri cognoſcendi, quæ eſt in omnium hominum animis; nemo enim, ſi bene rem penſitemus, falli amat, nemo ignorantiâ delectatur.

19. Ve-

19. Veri autem cognoſcendi cupiditas multùm poteſt augeri, ſi cogitemus quantam voluptatem perceperimus, ubi veritas antea ignorata nobis innotuit, præſertim ſi diu eam quæſiviſſemus. Sanè tanta eſt in Veritatis cognitione voluptas, ut qui in ea inveſtiganda operam ponunt, nihil in vita jucundius ſe experiri teſtentur; quàm ubi aliquid, quod ſibi latuerat, retegunt.

20. Verùm hoc quoque cavendum, ne judiciorum noſtrorum cauſa ſit ſolus etiam inveniendi Veri adfectus. Adfectus enim nulli facem judicio præferunt; animum tantùm ad quærendum, quod noſtra noviſſe intereſt, incendunt. Itaque hoc quoque adfectu utendum ut ad Veri inveſtigationem impellamur; ſed tum demum ferendum judicium, ubi id cohibere non poſſumus ampliùs, quando de rebus meditamur, quæ evidenter cognoſci queunt.

Caput III.

De Mentis Capacitate, ejúſque augendæ ratione.

1. Capacem animum vocamus, non quòd eum putemus eſſe inſtar vaſis, quod *capax* dicitur à *capiendo* eo quòd intra ejus latera continetur; ſed metaphoricè, quod uno tempore plures ei obverſentur ideæ. Eò autem capacior eſt, quò plures diſtinctè complecti poteſt: eò arctior, quò pauciores. *Capacitas* itaque Mentis augetur, quando conſuetudinem plurium ſimul idearum, ſine confuſione, conſide-

ſiderandarum contrahit. Cùm autem dicimus *ſimul*, aut *uno tempore*, hoc non eſt ita intelligendum quaſi unico indiviſibili momento, & unicâ Mentis perceptione, multa poſſe ita intelligi velimus; nam ſanè perpauca diſtinctè ſimul capiuntur. Sed quod dicimus aliquâ latitudine debet capi, & id e breviſſimo tempore intelligi; quod tamen voce *ſimul* expreſſimus, quòd tam celeriter Mens ab una cogitatione ad aliam ſe conferat, ut nulla ſit menſura externa temporis, quâ poſſit in partes dividi.

§. 1. *Capacitas* &c.] *Cicero* Tuſcul. Quæſt. Lib. I. c. 25. *Verum capacitatem aliquam in animo putamus eſſe, quò tamquam in aliquod vas, ea quæ meminimus infundantur? Abſurdum id quidem, qui enim fundus, aut quæ talis animi figura, intelligi poteſt, aut quæ tanta omnino capacitas?*

2. Si quis à nobis petat an omnes omnium hominum Mentes æquè naturâ ſuâ ſint capaces, adeò ut quidquid diſcriminis inter eas animadvertitur, id omne ab educatione manaverit? nullum reſponſum hîc à nobis feret, niſi nobis non liquere, ſed duo eſſe experientiâ certiſſima.

3. Unum eſt, quorumdam ingenia eſſe adeò infelicia ut Propoſitionum duarum nexum ægrè capiant; niſi de rebus, quas experientiâ didicerunt, agatur. Ceterùm in merè theoreticis pænè cæci ſunt, nec diſcimen ullum inter bonam & malam ratiocinationem vident. Alii rurſus paullò capaciorem Mentem habent, poſſúntque nexum aliquot Propoſitionum, uno animi intuitu, deprehendere; ſed ſi deductio conſequentiarum paullò prolixior ſit, hærent, nec poſſunt ſe explicare. Sunt etiam felicia ingenia,

quæ longam Propoſitionum ſeriem, ſi non unico intuitu, ſaltem paucis cogitationibus, brevi tempore, facilè complectuntur. Non fatigantur, neque turbantur numero Propoſitionum, qui alios prorſus obtundit. Pænè dixeris horum animos eſſe ampliſſima vaſa, quæ aliquoties impleta magnam liquoris copiam exhauriant: priorum verò adeò arcta eſſe, ut ſæpiſſimè oporteat ea impleri, ut copiam liquoris exiguam ſenſim exhaurire queant.

4. Secundo loco, experientiâ conſtat, Mentis capacitatem, quadam cogitandi de pluribus adſuetudine, augeri poſſe. Notum enim eſt eos qui Geometriam, Arithmeticam aut Algebram primùm addiſcunt, initio conturbari, idearum ſimul conſiderandarum copiâ; nec poſſe, niſi moleſtiſſimâ adtentione, quæ legunt, aut quæ docentur, propter idearum conſiderandarum numerum, intelligere. Exempli gratiâ, qui primùm *Diviſionis Regulam* adſequi nituntur, multiplici comparatione numerorum *Diviſoris* & *Dividendi* conturbantur. Si plures ſunt operationes Arithmeticæ peragendæ, ita ut nectantur invicem, nonniſi ægrè intelligunt quî fieri queat ut Magiſter, qui ipſos docet, poſſit tam facilè & veluti uno obtutu, aut paucis ſaltem, nexum tot Propoſitionum complecti. At iidem, poſtquàm per aliquot menſes ei arti operam dederint, facilè plures animo operationes, quas ſingulas antea capere non poterant, complectuntur. Hinc ergo poſſe capacitatem Animi augeri, colligere eſt.

5. Si quæratur rurſus, an omnium hominum capacitas eodem modo augeri poſſit? reſpondemus

mus experientiâ quidem conſtare omnes, qui animum eâ, quam dicemus, ratione excolere poſſunt, capacioris fieri ingenii. Verùm hîc triplex occurrit diſcrimen; ſunt enim qui in hujuſmodi ſtudiis ab initio ne hilum quidem proficere queunt, adeò aut obtuſi ingenii, aut infelicis cerebri ſunt! Inter eos verò, qui hiſce ſtudiis non ſunt prorſus inepti, quod ab initio adparet, alii aliis multò faciliùs proficiunt, ulteriúſque progrediuntur; ſeu hoc ab animi, ſeu à corporis natura proficiſcatur. Qui ſe nullo modo aptos ab initio ſentiunt, ſi invitâ naturâ cogantur ſtudiis operam dare, nihilo magis proficiunt, quàm ſi aliud agerent. Hi ergo rectè faciunt quando ab iis ſtudiis abſtinent, quæ ex multa ratiocinatione pendent; & ad eas Artes, quæ experientâ paullatim addiſcuntur, animum adpellunt.

§. 1. *Capacioris fieri ingenii*] Indoles arte exculta perficitur. Sciptor ad Herenn. Lib. III. cap. 22. *Nihil eſt*, inquit, *quod aut natura extremum invenerit, aut doctrina primum; ſed rerum principia ab ingenio profecta ſunt, & exitus diſciplinâ comparantur.* Vide & Dialogos *Platonis* & *Aeſchinis*, ubi quærunt *an Virtus doceri queat.*

6. Ut ad rem ipſam veniamus, quicumque capacitatem animi auctam ſibi optat debet ante omnia operam dare ut adtentus eſſe poſſit, quando vult; quod eâ ratione, quam Capite ſuperiore indicavimus, poteſt comparari. Etenim qui ne paucis quidem adtentus eſſe, multò minùs plura ſimul diſtinctè intelligere & multiplicitate objectorum non confundi poterit.

Quandoquidem verò capacitas ingenii, ut

 vidi-

vidimus, facultas eſt quæ nobis naturâ ineſt; quidquid fieri poteſt ad eam comparandam, ut hactenus loquuti ſumus cum vulgo, huc redit ut frequenti exercitio uſum ejus facilem nobis faciamus; ſeu ut habitum idearum latè patentium & multiplicium conſiderandarum, ſine confuſione, contrahamus. Videndum dumtaxat, circa quæ objecta potiſſimùm exerceri queat.

8. Sunt objecta duplicis generis; quædam ſunt Mathematica, alia non poſſunt Mathematicè tractari. Mathematica ſunt quæcumque Methodo Geometricâ, quam trademus, ubi de Syntheſi agemus, expendi queunt. Atque hujuſmodi ſunt omnia, quæ poſſumus penitiùs cognoſcere, hoc eſt, quæcumque ad Modos aut Relationes pertinent.

9. Conſideratione harum rerum, capacitatis ingenii uſum adquiri aiunt quicumque iis animum adpulerunt. Ac ſanè in Arithmetica (ut hoc exemplo utamur, ne omnes Matheſeos partes ſint expendendæ) multiplices objecti partes adeò diſtinctè notantur, adeò clarè percipiuntur, ut nullum ſit periculum ne confundantur, ſi modò adtentio adhibeatur. Præterea in ſupputatione, primùm tot objecta ſunt quot unitates; deinde unitatum certis collectionibus nomina quædam imponuntur, brevitatis causâ, quæ tamen nullam confuſionem pariunt, quantavis ſit ea unitatum collectio, ut *centum*, *mille*, *centum millia*, *millio*, *&c.* Denique comparatio longa fit numerorum, quorum numquam unicus conſideratur, ſed plures ſimul; nam ſi addas, aut ſubtrahas, aut multiplices,

aut

aut dividas, quò omnis Arithmetica redit, multiplex conſideratur numerus; niſi fortè excipias numerum binarium, qui duabus unitatibus conſtat, ſed in quo arte non eſt opus.

10. Dum itaque hæc numerandi ſcientia colitur, exercetur facultas multa ſimul intelligendi, & quidem diſtinctè, quam *capacitatem ingenii* appellamus. Nam ſemper revocandum in memoriam, capacitatem illam oportere cum diſtincta perceptione conjungi; inutilis enim eſt capacitas multa ſimul confusè intelligendi, ſiquidem ea ad inveſtigandam nihil prodeſt veritatem, & ſæpe errorem ac ſuperbiam parit.

11. Alia ſunt, quæ Mathematicè expendi non poſſunt, qualia ſunt quæ pertinent ad ſubſtantias; vel, ut clariùs loquar, in quibus de ipſis ſubſtantiis agitur. Hic fruſtrà ſimus ſi, in hiſce conſiderandis, capacitatis ingenii uſum adquirere ſperemus; etenim cùm nec ſingulas ſubſtantias norimus clarè, multò minùs ſubſtantiarum compagem clarè intelligemus. Hoc unum poſſumus, earum proprietates, & relationes quæ inter proprietates intercedunt, conſiderare.

12. Inde colligi poteſt, quod Philoſophi olim crediderunt, ingenium capacius non fieri, conſideratione Generum, & Specierum, in quæ diſtributæ ſunt ab iis ſubſtantiæ; quia eſt tantùm incerta ignotorum objectorum diviſio, ut in prima Parte monuimus; quæ non ideò novimus, quia ſcimus quibus nominibus ſoleant à Philoſophis vocari.

13. Sed præter ea, eſt interdum conſideranda Modorum, & Relationum tanta copia, eorùmque adeò tenuium, ut Geometricâ metho-

Digitized by Google

do, niſi longiſſimo tempore, quod nobis non ſuppetit, diſponi nequeant. Attamen recta de hiſce ferre judicia, multò magis quàm de Mathematicis inveſtigationibus, noſtrâ intereſt. Hujuſmodi ſunt adfectiones animorum, & rerum ad vitam pertinentium; de quibus peritiſſimi Geometræ meliùs aliis non judicant, imò ſæpe pejus. Quæritur, exempli cauſâ, an aliquod conſilium, ſeu cœptum felicem eventum ſit habiturum? In eo cœpto, ſunt multiplices ideæ, quæ ad exitum, niſi multiplicibus admodum viis, quæ pendent ex circumſtantiis innumeris, perduci nequeunt.

14. Qui adſueti ſunt Mathematicis ideis, quæ facillimè à ſe invicem diſtinguntur & animadvertuntur; ubi volunt, ſecundùm notæ Artis regulas, de rerum publicarum aut domeſticarum adminiſtratione judicare, ineptiſſima ferunt judicia. Nimirum, abſtractas tantùm poſſibilitates conſiderant, & in ſuis ratiocinationibus diſpoſitiones quaſdam rerum & animorum omittunt, quæ multiplicitate & tenuitate ſuâ ingenii aciem pænè fugiunt. Ut plurimùm etiam evenit, ut qui rectè de hiſce judicant, de rebus Mathematicis inepta judicia ferant, aut eas difficillimas, quòd iis non ſint adſueti, putent.

15. Quemadmodum autem, ut Mathematicas quæſtiones intelligere & ſolvere queamus, ſunt eæ diſciplinæ excolendæ: ita, ut de iis quæ ad Remp. aut familiam, aut mores pertinent aliiſque ſimilibus rectè judicemus, poſſimúſque eas facilè animo complecti, vita ſic inſtituenda eſt, ut adtenti ſimus omnibus

quæ

quæ eveniunt, & memoriæ diligenter quæ cernimus cum omnibus, quantùm licet, circumſtantiis, mandemus. Sed quia paucis ſuppetit ſat longa experientia, ut non eveniant eis quotidie plurima, quibus nulla ſimilia viderant; experientia aliorum uti licet, conſulendo peritos rerum, & legendo quamplurimas Hiſtorias.

§. 15. *Vita ſic inſtituenda eſt* &c.] Saluberrimum fuit hanc in rem Pythagoræ præceptum *μνήμην ἀσκεῖν*, quod fuſiùs in Peireſcianis excerptis exponit *Diodorus Siculus.* pag. 243. *οἱ Πυθαγόρειοι* &c. „ Pythagorei maximam exercendæ memo- „ riæ curam habebant, & hujuſmodi ferè exercitio utebantur. „ tur. Numquam è cubili ſurgebant, quin priùs omnia ſua „ pridie facta memoriâ repeterent, à matutino tempore „ ſumto initio ad veſperam deſinentes. Quod ſi fortè otio „ abundarent, quæcumque etiam nudius tertius, quartúſve „ egerant in memoriam revocabant, ac retro etiam ampliùs; *τοῦτο πρὸς Ἐπιστήμην καὶ Φρόνησιν, ἔτι δὲ τῶν πάντων Ἐμπειρίαν, τὸ δύνασθαι πολλὰ μνημονεύειν* : *cùm ad ſcientiam ac prudentiam & plurimarum rerum memoriam complectendum id conducere exiſtimarent.*

16. Si quis ergo velit ſibi capacitatem ingenii, cùm ad theoretica, tum etiam ad res usûs quotidiani quod ſpectat comparare, eum oportet memorata omnia, ne in quibuſdam peritus in aliis ineptiat, conjungere. Vel ſi nequeat ſibi tantam animi capacitatem polliceri; ſaltem in iis, quæ maximè ſuâ interſunt, quàm ampliſſimam judicandi facultatem adipiſci, ceteris omiſſis, conetur. Nam de uno rectè judicare poſſe, quàm in omnibus vacillare, ſatius eſt.

Ca-

CAPUT. IV.

Methodi Analyticæ Leges.

1. METhodi Analyticæ leges lecturos oportet in memoriam quædam Axiomata, quæ ſunt harum Legum fundamenta revocare. Primum eſt, quod ſuperiùs indicavimus plus ſemel: *In omnibus gradibus progreſſionum noſtrarum, in ratiocinationibus, conſervandam eſſe evidentiam*, niſi velimus in erroris periculo perpetuo verſari.

2. Alterum eſt hujus conſectarium: *Debere nos de iis tantùm, quorum claræ menti noſtræ obverſantur ideæ; aut rebus obſcuris, quatenus dumtaxat ſunt nobis notæ, ratiocinari.* Unde colligere eſt omnes noſtras ratiocinationes circa proprietates & modos relationéſve ſubſtantiarum, ideáſque abſtractas oportere verſari; non circa ſubſtantiarum intimam naturam, quæ obſcuriſſima eſt; quod antehac ſæpiùs monuimus.

3. Tertium eſt: *Nos debere ſemper incipere à ſimplicibus & facilibus, & iis aliquamdiu inhærere, priuſquàm ad compoſita & difficilia progrediamur.* Priùs enim ſunt percipiendæ ſimplices ideæ, quàm compoſitæ; alioquin has numquam ſat bene intelligeremus.

4. Atque hæc quidem generalia Axiomata ſunt tam Syntheſeos, quàm Analyſeos, principia; nam in utraque Methodo, æquè poſtulantur evidentia in ſingulis progreſſionis gradibus,

dibus, delectus eorum circa quæ ratiocinamur, & ſimplicium cognitio, antequàm ad compoſita perveniamus; ut patebit ex ſequentibus. Verùm hæ ſunt Analyticæ Methodi peculiares Leges.

5. Prima eſt: *Perſpicuè intelligendum ſtatum quæſtionum propoſitarum.* Si nobis ipſi quærendum aliquid proponemus, tenendum diſtinctè animo quid quæramus; ne fruſtrà per ea, quæ ad rem inveſtigatam nihil adtinent, divagemur. Si ab aliis verbis quibuſdam proponatur, non priùs ejus ſolutionem adgredi nobis licet, quàm conſtet perſpicuè quid ſingula vocabula, quibus expreſſa eſt, ſignificent. Plures multò hallucinationes naſcuntur ex eo quòd non ſatis intelligatur quid quæratur quàm vulgò homines putant.

§. 5 *Perſpicuè intelligendum &c.*] Hunc & quartam legem ita exponit *Cicero* in Oratore Cap. XXXIII. *In omnibus quæ ratione docentur & viâ, primùm conſtituendum eſt quid quidque ſit (niſi enim inter eos qui diſceptant convenit, quid ſit illud de quo ambigitur, nec rectè diſſeri, nec umquam ad exitum perveniri poteſt) explicanda eſt ſæpe verbis mens noſtra de quaque re, atque involuta rei notitia definiendo aperienda eſt; ſiquidem definitio eſt oratio, quæ quid ſit id de quo agitur oſtendit quàm breviſſimè. Tum explicato genere cuiuſque rei, videndum eſt, quæ ſint ejus generis ſive formæ, ſive partes, ut in eas tribuatur omnis oratio.*

6. Poſtquàm diſtinctè intelleximus quibus de rebus agatur, & jam ſunt ideæ quæ Quæſtione continentur comparandæ, altera Lex eſt: *Eſſe aliquo ingenii conatu retegendas unam; aut plures ideas medias, quæ poſſint eſſe inſtar menſuræ communis, cujus ope inveniantur rela-*

tiones, quæ intercedunt inter ideas comparandas. Si quæratur, exempli cauſa, an prudenter fecerit Cicero, cùm Antonium hoſtem Reip. à Senatu judicari curavit? Poſtquam *factum*, ut loquuntur, ex Hiſtoria, cum omnibus circumſtantiis, cognovimus; invenienda eſt idea generalis *prudentiæ civilis*, quæ poſtea ſingulari illi *facto*, ut videamus utrum ei conveniat, aptanda eſt.

7. Verùm cùm quæſtiones ſunt difficiles, & longâ diſcuſſione indigent, tertiâ Lege cautum eſt: *Ut à re, quæ conſideranda proponitur, omnia, quæ non neceſſariò pertinent ad inveſtigatam veritatem circumcidantur.* Ita in Quæſtione modò memorata, non eſt inquirendum quid ſit *Reſpublica* in genere, ánve melior *Democratia*, aut *Ariſtodemocratia*, quàm *Monarchia*? Status dumtaxat Romanæ Reip. cognoſcendus, & videndum utrum quod Cicero fecit ſalubre ei eſſet, an verò noxium.

8. Cùm Quæſtio eſt redacta *ad minimos terminos*, ut loquuntur, hoc eſt, cùm percepimus diſtinctè qua de re agatur, omiſſis omnibus aliis ad eam neceſſariò non pertinentibus, quarta Lex jubet. *Quæſtionem compoſitam dividi in partes, eáſque ſingillatim expendi, eo ordine ut ab iis incipiamus quæ ſimplicioribus conſtant ideis; nec umquam ad compoſitas deveniamus, niſi poſtquàm ſimpliciores diſtinctè novimus, & faciles nobis conſideratu meditatione effecimus.* Sic in Quæſtione allata, hæc quæri poſſunt. 1. Quis fuerit Rom. Reip. ſtatus, ſecundùm leges receptas? 2. Leges, in quibus ſita erat Reip. forma. 3. An veriſimile fuerit

rit à Proceribus Romanis potuiſſe eas Leges inviolatas ſervari, vi & Senatus-conſultis contra Antonium agendo? 4. Quæ vires iis fuerint, quæ Antonio? 5. Quæ auctoritas Senatûs, in turbata Republica? 6. Quæ gratia Antonii apud Pop. Romanum, aut apud milites? 7. An hiſce collatis veriſimile eſſet Senatum ſuperiorem futurum? 8. An contra omnem ſpem eſſet Antonius armis impetendus? &c.

9. Cùm meditatione diſtinctam omnium Quæſtionis partium cognitionem adepti ſumus, & facilè eas animo verſamus, quinta Lex jubet *Idearum quædam ſigna conſtitui figuris, aut verbis quàm pauciſſimis comprehenſa; eáque ſigna memoriæ imprimi, aut chartæ illini, ne ampliùs circa hæc laboret Mens.* Si velimus, poſſumus capita Quæſtionis memoratæ in pauciora verba contrahere, ut 1. Reſp. Romana. 2. Ejus conſervatio. 3. Senatûs vis & auctoritas; 4. Antonii, &c. Huic Legi tum potiſſimùm parendum, cùm Quæſtiones ſunt difficiles & multis capitibus conſtant; licèt inutilis non ſit, etiam in facilioribus. Ejus ope citiùs ratiocinatio concluditur, quàm ſi multis verbis, aut aliis ſignis ſit concipienda. Deinde citiùs etiam partium nexus animadvertitur.

10. Poſtquàm quæ neceſſariò in Quæſtione conſideranda ſunt, ea nobis evaſerunt dilucida, compendioſíſque ſignis notata, & ordine diſpoſita ſunt; tum *ideæ*, ſecundùm ſextam Legem, *invicem, aut ſolâ meditatione, aut arrepto calamo & comparatione verbis expreſsâ, conferendæ.* Poſſumus, exempli causâ, vires Senatûs cum Antonii viribus meditando com-

parare. Aut, ſi velimus, utraſque ex hiſtoria cognitas chartæ conſignare. Ubi plura ſunt conferenda, memoria & judicium plurimùm ſcriptione juvantur; alioqui facilè confunduntur, & perturbata malè judicant.

11. Si comparatione factâ omnium idearum, quarum ſigna chartæ illevimus, nondum ſit inventum quod quæritur, ſeptima Lex hoc conſilium ſuggerit: *Abſcindendas omnes Propoſitiones, quas ad Quæſtionis ſolutionem inutiles eſſe, examine facto, deprehendimus; & in reliquis eodem ordine, qui ſex prioribus Regulis traditus eſt, denuo procedendum.*

12. Si, examine repetito quoties neceſſe erit, nihil eorum quæ notaſſemus videretur conducere ad Quæſtionis ſolutionem; tunc fatendum eſſet Quæſtionem, nobis ſaltem, eſſe ἄλυτον; quandoquidem quidquid videremus, in ejus partibus, ad eam ſolvendam ſatis non eſſet. Itaque aut omittenda, aut conſilium alicujus eſſet quærendum, ſi fortè alius nobis oculatior, aut inveſtigandi peritior ſit.

13. Atque hæ ſunt Leges Analyſeos, quæ non omnes in omnibus Quæſtionibus obſervandæ; in ſimplicioribus enim, aut paucis Propoſitionibus conſtantibus, una aut altera Lex ſufficit. Sed ubi ſunt valdè compoſitæ & intricatæ, ſæpe ad ultimam deveniendum, quæ & plus ſemel repetenda. Eaſdem copioſiùs, res enim eſt maximi momenti, ſingillatim aliquot Capitibus explanabimus.

Caput X.

De tribus Axiomatibus, quibus nititur quævis Methodus.

1. De primo Axiomate, de *Evidentia in omnibus cognitionis gradibus conſervanda*, non neceſſe eſt quidquam à nobis, præter ea quæ ſuperiùs obſervata ſunt, dici. Hōc tamen in loco, memorandum fuit, cùm ut ſequentium cum eo nexus adpareret, tum etiam quòd nimis inculcari apud homines, obſcuris adſentiri adſuetos, nequeat.

2. Secundum, quod inde ſequitur, eſt: *Nos non oportere de rebus, quarum menti claræ non obverſantur ideæ, aut de obſcuris, quatenus obſcuræ ſunt, ratiocinari.* Non eſt ita hoc Axioma capiendum, quaſi negaremus rerum hactenus ignotarum naturam poſſe quæri. Contrarium hoc eſſet inſtituto noſtro, quo viam ad ulteriores veritates retegendas aperire adgreſſi ſumus.

3. Verùm de obſcuris ratiocinari duplici ſenſu illicitum Philoſopho dūcimus. Unus eſt, eum objecta contemplationum ſuarum eligere non oportere, quæ demonſtrationibus evidentibus conſtat inveniri non poſſe. 1. Ita ſi fieri nequit ut *quadratura circuli*, aut *duplicatio cubi*, quod demonſtraſſe ſe putant non pauci Geometræ, inveniatur; hanc legem violaverit, quiſquis inquirendis illis tempus triverit. 2. Fieri nequit ut intelligamus quæ ſit intima ſubſtantia-

rum natura; hoc unum cognoſcere poſſumus, unà eſſe in ſubſtantiis proprietates quaſdam, quod experientiâ didicimus. Ergo eſt omittenda inveſtigatio ſubſtantiarum, nec quidquam præter earum proprietates quærendum. 3. Si nullam ſubſtantiam intus cognoſcere queamus, ne quidem creatas, multò minùs quæ ſit ſubſtantia ejus Naturæ, à qua reliquæ omnes procreatæ ſunt, inveniemus. Ex iis quæ in Creaturis videmus, poſſumus colligere, veluti experientiâ, ea eſſe in Creatore, nemo enim dat quod non habet. Verùm quomodo omnes omnium Creaturarum proprietates reales in Deo ſint, intelligere nequimus. Voluntatem ejus partim ex eventu, partim ex revelatione colligimus; ſed hanc eſſe totam ejus voluntatem, non niſi ſtultè adfirmaverimus. 4. Ex breviſſima antiquiſſimarum rerum Hiſtoria, eáque Linguâ haud ſatis notâ ſcripta, eam rerum illarum cognitionem haurire non poſſumus, ut omnibus, quæ circa illas proferri poſſunt, quæſtionibus ſatisfacere nos poſſe ſperemus.

4. Ex tribus hiſce poſterioribus exemplis, ſequitur neque Theologiæ, neque Phyſices ullum Syſtema perfectum poſſe ab hominibus fieri; quia cùm principia rerum Theologicarum, & Phyſicarum ſint maxima ex parte ignota, non poſſunt inde deduci conſectaria, quorum ope ſolvatur quidquid occurrit difficultatis, ſine quo plenum Syſtema fieri nequit. Itaque fruſtra ſe cruciarunt, qui earum rerum adcuratam cognitionem ex poſitis principiis, indéque ductis conſectariis, impertiri nobis conati ſunt.

5. Alter

5. Alter Axiomatis allati ſenſus, eſt ex ignoto, aut incerto principio non poſſe evidentem conſequentiam deduci. Omnes quidem Philoſophi Axioma admittunt; nec eò ſeciùs, & Veteres & Recentiores, paſſim in id peccant. Ariſtotelica principia obſcura ſunt, & ignota interdum, nec minùs Ariſtoteles in Phyſica ſe poſſe clara inde deducere conſectaria credidit. Exempla adferrem, niſi paſſim, aperto Peripatetico Syntagmate, occurrerent. Sed, quod mireris, Recentiores ipſi, qui maximè omnium id in Ariſtotele reprehendunt, in eumdem ſcopulum impingunt. Statuunt ſibi notum eſſe quidquid eſt in natura corporum, quod ſanè obſcuriſſimum eſt; unde colligunt, quaſi manifeſtum, ad corporum naturam non pertinere quod in ea non deprehendunt. Sic non videmus, quî corpora poſſint ſponte moveri; ſeu inter proprietates corporum, quas novimus, nullam quæ aliquem cum ſpontaneo motu nexum habeat cernimus. Inde ſanè ſequitur nos non debere adfirmare corporibus ullis ineſſe vim ſe ſe movendi; quandoquidem quod ignoramus adfirmare quaſi compertum non licet. Sed non ſequitur id non eſſe, quòd ignorem an ſit. Similiter in Mente noſtra nihil videmus clarè, præter cogitandi proprietatem, ideóque aliam ei ineſſe adfirmare non poſſumus. At nec negare par eſt, quoniam, ut alibi diximus, multa eſſe queunt quæ ignoramus. Igitur qui adfirmant, exempli causâ, à Mente moveri corpus, ii plus adfirmant quàm norunt; ſed nec minùs peccant qui idem negant, quia eam proprietatem in Mente non anim-

animadvertunt. Hac in re peccavit Vir * alioquî laude digniſſimus, & ex quo non pauca ad Methodum pertinentia hauſimus; in illo ipſo capite ubi Axioma, quod nunc interpretamur, profert & exemplis illuſtrat.

6. Ne quis porro hîc mentem noſtram in alienum ſenſum torqueat, monere neceſſe eſt, quæ diximus non eſſe ita intelligenda, ut inde ſequatur repugnantia negari non poſſe. Aliud enim eſt negare eſſe in ſubjecto quidquam, præter id quod in eo novimus; aliud negare aliquid poſſe in eo eſſe & non eſſe ſimul. Ita non poſſumus adfirmare in Mente nihil eſſe aliud, præter cogitandi vim, quia nihil aliud in ea videmus; ſed poſſumus contendere, ſine erroris periculo, Mentem, dum cogitat, non poſſe eſſe cogitatione deſtitutam, quia clarè alterutram harum Propoſitionum neceſſariò eſſe falſam videmus.

7. Ut hanc ſecundam, quam memoravimus, cautionem obſervemus, neceſſe eſt principia ſemel ponenda expendamus diligentiſſimè, priuſquàm ad conſectaria deveniamus. Tertio Axiomate, docemur *à ſimplicibus & facilibus initium facere, iiſdemque, priuſquàm ad compoſita & difficilia progrediamur, aliquamdiu inhærere.* Si quis vellet Arithmeticam diſcere, & ſtatim leviter quatuor primas Regulas *Additionis*, *Subtractionis*, *Multiplicationis*, & *Diviſionis*, quòd ſint faciles intellectu, delibaret; deinde quàm primùm ad ulteriores Regulas, quales ſunt Regulæ quæ *Trium* & *Falſi* dicuntur, progrederetur; is ſanè tantam in hiſce difficultatem expe-

* Scriptor Gallicus *de Inquirenda Veritate* Lib. VI. c. 2. P. II.

experiretur, ut Arti, niſi denuò à ſimplicioribus inciperet, eáque ita memoriæ mandaret, ut ſemper eſſent in promtu, valedicendum ei eſſet. Quod autem de Arithmetica dicimus, id de aliis omnibus Diſciplinis dici cenſendum eſt.

8. Attamen, in ſolvendis nodis Philoſophicis, ea Methodus negligitur, ſimplicia & facilia quaſi nota vix delibantur, ac uno, ut ita dicam, ſaltu ſe horum ſtudioſus ad difficilia & compoſita confert; unde fit ut ſudet, hæreat, & ubi quod cogitat effert, nihil præter nugas aliis propinet. Atque hac in re ſummopere peccarunt Veteres Philoſophi, & qui eos ſequuti ſunt. Sed nec planè hujus vitii expers eſt, licèt multò diligentiùs ſibi ab eo caverit, ipſe *Carteſius*. Hinc * vel ejus diſcipuli obſervarunt ex regulis motûs, quas tradidit, quartam, ſextam, & ſeptimam falſas eſſe. Hinc quoque iidem eum temerè quieti, quaſi Enti poſitivo, vim reſiſtendi tribuiſſe oſtenderunt. Denique, ut exemplum addamus, quo totum ejus Syſtema Phyſicum concutitur; poſtquàm oſtenſum eſt quietem non eſſe cauſam, ob quam partes ſibi invicem adhærent, neque hoc fieri ob compreſſionem aëris, neque impulſu materiæ ſubtilioris; ſupereſt ut fateamur incompertum eſſe quare corpora ſint extenſa, ſeu habeant partes extra partes. Adde quòd, cùm partis unius ſingularis materiæ nullam ideam habeamus, neſcimus quid nobis velimus, cùm dicimus extenſionem eſſe ſitam in eo

* *Nicol. Malebranchius* de *Inquirenda Veritate* Lib. VI. P. II. cap. XI.

eo quòd corpora partes extra partes habeant. Si *Carteſius* diutiùs prima cogitata preſſiſſet, quo erat ingenio, fortè deprehendiſſet ea incommodis illis laborare, & conficiendi Syſtematis Phyſici conſilium temerarium abjeciſſet. Sed ſe intra terminos continere, quibus excedere poſſe cum gloria nos putamus; aut tam diu ſerere, ut ita dicam, ſine ullius meſſis collectione, difficillimum eſt.

CAPUT XI.

De Prima Analytices Regula.

1. QUandoquidem omnia noſtra judicia ſunt tantùm perceptiones relationum, in quibus perceptionibus adquieſcimus; cùm quidpiam quærimus, quod ignoramus, à nobis nihil præter relationem, quæ an ſit inter duas ideas neſcimus, quæri manifeſtum eſt. Quando igitur in prima Regula, *perſpicuè intelligendum quæſtionis propoſitæ ſtatum* dicimus, idem eſt ac ſi cavendum eſſe ne eam relationem quæri putemus, quæ nequaquam inveſtigatur, moneremus. Niſi enim certa quædam nota inſigniat relationem quæſitam, nec ſciemus quid quæramus, nec inventum agnoſcemus.

2. At ſi ejuſmodi relatio ſit perſpicuè nota, inquiet fortè quiſpiam, quomodo ampliùs quæritur? Verùm relatio quidem abſtractè conſiderata nota eſt, ſed ignoramus an intercedat inter ideas quas expendimus. Nulla quæſtio, niſi ejus termini ſint aliquatenus noti, ſolvi poteſt. Ita quæ-

quæritur, exempli cauſâ, *quinam ſint duo numeri, inter quos eſt hæc relatio, ut ſi unitatem uni detrahas, quam addas alteri, futuri ſint pares; contrà verò ſi ei cui detraxiſti addas alteri demtam unitatem, unus duplo major altero ſit futurus*? Licèt ignorentur ipſi numeri, inter quos eſt hæc relatio, attamen nota eſt relatio, ex qua inventi ſtatim agnoſcuntur.

§. 2. *An poteſt eſſe rei prorſus ignotæ* &c.] *Sextus Emp.* adverſùs Mathemat. pag. 282. *πῶς γάρ τις καὶ ζητήσαι δύναται μηδεμίαν ἔννοιαν ἔχων τοῦ ζητουμένου πράγματος, οὔτε γὰρ ἐπιτυχὼν εἴσεται ὅτι ἐπέτυχεν, οὔτε ἀτυχήσας, ὅτι ἠστόχησεν: quomodo enim aliquis poterit quærere, nullam habens notionem rei quæſitæ? Eam adſequutus neſciet ſe adſequutum, nec, ſi aberraret à ſcopo, ſe aberraſſe.*

3 Quando quæſtio verbis eſt concepta, quoad ejus fieri poteſt, diſtinctè ſunt intelligenda; ſeu optimè noſcendæ ideæ, quæ ſingulis vocibus ſignificantur. Igitur ambiguitas omnis amovenda eſt, ne pro una quæſtione, tot exſurgant, quot erunt Propoſitionis ſenſus; nec ſcire, ſi ab alio propoſita ſit quæſtio, quem ſenſum ei tribuat, poſſimus.

4. Exemplo eſſe poteſt quæſtio nugatoria puerorum piſcatorum, quæ * *Homero* propoſita dicitur. Quærebant quid eſſet, de quo dici poſſet:

Ἅσσ' ἕλομεν λιπόμεσθα, ἃ δ' οὐχ ἕλομεν φερόμεσθα.

Quæ capimus relinquimus; quæ non capimus referimus.

Ne-

* *Herodotus in vita Homeri cap.* XXV.

Negatur Homerus potuiſſe reſpondere, nempe; quòd omnia hæc verba eo ſenſu, quo ſolent à Piſcatoribus ſumi, intelligenda crediderit; quâ ratione, quæſtio erat planè ἄλυτος. At ſtatim ac pueri dixerunt ſe pediculos intelligere, facillima ſolutu viſa eſt. Poſſemus adferre exempla quæſtionum, ex graviſſimis Diſciplinis; quæ malè ſolvuntur, quod voces ambiguæ non intelligantur. Quæſtiones, quæ proponuntur de ſenſu locorum *Scripturæ Sacræ*, quàm plurimæ ſunt ejuſmodi. Verùm hoc extra limites, nobis in Libello hocce præfixos, nos abduceret. Satis ſit hoc monuiſſe, ut obſervetur.

4. Si nequeamus ſcire omnes ſenſus vocabulorum, quibus quæſtio concepta; an à nobis eo ſenſu, quo propoſita eſt, ſoluta ſit, reſcire non poſſumus; quòd in quæſtionibus generalibus, & quarum occaſio ſatis nota non eſt, ſæpe uſu venit. Tunc temporis, de quæſtione propoſita, nihil præter conjecturas proferre licet. Atque ejuſmodi ſunt omnes pænè interpretationes difficilium locorum, quæ ex ſerie orationis explicari nequeunt, apud Scriptores Veteres.

6. Poſtquàm vocabula, quibus quæſtio concepta eſt, quoad potuimus, clara nobis effecimus; adtentio animi convertenda eſt ad conditiones, ſi quæ in ea ſunt, conſiderandas. Niſi intelligantur, obſcura quæſtio remanet; & ſæpe ejus ſolvendæ viam oſtendunt. Si nullæ ſint, neque ullæ ſubintelligantur, tum quæſtio generalis eſt; circa quam ea obſervanda ſunt, quæ diximus. Si verò ſubintellectæ & quidem neceſſariæ non exprimentur; tunc, niſi liceat eum

qui

qui quæſtionem proponit interrogare, non poteſt ſolvi. Si inutiles ſunt quæſtioni additæ conditiones, ſunt diſtinguendæ à neceſſariis; niſi enim hoc fiat quod nullius eſt momenti quærimus, dum neceſſaria interdum omittimus.

7. Poteſt proponi hæc quæſtio: *Invenire duos numeros, quorum unus, deſignatus litterâ* A, *ſuperet alterum litterâ* B *notatum, duabus unitatibus, ita ut deſumtâ ex numero* B *unitate, numerus* A *eâ addita ſit duplo major.* Hîc conditio eſt concepta vocibus, *ita ut* &c. atque hæc maximè adtendenda, quia ſine ea non intelligitur quæſtio. Non enim quæritur, quâ ratione inveniri queat numerus duabus unitatibus alterum ſuperans ſimpliciter; ſed ejuſmodi inveſtigantur numeri, in quibus id occurrat quod in conditione ponitur, qui ſunt 7. & 5.

8. Omitteretur conditio neceſſaria, in hac quæſtione: *An homo poſſit ita immotus reddi, ut incedere nequeat, modò digitum ſuum auri inſerat, donec digitum ex aure eduxerit?* Quæſtio ita concepta negabitur, neque enim, immiſſo tantùm in aurem digito, quiſquam immotus reddi poteſt. Adfirmatione verò eidem quæſtioni reſpondebitur, ſi addatur: *ita eum hominem collocando, ut brachio columnam aliquam aut fibulam immotam complectatur, dum digitum ejus brachii auri inſerit.*

9. Interdum etiam quæſtioni propoſitæ adnectuntur inanes conditiones, quæ nihil ad rem faciunt, ut ſi proponeretur hoc Problema: *facere ut homo unguentis delibutus, coronâque ſertea redimitus non poſſit quieſcere, licèt nihil quod ipſum moveat cernat.* Si quis hæreat circa hæc: *un-*

unguentis delibutus, *coronâque ſertea redimitus*, fruſtra laborabit, etenim nihil ad rem faciunt. Quod quæritur fiet, ſi is homo navi à vento actæ imponatur, aut ſi è turri, vel alio loco excelſo cadat; movebitur enim neceſſariò, quamvis quod eum movet non videat, nam à materia aut vi ſub oculos non cadente pelletur.

10. Atque hæc non tantùm in quæſtionibus, animi gratiâ, fictis conſideranda; ſimilia enim occurrunt in iis quæ ex Critica, exempli cauſâ, aut Phyſica, reliquiſque omnibus Diſciplinis proponuntur. Ita ſi quæratur, *quid ſignificet vox quæpiam* ſeorſim ſpectata? quod reſpondebitur, licèt verum, raró ad ſolvendam quæſtionem particularem, *quid ſignificet vox illa in certo quodam loco*? ſufficiet. Igitur ſi quis hoc poſterius reſcire aveat, eum neceſſe eſt non generalem quæſtionem proponere; ſed locum recitare, in quo vox cujus ſenſus quæritur occurrit. Nempe, vocibus, pro ſitu quem obtinent, varia, quæ ſolæ non deſignant, ſignificari ſollemne eſt.

CAPUT. VII.

Secunda & Tertia Analyſeos Regulæ explicantur.

1. OMnes quæſtiones ad duo genera poſſunt referri; ſunt enim omnes aut ſimplices, aut compoſitæ. Ad priorum ſolutionem, nihil aliud poſtulatur, præter diligentem idearum, quibus conſtant, comparationem. Ita quando dici-

dicitur circulus habere eam proprietatem, ut omnes lineæ, quæ ab ejus centro ad circumferentiam ducuntur, ſint æquales; ſi quis hac de re dubitaret, vellétque inquirere verúmne ſit an falſum hoc Axioma, ideam circuli cum idea hujus proprietatis dumtaxat conferre eum oporteret.

2. At quæſtiones compoſitæ, niſi ideæ quibus conſtant cum tertia quâdam idea, aut etiam pluribus comparentur, ſolvi non poſſunt. Relationes enim ignotas, quæ inveſtigandæ ſunt, comparatione immediatâ idearum quæſtionis propoſitæ, cùm ea collatio nequeat fieri, nemo invenerit. Eſt ergo invenienda una idea, aut plures etiam ſunt quærendæ, cum quibus termini quæſtionis comparentur. Debent autem ejuſmodi ideæ perſpicuæ eſſe, ſaltem ſecundum relationem, ſecundùm quam cum aliis comparantur. Atque hinc ducta eſt ſecunda Analyſeos Regula, quam ſuprà adtulimus Cap. IV.

3. Exemplis res perſpicua evadet. Quæſtio hæc ſi proponeretur, *An oporteat furem capite plecti?* quoniam *furis* idea non poteſt immediatè cum *ultimo ſupplicio* comparari, nullo intercedente inter eas ideas naturali connexu, adeò ut idea furis excitet neceſſariò ideam hujus pœnæ; neque etiam ullâ re eas ideas ſejungente, ita ut numquam conjungi queant; non poſſemus eam quæſtionem ſolvere, niſi interventu tertiæ cujuſdam ideæ, cùm qua utraque compararetur; nempe, *juſtitiæ ultricis*, aut *prudentiæ civilis*. Comparatione abſolutâ, juſtitiam, aut bonum Reip. poſtulare, ut fur capite plectatur, vel contrà mitiore ſupplicio adficiatur, diceremus.

4. Si

4. Si rurſus quæreretur, *an puerum quindecennem furti reum oporteat capitali ſupplicio plecti?* Hac quæſtione prior involveretur, priùs enim quærendum an omnino fur debeat interdum capite pœnas luere, quàm quæramus an ejuſmodi furem hac pœnâ adfici æquum ſit. Itaque, niſi prior quæſtio ſoluta eſſet, hæc poſterior non poſſet ſolvi. Deindè, poſito furtum commiſſum in viro poſſe puniri, ultimo ſupplicio, ſecundùm leges; quærendum eſſet, an eædem pœnæ eſſent de puero quindecenni ſumendæ. Itaque eſſet hîc rurſus alia comparatio, non pueri cum pœna, ſed pœnæ puero infligendæ cum *juſtitia*, aut *prudentia*, inſtituenda. Hæ enim ſunt eædem, in Reip. adminiſtratione; verum hac de re hîc non agimus.

5. In hac eadem quæſtione, poſſunt aliæ ideæ comparandæ occurrere, quia utilitas Reip. non eſt res ſimplex; ſed hîc, docendi gratiâ, *juſtitiam* eſſe ideam ſimplicem & ſummæ perſpicuitatis ſtatuimus. Statuimus etiam de circumſtantiis furti non quæri, quæ plerumque tamen in conſiderationem veniunt. Verùm ſi omnia eſſent hîc adcuratè enumeranda, juſtum inde poſſet confici volumen.

6. At ſi quæratur, *quâ pœnâ ſit plectendus Titius, qui ſine ſententia Judicis rem ab alio ſibi, ut ait, debitam vi abſtulerit?* tunc primâ fronte adparent plurima quærenda 1. Videndum an verè creditor ſit alterius, à quo rem abſtulit, quam in rem ejus adfirmatio debet comparari cum inſtrumento, ſi ſit aliquod, aut cum jurejurando, aut cum teſtibus &c. 2. Videndum an tantam ſummam pecuniæ crediderit, quantam dicit, quod

quod cognoſcere eſt ex comparatione ejus adfirmationis cum verbis inſtrumenti, teſtium &c. 4. Videndum an rapuerit? 4. An vi uſus ſit, ubi audiendi ſunt teſtes, quorum teſtimonia cum multiplicibus ideis ſunt comparanda, ut conſtet an ſint vera. 5. Videndum an Leges damnent vim quamlibet in illo negotio, ubi comparatio inſtituenda facti cum verbis Legis. 6. Vim, quæ adhibita ſtatuitur, ubi non intercesſit ſententia Judicis, quâ pœnâ Leges adficiant. Igitur priuſquàm ſolvatur hæc quæſtio, *quomodo Titius ſit plectendus?* idearum mediarum cum terminis quæſtionis, multiplex eſt inſtituenda comparatio.

7. Si autem in ea comparatione adſumantur ideæ minùs perſpicuæ, ſummum eſt erroris periculum; qui ſi quâ irrepat, ſequentes omnes Propoſitiones aut falſæ, aut præter rem ſunt, & concluſio prorſus falſa. Etenim, ex ſuperiore exemplo, ſatis liquet Propoſitiones eſſe invicem connexas, aut iis quædam poni quaſi comperta, hiſque omnibus niti concluſionem; adeò ut vel ex una falſitate præmiſſa, concluſionis ſequatur falſitas.

8. Tertia Regula eſt, *à quæſtione, quæ conſideranda eſt, amovenda eſſe omnia, quæ ad inveſtigatam veritatem neceſſariò non pertinent.* Hæc Lex manifeſtæ eſt utilitatis, quoniam qui eam non obſervant, aut vagantur extra oleas, nec inveniunt quod quæritur, aut ex alienis ideis de eo judicant, aut animum fruſtra fatigant. Ita, ſi in quæſtione modò propoſita, quæratur utrum *Titius* ſit civis aut peregrinus, quæ ſint Leges aliarum Gentium de vi raptis, aliaque ſimilia;

inde nihil ad quæſtionis ſolutionem hauſtum iri manifeſtum eſt.

9. Hæc cautio adhibetur potiſſimùm in iis quæſtionibus, quæ pluribus verbis ſunt conceptæ, aut ab imperitis, aut datâ operâ, ut intricatiores reddantur, aut quæ hauriuntur ex ſcripto, quod qui exaravit in animo non habuit ejuſmodi quæſtionem dilucidè proponere.

CAPUT VIII.

Explicantur Quarta, Quinta, Sexta & Septima Leges Analyſeos.

1. POſtquàm ex quæſtione propoſita ſuſtulimus quidquid ad rem quæſitam neceſſariò non pertinet, aut pertinere non videtur; ſi quæſtio tamen compoſita ſuperſit duobus, aut pluribus capitibus; quoniam plura ſimul adtentè expendere non licet, ſecundùm quartam Legem 1. *dividenda eſt quæſtio in ſua capita:* 2. *ea capita ſingillatim expendenda, & eo quidem ordine ut ab iis incipiamus quæ ſimplicioribus conſtant ideis:* 3. *nec priùs ad capita magis compoſita, quàm ſimpliciora meditatione perſpicua & facilia nobis facta ſint, deveniendum.*

2. Manifeſta eſt hujus Legis, in quæſtionibus compoſitis ſolvendis, neceſſitas. Primùm enim, ſi confundamus capita diverſa, numquam eorum diſtinctas ideas habebimus; confuſio enim & diſtinctio in una ſede non morantur. Hinc vix poterimus ideas inter ſe comparare, ut ſunt comparandæ ad veritatem tutò inveniendam; quæ ſi aliter nobis occurrat, id potiùs caſui, quàm

quàm ſapientiæ imputandum erit. Ut enim is qui oculis plura ſimul videre vult, nec ea diſtinctè videt, non poteſt de ſingulis ſatis judicare: ita qui mente plura, quàm poteſt, complecti nititur ſe ipſe perturbat, nec certa judicia de pluribus ſimul ferre poteſt.

3. De variis ideis, interdum quidem idem fertur judicium; attamen ut plurimùm eadem judicia pluribus conſentanea non ſunt. Si autem promiſcuè & confuſè, de pluribus judicemus, ſingulis ſingillatim non expenſis; generale de rebus diverſis judicium, quod rarò non aliqua ex parte peccat, ferimus. Facile eſſet exempla virorum celebrium congerere, qui dum quæſtionum multis capitibus conſtantium partes non diſtinguunt, ab aliis non poſſunt intelligi, neque ipſi fortè ſe intellexerunt. Sed ſufficiet hoc indicio eos homines deſignare; nimirum, quandò lecto diligenter opere, cujus argumentum aliàs nobis non eſt ignotum, non poſſumus ad certa capita contrahere quod in eo habetur, neque ordinem Scriptoris indicare, inde ſanè ab eo hanc Analyſeos neglectam Regulam liquet. Si quis legat Scripta, non Veterum modò, qui paſſim hoc vitio laborant, ſed Recentiorum plurimorum, hoc experietur. Duos, alioqui Viros Magnos, inſtar omnium, adpellabimus, *Joannem Seldenum Anglum*, *Claudium Salmaſium Gallum*; qui ita ordinis Regulas omnes negligunt, ut propterea eorum Scripta, licet in ſuo genere utiliſſima, ſine moleſtia legi nequeant.

4. Eadem incommoda ex neglectu ſecundæ, & tertiæ cautionis hujus noſtræ quartæ Legis oriuntur; & cùm jam egerimus hac de re *Cap.* v. §. 7. *& ſeqq.* unum hîc addemus; ſcilicet, poſtquàm

quàm ſimplicibus quæſtionis propoſitæ principiis adſueti ſumus, ita ut diſtinctè animo obverſentur, contraria iis à nobis adfirmari, ubi ad extrema conſectaria devenimus, non accidere. Contrà ubi ſimplicia leviter præmittuntur, & ad compoſita ſtatim progreſſio fit, illorum paullatim obliviſcimur, ac tandem ultima primis ſæpe adverſantur. Sic ſi quis leviter lectis & oblivioni mandatis Libris hujus Logicæ I & II. ſe conferret ad III & IV. vix ſatis eos intelligeret, nondum noſtræ in ratiocinando Methodo adſuetus.

5. Quinta, ſexta & ſeptima Leges rarò in aliis Diſciplinis adhibentur, præter *Algebram*, ex qua exempla petita earum uſum oſtenderent. Sed quia difficiliora ſunt non adſuetis & eoſdem Canones ceteris Diſciplinis cum fructu aptari poſſe cenſemus, aliunde exempla deſumemus.

6. Quando quæſtionem propoſitam ſolvere, & quod reſponderi poſſe videtur chartis adlinere adgredimur, ſummæ eſt utilitatis capita quæſtionis paucis verbis chartæ committere, præſertim ſi multa ſunt; ne dum de uno cogitamus, cetera animo, ut fit, propter quæſtionum multiplicitatem, elabantur. Hac ratione, memoria etiam felix, quæ laborat in pluribus capitibus retinendis, non parum ſublevatur; & animus, aliis non impeditus, minore labore ſingula adtendit. Rarò omnes compoſitæ & difficilis quæſtionis partes, quæ expendendæ occurrunt, ſimul ac ſemel animo ſe offerunt. Plerumque diu meditandum, priuſquàm omnes retexerimus; niſi autem eas quas primùm invenimus ſcriptis mandaremus, facilè memoriâ elaberentur. At quia moleſtiſſimum eſſet multa ſcribere,

re, ideò quibuſdam vocabulis poſſunt variæ relationes expendendæ exprimi.

7. Hinc etiam duo commoda, nequaquam ſpernenda, exſurgunt. Unum eſt, antequàm pleniùs ſcribamus quod de quæſtione quapiam meditatione, cum ſolâ, tum lectione adjutâ, comperimus; hac arte facilè ſcribendorum ordinem concipi, & immutari, ſi quid fortè malè conceptum ſtatim fuerit. Alterum, ita & ordinem, & partes tractationis memoriæ inſeri, relegendo aliquoties capita chartæ mandata; ut poſtea, ubi ſcriptioni totius Diſſertationis incumbimus, ab ordine non recedamus, neque quidquam ex iis quæ conſideratu digna ſunt, omittamus. Alioquin ubi memoriæ nimiùm fidentes, ordine, & capitibus Mente tantùm conceptis, animum ad ſcriptionem adpellimus; multa, quæ inter ſcribendum occurrunt, adfinia iis quæ cogitavimus, nos interdum ſenſim à recta via deflectunt, faciúntque ut quæ erant agenda non agamus, & quæ ad rem nihil adtinent excutiamus; quod ſæpiſſimè evenit duobus illis Viris, alioqui maxima laude dignis, quos antehac nomine adpellavimus.

8. Poſtquàm, ſecundùm quintam Legem, ordinem conceptum notis quibuſdam expreſſimus, tum unamquamque Propoſitionem expendendam diligenter conſideramus, ſecundùm ſextam. Sunt autem duo termini unius Propoſitionis, numquam plures, comparandi; donec quæ ſit, aut non ſit, inter eos relatio viderimus. Hoc inventum paucis rurſus oportet ſcribi, ut memoria exoneretur, & ſine labore veſtigia noſtra relegere poſſimus, ac videre quid hactenus invenerimus, & quis ſit ratiocinationum noſtrarum nexus.

9. Poſtquàm omnes Propoſitiones expendendas ita ſcripſimus, nec tamen quod quærebamus invenimus, ſeptima Lex nos veſtigia diligentiùs relegere; & quæcumque videmus inutilia fuiſſe, ad quæſtionem ſolvendam, delere; tum ſi quid ſupereſt quod uſui eſſe queat, id denuo, ex memorata methodo, expendere jubet. Sæpe enim fit, in intricatis quæſtionibus, ut primo intuitu credamus quædam ad ſolvendam quæſtionem planè neceſſaria eſſe; quæ poſtea experimento, comparatione accuratâ idearum, facto, inutilia deprehendimus. Contrà quædam quæ non ſatis ſtatim excuſſeramus, nobis viam, repetito examine, ad veritatem inveniendam munient. Atque hæc unuſquiſque uſu, potiùs quàm exemplis ab alio adlatis, intelliget.

10. Denique, ſi, examine inſtaurato aliquoties, nulla via adparet ſolvendæ quæſtionis, nihil ſupereſt niſi ut calamo abjecto quæſtionem ſolvi non poſſe à nobis agnoſcamus; aut ſi inter expendendas ideas adfines deprehenderimus nullas poſſe inveniri, quibus ſolvatur quæſtio, eam ἄλυτον eſſe, ne quis fruſtra in ejus ſolutione quærenda animum fatiget, demonſtremus.

11. Difficilem fortaſſe hanc eſſe methodum quis dicet, at nulla facilior, nec in veritatibus inventu facilibus omnes Canones ad praxin revocantur, ſed tantùm in intricatioribus, ut jam monuimus. Sanè veritatem, ſine hac methodo, invenire, eamdémque inventam agnoſcere; quàm methodo uti, & ex ejus uſu certitudinem inventorum colligere, multò difficilius eſt.

CA-

Caput IX.

Syntheſeos Regulæ traduntur.

1. Ex comparatione, quam ſuprà Capite I. inter *Analyticam* & *Syntheticam* Methodos inſtituimus, qua in re ſita ſit *Syntheſis*, ſatis liquet. Poſtquàm, nimirùm, veritatis cujuſpiam, aut totius Diſciplinæ principia invenimus, ordo quærendus fuit, quo partium ejus nexus facilè intelligeretur; & ita ſimul probaretur res ipſa, ut conceſſis initiis cetera etiam eſſent concedenda.

2. Nulla autem inventa commodior ratio, niſi ut generalia principia primùm proponerentur, & ſi neceſſe eſſet, probarentur; deinde eorum conſectaria ita diſponerentur, ut, quantùm licet, poſteriora ex prioribus manarent. Præterquàm quòd hac ratione & ordo & vis demonſtrationis obtinetur, vitatur incommodum in tradendis Diſciplinis non exiguum, repetendi neceſſitas. Si enim à particularibus ſeu ſpeciebus initium fieret, ut ad genera poſtea deveniretur; eſſet, ubi de unaquaque ſpecie dicendum foret, repetendum quod de ejus genere innotuit; quoniam, ſine generis cognitione, ſpecies ſatis nota non eſt.

3. Verùm hîc obſervandum hunc ordinem poſſe ſervari in iis tantùm rebus, quarum principia adcuratè novimus; qualis eſt; exempli gratiâ, Geometria, quæ tota ſita eſt in conſideratione modorum abſtractorum, quorum & per-

perſpicuæ & adæquatæ ideæ animo noſtro obverſantur. At ubi agitur de ſubſtantiis, ut in Phyſica; Syntheſis, quia genera ſubſtantiarum nobis ſunt ignota, nec intimas earum eſſentias adſequimur, adhiberi nequit. Itaque quicumque Syſtemata Phyſica adgredi voluerunt, ii ſe difficultatibus ineluctabilibus impediverunt; quod facilè, quorumvis principiorum Phyſicorum examine, ſi res eſſet hujus loci, oſtenderemus. Sed adeunda eſt Phyſica Præfatio, ubi hac de re egimus.

4. In ſolis Mathematicis diſciplinis, quarum principia ἀποδεικτικῶς nota ſunt, hæc Synthetica Methodus hactenus obſervata eſt adcuratè, ideòque à nullis meliùs ejus Leges petantur, quàm à Geometris.

5. Cùm nihil proponere cui poſſit contradici animus iis eſſet, hoc ſe maximè triplici viâ adſequuturos exiſtimarunt; I. Si nihil proferrent, quod non conſtaret vocabulis quorum ſignificatiò eſſet perfectè nota; quam ob rem *definierunt* diligenter vocabula, quibus utuntur, qua de re egimus P. 1 1. Cap. 12: II. Si niterentur tantùm *principiis evidentibus & perſpicuis*, adeò ut à nemine poſſent in dubium revocari, ſi modò ea intelligeret. Itaque ante omnia, ponunt *Axiomata* ſua, quæ ſibi concedi poſtulant, probatione quippe non indigentia. III. Si omnia conſectaria *demonſtrativè probarent*, propter eáque in ratiocinationibus ſuis dumtaxat Definitionibus Axiomatibúsbus conceſſis, aut Propoſitionibus uterentur jam à ſe demonſtratis, quæ ad poſteriora quod adtinet ſint principiorum loco.

6. Ad

6. Ad hæc tria capita referri poteſt quidquid à Geometris obſervatur, in demonſtratione veritatum, quas retexerunt. Sed ut meliùs intelligantur, duæ ſtatuuntur Definitionum, una Axiomatum, duæ Demonſtrationum Leges; de quibus ſingillatim agemus, poſtquàm eas propoſuerimus.

7. Definitionum Leges ſunt hæ. I. *Nullum vocabulum ſubobſcurum, aut ambiguum, ſine definitione, adhibere.* II. *In definitionibus nullis vocabulis, niſi notiſſimæ ſignificationis, aut jam explicatis, uti.*

8. Axiomatum Lex eſt: *nihil Axiomatis inſtar, quod non ſit evidentiſſimum, ſtatuere.*

9. Demonſtrationibus hæ Leges poſitæ ſunt: I. *Omnes Propoſitiones ſubobſcuras probare, nec quidquam in iis demonſtrandis adhibere, præter Definitiones conſtitutas, Axiomata conceſſa, Propoſitiones jam demonſtratas, aut Conſtructionem figuræ, de qua agitur, ubi quid ſimile faciendum contingit.* II. *Numquam abuti ambiguitate vocabulorum, iis non affingendo definitiones quibus explicantur.*

10. Hæc Geometræ neceſſaria obſervatu duxerunt, ut veritates quas probare inſtituunt evidentes, & ἀναντιῤῥήτους redderent. Ac ſanè quicumque his Legibus ſteterit, ita ut in eas ne minimùm quidem peccet, is ſe in falſam nullam ratiocinationem delapſurum, quod præcipuè in omnibus Diſciplinis ſpectatur, ſperare ſine temeritate poterit. Neque enim tam bene agitur cum humana natura, ut, non dicam omnia, ſed multa, præ ignotarum rerum numero, noſſe ei liceat; ſatis eſt ſi modò in iis

ſaltem, quæ nobis nota eſſe putamus, non erremus. Pauca noſſe miſerum, ſed miſerius ne ea quidem pauca ita noſſe, ut te non errare certò ſcias. Itaque in hoc, omnibus ingenii viribus, contendendum.

Caput X.

Explicantur Leges Definitionum.

1. Egimus quidem P. II. C. XII. de *Nominum Definitione*, attamen quia res eſt non exigui momenti, & ſine qua Geometrarum Methodus intelligi nequit, quædam eadem de re, vitatis, quoad licebit, repetitionibus, addemus.

2. Prima Regula vetat *ullum vocabulum ſubobſcurum ſine definitione adhibere.* Hujus Regulæ neceſſitas hiſce nititur fundamentis. I. *Ut aliquid evidenter probetur, neceſſe eſt id quod dicitur perfectè intelligi*; quî enim evidens eſſe poteſt demonſtratio, quæ non plenè intelligitur? Non poſſunt autem perfectè intelligi plurima vocabula, niſi definiantur; cùm uſus Linguæ, ex qua petita ſunt, iis aut nullum aut obſcurum ſenſum adtribuerit, ut in *Critica* oſtendimus. Cùm ejuſmodi adhibentur vocabula, in Diſciplinis tradendis, potiſſimùm in Principiis; neque Principia ipſa intelliguntur, neque conſectraia, neque ordo ratiocinationum, ſeu Propoſitionum nexus; unde fit ut veráne ſint quæ dicuntur nécne, cognoſcere nequeamus.

3. Ne porrò obſervatio hæc credatur inutilis,

lis, quaſi nemo in eam peccet, in animum revocandum eſt omnes ferè Philoſophos graviſſimè hoc in negotio peccaſſe. Innumera vocabula non definita, petita ſeu ex uſu vulgari, ſeu ex Philoſophorum aliorum ſermone, ſeu à ſe inventa, obſcuriſſima, aut ambigua in Philoſophiam intulerunt. Theologi, Philoſophos ſequuti, immaniter quoque hac in re peccarunt. Priores *qualitatum naturalium* & *occultarum*, ut vocantur, nomina ex uſu vulgi acceperunt non definita, eáque obſcuriſſima, qualia ſunt *gravitas*, *levitas*, *color*, *odor*, *ſapor*, *frigus*, *calor*, &c. Quando ab iis quæritur quid ſit *color*, quaſi ridiculam quæſtionem irrident; cùm reverâ non ſatis diſtinguant id quod ſentimus, ab eo quod eſt in ſuperficie objecti, aut in lucis particulis, ut ex eorum ſermonibus adparet. Adcuratiores Philoſophi utuntur voce *perfectio* non definitâ, quæ tamen intelligi nequit, ſine definitione, ut in Ontologia oſtendimus. Theologi ubi de Deo loquuntur, aiunt Deum habere proprietates ἀκαταλήπτους, quibus imponunt nomina aliunde ſumta, licèt fateantur nihil eſſe in rebus creatis ſimile; nec tamen definiunt ea nomina, niſi definitionibus obſcuriſſimis, quod non eſt propriè definire, ut poſteà videbimus. Vox *Perſona*, quæ in divinis definiri nequit, aut vox ὑπόστασις, quæ tamen tantos excitarunt diffidiorum fluctus, ejuſmodi ſunt.

4. II. Definitiones vocabulorum faciunt etiam ut ipſi, in tribuenda eidem vocabulo eadem ſignificatione, conſtantiores ſimus. Dum

enim ipſi ſatis diſtinctè non novimus quid voce ſignificetur, eámque ſine definitione adhibemus; facilè fit ut ab ea ſignificatione, quam primò ei adtribueramus, imprudentes recedamus; ſi præſertim ratiocinationes prolixiores ſunt, & de variorum generum rebus ſermo eſt. Quando autem hoc evenit, ne ipſi quidem ſatis ſcimus quid velimus, & quæ ſit ratiocinationum noſtrarum ſeries; nedum ut alii nos intelligant. Si verò definitionem vocabulorum adhibuerimus, ſignificatio altiùs memoriæ inhæret; & ſi contigiſſet nos ab ea incautos abiiſſe, in viam eâ ratione faciliùs rediremus, ſubſtitutâ, nimirum, definitione loco definiti; unde illico utrum in priſtina ſignificatione hæſiſſemus, nécne, palam fieret.

5. Hoc ipſum etiam aliis inſervit, ut idem experiantur. Ita cùm Euclides definiiſſet angulum: *concurſum duarum linearum rectarum in eodem plano inclinatarum*; animadverſum eſt ab iis, qui ejus Elementa diligenter legerunt, ſignificationem eam vocis *Angulus* conſtanter ab eo non eſſe ſervatam. Ubi enim docet quâ ratione *Angulus* dividi poſſit, continuò intelligere eſt eam vocem illic aliâ ſignificatione ſumi; neque enim dividi poteſt *concurſus duarum linearum*, cùm fiat in puncto indiviſibili. Itaque, ubi de diviſione Anguli agit, voce *Anguli* intelligit ſpatium interceptum inter duas lineas rectas inter ſe concurrentes, & in eodem plano inclinatas, quod ſpatium dividi poteſt.

6. Secunda Definitionum Lex vetat *voces in iis, quarum ſignificatio nota non ſit, aut jam explicata, adhibere.* Abſurdum eſt ad definiendas

das voces obſcuras uſurpare obſcuriores, aut æquè obſcuras; cùm definitionem, non niſi ut clariùs ſermo intelligatur, addamus. Attamen quantùm hac in re peccaverint Philoſophi Veteres, & Recentiores Scholaſtici oſtendimus, in Capp. *de Definitione*, ſub ſecundæ Partis finem.

7. Liquet ex Regula duo exigi, ut voces ſint claræ, aut potiùs duorum alterutrum. Unum eſt, ut ſint uſu jam recepto ita certæ cuipiam rei adtributæ, ut ad aliam transferri non ſoleant, ſaltem in ea occaſione in qua adhibentur; neque neſcio quid confuſum, ſed rem certam deſignent. Sic vox *exſiſtere*, in ſermone Philoſophico, ita eſt ideæ ſimplici exſiſtentiæ adligata, ut neque aliò transferri ſoleat, neque confuſum quid ſignificet. At vox *natura* obſcuriſſima eſt, quòd de multis ſoleat dici, & quædam parum nota deſignet. Ubi de Hominibus uſurpatur, ſignificat, exempli causâ, *indolem*, *id quod à Deo creatione acceperunt* oppoſitum ei quod uſu adquirunt, *proprietates eorum Mentis & Corporis*, *affectionem quandam quâ fit ut*, *nemine docente*, *aliquid ſciant*, *aut faciant* &c. Igitur in adcurata demonſtratione, ea voce non eſt utendum, niſi definitâ, aut certè eo loco poſitâ, in quo vicinæ voces ejus ſenſum liquidò oſtendant.

8. Si verò vocem contra uſum uſurpemus, aut ipſi fingamus, omnino definienda eſt. Ea definitio idem præſtat ac uſus receptus, éſtque altera ratio quâ vox clara fit, nec ſine ea ulla vox ignoti uſûs eſt proferenda. E-

juſmodi eſt vox ἐνδελέχεια apud Ariſtotelem, quam ſingulari quodam ſenſu, quem nullibi tradidit, uſurpat; & quæ crucem ita ejus Interpretibus fixit, ut memoriæ proditum ſit *Hermolaum Barbarum* Venetum, virum eruditum, Cacodæmonis opem imploraſſe ut eam intelligeret.

9. Ceterùm ne ſint nimis multæ fingendæ definitiones, numquam adhibendæ ſunt voces novæ, niſi ubi nullæ aliæ ſuppetunt. Alioquî paſſim definitiones eſſent adferendæ, & fortè etiam definitiones definitionum. Cùm dixiſſent Theologi, *Hominem eſſe naturâ corruptum*, quæſitum eſt primùm, quid intelligerent voce *corruptus*? ſecundò, quid ſibi vellent voce *natura*? tertiò, an voce *homo* intelligerent *corpus*, an *mentem*, ſeparatim, aut utrumque ſimul? Inde natæ multæ definitiones; quod exemplo unius vocis *corruptus*, oſtendemus, ne prolixiores ſimus.

A. Quid intelligis voce *corruptus*? 1

B. Intelligo *peccatorem*.

A. Quis eſt tibi *peccator*? 2

B. *Violator Legis divinæ.*

A. Quæ *Lex divina* hîc à te intelligitur? 3

B. *Lex Adamo tradita.*

A. Quænam fuit ea *Lex*? 4

B. 1. Præceptum de interdicto fructu non comedendo. 2. Quæ recta ratio Adamo ſuaſit eſſe facienda, aut quæ fieri vetuit.

A. Ut hoc reſponſum, quaſi perſpicuum, admittam, quid intelligis voce *violator*? 5

B. Qui *tranſgreditur*, aut *non vult facere* ea quæ dixi.

A. An

A. An ergo omnes homines *naturâ* comedunt fructum illicitum? 6

B. Minimè, ſed alius loco eorum comedit antequàm eſſent, & ſtatim ac exſiſtunt cenſentur ipſi comediſſe.

A. Debuiſti ergo dicere, *tranſgreſſorem* à te vocari tam eum pro quo alius tranſgreditur, antequàm ſit, quàm qui pro ſe ipſe peccat. Verùm hoc miſſo, quamvis magni ſit momenti, nec concedi facilè poſſit; an omnes homines, ſtatim ac exſiſtunt, *tranſgrediuntur ea quæ ratio Adamo ſuaſit eſſe facienda*? 7

B. Tranſgrediuntur.

A. Voluntne ergo contraria iis agere? 8

B. Neſcio an habeant ullum voluntatis exercitium, ac proinde an aliquid agant.

A. Me ergo fefelliſti, quando dixiſti te credere *homines naturâ Legem divinam transgredi*; nam tranſgredi, ut ipſe faſſus es, ubi agitur de Lege, eſt *nolle ei parere.* 9

B At hic non ita intelligitur, idem eſt enim ac ſi quis diceret homines ſtatim ac exſiſtunt ita eſſe adfectos, ut cùm incipiunt voluntate uti, incipiant velle contraria Legi.

A. Itaque dicere non debuiſti *hominem eſſe naturâ corruptum*, ut te intelligerem; ſed, *Hominem, cum primùm exſiſtit, cenſeri comediſſe fructum Adamo interdictum; & ita eſſe adfectum, ut cùm incipit velle, contraria iis, quæ ratio Adamo facienda eſſe ſuadebat, velit.* 10

B. At nimis hoc prolixum eſt.

A. Sed multò prolixiora fuere reſponſa tua, ſi omnia colligantur quæ dixiſti, ut hoc te velle intelligerem.

CAPUT XI.

Exponitur Regula de Axiomatibus.

1. SUnt Propoſitiones tantæ perſpicuitatis, adeóque omnibus notæ, ut earum veritas nobis conſtet, ſtatim ac voces quibus expreſſæ ſunt intelligimus, quales ſunt: 1. *Nihilum non poteſt eſſe cauſa alicujus rei:* 2. *Nulla cauſa dat quod ipſa non habet.* Hæ aliæque ejus generis Propoſitiones demonſtratione non indigent, quia demonſtratio iis non poteſt eſſe evidentior. Atque hujuſmodi oportet eſſe omnia, quæ ſine demonſtratione, quaſi perſpicua, ponuntur. Etenim ex dubiis, aut obſcuris Principiis non poteſt indubitatum elici conſectarium.

2. Verùm cavendum ne ea ſola clara & certa eſſe putemus, quibus nemo umquam contradixit. Poteſt enim fieri ut negatum olim fuerit Axioma evidentiſſimum, aut quòd verba, quibus erat expreſſum, non intelligerentur; aut ore tantùm à parum candidis, aut inſanientibus Philoſophis, quales videntur Pyrrhonii, & Academici fuiſſe. Ac ſanè licèt reliqui omnes mortales negarent *numerum binarium eſſe majorem unitate*, numquam ut homo ſui compos veritatem hujus enunciationis in dubium revocaret efficerent. Crederet potiùs ſe ab aliis non intelligi, aut ab iis de induſtria negari, quod non negarent, ſi ex animo loquerentur, aut inſaniâ omnes labora-

re,

re, quantumvis hæc videantur incredibilia; quia contraria æquè evidentia, ac prolatum Axioma, eſſe nequeunt.

2. Si quis quærat unde naſcatur Axiomatum, etiam generalium, evidentia, ut cùm dicitur, *Totum eſſe ſuâ parte majus*, cùm non viderimus omnia Tota, ut an partibus ſuis majora eſſent experientiâ inveſtigaremus? Reſpondebimus, eam evidentiam inde oriri, quòd agatur in ejuſmodi Axiomatibus de ideis abſtractis, quas adæquatè novimus, & inter ſe, ſine aliarum interventu, comparamus. Cùm autem hujuſmodi ideæ animo noſtro diſtinctè obverſentur, ſimplici intuitione relationem, quæ inter eas eſt, animadvertimus; nec poſſumus vel minimùm dubitare, de eo quod animi ſimplici intuitu novimus. Hinc indubitatò quæcumque inter quæ eadem eſt relatio, quam inter duas ideas abſtractas cernimus, eodem modo ſe habere inter ſe colligimus. Itaque non neceſſe eſt dici eas ideas nobis innatas eſſe; imò falſum hoc eſſe neceſſariis argumentis oſtenderemus, ſi res eſſet hujus loci.

5. Quicumque ergo intelligunt quid ſibi velint verba, quibus utimur ad Axiomata exprimenda; ſeu quicumque, verbis illis prolatis, animo comparant eaſdem ideas, quas comparamus, neceſſariò eadem de iis ferunt judicia. Ita cùm dicimus *binarium*, *trinarium*, *quaternarium*, *reliquóſque numeros majores eſſe unitate*, quicumque, his verbis auditis, horum numerorum ideas abſtractas cum idea unitatis comparabit, illico nobis animo adſentietur; &

& ore etiam, ſi ex animi ſententia loquatur, adſenſum teſtabitur.

5. Neque inde ſequitur, nos ea tantùm quæ animo noſtro immediatè obverſantur cognoſcere; adeóque Diſciplinas non circa res ipſas, ſed circa ideas verſari. Etenim res omnes, inter quas eædem ſunt relationes, quas inter ideas noſtras videmus, eadem operâ comparamus; de ſimilibus enim ſimilia feruntur judicia. Ita poſtquàm conſideravi animo ideas abſtractas *Totius* & *Partis* & dixi *partem minorem eſſe toto*, hoc judicium latum eſt de omnibus quæ ſunt inter ſe ut Totum & Pars, ſeu ideæ abſtractæ Totius & Partis. Igitur ſi Domus eſt pars Urbis, ſequetur Urbem eâ eſſe majorem; ſi Fundamentum pars eſt Domûs, ſequetur à Domo magnitudine ſuperari Fundamentum, &c. Veritas judiciorum, quæ de rebus ipſis ex ideis abſtractis feruntur, pendet ex ſimilitudine rerum & idearum ejuſmodi abſtractarum; quæ ſimilitudo, ſi evidenter nota ſit, evidens etiam eſt Propoſitio quæ eâ innititur.

6. Expoſitâ Axiomatum naturâ, & origine, ut meliùs animo infigatur quid pro Axiomate haberi debeat, duæ Regulæ factæ ſunt, quibus continetur quidquid ad hanc rem pertinet. Prima eſt: *Quando ut perſpicuè videamus Adtributum Subjecto convenire, quemadmodum videmus Toti convenire ut ſit Parte ſua majus, opus eſt tantùm mediocri conſideratione Adtributi & Subjecti; ita ut nequeant animo obverſari, quin animadvertatur idea Adtributi connexa eſſe ideæ Subjecti; meritò Propoſitio, quâ hoc exprimitur, habetur*

habetur inſtar Axiomatis. Poteſt & breviùs concipi: *Propoſitio, quæ exprimit duarum idearum immediatam, ſine tertiæ ſubſidio, comparationem perſpicuam, eſt Axioma.* Nam quando ex duarum idearum, ſine aliarum interventu, comparatione clarè animadvertimus relationem inter eas; demonſtratione, quæ tertiæ ideæ ſubſidio ſit, non indigemus.

7. Eſt autem probè diſtinguenda explicatio vocum, à demonſtratione Axiomatis; nam licet demonſtratione non indigeat, ſæpe opus eſt interpretatione, apud eos qui voces quibus conceptum eſt non intelligunt. Exempli causâ, ſi apud Græcæ Linguæ ignarum dixerim: τὸ ὅλον τῆς μερίδος μεῖζον, licèt rem intellectam ſit illico agniturus, tamen verba non intelliget, ideóque à me ea priùs verti neceſſe eſt. Ita etiam, in Lingua alioqui nota, multa verba, quorum ſignificatio omnibus clarâ non eſt, & quæ ſunt explicanda usûs ignaris, occurrere poſſunt.

8. Altera Regula, oppoſita priori, his verbis concepta eſt: *Quando ſola conſideratio idearum Subjecti & Adtributi non ſufficit ad perſpicuè deprehendendum Adtributum Subjecto convenire, Propoſitio, quâ hoc adfirmatur, non poteſt Axioma haberi; ſed, adhibitis aliis ideis, debet demonſtrari.* Brevius ſic tradi queat: *Omnis Propoſitio ad quam probandam adhibenda eſt tertia idea, præter Subjectum & Prædicatum, non eſt Axioma*: Vel: *Veritas, quæ non naſcitur ex immediata duarum idearum comparatione non eſt Axioma.* Ita cùm dicimus tres angulos Trianguli eſſe æquales duobus rectis,

ca

ea Propoſitio non eſt *Axioma*; quia demonſtratione indiget, ex comparatione tertiæ ideæ petita; nimirum, linearum parallelarum, quarum ope anguli Trianguli, cum duobus rectis, comparantur.

9. Haſce Regulas numquam aut rariſſimè violant Geometræ, à quibus petitæ ſunt; ſed in aliis Diſciplinis paſſim negliguntur, ac conculcantur. Nihil frequentius, in aliarum Diſciplinarnm Syntagmatibus occurrit, quàm Propoſitiones, quæ quaſi evidentes ſtatuuntur, falſæ tamen ſunt, aut obſcuræ, vel minimùm indigentes aliarum ideàrum collatione, ut earum veritas adpareat.

Caput. XII.

Explicantur Regulæ de Demonſtrationibus.

1. IN recta Demonſtratione, duo poſtulantur; unum ut omnes Propoſitiones quibus conſtat, ſeorſim conſideratæ, ſint veræ: alterum ut ea quæ ex aliis conſequentiâ ducuntur ex iis neceſſariò fluant; ſeu ut conſequentia omnia in antecedentibus contineantur. Utrumque autem ſine dubio obtinebitur, ſi duæ Leges traditæ Cap. IX. adcuratè obſerventur.

2. Propoſitiones omnes erunt veræ, ſi nullæ adhibeantur præter Definitiones, quæ non poſſunt in litem vocari; aut Axiomata, quæ ſemper oportet eſſe evidentia; aut Propoſitiones jam demonſtratas, quæ demonſtratione extra

omne

omne dubium collocatæ ſunt; aut conſtructionem figurarum, ſi quæ ſint faciendæ, quæ per αὐτοψίαν veritatem nos docent. Igitur ſi priorem Legem obſervemus, omnes Propoſitiones, quibus utemur, extra omnem dubitationis aleam erunt conſtitutæ; quoniam nihil aliud, præter enumerata, adhibere per Legem licet.

3. Conſectaria etiam rectè ducentur, ſi modò in ſecundam Legem, quæ ab omni vocabulorum ambiguitate cavere jubet, non peccetur. Etenim vix quiſquam mentis compos Propoſitionem ex alia ſequi, aut in alia contineri, ſi utramque plenè intelligat, falsò crediderit. Falſa conſectaria pænè omnia nituntur verbis malè acceptis; ſi quæ enim alia ſunt, adeò inepta eſſe primo intuitu adparet, ut nemo ſanus in ea incidat. Quicumque utetur Propoſitionibus, quarum vocabula reſpondent ideis diſtinctis, & duas ideas ope tertiæ diu ac diligenter compararit, in eo errare non poterit, ut putet eſſe inter eas relationem quæ non intercedat. Si quis in manifeſta peccata, ubi nulla ambiguitas vocabulorum, nulla obſcuritas idearum occurrit, incidit, ei leges ratiocinationis non ſcribuntur; neque enim ſani eſt cerebri, quod in omnibus, qui hæc ſtudia adgrediuntur, ſanum eſſe ſtatuimus.

4. Atque has quidem Leges ſatis obſervant Geometræ, attamen in aliquot alias, quæ ordinem ſpectant & perſpicuitatem, ſæpe numero peccant. I. *Paſſim probant aliquid eſſe verum, nec tamen rationem ejus veritatis quærunt.* Eo-

Eorum quidem argumentis nihil eſt quod reponamus, ſed quia non intelligimus veritatum, quas probant, rationem, animus hæret, & vix demonſtrationi credere audet. Nimirum, ſi longior demonſtratio fuerit, ne aliquid falſitatis aliquà irrepſerit veremur, cùm quomodo fieri queat ut quod probatum videtur verum ſit non capiamus.

5. II. *Probant interdum ea quæ probatione non indigent.* Euclides ſine neceſſitate demonſtravit duo latera Trianguli ſimul ſumta eſſe majora tertio, quod ex ſola cognitione naturæ lineæ rectæ, quæ omnium breviſſima eſt inter duo puncta, manifeſtum eſt. Ea, nimirum, omnia probatione non egent, quæ continentur Propoſitione, cujus ideæ ſunt tantùm inter ſe comparandæ, ſine tertiæ ſubſidio, ut veritas aut falſitas Propoſitionis retegatur.

6. III. *Demonſtrant paſſim ab impoſſibili.* Non retegunt Propoſitionis cujuſpiam Principia, ut eam oſtendant eſſe veram, aut falſam; ſed oſtendunt tantùm, ſi quidpiam eſſet verum, aut falſum, inde ſequi aliquid impoſſibile. Hoc autem non prorſus animo veritatis cognoſcendæ avido ſatisfacit; cupit enim, ut modò dicebamus, ſcire quî fiat ut aliquid ſit verum, aut falſum. Itaque ejuſmodi demonſtrationes adhiberi, niſi ubi aliæ tradi nequeunt, non oporteret.

7. IV. *Demonſtrant per rationes nimis procul petitas.* Modò ſint argumenta vera, parum curant unde ſint deſumta; cum tamen nullum delectum habere argumentorum, & è longinquo petere quod propè eſt, incommodum ſit.

8. V.

8. V. *Ordinem, quo generaliora & ſimpliciora ſpecialibus & compoſitis præponi neceſſe eſt, negligunt.* Modò demonſtrationes ita ſint inter ſe diſpoſitæ, ur poſteriores ex prioribus manent, nullum alium interdum morantur ordinem. Unde fit ut quod ad unum argumentum pertinet, uno loco, non abſolvant; ſed prout hoc per inviolabilem demonſtrationis ordinem licet, quod moleſtiſſimum eſt. Atque hoc peccatum, ab *Euclide* admiſſum, jam plurimi ex recentioribus Geometris feliciter emendarunt.

9. VI. *Diviſiones & partitiones, eo quo oportet ordine, non adhibent.* Proponunt quidem in definitionibus varias ſpecies generum, quæ tractare adgrediuntur; ſed non ita ut dicant tot eſſe genera, quæ in tot ſpecies dividantur, de quibus ſint poſtea acturi, quod tamen commodiſſimum eſt.

10. Atque hiſce quidem ampliùs non immorabimur, quia talia à nobis adtingi, niſi quatenus ad omnes Diſciplinas pertinent, Logicæ inſtitutum non patitur. Hoc dumtaxat inde colligemus, eos qui alias Diſciplinas tradunt, cavere ſibi oportere ne Geometras, in eo quod vitioſum eſt, quod ſæpe tamen evenit, imitentur. Multi Veteres ac Hodierni Scriptores hoc unum curarunt ut quod dicerent verum eſſet, ceteroquin ordinis prorſus ſecuri; quaſi perinde eſſet, quocumque modo res collocarentur; & reliqua admiſerunt peccata, quæ meritò in Geometris notantur.

11. At multò plures, cùm hæc peccata nequaquam fugerint, id quod in Geometrarum me-

methodo rectum eſt non obſervarunt. Voluerunt quidem Syntheticâ methodo uti, ſed adeò ejus Regularum fuere imperiti, ut vix unam obſervarint. Voces raro definiunt, in definitionibus obſcuriſſima vocabula uſurpant; ponunt quaſi notas res prorſus ignotas, ſæpe & falſas; in probandis opinionibus ſuis, neque conceſſa, neque clara adhibent quaſi comperta; & ambiguitate vocabulorum paſſim abutuntur. Ne exempla diu ſint quærenda, effecere Philoſophi, & Theologi Scholaſtici, qui in unaquaque pagina laudatiſſimas haſce Leges conculcant.

12. Verùm hoc eſt animo infigendum, ubicumque adhibetur Synthetica Methodus, eam eò præſtantiorem eſſe, quò eſt Geometrarum Methodo vicinior; (exceptis tamen memoratis vitiis) eò deteriorem, quò ab ea magis recedit. Cujus rei ratio manifeſtò ex ipſis omnis ratiocinationis rectæ fundamentis petita eſt; ut neceſſe non ſit pluribus rem perſequi, poſtquám Methodum Syntheticam explicuimus.

13. Hoc tamen non ita intelligendum, ut neceſſariò prorſus obſervari in ſcriptione ſtylum, & ordinem Geometrarum velimus, adeò ut Definitiones initio ponantur, ab omni ratiocinatione ſejunctæ; dein Axiomata, eodem modo, ab omnibus aliis divulſa deſcribantur; poſtremò omnia in argumenta tribus Propoſitionibus conſtantia digerantur, eodémque compendio verborum utamur, ac Geometræ ſolent. Non adſuetis ea Methodus durior & difficilior videretur. Præterea non poſ-

poſſet, ſine prolixitate nimia, obſervari; nam, ut in ſequentibus nihil dicatur, quod ex anterioribus non probetur, ubi paullò major rerum conſideranda eſt copia, ingenti circuitu, ut Principia neceſſaria colligantur, utendum neceſſariò eſt. At ita debent omnia concipi, ut in eam Methodum quæ quaſi indubitata proponuntur redigi queant, ſi neceſſe ſit.

14. Fatemur quædam eſſe in variis Diſciplinis, quæ nequeunt Geometricè proponi; ſed eadem nequeunt evidenter demonſtrari, ideóque earum Diſciplinarum fruſtra conemur perfecta cudere Syſtemata, aut ab aliis exſpectemus. Ejuſmodi ſunt Theologia & Phyſica, inter alias. Verùm quæ certò in iis Diſciplinis novimus poſſunt Syntheticè proponi, & ſi neceſſe ſit Geometrico ordine enunciari; reliqua fatendum eſſe dubia, neque quaſi comperta Lectoribus obtrudenda.

Caput XIII.

Quare in aliis Diſciplinis raræ occurrant Demonſtrationes, quæ in Mathematicis ſolæ adhibentur.

1. Haud ſemel quidem innuimus in iis, quæ hactenus de utraque Methodo diximus, aut Philoſophorum culpâ, aut obſcuritate argumentorum quæ excutienda ſuſcipiunt;

piunt, raras in eorum Scriptis occurrere demonſtrationes, ſeu probationes, quæ Syntheticæ Methodi inflexum rigorem ferre queant. At ea res, cui ſingulare Caput adtribueremus, digna viſa eſt; quia, dum rationes quærimus cur tot Propoſitiones, nequaquam per ſe evidentes, aut evidentibus nixæ, quaſi veræ admittantur, animum ad negandum obſcuris adſenſum faciliùs adſuefaciemus. Igitur ejus rei rationes ſparſim atque obiter in ſuperioribus indicatas, aut intactas prorſus hîc collectim & adcuratiùs trademus.

2. Primò, Mathematicæ Diſciplinæ circa ideas claras, & diſtinctas verſantur, nec de ulla re agunt, cujus naturam perfectè adſequi nequeamus. Numeri & lineæ ac figuræ, quæ cuivis magnitudini à Geometris adplicantur, ideæ ſunt abſtractæ, adeóque adæquatæ, ut ſæpiùs antehac diximus. In aliis verò Diſciplinis, agimus de ideis ut plurimum admodum compoſitis, & quarum partes aut ignotæ ſunt, aut ægrè enumerari poſſunt, ac proinde obſcuris. Ut exempla inveniantur, aperienda ſunt Theologorum, Juriſconſultorum, Phyſicorum aut Medicorum Syntagmata. Atque hinc factum ut tam acres inter eos ſubinde ortæ ſint controverſiæ, quæ inter Geometras multò rariores ſunt.

3. Secundò, * Mathematici ideas ſuas nomi-

* *Hæc partim debemus viro ſummo*, Iſaaco Barrow, *qui propoſitam quæſtionem agitat Prælectione Mathem.* IV. *Anni* 1664.

minibus propriis, adæquatis, & ejuſdem ubique ſignificationis efferunt; adeò ut qui ſemel voces quibus uti ſolent intellexit, auditis eorum verbis, quid ſibi velint illico adſequatur; ac proinde videant an quod demonſtrandum ſuſceperant probarint. In aliis verò Diſciplinis, nomina parum commoda, rem partim exprimentia, dubia, atque incertæ notionis paſſim occurrunt; unde fit ut legentes aut audientes, nec quid probandum ſuſcipiatur, nec quid probetur ſatis adſequi poſſint. Hinc innumeræ naſcuntur λογομαχίαι, & dubitationes, quæ non aliter ſedentur, quàm ſi, quoad ejus fieri poteſt, ad Geometrarum in loquendo ἀκρίβειαν accedamus.

4. Tertiò, Geometræ nulla adhibent Principia, aut Axiomata, quæ non ſint universè vera, communique omnium ſuffragio conceſſa; adeò ut quæ inde, neceſſariâ conſequentiâ, colliguntur adſenſum ineluctabilem intellectû extorqueant. At in aliis Artibus, Propoſitiones, quæ ad alias ex iis deducendas ponuntur, paſſim oppugnari exemplis contrariis poſſunt; unde, ne quaſi falſæ rejiciantur, exceptionibûs muniuntur. Interdum etiam non perſpicuitate ſuâ, ſed conſuetudine, quia pudet iis negare adſenſum, quæ à Magiſtris conſecrata ſunt, perſuadent. Nemini ergo mirum videatur, ex ejuſmodi Propoſitionibus nullum manifeſtum, indubitatum, ac universè verum deduci conſectarium.

5. Quartò, Geometræ præter Definitiones, & Axiomata propriè dicta, interdum qui-

quidem ſibi aliquid concedi, ſine demonſtratione, petunt, aut aliquid ejuſmodi, ponunt, brevitatis cauſâ; ſed Poſitiones illæ, aut Hypotheſes ſunt faciles, in ſe perſpicuæ, atque in promtu; adeò ut, ſine certandi libidine, negari nequeant. Exempli cauſâ, ut duo puncta dentur; ut inter ea ducatur, aut ducta ponatur recta linea; ut punctum datum in centrum ſumatur, & circa id circumducto in orbem filo circulus deſcribatur, &c. poſtulant; quæ nemo non illico, atque ultrò largitur. Verùm in aliis Diſciplinis quot obſcuriſſima, aut difficillima factu, imò interdum impoſſibilia, quaſi, clara, proclivia, & poſſibilia credi poſtulantur? Quidam Theologi à Deo ita *omnia* fieri poſſe, ut ne repugnantia quidem excipiantur, concedi ſibi inverecundè poſtulant. Alii Deum eſſe omnium actionum, ne malis quidem exemtis, auctorem ſtatuunt; nec tamen cauſam peccati dici poſſe, quaſi rem intellectu facilem, aut leve incommodum.

6. Quintò, Mathematici non modò evidentiam & manifeſtam poſſibilitatem in Axiomatibus & Poſtulatis exigunt; ſed & utrorumque exiguam copiam adhibent; & in Poſtulatis præſertim parciſſimi ſunt. Quemvis exantlare malunt in demonſtrando laborem, quodvis tædium devorant potiùs; quàm ut gratuitum adſenſum emendicent, aut auditorum in negando frontis mollitie abutantur. Quæ ſibi concedi volunt ſeorſim exprimentes, apertè & candidè cum Lectore agunt; non ejus adſenſum veluti ſurripiunt. In aliis autem

autem doctrinis, innumera fermè proponuntur Axiomata, Poſtulatorûmque vix ullus eſt modus; dum veriſimilis quævis aut non prorſus impoſſibilis Propoſitio, quaſi jure concedenda, ponitur. Hypotheſes novæ paſſim, prout res poſtulat, adhibentur; ut vix Caput ullum, ſine novis aliquot Hypotheſibus, conſcribatur. Neque hæ diſertè & perſpicuè proponuntur, ut intelligat Lector quid concedi poſtuletur; ſed furtim, & verbulo interdum uno aut altero, eóque ambiguo, orationi, & quaſi dudum conceſſæ, inſeruntur. Qui ita ſe gerunt exemplar, ad quod ſe componant, ſibi videntur eos propoſuiſſe; qui, fœderum verba in ſuam rem flexuri, inſeri quædam, adverſariis non ſatis adtentis, quaſi aliud agentes petunt. Quod poſtquàm obtinuerunt, ubi ad finem perventum eſt, conſectaria maximi momenti ex vocibus, quæ temerè inſertæ videbantur, cum ſumma audientium aut legentium, qui eas non obſervatas prætermiſerant, admiratione deducunt. Ita Theologi quidam, poſtquàm obiter *Sacerdotes Dei nomine apud homines loqui* dixerunt, quod à Lectoribus negatum ἀποτόμως ſibi non iri ſatis ſciunt; inde, multis aliis ſubjectis & permiſtis, tandem Sacerdotibus reſiſtere perinde eſſe ac Deo bellum inferre, colligunt, adverſarióſque invidioſiſſimè traducunt.

§. 6. *Quod poſtquàm obtinuerunt.*] Huc facit quod de Oratoribus obſervat *Cicero* de Invent. Lib. 1. n. 89. *Sæpe ob itum putant quid conceſſeris, & id circo id quod non conficitur, quaſi conficiatur in concluſione infertur, hoc modo: ſi ad illum here-*

hereditas veniebat, veriſimile eſt ab illo eſſe necatum. Deinde hoc adprobant (nempe, hereditatem ad illum veniſſe) *plurimis verbis, poſt adſumunt: ad illum autem hereditas veniebat. Deinde infertur: ille igitur occidit. Id ex iis quæ ſumſerant non conficitur.*

7. Sextò, generationes figurarum, quibus generationibus ad figuras definiendas interdum Geometræ utuntur, & ex quibus harum deducunt proprietates, facillimè intelligimus. Exempli causâ, fili puncto immoto adligati circumductu circulum fieri, atque inde ſequi circumferentiam undequaque à centro æqualiter diſtare, radióſve circuli omnes eſſe æquales aiunt; quæ pleniſſimè adſequimur. Et generatio ipſa, & quæ inde deducuntur intellectu facillima, & indiſſolubili nexu connexa ſunt. Eadem non eſt aliarum Scientiarum ratio, in quibus rerum, de quibus agunt, neque generatio, neque proprietates aut φαινόμενα uſque adeò nota ſunt. Quis dixerit, exempli gratiâ, quomodo procreata ſit materia, ſeu corpora, & quæ diſpoſitio Univerſi inde oriri potuerit? Nihil pænè præter conjecturas, graviſſimis incommodis obnoxias, ut exemplo conſtat *Ren. Carteſii*, qui hoc auſus eſt, in medium hac de re adfertur.

8. Septimò, ordo Mathematicorum Syntheticus unicus eſt, ex quo vis Demonſtrationum animadverti queat, ut ex iis quæ de eo diximus ſatis liquet. In aliis verò Diſciplinis, ſecùs plerùmque accidit. Principia in earum Syntagmatibus ſi quæſiveris, aut nuſquam invenies, aut concluſionibus etiam remotiſſimis permiſta deprehendes. Propoſitionum ipſarum aut nullum ordi-

ordinem, aut exiguam admodum connexionem reperies. Multa à Lectoribus ſuppleri oportere, quæ cùm nuſquam dicantur nexui tamen planè neceſſaria ſunt, videbis. Hinc fit ut, per ſingularum Progreſſionum gradus, ab infimo ad ſummum adſcendere, ſeu Propoſitionum originem ad Principia uſque perſequi, ac proinde, an quod erat demonſtrandum rectè probatum ſit, cognoſcere nequeamus.

9. Octavò, Geometræ ea tantùm quæ ſibi perſpecta ſunt adtingunt, ignota, aut incerta prorſus prætereunt. Non miſcent demonſtratis veriſimilia, claris obſcura; nec eos pudet ignorationem rerum quas non expenderunt fateri, atque intra arctiſſimos limites cognitionem ſuam coërcere. Qui verò alias Artes profitentur dubia compertis, manifeſtis obſcura implicant. Innumeras omnis generis Propoſitiones diſcutiendas, quamvis levibus tantùm conjecturis inſtructi ſint, ſuſcipiunt: Quod in Phyſices, Medicæ, Theologiæque Syſtematibus paſſim videre eſt.

10. Nonò, cùm demonſtrationibus tantùm, omni verborum fuco, omnibúſque externis ad perſuadendum adminiculis omiſſis, utantur Geometræ: alii quod probare nequeunt philoſophicè, id rhetoricâ arte ſtudent perſuadere. Conjecturas ſuas quàm poſſunt eloquentiſſimè in medium proferunt, & nituntur fallacibus Veriſimilitudinis fundamentis, quæ in *P.* 11. *Cap.* 12. §. 15. *& ſeqq.* ſubruimus. In Theologia, exempli causâ, tantis adfectibus res agitur; ut vix umquam, ſine periculo, libera de Dogmatibus judicia proferre licuerit. In partes dudum itum eſt, & quævis factio terrore & minis

minis ſua placita muniit. Hinc factum ut non ſpernenda ingenia à Religione ipſa Chriſtiana, quæ ſi ſibi permitteretur ſuapte luce animos hominum ſuo Auctori facilè conciliaret, aliena fiant, quamquam præ metu fingunt ſe ei addictiſſimos eſſe; nec ejus quidquam obſervent præter id quod, in factione in qua vivunt, obſervaſſe conducit. Sed hæc mala, ut obſervatu facillima: ita curatu difficillima ſunt, nec tangenda in hoc Opuſculo.

Tertiæ Partis Logicæ Finis.

CA-

LOGICÆ
PARS QUARTA.
DE ARGUMENTATIONE.

Caput I.

De Natura, Partibus & Generibus Argumentationis.

CUM veritas quæratur non tantùm nobis ipſis, ſed ut ejus participes alios faciamus; judicarunt Philoſophi, ſatis non eſſe, ſi traderent ejus inveniendæ Regulas, niſi quâ ratione aliis, etiam pertinacibus, probari poſſit oſtenderent. Verùm, ut quod res eſt profiteamur, nulla melior videtur probandæ veritatis via, quàm ſi ii, quibus ignota eſt, per eumdem tramitem, per quem ad eam pervenimus, deducantur. Hoc pacto non modò iis os obturatur, ne eam oppugnare queant; ſed etiam luce veritatis Mens illuſtratur; quæ perſuaſio multò efficacior eſt alterâ illâ, quæ vulgari argumentatione creatur; quæque eo tantùm nititur fundamento, quòd quidquid ſecundùm certas Regulas probatur verum ſit, licèt quare verum ſit ignore-

tur. Hujus, nimirum, Artis inventores eam totam, non ad inventionem Veri, aut ejus propagationem; ſed ad diſceptationem extemporaneam, in qua victoria, ex ſilentio adverſarii, quæreretur, compararunt.

2. Nos quidem Sophiſticum hujuſmodi inſtitutum non probamus, ſed quia per plura invaluit ſæcula, & aliquando res homini, alioqui Sophiſtices minimè amanti, poteſt eſſe cum ejuſmodi vitilitigatoribus, neceſſe eſt ſaltem principia Artis noſſe; ne Sophiſtæ de nobis triumphent, ea tantùm de cauſa, quòd eorum Artis ignari ſimus. Præterea Canones argumentationis, cùm ſint veri, poſſunt ingenio exercendo inſervire, quamvis non magni ceteroquin usûs; modò ne ejuſmodi contemplationibus nimium indulgeamus.

3. Propoſitio, quæ probanda, vel oppugnanda eſt, vocatur à Dialecticis *Quæſtio*; in qua cùm ſit ſubjectum & prædicatum, prius *minorem terminum*, poſterius *majorem*, ambo ſimul *extrema* vocant. Si ſit hæc quæſtio, utrum *Deus ſit natura intelligens*? vox *Deus* minor terminus, *natura* verò *intelligens* major eſt.

4. Quandoquidem non argumentamur de rebus per ſe manifeſtis, termini tunc non poſſunt, ut ſit in Propoſitionibus evidentibus, immediatè inter ſe comparari. Ideò adſciſcitur tertia idea, quæ *terminus medius*, vel *medium* vocatur. Si probanda ſit Propoſitio adlata, quærenda eſt tertia idea, quæ cum utroque termino comparetur; ex qua comparatione inter eos eſſe neceſſariam connexio-

nem

nem colligamus. Hoc poſſit eſſe Medium, *aliquid ordine diſponere*, & ita concipi Ratiocinatio:

Diſponere ordine eſt naturæ intelligentis;
Atqui Deus (mundum) *ordine diſpoſuit*;
Ergo Deus eſt natura intelligens.

5. Duæ priores Propoſitiones vocantur *præmiſſæ*, quòd *Concluſioni*, quæ eſt tertia, præmittantur. Prima dicitur *major*, quia in ea major terminus cum medio; ſecunda *minor*, quia in ea terminus minor cum eodem medio confertur. Non poſſunt autem plures eſſe termini hiſce tribus, in una ratiocinatione, tribus conſtante Propoſitionibus, ubi duæ ideæ comparantur, accedente tantùm tertiâ. Si idea, quæ comparatur cum minore termino, non eſſet eadem quæ cum majore confertur, non poſſet oſtendi quæ ſit relatio inter majorem & minorem terminum; niſi monſtraretur quænam ſit inter duas ideas medias, quod non poteſt fieri unicâ trium Propoſitionum ratiocinatione. Exempli gratiâ, inepta eſſet hæc ratiocinatio.

Diſponere mundum ordine eſt naturæ intelligentis;
Atqui Deus mundo eſt antiquior;
Ergo Deus eſt natura intelligens.

Hîc enim ſunt duo Media *diſponere mundum ordine* & *eſſe antiquiorem mundo*. Nemo quidem ſani cerebri peccat in hanc Regulam, ubi duo

Media ſunt diverſis vocibus expreſſa; ſed ubi vox, quâ Medium exprimitur, ambigua eſt, & peccatur in hanc legem, & decipiuntur incauti.

6. Ex adlato exemplo liquet rectam ratiocinationem non poſſe fieri paucioribus, quàm tribus Propoſitionibus, quia Medium debet ſemel cum utroque termino comparari. Sed poſſunt hæ Propoſitiones exprimi omnes, quod cùm fit vocatur ratiocinatio à Dialecticis *Syllogiſmus*; vel poteſt minor aut major ſubintelligi, & tunc vocatur *Enthymema*: ut, *Deus ordine mundum diſpoſuit*; *Ergo eſt natura intelligens*. Subintelligitur hîc major: *diſponere ordine eſt naturæ intelligentis*.

7. Sed poſſunt eſſe, in longiore ratiocinatione, multò plures Propoſitiones; quando enim idea aliqua non ſufficit ad oſtendendam, quæ eſt inter terminos, relationem; poſtquàm eam cum uno comparavimus, ad aliam ideam confugimus, & ſic deinceps. Tum ratiocinatio vocatur *Acervus* vel *Sorites*, quòd veluti coacerventur Propoſitiones. Ita ſi velim probare Mundum initium habuiſſe, ſic potero ratiocinari:

Mundus eſt corporeus;
Quæ corporea ſunt non poſſunt ſemetipſa movere;
Quæ non poſſunt ſemetipſa movere, & moventur tamen, mota ſunt ab alio;
Quæ motum acceperunt ab alio initium habuerunt;
Mundus motum ab alio accepit;
Ergo mundus initium habuit.

Verùm

Verùm hæ omnes ratiocinationes, quotcumque Propoſitionibus conſtent, ad Syllogiſmorum formam reduci poſſunt.

8. Ceterùm Syllogiſmi ſunt aut *ſimplices*, aut *conjunctivi*. Simplices dicuntur ii, in quibus Medium cum altero tantùm terminorum ſimul comparatur. Atque hujuſmodi eſt argumentum ſupra §. 4. allatum. Conjunctivi verò appellantur Syllogiſmi, in quibus Medium cum utroque termino ſimul, in alterutra Propoſitionum, confertur; ut in hoc:

Si Deus eſt æternus, poteſt homines æterna beatitudine donare;
Atqui Deus eſt æternus;
Ergo Deus poteſt homines æternâ beatitudine donare.

Deus enim, & *poteſt æternâ beatitudine donare*, quæ ſunt ſubjectum & adtributum Concluſionis, conjunguntur, in majore Propoſitione, cum voce *æternus*, quæ Medium eſt.

9. Syllogiſmi ſimplices poſſunt rurſus in *complexos* & *incomplexos* dividi. Poſteriores habent Concluſionem conſtantem terminis incomplexis, priores contrà conſtantem complexis. Sed quoniam, ſi recte Syllogiſmus complexus intelligatur, poteſt ad incomplexi formam reduci, non opus eſt de eo ſeparatim agamus.

CAPUT II.

Regulæ Generales Syllogiſmorum.

1. QUi audiunt aliquem ratiocinantem de re ipſis perſpecta, & intelligunt linguam quâ utitur; ſi modo ſani ſint cerebri, & qui loquitur obſcuritatem non captet; nullis Regulis, ut videant an conſequenter ratiocinetur nécne, indigent. Rei cognitio & adtentio ad animadvertendum ratiocinationum nexum, ſeu verum ſeu falſum, ſufficiunt. At Veteres Philoſophi, qui Diſcipulos ſuos, de rebus quas ignorarent, diſputare docere adgreſſi ſunt, quæſiverunt Regulas; quarum ope, intelligerent ex verborum ſolorum ſtructura, an rectè ratiocinarentur, an ſecùs, ſi fortè in eas peccarent ii quibuſcum res ipſis eſſet. Regulas illas non eodem animo, ſed quia veræ ſunt, & cum ejuſmodi hominibus interdum uſui eſſe poſſunt, trademus.

2. Earum fundamenta ſunt tria Axiomata, quæ iis nituntur, quæ diximus P. II. de Propoſitionibus Adfirmativis & Negativis, Univerſalibus & Particularibus.

Primum eſt, *Propoſitiones Particulares contineri in Univerſalibus ejuſdem naturæ, non Univerſales in Particularibus.* I continetur in A, & O in E, non vice verſâ A in I & E in O.

Alterum eſt, *prout ſubjectum Propoſitionis particulariter aut univerſaliter ſumitur, Propoſitionem eſſe Univerſalem, aut Particularem.*

Ter-

Tertium eſt, *cum Adtributum Propoſitionis adfirmativæ nunquam latiùs ſubjecto pateat, id ſumi particulariter, quia nonniſi per accidens univerſaliter ſumitur.*

3. Prima Regula ſic habet: *Medium debet ſemel ſaltem univerſaliter ſumi, non bis particulariter.* Scilicet, Medium, cùm ſit tertia idea, quæ comparatur cum terminis concluſionis, unde colligitur relatio quæ inter eos eſſe poteſt, debet cùm utroque termino comparari eadem ratione. Alioqui ſi variis comparetur, nihil certò poteſt colligi; nam poteſt Medium certo reſpectu habere relationem cum termino majore; aliam cum minore, alio reſpectu. Diverſi illi reſpectus, quibus eſt aliqua relatio Medio cum extremis, quæ ſit iis inter ſe relatio non docent. Conſiderantur autem varii reſpectus extremorum cum Medio, qui reſpectus nihil commune inter ſe habent, ubi Medium bis particulariter intelligitur. Exempli causâ, ſi hoc utar argumento:

Aliquis homo eſt pius,
Aliquis homo eſt latro;
Ergo aliquis latro eſt pius.

Medium *aliquis homo* particulariter utrobique ſumitur, tam in majore quàm in minore, nec quidquam inde concluditur. Nam *homo*, quæ eſt idea media, certo reſpectu eſt *pius*, hoc eſt, eorum qui præceptis divinis parent reſpectu. *Homo*, alio reſpectu, nempe, aliquot perditorum, eſt *latro*. Idea autem hominis variis rationibus cum duabus ideis *latro* & *pius* col-

collata, non oſtendit quid relationis hiſce interſit. Idem hîc fit ac ſi quis dicturus an duæ perticæ æquales ſint, nécne, uteretur menſuris variis, & reponeret tot eſſe certas menſuras in una, tot alias in altera. Quid ſibi vellet ſciri non poſſet, niſi menſuræ inter ſe immediatè aut accedente tertiâ, componerentur.

4. Hæc eſt ſecunda Regula: *Termini Concluſionis non poſſunt univerſaliùs ſumi in Concluſione, quàm in præmiſſis.* Hujus Regulæ veritas nititur Axiomate primo, quo univerſalia particularibus includi negantur. Hinc Logici varia conſectaria deducunt, quæ ad Theoriam potiùs quàm ad praxin pertinent, quæque ideò omittemus.

5. Tertia Regula ita concipitur: *Ex duabus Propoſitionibus Negativis nihil concluditur.* Duo termini de idea tertia cùm negantur, idem eſt ac ſi negaremus ullam eſſe inter medium & extremos terminos relationem; unde ſequitur Medium illud non eſſe aptum ad retegendam relationem, ſi quæ eſt, inter terminos propoſitos. Ita ſi velim probare, *Hiſpanos non eſſe ſuperbos*, & ſic ratiociner:

Hiſpani non ſunt Turcæ;
Atqui Turcæ non ſunt ſuperbi;
Ergo Hiſpani non ſunt ſuperbi;

malè ratiocinabor. Verùm ejuſmodi error à nemine committitur, niſi ratiocinatio ſit valdè complexa ac compoſita, ut partes ejus ægrè diſtinguantur.

6. Quarta

6. Quarta Regula: *Ex duabus Propoſitionibus adfirmativis non poteſt negativa eoncluſio colligi.* Nam duo termini, adfirmativè cum medio conjuncti, non poſſunt, per negationem, in Concluſione, ſeparari.

7. Quinta Regula: *Concluſio ſemper ſequitur deteriorem partem.* Deterior pars, reſpectu adfirmativæ Propoſitionis, eſt negativa; reſpectu univerſalis, particularis. Itaque ſi alterutra præmiſſarum erit negativa, ejuſmodi quoque Concluſio erit: ſi particularis, erit Concluſio particularis. Nempe, ſi media idea, cujus ope duas extremas connecti oporteret, ſi inter eas connexio foret, negetur de alterutra; non poſſunt adfirmatione, ope ejuſdem ideæ mediæ, inter ſe conjungi. Si particularis ſit una ex præmiſſis, inde non poteſt deduci univerſalis concluſio, ſecundùm Axioma primum; nam Concluſio ex æquo ex utraque præmiſſa deducitur, non ex altera tantùm.

8. Ultima Regula ſic concepta eſt: *Ex duabus particularibus nihil colligitur*; cujus Regulæ eadem eſt ratio ac primæ. Hæc non excutiemus ſubtiliùs, quod ſint exigui admodum usûs, & alibi rationes harum Regularum fusè expoſitæ inveniri ab iis, quibus hæc placebit inveſtigatio, poſſint.

LO-

Caput. III.

De Figuris & Modis Syllogiſmorum in genere, ac de prima Figura.

1. Conſtitutis Syllogiſmorum Regulis, *Dialectici* eorum *Modos* & *Figuras* tradunt. *Modos* diſpoſitionem Propoſitionum, ſecundùm earum univerſalitatem & particularitatem, quæ notantur literis A, E, I, O: *Figuras* verò diſpoſitionem trium terminorum, ſeu medii cum ſubjecto & prædicato Concluſionis conjunctiones varias, vocant.

2. Demonſtrarunt iidem Dialectici eſſe tantùm novemdecim *Modos*, in quibus Regulæ ſuprà adlatæ obſervari poſſint; ſed quoniam hoc meræ eſt ſpeculationis, indicaſſe ſatis erit. Prædicatum verò & ſubjectum Concluſionis poteſt quadrupliciter cum Medio conjungi, in præmiſſis. I. Medium poteſt eſſe *ſubjectum in majore, & adtributum in minore*, quod facit primam Figuram: II. *Eſt adtributum in majore & minore*, quod ſecunda Figura dicitur: III. *Eſt ſubjectum in utraque*, quæ conjunctio tertiam Figuram conſtituit: IV. *Eſt adtributum in majore, & ſubjectum in minore*, unde quarta naſcitur Figura.

3. Figurarum harumce ſunt certæ Regulæ, & certi Modi; quæ ſimpliciter proferemus, non additis rationibus, quæ cùm alibi, tum in Gallica Logica, quæ *Portûs-Regii* dicitur, inveniri poterunt. Iſta enim ſunt merè theoretica, adeóque exigui uſûs.

5. Fi-

5. Figuræ primæ duæ ſunt Regulæ: 1. *Minor debet eſſe adfirmativa*: 2. *Major univerſalis*.

5. Quatuor ſunt in ea Modi, qui ſolent exprimi vocibus fictis *Barbara*, *Celarent*, *Darii*, *Ferio*, in quibus ad vocales tantùm, quæ, ut diximus, univerſalitatem ac particularitatem ſignificant, adtendendum.

6. BAR *Omnis* A *eſt* B;
BA- *Omnis* C *eſt* A;
RA. *Ergo omnis* C *eſt* B.

7. CE- *Nullus* A *eſt* B;
LA- *Omnis* C *eſt* A;
RENT. *Ergo nullus* C *eſt* B.

8. DA- *Omnis* A *eſt* B;
RI- *Aliquis* C *eſt* A;
I. *Ergo aliquis* C *eſt* B.

9. FE- *Nullus* A *eſt* B;
RI- *Aliquis* C *eſt* A;
O. *Ergo aliquis* C *non eſt* B.

10. Facilè poſſunt hi Syllogiſmi cum Regulis conferri, unde uno intuitu Regulæ veritas liquebit. Propterea obſervavimus, ut eædem litteræ eumdem ubique uſum præſtarent, Medii, aut Extremorum. Hoc commodius viſum, quàm ſi vocibus aliquid peculiare ſignificantibus terminos expreſſiſſemus; quia res hîc in conſiderationem non vocatur, ſed tantûm forma argumentorum. Philoſophi utuntur

tur exemplis ſcatentibus vocibus obſcuris, quales ſunt *Animal*, *Vivens*, *Senſibile* &c. quæ licèt tantùm exemplis formandis inſerviant, tamen ita paullatim animo tironum inſeruntur, ut hi tandem ſe aliquid intelligere, in eo quod nullo modo intelligunt, exiſtiment.

CAPUT IV.

De Regulis & Modis trium reliquarum Figurarum.

1. SEcundæ Figuræ hæ ſunt duæ peculiares Regulæ: 1. *Alterutram Præmiſſarum oportet eſſe negativam, ac proinde etiam Concluſionem, ſecundùm VI. Regulam generalem*: 2. *Major debet eſſe univerſalis.*

2. In hac Figura ſunt tantùm quatuor Modi, ex quibus aliquid concludi queat, quique exprimuntur technicis vocibus; *Ceſare*, *Cameſtres*, *Feſtino*, *Baroco*. Horum hæc ſunt exempla.

3. CE- *Nullus* D *eſt* E;
SA- *Omnis* F *eſt* E;
RE. *Ergo nullus* F *eſt* D.

4. CA- *Omnis* D *eſt* E;
MES- *Nullus* F *eſt* E;
TRES. *Ergo nullus* F *eſt* D.

5. FES- *Nullus* D *eſt* E;
TI- *Aliquis* F *eſt* E;
NO. *Ergo aliquis* F *non eſt* D.

6. BA-

6. BA- *Omnis* D *eſt* E;
RO- *Atqui aliquis* F *non eſt* E;
CO. *Ergo aliquis* F *non eſt* D.

7. In tertia Figura, primò *Minor debet eſſe adfirmativa: 2. Concluſionem oportet eſſe particularem.*

8. In eadem ſex ſunt Modi, hiſce vocabulis ſignati: *Darapti, Felapton, Diſamis, Datiſi, Bocardo, Feriſon.*

9. DA- *Omnis* G *eſt* H;
RAP- *Atqui omnis* G *eſt* I;
TI. *Ergo aliquis* I *eſt* H.

10. DI- *Aliquis* G *eſt* H;
SA- *Atqui omnis* G *eſt* I;
MIS. *Ergo aliquis* I *eſt* H.

11. DA- *Omnis* G *eſt* H;
TI- *Atqui aliquis* G *eſt* I;
SI. *Ergo aliquis* I *eſt* H.

12. FE- *Nullus* G *eſt* H;
LAP- *Atqui omnis* G *eſt* I;
TON. *Ergo aliquis* I *non eſt* H.

13. BO- *Aliquis* G *non eſt* H;
CAR- *Atqui omnis* G *eſt* I.
DO. *Ergo aliquis* I *non eſt* H.

14. FE- *Nullus* G *eſt* H;
RI- *Atqui aliquis* G *eſt* I;
SON. *Ergo aliquis* I *non eſt* H.

15. Quartæ

15. Quartæ figuræ, quæ obliquiſſima eſt probandi ratio, & ad quam rarò devenitur, hæ ſunt regulæ tres: 1. *Quando major eſt adfirmativa, minor ſemper eſt univerſalis:* 2. *Quando minor eſt adfirmativa, concluſio eſt ſemper particularis:* 3. *In modis negativis, majorem univerſalem eſſe oportet.* Reverâ hæc Figura eſt tantùm inverſio primæ; nam cùm in prima Medium ſit ſubjectum in majore, adtributum in minore, in quarta idem Medium eſt adtributum in majore, ſubjectum in minore.

16. Sunt autem hujus quinque modi, *Barbari*, *Calentes*, *Dibatis*, *Feſpamo*, *Freſiſom*.

17. BAR- *Omnis* K *eſt* L;
BA- *Atqui omnis* L *eſt* M;
RI. *Ergo aliquis* M *eſt* K.

18. CA- *Omnis* K *eſt* L;
LEN- *Atqui nullus* L *eſt* M;
TES *Ergo nullus* M *eſt* K.

19. DI- *Aliquis* K *eſt* L;
BA- *Atqui omnis* L *eſt* M;
TIS. *Ergo aliquis* M *eſt* K.

20. FES- *Nullus* K *eſt* L;
PA- *Atqui omnis* L *eſt* M;
MO. *Ergo aliquis* M *non eſt* K.

21. FRE- *Nullus* K *eſt* L;
SI- *Atqui aliquis* L *eſt* M;
SOM. *Ergo aliquis* M *non eſt* K.

22. *Ariſ-*

22. *Ariſtoteles* hanc figuram eſſe negavit, quòd ſit tantùm inverſio primæ, adfirmavit *Galenus*; ſed eſt tantùm λογομαχία, quæritur dumtaxat quæ ſit definitio vocis *Figura*, uterque enim argumenta eſſe legitima concedit.

Caput V.

Methodus quâ an argumentum validum ſit, neglectis Figurarum Regulis, dignoſci poteſt.

1. Dialectici uſum harum Regularum maximè commendant, quippe quæ homini rerum ignaro ſæpe ad ſolvenda argumenta ſufficere, ut illi exiſtimant, poſſint. Nam cùm omnis argumentatio, in qua memoratæ ſervantur Leges generales & particulares, legitima ſit, ad formam quod adtinet, & falſæ omnes in quibus eædem negliguntur; ſatis eſt oſtendiſſe peccatum contra Regulas, ut Syllogiſmi conſtet falſitas.

2. Verùm, quidquid dicant Dialectici, hæ Regulæ inanes ſunt, ſine rei de qua agitur cognitione; quoniam ſæpiſſimè ſenſum vocabulorum intelligere non poſſumus, adeóque an ad Regulas exactum ſit argumentum dignoſcere, niſi rem aliunde noſcamus. Contrà, re cognitâ, ſine Regularum uſu, haud difficulter falſitatem ratiocinationis deprehendimus; unde colligere licet inania eſſe Logicorum pollicita, qui ſe effecturos ſpondent ut quiſpiam, ope ſolius

Dialec-

Dialectices, poſſit quidlibet defendere & oppugnare.

3. Sanè rarò ab iis, qui ratiocinatione pollent, palam contra Regulas haſce, præſertim particulares peccatur; ſed paſſim in aliud delabuntur incommodum, qui malè ratiocinantur; quòd ſi vitetur, aut retegatur, nullum eſt erroris periculum. Nempe, vocabulis utuntur obſcuris, quæ aut ipſi non intelligunt, aut ſi intelligunt, adhibent de induſtria, ut eos quibuſcum loquuntur fallant. Deinde ponunt quaſi nota, & probata, quæ neque per ſe nota, neque demonſtrata ſunt. Hinc fit ut Propoſitionis, quam probare adgrediuntur, termini non poſſint diſtinctè cum tertia comparari idea; & falſo fundamento poſito, quod fit ſubſidio obſcurarum phraſium, conſectaria quæ inde ducuntur, quò rectiora ſunt eò falſiora evadant.

4. Hic eſt pænè unicus fons falſarum ratiocinationum, in quas incidunt qui non prorſus ineptiunt; nec eas cum veris confundimus interdum, niſi quia iis nimis citò, priùs quàm eas probè intelligamus, adſentimur. Igitur ut argumentum, verúmne an falſum ſit, expendamus, primò videndum eſt quid probari oporteat, deinde quomodo probetur. Concluſio, quæ continet id quod probare adgreditur is qui ratiocinatur, priùs eſt probè intelligenda; poſtea Medium, quod propterea adhibetur, clarè eſt percipiendum; quo peracto, facilè intelligemus comparationem Medii cum extremis, & quid negandum, quid adfirmandum videbimus: modò rem, de qua agitur, aliunde norimus. Nam de re ignota ex tempore ratiocinari, vel defen-

dere

dere aut oppugnare id quod verúmne an falſum ſit neſcimus, temerarium eſt.

5. Exemplo res clarior fiet, ponamus itaque hoc proponi argumentum:

Qui eſt omnipotens poteſt facere ut unum idémque corpus ſit in pluribus locis ſimul;
Atqui Deus eſt omnipotens;
Ergo Deus poteſt facere ut unum idémque corpus ſit in pluribus locis ſimul.

Primò intelligenda eſt Concluſio, quæ niſi intelligitur, ſtultum eſt ratiocinari ampliùs; nam is delirat qui neſcit probè quid oppugnare, aut probare adgreſſus ſit. Subjectum autem concluſionis eſt *Deus*, quæ vox æternum rerum omnium Creatorem ſignificat. Reliqua ſunt prædicatum, quod eſt complexum & conſtat hiſce vocibus: 1. *Unum idémque corpus*, quod debet intelligi ſenſu proprio, de eodem numero corpore: 2. *Eſſe in pluribus locis ſimul* eſt quoque explicandum eodem modo, ac dicitur quodlibet aliud corpus *eſſe in aliquo loco*, quando certum ſitum in eo obtinet: 3. *Deus poteſt*, vel *eſt potens facere*, quæ Propoſitio, ex ſenſu uſitato vocum, intelligenda.

7. Igitur qui utuntur hujuſmodi argumento adgrediuntur probare *unum corpus numerò*, quod unum manet, uno, eodémque individuo temporis momento, eſſe in pluribus locis ſimul; Lutetiæ, Romæ, Conſtantinopoli, Babylone, Alexandriæ &c. Hæc autem Propoſitio nullâ ratione poteſt intelligi, non magis quàm ſi dicatur unus nummus eſſe in duorum crumena, &

duobus Mercatoribus dari, bis numerari; ſeu, quod idem eſt, duos non eſſe plures uno; & poſtquàm plura corpora numeravero, eſſe tamen unum. Itaque, quicumque ejuſmodi argumenta proferunt, ſunt rogandi ut priùs nos doceant quid probare velint, quod ſi non poſſint, neque nos etiam iis reſpondere neceſſe habemus; quis enim reſpondeat homini, qui neſcit ipſe quid probet, aut non vult dicere?

8. Hoc autem urgendum, donec qui ita ratiocinatur intelligat quid velit, aut cogatur fateri ſe neſcire quid ſibi velit, quod eum ad ſilentium adiget. In argumenti adlati Concluſione, hæc continetur Propoſitio, *unum poſſe eſſe plura & plura unum*; quod quicumque dicet ſe intelligere mentietur, nec reſponſione ulla dignus erit.

9. At ponamus Concluſionem adlati argumenti poſſe probè intelligi, adeóque admitti probandam; ſupereſt ut intelligamus quid ſignificet Medium, ſeu tertiæ ideæ nomen, quod voce *Omnipotens* exprimitur. *Poſſe omnia* duo ſignificare poteſt, nam ſignificat *poſſe omnia poſſibilia*, ut *ſcire omnia* eſt *ſcire omnia ſcibilia* &c. *Poſſibilia* autem dicuntur quæcumque intelliguntur, ſeu quorum idea aliqua Menti obverſari poteſt. Eadem phraſis ſignificat etiam fortè, apud quoſdam, id poſſe facere quod vocamus *impoſſibile*, *repugnans* & *contradictorium*, ſeu cujus nullam ideam mente formare poſſumus; ut, unum eſſe duo, duo eſſe unum, circulum quadratum, montem ſine declivitate facere.

10. Hoc ita conſtituto, ſi ad Majorem deveniamus, diſtinguendus erit ſenſus vocis *Omnipotens*.

potens. Nempe, qui poteſt facere repugnantia, is poteſt facere ut duo ſint unum, nam hoc repugnat. At qui nequit facere contradictoria, ſed dicitur tantùm *Omnipotens* quòd poſſibilia omnia facere queat; propterea facere non poterit ut unum ſint duo. Ita, comparatis duobus ſenſibus medii termini cum majore termino, facile eſt videre an unum poſſit de altero adfirmari, ei qui rem expenderit, quod ſemper ponimus.

11. Si autem is, qui argumento ſimili reſpondere adgreditur, non poſſit ipſe terminorum ambiguitatem oſtendere; oportet eum ab argumentante explicationem unius cujuſque termini petere; quæ ſi negetur, certiſſimum indicium eſt aliquid latere fallaciæ, & quia nemo neceſſe habet homini, qui intelligi non cupit, reſpondere, tunc reſpondens quidquam reponere non cogitur.

12. Atque hæc eſt certiſſima methodus, quâ, omiſſis omnibus figurarum Legibus, cuilibet argumento, ſi agatur de re nobis aliunde nota, facilè poſſumus reponere. Niſi hoc teneatur, inutiles ſunt Leges; nam in exemplo allato, nemo animadvertat vocem *Omnipotens* aliter in majore Propoſitione ſumi, aliter in minore, adeóque falſam eſſe ratiocinationem; niſi norit quotupliciter Natura *Omnipotens* dici queat, nec ſcire poterit an negare debeat Majorem, niſi Concluſionis prædicatum probè intelligat.

CAPUT VI.

De Syllogiſmis Conjunctivis & iis quorum Concluſio Conditionalis eſt.

1. SYllogiſmi *Conjunctivi* ii dicuntur, quorum Major Propoſitio ita compoſita eſt, ut concluſionem includat, poſſúntque in tria genera dividi, in *Conditionales*, *Disjunctivos* & *Copulativos*.

2. *Conditionales* ſunt ii, quorum Major conditionalis eſt, & totam concluſionem complectitur, qualis hic eſt:

Si Deus eſt, mundus Providentiâ regitur;
Atqui Deus eſt;
Ergo mundus Providentiâ regitur.

Major hîc conſtat duabus partibus, quarum prior vocatur *antecedens*, quod continetur verbis: *Si Deus eſt*: poſterior *conſequens*, quod eſt idem ac Concluſio: *mundus providentiâ regitur.*

4. Poſſunt autem duplici modo hæc argumenta concipi, quoniam ex eadem Majore duplex naſcitur Concluſio. Primò poteſt adfirmari conſequens in Majore, & antecedens in Minore, ſecundùm hanc Regulam: *Poſito antecedente, ponitur conſequens*; ut in argumento modò adlato fit. Secundò poteſt negari conſequens, ut negetur antecedens, ut:

Si Deus non eſt, caſu omnia reguntur;

Atqui

Atqui falſum caſu omnia regi;
Ergo Falſum antecedens; *nempe*, *Deum non eſſe.*

4. Poſſunt hi Syllogiſmi vitioſi eſſe, cùm in *materia*, tum in *forma.* Vitioſi ſunt in materia ii, quorum conſequentia Majoris falſa eſt; ut ſi quis ita ratiocinaretur: *Si in quibuſdam fallimur*, *in omnibus erramus.* Vitioſi in forma ſunt, in quibus antecedens ex conſequenti deducitur; vel in quibus ex negatione antecedentis colligitur negatio conſequentis, ut hæc argumenta:

Si Sinenſes ſunt Mohammedani, *ſunt infideles*;
Atqui non ſunt Mohammedani;
Ergo non ſunt infideles.

Si Sinenſes ſunt Mohammedani, *ſunt infideles*;
Atqui ſunt infideles;
Ergo ſunt Mohammedani.

5. Syllogiſmi *Disjunctivi* ii dicuntur, quorum Major Propoſitio eſt disjunctiva; hoc eſt, cujus partes habent inter ſe conjunctiones *aut*, *vel*, ſeu ſimiles. Sunt duplicis generis; nam poteſt tolli una pars Propoſitionis, ut altera ſervetur, ut:

Pertinaciter malos aut in hac, *aut in altera vita plecti oportet*;
Atqui ſunt pertinaciter mali, *qui non plectuntur in hac vita*;
Ergo oportet eos plecti in altera.

6. Poteſt contrà, ſed obliquiore ratiocinatione, ſervari una pars, ut altera tollatur, ut:

 Teſ-

Teſtimonium Apoſtolorum eſt aut ſincerum, aut mendax;
Atqui eſt ſincerum;
Ergo non eſt mendax.

7. Hi Syllogiſmi tum ſunt falſi, cùm eſt aliquid medium inter partes oppoſitas Majoris, ut ſi quis ita ratiocinaretur:

Aut ſequenda ſunt placita majoris numeri, aut amittenda veritas;
Atqui non eſt amittenda veritas;
Ergo ſunt majoris numeri placita ſequenda.

vel:

Atqui non ſunt placita majoris numeri ſequenda;
Ergo amittenda veritas.

8. Syllogiſmi *Copulativi* ſunt, in quibus ex duabus partibus Majoris negativæ, copulâ conjunctis, una adfirmatur ut altera negetur, uti:

Nemo poteſt ſervire Deo, & pecuniæ;
Atqui avari ſerviunt pecuniæ;
Ergo non poſſunt Deo ſervire.

Hi Syllogiſmi non ſunt recti, quando una pars negatur, ut altera adfirmetur, ut, inverſo hoc argumento, liquebit.

9. Syllogiſmi quidem perfecti conſtant tribus Propoſitionibus diſtinctis, quales ſunt ii quos adtulimus; at ſæpe, in adcuratiſſimis ratiocinationi-

tionibus, ad Scholæ morem non formantur, ſed Propoſitiones miſcentur, adeò ut duæ tantùm diſtinctæ ſint, interdum etiam unica adpareat.

10. Hîc duæ occurrunt:

Qui plectit innocentes eſt injuſtus;
Ergo, ſi Deus plecteret innocentes, eſſet injuſtus;

Latent tamen tres, quæ poſſunt ita exprimi, ut concludatur abſolutè:

Qui plectit innocentes eſt injuſtus;
Atqui Deus, ſecundùm quoſdam, plectit innocentes;
Ergo, ſecundùm quoſdam, eſt injuſtus.

11. Poteſt eadem ratiocinatio in unam Propoſitionem conditionalem contrahi: *Si qui plectit innocentes, eſt injuſtus, & Deus plectit innocentes, ſequitur Deum eſſe injuſtum.*

12. Maximus hujuſcemodi Syllogiſmorum uſus ſitus in eo quòd, ubi volumus aliquid perſuadere, ſæpe nobis ſtatim concedi alicujus conſequentiæ neceſſitatem expedit. Hoc autem faciliùs proponitur; quoniam eam poteſt concedere, ſine periculo, quia conditionaliter tantùm proponitur, nec ulli peculiari controverſiæ adcommodatur.

13. Ita facilè olim *Prædeſtinatianus* conceſſiſſet: *Si Deus plectere decerneret innocentes, eum fore injuſtum*; quâ conſequentiâ conceſsâ, potuiſſent Orthodoxi oſtendere, ex ejus

bandum eſt. Magnâ, ſcilicet, ſæpe verborum pompâ probatur, quod nequaquam in quæſtionem vocatur. Plurimi ſunt, qui ubi audiunt dici, homines poſſe probos eſſe ſi velint, aut contrà malos, nec quidquam eſſe quod ineluctabiliter ad bonum & malum eos compellat; ſunt, inquam, qui ut hoc falſum eſſe oſtendant, multis verbis probant homines pendere à Deo, nec poſſe ſine ſacrilegio divinæ voluntati ſubduci. At nemo, qui non prorſus deſipiat, negagarit Deum ſummum eſſe humani generis Dominum, qui ut id creavit, ita etiam quamlibet mutationem in eo efficere poſſet. Quæritur tantùm an Deus homines libertate illis conceſſa (quam ſi vellet adimeret) uti velit.

3. Secundum vocatur *Petitio Principii*, quâ id quaſi compertum adſumitur, de quo controverſia eſt, & inde conſectaria ducuntur. Ubi cum Pontificiis de dogmatibus, quæ in litem vocantur, ſermo eſt; ſæpe eos audias clamantes, audax eſſe facinus, quòd qui ab iis ſeceſſerunt, contra Univerſæ Chriſtianæ Eccleſiæ omnium ſæculorum conſenſum, quædam oppugnare, aut defendere adgrediantur, indéque tragicis conſectariis invidiam Adverſariis creare nituntur. Verùm hoc ipſum, an omnium ſæculorum Chriſtianorum Eccleſiæ cum Pontificiis ſenſerint, quæritur.

4. Tertium Sophiſmatum genus dicitur *non cauſa pro cauſa*, quo aliquid ſtatuitur eſſe cauſa alterius Rei, cùm non ſit. Atque in hoc peccatum, duabus potiſſimùm de cauſis, delabuntur incauti. 1. Cùm quædam ſimul eſſe ſolent, aut aliquoties etiam unà conſpecta ſunt, facilè

credunt eſſe inter ea certum nexum, quò fit ut unum alterum neceſſariò ſequatur. Cùm *per accidens*, ut loquuntur, duo conjuncta ſunt, paſſim unum alterius fingitur cauſa. Exempli gratiâ, ſi apud Veteres Romanos Dux Exercitûs, non bene captis auſpiciis, malè Rempublicam geſſiſſet, tribuebatur id vitioſis auſpiciis. Quòd aliquoties ſit obſervatum ſeptimo, & quartodecimo diebus acutos morbos aut intendi aut minui, ii dies *Critici* dicti ſunt; quaſi inde Medici quis futurus eſſet morbi exitus judicare poſſent. Quòd nihil in animo habeamus, antequàm ulla ſenſatio præceſſerit, exiſtimarunt Peripatetici motum, qui in corpore noſtro fit, veram eſſe atque unicam omnium cogitationum noſtrarum cauſam. 2. Superbia Philoſophorum, quâ factum ut res, prout par erat, nondum expenſas perſpectas tamen habere videri voluerint; ea, inquam, ſuperbia paſſim eos adduxit, ut eas cauſas eſſe dicerent quarumdam rerum, antequàm hoc ſatis conſtaret, ne viderentur aliquid ignorare. Verùm hoc vitium nos in Sophiſma *non Cauſæ pro Cauſa* raro agit præcipites, ubi non occurrit conjunctio quorumdam eventuum, de qua modò diximus.

5. Quartum Sophiſmatum genus *Enumeratione imperfecta* nititur. Sæpe, re non ſatis perſpectâ, Philoſophi aliquid poſſe fieri negarunt, quod certo quodam modo ipſis noto fieri nequiret; cùm debuiſſent cogitare omnes modos, quibus res fieri poteſt, ſibi fortè non eſſe notos. Iidem aliquid certâ ratione fieri, quod nullam aliam noſſent, nimis temerè ſæpe dixerunt. Ita olim erant, qui riderent quod à quibuſdam de Antipodi-

podibus dicebatur; nec poſſent capere * *quemquam*, uti loquebantur, *eſſe tam ineptum, qui credat eſſe homines, quorum veſtigia ſint ſuperiora quàm capita; aut ibi, quæ apud nos jacent, inverſa pendere, fruges & arbores deorſum versùs creſcere; pluvias & nives & grandinem, ſurſum versùs, cadere in terram.* At eventus, poſt feliciter inſtitutas in meridianum Hemiſphærium navigationes, quàm hæc inania ſint ſatis docuit. Verùm nulla pænè in Diſciplina, frequentiùs committitur imperfectæ enumerationis Sophiſma, ac in Critica, ſeu interpretatione Veterum. Paſſim contendunt Critici loquutionis alicujus eſſe unum ſenſum, aut etiam geminum, ac triplicem; quo poſito, unum amplectuntur, aut omnes rejiciunt, indéque locum corruptum eſſe judicant; cùm ſæpe fiat ut ex memoratis ſenſibus nullus ſit is, quem Scriptor in animo habuit, cujus rei exempla ſat multa in *Critica Arte* protulimus.

9. Quinta Sophiſmatum claſſis à Dialecticis dicitur *Fallacia Accidentis*, & illic occurrit, ubi ex aliqua re, quæ *per accidens* vera eſt, deducitur Concluſio ſimplex & abſoluta. Ita interdum ex eo quod remedio aliquo infeliciter uſus fuit Medicus, colligitur remedium illud eſſe noxium, quæ ratiocinatio ejuſmodi eſt:

Hoc per accidens malum fuit;
Ergo ſemper & abſolutè malum eſt.

Sæpe etiam hoc noſtro ſæculo, quo ſanè homines æquiores eſſe deceret, audito Theologo qui aut

* *Lactant, Divin. Inſt. Lib. III, cap. 23.*

2. Exempli cauſâ, in terris vitam beatum degi non poſſe, hoc Dilemmate, probare poſſumus:

Ut hic vivamus beatè, aut adſectibus indulgendum, aut reſiſtendum.
Si adfectibus indulgeamus, brevi innumera naſcentur mala; ſi verò iiſdem reſiſtamus, hoc initio ſine moleſtia non fiet, & mala nobis à malis conciliabit.

3. Interdum in hac argumentatione omittitur Propoſitio, quia facilè ſubintelligitur. Ita in hoc argumento, quo quiſpiam olim probabat à Republica eſſe abſtinendum, ſubintelligitur Major:

Si ſanctè Remp. adminiſtres, offendes homines; ſi pravè, Deos:
Ergo ab ea abſtinendum.
Poteſt enim ſic concipi:
Si Rempublicam adminiſtres, ſanctè, aut pravè eam geres.
Si ſanctè &c.

4. Atque in hoc argumento rurſus aliquid ſubintelligitur; nempe, *Hoc non eſt adgrediendum, quod ſine offenſione aut hominum aut Deorum fieri nequit; Atqui Reſpublica non poteſt ſine alterutro geri; Ergo* &c.
Dilemma enim adlatum eſt probatio hujus Minoris.

5. Ut ſciamus quid ejuſcemodi argumentis reponi queat, ſeu ut eorum vim intelligamus,

primò inveſtigandæ ſunt Propoſitiones quæ ſubintelliguntur, & diligenter expendendæ. Si enim falſæ ſunt, tota argumentatio falſa eſt. Ita hîc hæc Propoſitio: *Hoc non eſt adgrediendum, quod ſine offenſione* &c. falſa eſt, nam offenſio hominum eſt flocci facienda, ſi Numinis ineatur gratia.

6. Secundò, in Disjunctiva Propoſitione, quâ nititur Dilemma, oportet eſſe plenam enumerationem partium rei de qua agitur; ſi enim aliquid omittatur, hoc exceptionem ſuppeditat. Ita malè argumentabatur, qui ducendam non eſſe uxorem ſic probabat:

Si ſit formoſa, erit κοινὴ; hoc eſt, *communis*;
Si deformis ποινὴ; hoc eſt, *furia*;
Ergo non eſt ducenda.

Etenim ſunt formæ plurimæ inter pulchritudinem, & deformitatem mediæ.

7. Propoſitiones, quibus aliquid de partibus adfirmatur, aut negatur, debent eſſe neceſſariò veræ (quod tertio loco obſervandum) ut valida ſit argumentatio. Ita modò adlata eſt inanis, quia non neceſſarium eſt formoſam mulierem eſſe *communem*; poteſt enim eſſe eâ pudicitiâ, ut amantes omnes repudiet, & ſoli adhæreat viro.

8. Quartò denique, ejuſmodi debet eſſe Dilemma, ut retorqueri in eum nequeat, qui hujuſmodi argumentatione utitur. Hoc Dilemma, quod adlatum eſt, circa Reip. adminiſtrationem, retorqueri ſic poteſt:

Si

Si Remp. malè adminiſtres, placebis hominibus;
Si rectè, Diis;
Ergo eſt adminiſtranda.

Nempe, quacumque res cadat, inde naſcetur emolumentum.

9. Eſt alia argumentatio, quæ *Inductio* dici ſolet, & cujus tota vis ſita eſt in obſervatione ſecundæ & tertiæ Dilemmatis Regulæ. Eſt *argumentatio in qua, enumeratis omnibus alicujus Rei partibus, adeò ut aliquid de iis adfirmetur, aut negetur, idem poſtea adfirmatur aut negatur de tota Re.* Ita poſſumus probare quod à Pontificiis jactatur de Epiſcopi Romani auctoritate, id nullo niti Novi Teſtamenti loco, hac Inductione:

Nihil eſt in Evangeliis, quod Romani Epiſcopi auctoritati infinitæ faveat.
Nihil eſt in Actis, nec in Epiſtolis Pauli, quod eidem faveat.
Nihil eſt in Epiſtolis Catholicis, neque in Epiſtolis Joannis, quo defendi queat.
Nihil eſt in Apocalypſi, cujus ope propugnari poſſit.
Ergo nihil eſt in toto Novo Teſtamento, quoa eam tueatur.

10. Differt hæc ratiocinatio à Dilemmate: 1. quòd plures enumerentur partes, quàm duæ: 2. quòd nullam disjunctivam Propoſitionem neceſſariò adſumat: 3. Quod rariùs Propoſitiones ullæ ſubintelligantur, ſi Majorem ex-

Poteſt autem fieri ut ex Propoſitionibus ſenſu diviſo veris eliciatur Concluſio, quæ ſenſu compoſito intelligenda erit, & viciſſim, quod eſt Sophiſma. Ita ſi quis ex Evangelio probare vellet repugnantes enunciationes ſimul poſſe eſſe veras, & uteretur verbis adlatis: *cæci vident* &c. unde colligeret poſſe fieri ut aliquis ſit cœcus, & tamen utatur oculis, tranſiliret à ſenſu diviſo ad compoſitum. Si quis vellet probare ſine ſanctitate poſſe homines Dei miſericordiam conſequi, ex loco Pauli ad Rom. IV. in eumdem ſcopulum impingeret. Contrà ſi quis, ſine perpetua per totam vitam ſanctitate, beatitudinem æternam ſeparari non poſſe ex loco 1 Cor. VI. oſtendere niteretur, à ſenſu compoſito ad diviſum tranſiliret.

Ceterùm, quamvis hæc diſtinctio certis locis legitima ſit, & violari, ſine Sophiſmate, nequeat; obſervandum tamen non poſſe in *ſenſûs diviſi* diſtinctionem peccari; niſi ubi termini Propoſitionis reipsâ dividi poſſunt, ſeu ubi res iis ſignificatæ interdum ſeparatim exſiſtunt. At quando numquam ſeorſim ſunt, tunc nonniſi ineptè ea adhibeatur diſtinctio. Ita *Thomiſtæ* fruſtra utuntur diſtinctione ſensûs diviſi, quando illis objicitur, ſi nullus Reprobus ſalutem conſequi poſſit, eos damnari quod impoſſible non præſtent, iniquum autem hoc eſſe. Reponunt *Reprobos poſſe ſervari ſenſu diviſo*, *non compoſito*; ſed reprobatio eorum æterna & ſalutis poſſibilitas unà conſiſtere non poſſunt, adeóque meritò ſemper quaſi diviſa ſpectantur.

8. Septima claſſis Sophiſmatum occurrit in ratiocinationibus, in quibus *à dicto ſecundùm quid*

quid tranſitur ad dictum ſimpliciter; hoc eſt, quando, ex eo quod certo tantùm reſpectu verum eſt, colligitur Concluſio generalis & abſoluta. Hoc Sophiſma commiſerit, qui ſic ratiocinetur de Romana Hiſtoria: *Sunt fabulæ apud eos, qui Romanam Hiſtoriam ſcripſerunt; Ergo nulla fides Romanis Hiſtoricis debetur.* Verè quidem Romanæ Hiſtoriæ mendacia ineſſe dicuntur, qualia ſunt quæ dicuntur de Patre Romuli, & ejuſdem in Cœlum raptu, de Egeria uxore Numæ, de trecentis Fabiis, qui ad bellum exierint, relicto domi unico impubere &c. At falſum eſt reliquam omnem Hiſtoriam eſſe fictam. Æquè ſtultè nonnulli Pontificii dixerunt in Codicibus Sacris eſſe multas varias lectiones, ac mendas Librariorum; ideóque non eſſe tutum ſoli Scripturæ adhærere, ut cognoſcatur Apoſtolorum doctrina. Sunt quidem variæ lectiones, multis in locis, & Librariorum errata; at longè plura, conſentientibus Codicibus omnibus, ſana ſunt. Itaque à dicto *ſecundum quid ad dictum ſimpliciter* immeritò ratiocinantur.

9. Octava Sophiſmatum claſſis eſt *abuſus ambiguitatis terminorum*, de qua cavenda multa ſuprà diximus Par. II. c. 12. & III. c. 10. ubi egimus de *Definitione vocum*. Ad hoc Sophiſmatum genus referri poſſunt omnia vitioſa argumenta, quæ habent quatuor terminos; ſeu Medium ſit duplex, ſeu termini aliter in Concluſione, ac in Præmiſſis intelligantur. Neque ea eſt ambiguitas coërcenda intra craſſas ambiguitates, quibus nemo fallitur qui ſapiat; ſed etiam ad omnes voces, & phraſes porrigenda,

quæ

quæ plures capiunt ſenſus, & ideò interdum etiam Doctos fallunt. Hujus Sophiſmatis exempla quidem nimis multa occurrunt, in Univerſa Philoſophia; ſed præ ceteris peccant, hoc in negotio, qui ex Veterum Scriptorum dictis argumentantur. Paſſim enim ex vocabulis aut phraſibus ambiguis conſectaria nectunt, quaſi neceſſaria, quibus falluntur. In Controverſiis quoque, ſæpe videas utramque partem ambiguitate terminorum abuti. Ita ubi quæritur an corpus Chriſti ſit *verè* & *realiter* in Euchariſtia? Pontificii adfirmant, non contradicentibus iis, qui alia prorſus ſentiunt. Inde utrimque mira nectuntur argumenta, quorum vanitas illico adpareret, ſi ambiguis vocibus abſtineretur.

10. Solet addi nona Sophiſmatum claſſis, in quam incidunt qui *ex Inductione non integra Univerſalem Concluſionem eliciunt*. Sed quia hac de re egimus in Cap. VII. & præterea recidit pænè ad id quod diximus. §. 5. de *imperfecta enumeratione*, de hoc Sophiſmate dicere ampliùs ſuperſedebimus.

11. Si vellemus omnes errandi occaſiones, aut fallendi rationes perſequi, & quænam ex iis naſcantur falſæ ratiocinationes oſtendere, in immenſum Sophiſmatum excreſcerent genera. Verùm hac de re egimus Par. II. c. 9. ubi de cauſis erroris; & ſatis eſt oſtendiſſe ad quot genera Sophiſmata referri queant, ſecundùm Dialecticorum receptam conſuetudinem; quæ tamen adcurata non eſt, ut hoc obiter moneamus. Etenim ſuâ hac Sophiſmatum diviſione, non indicant omnes errorum fontes; & quæ-

dam ſpecialia memorant, omiſſis generalibus. Attamen à nobis ea, cùm *ἱϛορίας ἕνεκα*, tum quia eorum obſervationes veræ ſunt, recenſenda duximus.

12. Atque hîc eſſet finis imponendus Parti IV. de *Argumentatione*, ſeu Arte diſceptandi, pro recepto Scholarum more; niſi aliam diſceptandi tutiorem & faciliorem Methodum, ſi fortè in arenam ſit deſcendendum, explicare operæ pretium exiſtimaremus.

CAPUT IX.

De Socratica diſceptandi Methodo.

1. CUm viro probo certum eſſe oporteat veritatem quærere, atque inventam aliis patefacere; non ut ingenium oſtentet, aut aliorum arguat tarditatem; ſed ut boni, quod hominibus in commune datum eſt, participes eos faciat; artem rixandi, quæ tamdiu in Scholis obtinuit, quæque nihil habet præter inanem acuminis oſtentationem, prorſus eſſe viro ſapiente indignam ſequitur. Sed quoniam, ſine Arte, veritas dilucidè ſæpe cognoſci aut probari nequit; ut hoc rectè fieri poſſit, ei Arti operam aliquam navaſſe neceſſe eſt. Sæpe etiam, ad retundendos Sophiſtas, qui ſe ſcire jactant quod reverâ neſciunt, magna opus eſt ſollertia, quò, ignorantiâ ſuâ intellectâ, meliùs edoceantur.

2. Cùm Græcia ſemper hujuſmodi Sophiſtis abundarit, tum præcipuè ſe jactare cœperunt,

runt, cùm Philoſophia paullò diligentiùs culta eſt; hoc eſt, circa *Socratis* tempora. Hic autem vir, cùm eſſet naturâ factus ad Sophiſtarum ſuperbiam retundendam, nobis viam oſtendit, quâ idem hodie, ſi neceſſe ſit, facere poſſimus; quæ via cùm à Philoſophis ſequentium ætatum debuiſſet calcari, neglecta eſt, fortè quòd ipſi Socratici Sophiſtæ facti id ſcire videri voluerint quod ignorabant, & Artes Sophiſticas propterea, omiſsâ viri ſapientiſſimi pulcherrimâ methodo, coluerint.

3. At nos eam, cùm propter adlatam rationem, tum quòd candori, quem probus quiſque præ ſe ferre debet, convenientiſſima ſit, in lucem, brevi explicatione revocabimus. Opus quidem eſt, ut ea feliciter utamur, acumine, & celeritate ingenii; ſed ſine his, ne ullâ quidem aliâ arte poteſt animus ad extemporaneas concertationes ineundas ſatis muniri.

4. Prima hujus Methodi Regula jubet eum, qui eâ uſurus eſt, *ita ſe gerere quaſi ab eo, cum quo res ipſi eſt, vellet id de quo certatur diſcere.* Ac ſanè omnes ita debemus eſſe comparati, ut veritatem, undecumque veniat, libenter nos excepturos præ nobis feramus. Neque par eſt quemquam tam magna ſentire de ſe, ut non putet ſe à quolibet aliquid poſſe diſcere; aut ſaltem incitari ad cogitandum de re, de qua fortè numquam cogitaſſet. Et præterquàm quòd unus quiſque hoc ſibi debet; ejuſmodi animi adfectio, quæ ex verbis & vultu adparet, aptiſſima eſt ad opinionem modeſtiæ & candoris in audientium animis parien-

riendam, quâ re tutiſſima ad perſuadendum via aperitur.

5. Secundò, priuſquàm quidquam objicere adgrediamur, *oportet nos eum, cum quo loquimur, ſi utatur verbis obſcuris, interpretationem rogare.* Sæpe evenit ut homines verbis quibuſdam adſueti, ea ipſi non intelligant, útque ex hujuſmodi interrogationibus ſuam ignorantiam ſentiant, multò magis quàm ex directa oppugnatione, quæ adfectus ferè incendit, veritatique, ne animum ſubire queat, viam obſtruit. Quod ſi contingat eos bonæ eſſe fidei, à ſe rem non ſatis intelligi agnoſcunt, & tunc diſceptationi finis imponitur. Sin pertinaciâ quis laborat, & vult ſuas voces ſine definitione admitti, numquam hoc ei concedendum eſt; nec ulteriùs progrediendum, donec quid ſibi velit perſpicuè dixerit. Variis quæſtiunculis premi eum oportet, quàm molliſſimis fieri poterit verbis; non ejus numquam incuſanda ignorantia aut loquendi imperitia, ſed noſtræ ſemper tribuendum tarditati & inſcitiæ, quòd non adſequamur quæ ille intelligit. Interea nihil quidquam admittendum obſcurum, quantumvis indignetur; quod poteſt facillimè fieri, ſi dicamus nos paratos eſſe veritati adſentiri, ſed eam priùs intelligi oportere; quis enim Propoſitioni non intellectæ, præter fatuum adſentiri par eſſe dicat? Si nullâ ratione clariores loquutiones poſſunt ab eo extundi, finis diſceptationi ſtatuitur; atque inde adparet eum neſcire quid ſibi velit. Hinc Auditores ſuperbiam hominis intelligunt, qui de rebus ignotis loquatur; & ſæpe etiam

in ejus animo, pertinaci licèt, aculeus relinquitur.

§. 5. *Epictetus* apud *Arrianum* Lib. II. c. 12. de Socrate: αὐτὸν ἠνάγκαζε τὸν προσδιαλεγόμενον αὐτῷ μαρτυρεῖν, ἄλλε δὲ οὐδενὸς ἐδεῖτο μάρτυρος, τοιγαροῦν ἐξῆν αὐτῷ λέγειν ὅτι τοὺς μὲν ἄλλους ἐῶ χαίρειν, ἀεὶ δὲ τῷ ἀντιλέγοντι ἀρκοῦμαι μάρτυρι, &c. οὕτω γὰρ ἐναργῆ ἐτίθει τὰ ἀπὸ τῶν ἐννοιῶν, ὥστε πάνθ᾽ ὁντιναοῦν, συναισθανόμενον τῆς μάχης, ἀναχωρεῖν ἀπ᾽ αὐτῆς: *eum cum quo colloquebatur cogebat teſtem eſſe contra ſe ipſum, nec ullo alio teſte indigebat. Itaque licebat ei dicere: valeant reliqui omnes, ſatis ſemper mihi eſt habere teſtem eum qui mihi contradicit*, &c. *Tanta perſpicuitate notiones proponebat, ut quicumque pugnam adgreſſus eſſet, ab ea recederet. Vide* Platonis *Alcibiadem I.*

Ibid. *Quantumvis indignetur*] Hoc & alia ut obſerventur monita, qui alium ab errore revocare nititur, eum iraſci numquam oportet, quæ dos fuit Socratis: Μάλιστα ἴδιον Σωκράτους μηδέποτε παροξυνθῆναι ἐν λόγῳ, μηδέποτε λοίδορον προσενέγκασθαι, μηδὲν μηδέποτε ὑβριστικόν, ἀλλὰ τῶν λοιδορούντων ἀνέχεσθαι καὶ παύειν μάχην: *maximè proprium fuit Socratis, numquàm irritari in colloquio, neque quidquam convicii proferre, aut contumelioſi, ſed conviciantes ferre, & componere litem.*

6. Tertiò, ſi tandem eò devenit, ut clarè quod vult efferat, *oportet eum rogare de doctrinæ omnibus partibus, ejúſque conſectariis; non quaſi quidquam in iis reprehendamus, ſed ut pleniùs doctrinam percipiamus; ita ut videatur Magiſter, nos Diſcipuli.* Hiſce interrogationibus patebit doctrinæ abſurditas, ſi qua ſit, meliùs multò quàm ſi apertè oppugnaretur; modò dextrè & magno numero proponantur, ut idem ſæpiùs repetere cogatur, ne poſſit negare aliquíd à ſe dictum, quod reverâ dixerit. Hoc in loco, ut amplior exſculpatur explicatio, expedit exemplis & ſimilitudinibus uti, & quæ-

quærere utrum hoc, vel illo modo, res ſe habeat. Quò fiet copioſiùs, eò magis liquebit. opinionis falſitas.

§. 6. *Hiſce interrogationibus*] Interdum utile eſt ab eo quem interrogamus *non intelligi quò ſpectent illa prima inductiones, & ad quem ſint exitum perventura. Nam qui vidit, ſi ei rei qua primò rogetur rectè adſenſerit; illam quoque rem quæ ſibi diſpliceat eſſe neceſſariò concedendam, plerumque aut non reſpondendo, aut malè reſpondendo, longiùs procedere rogationem non ſinit. Quare ratione rogationis imprudens ab eo quod conceſſit, ad id quod non vult concedere, deducendus eſt.* Cicero de Invent Lib. I. n. 54.

Ibid. *Exemplis & ſimilitudinibus*] Vide Ciceronem in Invent. Lib. II n. 52. Idem in Topicis n. 42. *Sunt ſimilitudines, qua perveniunt quò volunt, hoc modo: ſi tutor fidem præſtare debet, ſi ſocius, ſi cui mandaris, ſi qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator. Hac ex pluribus perveniens quò vult appellatur inductio, qua Gracè παραγωγὴ nominatur; quâ plurimùm uſus eſt in ſermonibus Socrates.*

7. Ut plurimùm perſpicua doctrinæ cujuſpiam, cum ejus conſectariis, explicatio ejus abſurditatem, ſi vera non ſit, oſtendit. At ſi ne hoc quidem ſatis eſt, tunc *quærendum quibus argumentis nitatur*, & circa Argumenta eodem modo ſe gerendum, ac circa reliqua. Interrogandus qui nobis perſuadere nititur, quaſi ab eo verum diſcere dumtaxat niteremur; nihil obſcuri condonandum ei eſt; denique tota ſeries ratiocinationum ita ab eo eſt audienda, ut in intelligenda cùm ejus doctrina, tum fundamentis quibus inædificata eſt percipiendis, nihil ſuperſit difficultatis.

8. Ubi hoc diligenter peractum eſt, neceſſe eſt eum, qui doctrinam ſuam proponit, quàm ſit falſa, aut quàm levibus nitatur probationibus

bus videre; quod ſi adfectus non patiuntur, ſaltem id ab aliis qui adſunt animadvertitur, & honeſta eſt excuſatio non ampliùs congrediendi cum homine, ſi indignè ferat in ſuam opinionem non tranſiri, quamvis abſurdam.

9. Hujus Methodi exempla ſunt permulta, in *Platonis* Dialogis, quamquam hic Magiſtro δογματικώτερος multò eſt; & in *Xenophonte*, qui plurima refert Socratis colloquia, verè, ut videtur, habita, cùm Plato multa finxerit. Sed ne procul exempla petenda ſint, & uſus pulcherrimæ Methodi, in hodierna controverſia, adpareat, hîc dialogum fingamus inter *Thomiſtam* & alium de divinæ Providentiæ efficacia diſputantes.

10. A. Miror te eſſe uſque adeo inconſideratum, ut Deum *efficaciter operari* in hominum peccatis, negare auſis.

B. Negavi dumtaxat me quomodo hoc fiat intelligere. Fortè, quia hebetior ſum, rem aliis captu facilem non adſequor. Sed libenter audiverim, quî à te capiatur, ut enim quod nullâ ratione intelligo credere, ita neque damnare ſuſtinuerim. Quid ergo intelligis hiſce vocibus, *operari in hominum peccatis*? An hoc eſt *efficere peccata*?

A. Abſit! nam Deus eſſet auctor peccati. Homines ipſi peccata committunt, non Deus.

B. Eſtne ergo *efficere ut homines ea committant*, ſeu *impellere homines ad ea committenda*?

A. Ne hoc quidem ita crudè dixerim, ſed arcano quodam modo Deus ita peccatum *permittit*, ut neceſſariò contingat.

B. Antea uſus es voce *operari*, jam uteris

voce *permittere*, an idem ſignificant?

A. Hæ voces non idem prorſus ſonant, ſed ſunt unà conjungendæ, ita ut quod Deus agit dicatur *permiſſio efficax*; nam neque Deus ipſe peccatum facit, neque tamen ſimpliciter permittit.

B. Igitur hoc tibi vis, Deum aliquid permittere, aliquid efficere, ita ut peccatum neceſſariò eveniat?

A. Hoc ipſum volo.

B. Itaque fortè idem facit hîc Deus, ac qui aggere rupto mare in agros admittit; nam facit aliquid, in eo quod rumpit aggerem, & aliquid permittit, in eo quod marinam aquam fluere per fractum aggerem patitur.

A. Non potuit mens mea ſimilitudine feliciore exprimi.

B. At in vulgari ſermone, qui aggerem rupiſſet aquam marinam agris *immiſiſſe* diceretur; nemo culpam ullam aggeri, aut mari tribueret; at tu, ut puto, culpam aliquam in hominem conjicis; dicíſque ab homine, non à Deo, commiſſum peccatum. Videtur ergo neſcio quid aliud tua *permiſſio efficax* ſonare.

A. Annon animadvertis hoc eſſe, quoad res ipſas, maximum inter hæc diſcrimen? Nempe, homines ſunt intellectu & voluntate præditi, quibus carent agger & mare; ideò culpa hominibus peccantibus, non mari & aggeri, tribuitur.

B. Sed quæro an id quod facit ac permittit Deus ſit ejus *efficaciæ*, ut non magis poſſint, eo poſito, homines abſtinere à peccato, ac

mare in agros, per apertum aggerem, non influere?

A. Rectè dicis, hæc eſt mens mea.

B. Ergo ex tua ſententia, eadem erit relatio, inter Deum & peccatum; quæ eſt inter hominem, qui aggeres aperit, & agrorum perniciem.

A. Eſt, quod ad eventum adtinet, qui utrobique æquè neceſſarius eſt.

B. Itaque actio utriuſque, ex conſuetudine ſermonis quotidiani, eadem ratione exprimi poteſt; nempe, ut is qui aggerem aperit cauſa ſterilitatis agrorum vocatur, quia id fecit, quod neceſſariò agros perdidit: ita Deus qui fecerit, quod neceſſariò hominem in peccatum induxit, cauſa peccati fuiſſe dicetur.

A. At jam à me crudas omnes eas loquutiones repudiari dixi.

B. Verùm, aut non intelligo quod dicis, aut eodem res recidit; debemus autem non ſonum vocabulorum, quo nihil ſignificatur, ſed poteſtatem adtendere.

A. Vis, nempe, mihi leges ſermonis, quaſi loqui neſciam, præſcribere.

11. Si eò tandem rediret Dialogus, nulla eſſet ratio ulteriùs colloquendi, atque inde adpareret eum, qui deſignatur Litterâ A, neſcire quid ſibi vellet, aut à vocibus magis quàm à re abhorrere; cujus rei cauſam (nam paſſim hoc evenit) aperimus in *Critica* P. II. S. 1. Cap. XV. Satis confutata haberi debet ſententia, quam claris verbis efferre eum pudet, qui eam defendit. Verùm ponemus

mus rurſus eadem de re ſermones ſeri, ut tertiæ Regulæ uſum oſtendamus; priora enim primam & ſecundam ſatis illuſtrant.

12. A. Intellexiſti ſatis hanc eſſe meam ſententiam, Deum ita ſe gerere circa vitium, ut merus ſpectator non ſit; ſed uſque adeò agat, ut, eâ actione poſitâ, peccatum ab homine admittatur.

B. Neſcio an ſatis mentem tuam adſequutus ſim, ideóque te de nonnullis, niſi moleſtum eſt, libenter interrogaverim.

B. An, ex tua ſententia, ſi antequàm peccatum committatur, Deus nihil ageret, peccatum non committeretur?

A. Minimè, nam ſine divinæ Providentiæ efficacia nihil fit.

B. Quid? an putas hominem ſolum non poſſe leges divinas perfringere?

A. Hoc ipſum nego, quando, ſine divinæ Providentiæ efficacia, quidquam fieri nego.

B. Igitur quemadmodum Deus nos ad rectè, ita ad malè vivendum adjuvat.

A. Falleris, etenim in peccato diſtinguenda eſt *actio*, ab actionis *vitio*. Deus adjuvat nos ad *actionem* ipſam, ſed non ad *vitium*. Verùm in bonis actionibus, ad virtutem etiam, quæ eſt in actione, ſubſidio eſt.

B. Doce me quæſo quid *actionem*, quid actionis *vitium* voces.

A. Hoc exemplo liquidò tibi oſtendam. In *odio proximi*, eſt actio ipſa odii, quæ per ſe indifferens eſt; & bona, quando in objectum licitum fertur, mala quando in illicitum. Deinde eſt actionis ipſius ad objectum relatio, quæ eſt

eſt mala. Ad hanc relationem non *concurrit* Deus, licèt ad actionem neceſſariò *concurrere* eum oporteat, ut edatur.

B. Inde colligo te hoc velle, primò Deum generare in mente hominis odium in genere, quod neque eſt bonum neque malum, deinde accedere relationem odii ad objectum; exempli gratiâ, quando refertur ad proximum. An intellexi quid velles?

A. Partim quidem, at non prorſus, nullum enim eſſe puto odium in genere; quod poſtea convertatur ad certum objectum. Experientiæ contrarium eſt.

B. An ergo Deus creat, exempli causâ, illud ipſum odium quod in proximum fertur?

A. Prorſus, ſed non relationem.

B. Sed éſtne id odium, ſine ea relatione?

A. Minimè, eodem enim momento, quo in mente procreatur, eſt odium in proximum.

B. Igitur, ex tua ſententia, Deus procreat odium, quod cum vitioſa relatione ita conjunctum eſt, ut non niſi abſtractione ab ea diſtingui queat?

A. Procreat.

B. Hoc odium in humana mente genitum, potéſtne ab homine in objectum licitum, quale eſt Vitium, referri?

A. Non poteſt, etenim, poſitâ actione Dei, éventum certum ſequi dixi.

B. Quæſo te, ſi quis humeris alicujus onus imponeret, quod dejicere ſemel onuſtus non poſſet, & inde neceſſariò ſequeretur cratem ei coſtarum frangi; annon oneris impoſi-

 tor

tor eodem loco haberetur, ac ſi fregiſſet ipſe coſtas, ſi eventum ſuæ actionis præcognoviſſet?

A. Haberetur.

B. Si quis alium in ripa fluvii ambulantem pelleret, ita ut is non poſſet obſiſtere quominùs in flumen caderet, indéque ſubmergeretur; annon impulſor ſubmerſiſſe impulſum diceretur?

A. Diceretur.

B. At ſunt qui te falli dicent; ſed ab utroque factam *impoſitionem* & *impulſionem*, non *fractionem coſtarum*, neque *ſubmerſionem*: quemadmodum Deus *odium*, quod in proximum fertur, ſine relatione mala, generat.

A. Manifeſtum quidem eſt homines illos eſſe reos fractionis & ſubmerſionis, at alia eſt cauſa Dei, qui adminiſtrationis ſuæ rationem nobis homuncionibus exhibere non neceſſe habet.

B. At ſi, ex tua ſententia, idem facere ſtatuatur ac peccatores; aut hi abſolvendi, aut Deus unà damnandus.

A. An neſcis *Dei vias non eſſe vias noſtras, neque cogitationes ejus cogitationes noſtras?* An vas in figulum indignabitur, queſturum quòd non aliter ſit fictum?

13. Hinc à *Thomiſta*, litterâ A notato, aut non intelligi quid dicat, aut Deum auctorem peccati ſtatui omnes vident. Nam extremum reſponſum oſtendit eum, qui eo utitur, ad anguſtias redactum, μεταβάσει εἰς ἄλλο γένος, id dicendo

cendo quod nôn agitur, elabi velle. De re agere non decrevimus. Exemplum adtulimus Socraticæ Diſceptationis, ex quo de fundamentis opinionis adlatæ, eadem Methodo diſceptari queat, qua utebatur. Socrates. Atque hæc quàm feliciter tertia obſervetur Regula, & tota Methodus commoda ac utilis ſit, ſatis docebunt.

FINIS.

DISSERTATIO PHILOSOPHICA DE ARGUMENTO THEOLOGICO AB INVIDIA DUCTO.

1. LOGICÆ noſtræ P. IV. Cap. 8. multis quidem egimus de generibus Sophiſmatum, ſed plura poſſe dici non obſcurè ſignificavimus. Temerè hoc à nobis dictum non fuiſſe, brevi hac Diſſertatione, oſtendemus; in qua *argumenti Theologici, ab Invidia ducti*, fallacias omnes aut pleraſque ob oculos ponemus veri amantibus. Tantus ſemper ejus fuit uſus, apud Theologos, aut potiùs homines ſanctiſſimo illo nomine indignos, éſtque etiamnum hodie tam frequens; ut mirum eſſet à Philoſophis nihil eſſe ſcriptum de hoc Sophiſmatum genere, niſi bonos viros periculo ab ea tractatione deterritos hactenus fuiſſe ſatis conſtaret. At cùm devene-

rimus ad ea tempora, quibus falsò dicti Theologi notiores ſunt quàm umquam fuerunt, minórque eſt multis in locis eorum auctoritas, quàm umquam fuit, major contrà & Euangelii & Magiſtratuum; ſocordia eſſet, non prudentia, de ea re diutiùs tacere. Qua tamen in tractatione, abſtinebimus ab exemplis nimium recentibus, quamvis ſint frequentiſſima; ne ſe nonnulli homines peti, potiùs quàm ſua vitia, arbitrentur.

2. *Invidiam* hîc quidem vocamus, more Romano, non *invidentiam*, quæ triſtitia eſt ex alienis bonis concepta; ſed odium, quo *inviſi* perſæpe etiam boni viri facti ſunt; quamquam huic odio frequentiſſima quoque comes eſt invidentia. Argumentum verò hinc petitum *Theologicum* dicimus, quòd adhibeatur potiſſimùm ab iis qui vocantur Theologi, atque ex Theologicis præſertim dogmatibus peti ſoleat. Igitur *argumentum Theologicum ab invidia ductum*, eſt ratiocinatio fallax, quæ imperitos incendit in homines innocentes, qui eâ ratiocinatione inviſi eis facti ſunt. Quò Theologica ceteris omnibus, quæ in controverſiam veniunt, majoris momenti & ſunt & habentur; eò faciliùs illorum ope odium iis conflatur, qui â vulgo locorum, in quibus vitam agunt, diſſentire in Religionis negotio audent. Hoc autem odio, ubi ſemel altiores radices egit, nihil ad perdendos adverſarios excogitari poteſt exitialius. Qui eo nituntur, pro Numine pugnantes, ſecúmque id in prælium ducentes ſacroſancti evadunt, plebeióſque animos horrore & metu exagitant. Tum

verò

verò ſuperſtitione veluti lymphatum vulgus non magis contraria ſentientes poteſt audire, quàm ſi vero Numini ſe bellum inferre gloriarentur. Nulla jam conſilia admittit, niſi quæ ad tollendos profanos, ut loquitur, viam munire poſſe judicat. Qui paullò acutiùs vident, nec ita adfectu præpediti ſunt, ſidere tamen quodammodo adflati non ſatis expediunt quid ſibi ſit agendum. Ne errore labantur, non ſunt ſecuri; * *nihil enim fallacius eſt quàm prava Religio. Ubi Dei numen prætenditur ſceleribus, ſubit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis divini juris aliquid immiſtum violemus.* Ad aliquem fortaſſe Dei metum, cujus majeſtatem violare nefas, accedit multò major hominum, qui præter modum in hiſce commoventur. Quæ cùm ita ſint, hominibus, aut dolo malo uti conſuetis, aut cæco affectu percitis, quando rationes non ſuppetunt, quibus adverſarium vincant; illico ejus odio Theologico mactandi occaſionem quærunt, atque ante omnia, ne æquis auribus audiatur, infamiam ei quantam maximam poſſunt inurunt.

3. Variis autem modis creatur invidia, ſed qui videntur ad hoſce poſſe referri. I. Sententia, quæ oppugnatur, malè explicatur. II. Nominibus invidioſis infamatur. III. Cum inviſorum hominum dogmatibus confertur. IV. Exaggeratur momentum quæſtionis. V. Inviſi redduntur boni, quòd vocibus nonnullis à Theologis inventis uti nolint. VI. Studioſè

* *T. Livius, Lib.* XXXIX. c. 16.

sè occultantur rationes, quibus refutanda ſententia nititur. VII. Tacentur incommoda, quibus premitur ſententia defendenda. VIII. Prætermittuntur ea quæ invidiam amoliri poſſent. IX. Invidioſa conſectaria deducuntur ex ſententia eorum qui oppugnantur. X. Malignis ſuſpicionibus premuntur. XI. Novitas illis objicitur, quaſi crimen. XII. Conſenſu hominum potentiorum opprimuntur. XIII. Miſcentur in diſceptationibus, quæ cum iis habentur, multa quæ ad rem nihil faciunt, ſed quæ invidiæ creandæ apta ſunt. XIV. In deteriorem partem accipiuntur indifferentia. XV. Provocatio fit à peritis judicibus ad imperitos. XVI. Adverſarii denique quaſi immorigeri Magiſtratibus infamantur. Hi ſunt potiſſimi, niſi fallor, venenati fontes, ex quibus invidiæ liquor hauſtus incautis propinatur; quo epoto, homines, ut fert dictum vetus, hominibus fiunt lupi. Singulos eo ordine luſtrabimus, quo eos recenſuimus, & quàm ſint exitiales breviter oſtendemus. Ejuſmodi ſunt plerique, ut digitum ad eos intendiſſe, & exemplo illuſtraſſe perinde ſit ac confutaſſe; nec librum, ſed brevem Diatriben ſcribimus.

4. *Primò*, conflatur invidia *falſâ interpretatione ſententiæ*, quæ infamanda ſuſcipitur. Si qualis reverâ eſt proponeretur, ſæpe bilem nulli moveret, aut leviter ſaltem offenderet. Si Phariſæi, qui tempore Chriſti vivebant, dixiſſent ita loqui ejus diſcipulos, ut ſignificarent ſe perfectioris ſanctimoniæ leges ab eo accepiſſe, quàm ſunt Moſaicæ; nec quidquam

II. *De Propoſitionibus Univerſalibus & Particularibus.* 64
III. *De Propoſitionum Oppoſitione.* 67
IV. *De Propoſitionibus Simplicibus & Compoſitis.* 71
V. *De Propoſitionibus exponibilibus, ſeu ſenſu compoſitis.* 75
VI. *De Propoſitionibus Complexis & Incidentibus.* 78
VII. *Quid ſit Veritas & Falſitas, atque an detur certum utriuſque diſcrimen.* 81
VIII. *De variis Perſpicuitatis gradibus & Veriſimilitudine.* 86
IX. *De Propoſitionibus dubiis, Falſitatis ſuſpectis & falſis.* 99
X. *De Fide.* 112
XI. *De Propoſitione, quæ Diviſio dicitur.* 116
XII. *De Propoſitione, quæ Definitio dicitur; & primùm quidem de Definitione nominis.* 121
XIII. *De Definitione Rei.* 126

PARS III.

DE METHODO.

CAP. I. DE *Methodo, eâque Analytica & Synthetica.* 131
II. *De Adtentionis neceſſitate & ſubſidiis quibus comparari poteſt.* 136
II. *De Mentis capacitate, ejúſque augendæ ratione.* 144
IV. *Methodi Analyticæ Leges.* 152
V. *De tribus Axiomatibus, quibus nititur quævis Methodus.* 157

VI. *De Prima Analytices Regula.* 162
VII. *Secunda & tertia Analyſeos Regula.* 166
VIII. *Quarta, quinta, ſexta & Septima Analyſeos Regulæ.* 170
IX. *Syntheſeos Regulæ.* 175
X. *Leges Definitionum.* 178
XI. *Regulæ Axiomatum.* 184
XII. *Regulæ Demonſtrationum.* 188
XIII. *Quare in aliis diſciplinis raræ occurrant Demonſtrationes, quæ in Mathematicis ſolæ adhibentur.* 193

PARS IV.

DE ARGUMENTATIONE.

CAP. I. *De Natura, Partibus & Generibus Argumentationis.* 201
II. *Regulæ Generales Syllogiſmorum.* 206
III. *De Figuris & Modis Syllogiſmorum in genere, ac de prima Figura.* 210
IV. *De Regulis & Modis trium reliquarum Figurarum.* 212
V. *Methodus quâ an Argumentum validum ſit, neglectis Figurarum Regulis, cognoſci poteſt.* 215
VI. *De Syllogiſmis Conjunctivis & iis quorum Concluſio conditionalis eſt.* 220
VII. *De Dilemmate & Inductione.* 224
VIII. *De variis Sophiſmatum generibus.* 228
IX. *De Socratica diſceptandi Methodo.* 236

DIS-

DISSERTATIO PHILOSOPHICA DE ARGUMENTO THEOLOGICO AB INVIDIA DUCTO.

Horatius Sat. Lib. II. Sat. 2.

Invidiam placare paras, virtute relictâ;
Contemnĕre miſer.

Digitized by Google

Digitized by Google

quam detrahere Legi, eorum quæ ad veram morum ſanctitatem facerent, atque ab iis ſolum Deum Iſraëlis coli, & omnia pietatis, caritatis ac temperantiæ officia obſervari, quamvis interdum Legis ritualia negligerent; ſi, inquam, ita loquuti eſſent, numquam tantum odium creaſſent Paulo, quàm cùm dixerunt: *iſte perſuadet hominibus colere Deum contra Legem*, aliáque id genus. Vide Act. XVIII, 13. Numquam etiam *Hieronymus* infamaſſet *Vigilantium*, quemadmodum fecit, ſi dixiſſet, eum non credere colendos Martyras, aliter quàm fortitudinis & pietatis eorum memoriâ, quas æternùm laudari apud Chriſtianos oportebat, ſed non eſſe orandos. At imperitorum odium in eum incendit, clamitando eum * *os fœtidum aperire, & putorem ſpurciſſimum contra ſanctorum martyrum proferre reliquias; & eos qui eas ſuſpiciunt, appellare cinerarios & idololatras, qui mortuorum hominum oſſa venerarentur*, † eum *contra Martyrum ſanguinem dimicare, contra Apoſtolos pertonare, imò inſtar rabidi canis latrare contra Chriſti diſcipulos*, & plurima ſimilia.

5. *Secundò*, non modò res invidioſæ dicuntur, ſed nomina inviſa iis imponuntur, quibus plebecula, & qui eam imperitiâ referunt ſæpe magis offenduntur, quàm rebus ipſis. Inviſo enim nomine audito, excandeſcunt, nec rem ampliùs expendendam putant,

* *In Epiſt. ad Riparium contra Vigilantium*, T. II. pag. 119, Ed. Gryphianæ.

† *In Lib. contra Vigilantium* pag. 126.

tant, cùm ſit id nomem damnatum. Phariſæi Chriſtum *Samaritam* eſſe dictitabant: *Nonne bene dicimus te Samaritanum eſſe & dæmonium habere?* Joan. VIII, 48. Nullum autem gravius convicium, eâ ætate, dici potuit; nulla exitialior ſuſpicio fuit, quàm ſi quis Judæus crederetur Samaritiſmo favere. Chriſtiani ab Ethnicorum ſacrificulis & inſaniente plebe dicebantur *Athei*, qualem haberi periculoſiſſimum fuit. * *Tolle Atheos*, inquiebant, cùm Chriſtianos ad ſupplicium poſcerent. Eos adpellabant *hoſtes generis humani*, *homicidas*, *ſacrilegos*, *inceſtos*; contendebant *eſſe omnium ſcelerum reos*, *Deorum*, *Imperatorum*, *Legum*, *morum*, & *naturæ totius inimicos*, ut docent *Tertullianus*, in Apologetico, ceteríque priſci defenſores Chriſtianæ Religionis, quorum loca proferre facile eſſet. Sed Chriſtiani poſtea ipſi quoque tetris illis artibus in diſſentientes ſunt uſi; quemadmodum *Hieronymus*, contra Vigilantium & alios. Solis fermè Scriptis contra Vigilantium utemur, in quibus hominem, ut quidem videtur, innocentem omnibus invidiæ telis confixit, ut in ſequentibus oſtendemus. Eſt illi Vigilantius non modò † *os fœtidum*, ſed *Samaritanus & Judæus*, *qui corpora mortuorum pro immundis habeat.* Denique conviciorum plauſtra in eum congerit.

6. *Tertiò*, infamanda ſententia confertur cum Dogmatibus inviſorum hominum; ut auditâ col-

* *Euſeb. Hiſt. Eccleſ. Lib. IV. c.* 15. in Martyrio Polycarpi.

† *Paginas non noto, quia longa non ſunt ea Scripta.*

collatione, omnes cohorreſcant & inſurgant in miſeros quaſi in reos errorum publico judicio dudum damnatorum. Phariſæi Chriſtum æquiparabant Magis, miraculáque, auxilio Cacodæmonis, facere dicebant. *Iſte non ejicit Dæmonia, niſi per Beelzebulem, principem Dæmoniorum.* Matth. XII. 24. *Hieronymus* Vigilantii doctrinam confert cum doctrinis hominum dudum infamatorum. *O portentum*, inquit, *in terras ultimas deportandum! Rides de reliquiis Martyrum; & cum auctore hujus hæreſeos Eunomio, Eccleſiis Chriſti calumniam ſtruis; nec tali ſocietate terreris, ut eadem contra nos, quæ ille contra Eccleſiam loquitur. ---- Quæ olim adpellabatur Caiana hæreſis, & multo tempore dormiens, vel ſepulta, nunc à Dormitantio ſuſcitata eſt.* Nec multò poſt: *Spiritus iſte*, inquit, *immundus, qui hæc te cogit ſcribere, ſæpe hoc viliſſimo tortus eſt pulvere, imò hodiéque torquetur, & qui in te plagas diſſimulat in ceteris confitetur; niſi fortè in morem Gentilium, impiorúmque, Porphyrii, Eunomiique has præſtigias Dæmonum eſſe confingas, & non verè clamare Dæmones, ſed ſua ſimulare tormenta.* Qui hæc legebant, & ſuſpiciebant *Hieronymum*, facilè credebant Vigilantii dogmata non eſſe ſaniora quàm doctrinam Caianorum, Eunomianorúmque, imò & Porphyrii infenſiſſimi Chriſtianæ Religionis hoſtis. Sic infelix Vigilantius odio plebeculæ objiciebatur, nec peccari à ſe exiſtimaſſent *Hieronymi* amici, ſi eum eodem loco ac teterrimos homines habuiſſent.

7. *Quartò*, ut infametur doctrina, in qua quiſpiam ab aliis diſſentit, ſummopere exag-

17. *Quar-*

gerätur momentum controverſiæ etiam levis; quaſi admiſſis adverſariorum dogmatibus, Religio ipſa Chriſtiana in periculo verſaretur, aut convellerentur fidei Chriſtianæ fundamenta. Conantur invidiam moventes * *magnitudine rei ſic occupare animos eorum qui audiunt, ut difficilis aditus veritati relinquatur.* Ac ſanè motis ſemel adfectibus omnia magna videntur, & quæ ab hominibus nullo adfectu præpeditis ſpernerentur, aut certè levia haberentur delicta, ea quaſi graviſſima odiis acerrimis premuntur. Sic *Hieronymus* non parum momentum controverſiarum, quas movebat Vigilantius, adauxit. Verè dicebat neque Martyribus, neque eorum reliquiis cultum ullum Religioſum deberi; quem nuſquam Apoſtoli commendarunt, aut ſibi probari vel uno verbulo ſignificarunt; ſed concedamus erraſſe *Vigilantium*, an propterea cælum terræ miſcendum fuit? Dignus erat, cui ignoſceretur, qui non alia de cauſa abſtinendum à cultu Martyrum dicebat, quàm quia Apoſtoli ea de re ſiluerant. An propterea exclamandum erat: *ô præcidendam Linguam à Medicis, imò inſanum curandum caput, ut qui loqui neſciat diſcat aliquando tacere; Ego vidi hoc aliquando portentum, & teſtimoniis Scripturarum* (abſurdè explicatis) *quaſi vinculis Hippocratis, volui ligare furioſum ------ Fatebor tibi dolorem meum. Sacrilegium tantum patienter audire non poſſum.* Ipſi quoque *Hieronymo* invidia mota eſt ab *Auguſtino*, cùm ex Hebraïca Lingua Vetus Teſta-

* *Cicero, pro Fonteio, c. v.*

Teſtamentum denuo vertere adgreſſus eſſet, quod faciendum fuiſſe non putabat *Auguſtinus*; qui hanc diſcrepantiam inter ſe & *Hieronymum* ita exaggerat, quaſi omnia in Eccleſiis turbanda eſſent, ſi apud Latinos verſio *Hieronymiana* legeretur. * *Perdurum*, inquit, *erit, ſi tua interpretatio per multas Eccleſias frequentiùs cœperit lectitari, quòd à Græcis Eccleſiis Latinæ Eccleſiæ diſſonabunt; maximè quia facilè contradictor convincitur, Græco prolato libro, id eſt, Linguæ notiſſimæ. Quiſquis autem in eo quod ex Hebræo tranſlatum eſt, aliquo inſolito permotus fuerit, & falſi crimen intenderit; aut vix, aut numquam ad Hebræa teſtimonia pervenitur, quibus defendatur objectum. Quòd ſi etiam perventum fuerit, tot Latinas & Græcas auctoritates damnari quis ferat? Huc accedit quia etiam conſulti Hebræi poſſunt aliud reſpondere; ut tu ſolus neceſſarius videaris, qui etiam ipſos poſſis convincere; ſed tamen qui judicet, mirum ſi potueris invenire. Nam quidam frater noſter Epiſcopus, cùm lectitari inſtituiſſet in Eccleſia cui præeſt, interpretationem tuam, movit quiddam longè aliter abs te poſitum, apud Jonam Prophetam, quàm erat omnium ſenſibus, memoriæque inveteratum, & tot ætatum ſucceſſionibus decantatum. Factus eſt tantus tumultus in plebe, maximè Græcis arguentibus, & inclamantibus calumniam falſitatis; ut cogeretur Epiſcopus, ea quippe civitas erat, Judæorum teſtimonium flagitare. Utrum autem illi malitiâ an imperitiâ hoc eſſe in Hebraicis Codicibus*

* *Hieron. Tom. II. p.* 340.

dicibus reſponderunt, *quod & Græci & Latini habebant? Quid plura? coactus eſt homo*, *velut mendoſitatem*, *corrigere*, *nolens*, *poſt magnum periculum*, *manere ſine plebe.* Facillimum erat totam hanc litem componere, ſi, quod verum erat, intellexiſſet *Auguſtinus*; nimirum, LXX. Interpretes non fuiſſe magis periculo erroris exemtos, quàm alios, & ſæpe erraſſe; itaque à ſtudioſis Scripturarum conſulendas & alias verſiones, quales aliquot dudum exſtabant Græcè, & Hieronymianam, quemadmodum alias; quibus expenſis, conſtitiſſet omnes ad ſummam Judaïcæ Hiſtoriæ & Religionis quod adtinet, inter ſe conſenſiſſe, quamvis nonnullis in locis diſſentirent. Hæc fuiſſent coram plebe ab Epiſcopis dicenda, neque umquam commota fuiſſet, cùm à Rectoribus potiſſimùm ſoleat commoveri. Si quis contradixiſſet, facilè adparuiſſet litem eam eſſe nullius momenti. At facilius erat, re nequaquam expensâ, movere invidiam *Hieronymo*, qui, ut vidimus, & ipſe magnus artifex odii excitandi fuit.

8. Quòd ſi contingat ut ii, qui infamandi ſuſcipiuntur, nolint uti vocibus quibuſdam, plurium auctoritate vel uſu conſecratis, quòd eas non intelligant, aut incommodas judicent; eis facillimè, quod *quinto* loco animadvertendum, ingens conflatur invidia; quaſi dogma ipſum rejicerent, quod vocibus illis exprimi ſolet. Ejus rei exemplum luculentum nobis ſuppeditabit *Hieronymus* in Epiſtola ad Damaſum, in qua ſic queritur: * *Poſt Nicænam fidem*,

* *Tom. II. p.* 132.

dem, poſt Alexandrinum, juncto pariter occidente, decretum, trium hypoſtaſeon, *ab Arianorum Præſule & Campenſibus, novellum à me homine Romano nomen exigitur. Qui quæſo iſta Apoſtoli prodidere? Quis novus magiſter gentium Paulus hæc docuit? Interrogemus quid tres* hypoſtaſes *poſſe arbitrentur intelligi. Tres* perſonas ſubſiſtentes *aiunt; reſpondemus nos ita credere. Non ſufficit ſenſus, ipſum nomen efflagitant, quia neſcio quid veneni in ſyllabis latet. Clamamus, ſi quis tres* hypoſtaſes, *aut tria* enhypoſtata, *hoc eſt; tres ſubſiſtentes perſonas non confitetur, anathema ſit. Et quia vocabula non ediſcimus, hæretici judicamur. Si quis autem* hypoſtaſin uſian *intelligens, non in tribus perſonis unam* hypoſtaſin *dicit, alienus à Chriſto eſt. ----- Tota ſæcularium litterarum ſchola nihil aliud* hypoſtaſin, *niſi* uſian *novit.* Itaque à Syris fermè hæreticus habebatur *Hieronymus*, quòd nollet dicere *tres eſſe hypoſtaſes*, in Deo, quamvis cum iis ceteroqui conſentiret. Facile eſſet alia ejuſmodi exempla congerere, niſi brevitati ſtuderemus.

9. *Sextò*, cùm nihil aptius ſit ad leniendam invidiam, quæ in ſententiam quampiam accenditur, quàm rationes aut firmæ, aut veriſimiles, quibus ſolet defendi; rationes omnes illæ ſtudioſiſſimè occultantur, quo fit ut imperiti exiſtiment eam ſententiam in medium eſſe prolatam, aut novarum rerum dumtaxat ſtudio, aut pravo etiam conſilio, ab iis à quibus vix credebatur. Sic Ethnici olim clamitabant in Chriſtianos, accuſabántque eos ſpretorum Numinum, quæ vulgò colebantur, & con-

conculcatæ patriæ Religionis; nequaquam prolatis eorum rationibus, quas omnino ignorabant; ut ex *Tacito*, *Plinio*, ac *Suetonio* ſatis conſtat, qui ſuperſtitionis novæ eos inſimularunt; argumentis, quibus eorum fides nitebatur, prorſus ignoratis. *Hieronymus*, hac etiam arte uſus eſt in *Jovinianum*, cujus rationes breviſſimè profert, cùm multis in eas invehatur. Damnabat ille ſtudium illud inconſultum aut fucatum Virginitatis, quo videbat Chriſtianos ſui ævi nimiùm flagrare; cùm propter multas cauſas rationes, quæ colliguntur potiùs ex iis quæ reponit *Hieronymus*, quàm aperta & ingenua earum expoſitione; tum etiam quia experientia ſatis docebat homines illius ætatis paucos eſſe, qui in cœlibe vita ſatis caſtè viverent, & ea admitterentur vulgò ab illis perſonatis virginibus, quæ oſtendebant eos id vitæ inſtitutum temerè eſſe ingreſſos. Certè numquam in eam ſpeciem externam ſingularis caſtitatis auſus eſſet *Jovinianus* inſurgere; niſi ea vidiſſet, quæ poſtremis hiſce ſæculis ab acutioribus, in eodem genere hominum, animadverſa ſunt. At *Hieronymus* non adtigit ejuſmodi rationem, quæ vel ſola omnem ejus inanem eloquentiam vincere potuit. Nolim quidem omnia *Joviniani* dogmata tueri, cùm nullum ejus momentum ſuperſit, ex quo hominis ſententiam adcuratè intelligere poſſimus. Ut non habeo fidem ejus adverſario: ita nec *Jovinianum* abſolvo; ſed ſine dubio rectè ſentiebat, qui dicebat virtutes conjugum æquè gratas atque acceptas Deo eſſe, quàm virginum.

10. *Sep-*

10. *Septimò*, ſi quæ ſententia defendenda ſuſcipitur contra aliam, in quam movetur invidia; incommoda, quibus premitur ſententia defendenda, diligenter diſſimulantur, dum mirum in modum exaggerantur quæ poſſunt adverſariis objici. *Vigilantius* ita adloquutus fuerat eos, quos videbat reliquias martyrum nimio cultu proſequi: *Quid neceſſe eſt te tanto honore non ſolùm honorare, ſed etiam adorare illud neſcio quid, quod in modico vaſculo transferendo colis?* Hoc verè factum eſſe ſatis conſtat, ex aliis Scriptoribus, & ex iis quæ ab illa ætate ad noſtram propagata ſunt. Quid tamen reponit *Hieronymus*? Negat quod ipſe etiam non neſciebat. *Quis*, inquit, *ô inſanum caput, aliquando martyres adoravit? Quis homines putavit Deum*? Atqui adorari etiam poſſunt ii, qui non creduntur Dii, cùm iis cultus omnis externus defertur, qui cum Dei adoratione conjunctus eſſe ſolet, coram iis genua flectuntur, invocantúrque abſentes, quaſi domini, ſecundùm Deum, bonorum omnium. Hæc erat adoratio, quam meritò ſuperſtitioſis ſuæ ætatis objiciebat *Vigilantius*. Ob illud ſolum incommodum, eliminandus fuit ex Eccleſia Chriſtiana totus ille novitius cultus; nec aliter viſum eſſet æquis judicibus, ſi res iis ob oculos poſita fuiſſet, qualis erat. Vidiſſent hæc redolere ſuperſtitionem Ethnicam, quæ & inferiora Numina haud abſimili modo colebat. Objecerat ideò *Vigilantius*, *propè ritum Gentilium videri*, *ſub prætextu Religionis introductum*, *ſole adhuc fulgente*, *moles cereorum accendi* Verum hoc erat, & inde li-

quebat ſuperſtitionem Ethnicam alio nomine revocari. At *Hieronymus*, *cereos*, inquit, *non clâra luce accendimus*, *ſicut fruſtra calumniaris*; *ſed ut noctis tenebras hoc ſolatio temperemus*. Viſne *Hieronymum* ex ipſo *Hieronymo* confutare? Lege ſequentia verba: *Quod ſi aliqui*, *propter imperitiam & ſimplicitatem ſæcularium hominum*, *vel certè religioſarum feminarum* ------ *hoc pro honore martyrum faciunt*, *quid inde perdis*? Itaque hoc fiebat, quamvis illico negarit *Hieronymus*, ſaltem ab imperitis. Verùm illis imperitis præiverant Antiſtites ſacrorum; qui id genus Ethnicorum rituum pompâ ſimplicitatem Religionis Chriſtianæ ornandam, an onerandam? ſibi eſſe cenſuerant, ut ipſe docet *Hieronymus*, in ſequentibus: *Per totas*, inquit, *Orientis Eccleſias*, *quando legendum eſt Evangelium*, *accenduntur luminaria*, *jam ſole rutilante*; *non utique ad fugandas tenebras*, *ſed ad ſignum lætitiæ demonſtrandum*. Ergo & ad monumenta Martyrum interdiu cerei accendebantur, ad lætitiam demonſtrandam. Imò verò ad ita honorandos Martyras, ut Ethnici colebant Deos ſuos. *At*, ut ait idem *Hieronymus*; *illud fiebat idolis*, *& idcirco deteſtandum eſt*; *hoc fit Martyribus*, *& idcirco recipiendum eſt*. Damnarat etiam *Vigilantius* pervigilia ad ſepulcra Martyrum, quæ cùm nihil facerent ad bonos mores, occaſionem libidinoſis hominibus præbebant corrumpendarum mulicrcularum. Hoc unum incommodum, cùm res pietatem minimè juvaret, adducere debuit Rectores Eccleſiarum ad conſuetudinem illam cohibendam, ac tandem adduxit.

Quid

Quid verò ad hæc *Hieronymus*, in Epiſt. ad Riparium? Ex Scriptura probat eſſe *vigilandum*, ex locis in quibus vigilantia animi, non corporis præcipitur; ſed nihil de graviſſimo illo pervigiliorum incommodo. At cùm *Vigilantius* graviter in id invectus eſſet, non licuit prorſus diſſimulare quòd nimis notum erat; ſed quàm breviſſimè potuit rem perſtrinxit. *Error*, inquit, *& culpa juvenum, ac viliſſimarum mulierum, qui per noctem ſæpe deprehenditur, non eſt religioſis hominibus imputandus; quia & in vigiliis Paſchæ tale quid fieri plerumque convincitur, & tamen paucorum culpa non præjudicat Religioni.* At poſteri, hac in re, ſapientiores, hæc omnia, ob rationem adlatam, meritò ſuſtulerunt.

11. *Octavò*, cùm multa poſſint invidiam amoliri à ſententia, & hominum animos ei conciliare, aut placare; illa alto ſilentio obvolvuntur, dum contraria omnia multis diducuntur. Cultus reliquiarum Martyrum, & pervigilia ad eorum ſepulcra illicita eſſe variis rationibus adgreſſus erat oſtendere *Vigilantius*, quoad hoc licet ex *Hieronymianis* reſponſis intelligere. Poterat ejus ſententiæ, apud contrà ſentientes, invidiam detrahere, quòd eam proponeret bono animo: ne, nimirum, vulgus ignarum in ſuperſtitionem Ethnicam paullatim prolaberetur; neu fraudulenti & avari Sacerdotes, quales numquam deſunt, hinc occaſionem nanciſcerentur fingendarum reliquiarum & falſorum miraculorum, ut plebem in Eccleſias, quibus præerant, adlicerent; neu in nocturnis illis conventibus,

nimis frequentibus, multa pudenda committerentur. Pone *Vigilantium* id quod licitum eſt, ex legibus Evangelii, damnaſſe; attamen hi ejus laudabiles fines hominis errori, ſi fuiſſet error, omnem invidiam detrahere potuerunt; nam etiam licita, cùm minimè neceſſaria ſunt, vitantur; ſi multò magis noceant, quàm juvent. Hoc quoque invidiam lenire potuit, quòd ex mutatis illis nuperis conſuetudinibus, nullum *Vigilantius* caperet emolumentum; cùm manifeſtum eſſet lucrum Sacerdotum, in quorum Eccleſiis plures erant, aut eſſe credebantur Martyrum reliquiæ; quia populi in eas concurrentes plures ac copioſiores oblationes conferebant. Verùm hiſce omnibus omiſſis, quæ *Hieronymo* tamen minimè latuiſſe crediderim, cœlum terræ miſcet orator vehemens, ut omnium iram & odium in eum concitet. *Non eſt*, inquit, *crudelitas pro Deo, ſed pietas*

12. *Nonò*, ut accendatur invidia, non modò invidioſiſſimè exponuntur ipſa dogmata; ſed & conſectaria invidioſa ex iis deducuntur, ſeu falſa ea ſint, ſeu vera; ſed nequaquam pro legitimis conſectariis, ab iis qui oppugnantur, agnoſcenda. Sic cùm *Vigilantius* negaſſet adorandas eſſe reliquias Martyrum, conſectariorum falſiſſimorum, ſed apud imperitos veriſimilium, invidià ambuſtus obticuit. *Ergo*, inquit adverſarius conſectaria illa proponens, *Petri & Pauli immundæ ſunt reliquiæ? Ergo Moyſi corpuſculum immundum erit, quod, juxta Hebraicam veritatem, ab ipſo ſepultum eſt Domino? Et quotieſcumque Apoſtolo-*

rum

rum & Prophetarum & omnium Martyrum Baſilicas ingredimur, toties Idolorum Templa veneramur? Accenſíque ante tumulos eorum cerei idololatriæ inſignia ſunt? Plus aliquid dicam quod redundet in auctoris caput, & inſannum cerebrum vel ſanet aliquando, vel deleat, ne tantis ſacrilegiis ſimplicium animæ ſubvertantur. Ergo & Domini corpus, in ſepulcro poſitum, immundum fuit? &c. Nemo non videt hæc aliena fuiſſe à mente *Vigilantii*, ſed nihil potuiſſet dici aptius, ad plebem commovendam.

13. *Decimo*, præter hæc omnia, augetur invidia ſuſpicionibus, quæ pro ira & malignitate diſceptantium, modum accipiunt; aut potiùs nullum habent, cùm nullum ſuſpicandi finem faciant homines irati, aut maligni. *Vigilantium* ſuſpicabatur *Hieronymus*, aut ſe ſuſpicari fingebat, non credere immortalitatem animi, nec proinde mortem, Religionis causâ, adeundam. *Suſpicaris*, de Samuële Propheta loquens, *mortuum*, inquit, *& idcirco blaſphemas.* Inferiùs verò: *miror quòd non dicas nequaquam perpetranda martyria, Deum enim qui ſanguinem hircorum, taurorúmque non quærat, multò magis hominum non requirere. Quod cùm dixeris, imò* ETSI NON DIXERIS, ITA HABEBERIS QUASI DIXERIS. *Qui enim reliquias Martyrum adſeris calcandas eſſe, prohibes ſanguinem fundi, qui nullo honore dignus eſt.* Eum etiam *Hieronymus* variarum Hæreſium ſuſpectum facere nititur; cùm ex iis quæ dicebat

de ejus ſententia eſſet judicandum, non ea ei adfingenda quæ nequaquam aperuerat.

14. *Undecimo loco*, invidia movetur vel augetur, objectione novitatis; quia plerique homines parum Veritatis amantes, & de ſe magna ſentientes, ac præſertim Theologi, ſe ignorantiæ aut inſcitiæ argui putant, cùm quæpiam quæ antehac ignoraverant docentur. Igitur contra eos qui nova, aut quæ nova judicantur adferunt, vehementiſſimè invehuntur; cùm non tam pro antiquis dogmatibus, quàm pro ſua exiſtimatione, pugnent; cui tuendæ contra vim Veritatis ſi nequaquam ſufficiunt, tum verò eos videas Majores ſuos & olim famâ celebratos ad vitam veluti revocare, ut eorum ſaltem auctoritate novos doctores obruant. Sic ſe geſſerunt Ethnici, contra Chriſtianos, ut ex Veterum Scriptis conſtat. Pro Ethnicis loquatur diſertiſſimus eorum patronus *Symmachus*; *Si longa ætas auctoritatem Religionibus faciet, ſervanda eſt tot ſæculis fides, & ſequendi ſunt nobis parentes, qui feliciter ſequuti ſunt ſuos.* Reſpondeat verò *Arnobius*, homo non indiſertus, pro Chriſtianis, cujus hæc ſunt verba, in Libro II. *Nam quod nobis objectare conſuetis NOVELLAM eſſe Religionem, & ante dies natam propemodum paucos, neque vos potuiſſe antiquam & patriam relinquere, & in barbaros ritus peregrinóſque traduci; ratione illud intenditur nullâ. Quid enim? ſi hoc modo culpam velimus infligere prioribus illis, atque antiquiſſimis ſæculis, quòd inventis frugibus glandes ſpreverint?* &c. ---- *Itaque*

taque cùm nobis intendetis averſionem ex Religione priorum, cauſam convenit ut inſpiciatis, non factum, nec quid reliquerimus, opponere; ſed ſequuti quid ſimus potiſſimùm contueri, &c. Attamen vix ullâ criminatione frequenttiùs uſi ſunt inter ſe diſceptantes Veteres & Recentiores Chriſtiani, ita ut exemplis minimè indigeamus.

15. *Duodecimo loco*, non levis invidia conflatur ſententiæ, objectione paucitatis eorum qui eam tuentur, multitudinis verò oppugnantium. Fermè enim pertinaces, aut ſuperbi videntur, qui pauci plurimorum ſuffragiis audent obſiſtere. Quo factum ut non rarò viri eruditi coacti ſint Scriptis eam opinionem oppugnare, quæ penès multitudinem veritatem eſſe ſtatuit. Ac ſanè ſi hæc valuiſſet opinio, veteres Judæi, qui à reliquo humano genere diſſentiebant, potuiſſent jure damnari; nec immeritò Chriſtiana Religio ab initio fuiſſet rejecta. Digna eſt lectu, hanc in rem, *Athanaſi* diſſertatio πρὸς τοὺς πλήθει μόνω κρίνοντας τὴν ἀλήθειαν, *adverſùs eos qui dijudicant veritatem, ex ſola multitudine*; quæ videtur eo tempore ſcripta, quo ſuffragiorum numero ſuperiores erant Ariani. In ea pulcrè *Athanaſius*: δειξάτω μοι κάλλος ἀληθείας, καὶ σύντομος εὐθὺς ἡ πειθώ. πλῆθος δὲ χωρὶς ἀποδείξεων αὐθεντοῦν, φοβῆσαι μὲν ἱκανὸν, πεῖσαι δὲ οὐδαμῶς: *oſtendat mihi pulcritudinem veritatis, & erit compendiaria ac ſubita perſuaſio. Multitudo autem, ſine demonſtrationibus, comprobans apta quidem eſt ad terrendum, ſed nequaquam ad perſuadendum.* Subjiciam & verba, quibus eam diſputationem claudit, quoniam

niam ad hoc noſtrum negotium multùm faciunt: πλήθει τὸ ψεῦδος κρατύνεις; ἔδειξας τοῦ δεινοῦ τὴν ἐπίτασιν, ὅσῳ γὰρ πλείους ἐν τῷ κακῷ, τοσούτῳ μείζων ἡ συμφορά: *multitudine mendacium roboras? Mali magnitudinem oſtendiſti. Quò enim plures malo ſunt impliciti, eò major eſt calamitas.* Res eſt clara, nec eò ſeciùs Theologi, quoties poſſunt, multitudinem, ad confirmandam cauſam ſuam & infamandos adverſarios, adducunt. Audi *Hieronymum Vigilantio*, multitudine aliter ſententium, gravem invidiam creantem: *OMNES Epiſcopi non ſolùm ſacrilegi, ſed & fatui judicandi, qui rem viliſſimam, & cineres diſſolutos in ſerico & vaſe aureo portaverunt. Stulti OMNIUM Eccleſiarum populi, qui occurrerunt reliquiis.*

16. *Decimo tertio loco*, invidia concitatur, non modò reipsâ, aut iis quæ aliquam adfinitatem cum ea habent; ſed & alienis multis rebus, quæ tractantur, permiſtis; quia apta ſunt ad excitandum odium. Nolebat *Vigilantius* pervigilia eſſe ad Martyrum ſepulcra, ſed non omnia pervigilia contendebat abolenda. Attamen *Hieronymus* ei invidiam facit, quaſi de pervigilio etiam Paſchatis, quod in honorem Chriſti dudum celebrabatur, lis inter eos fuiſſet. *Si ideò*, inquit, *pernoctationes exiſtimas reſpuendas, ne ſæpe videamur Paſcha celebrare, & non ſollemnes poſt annum exercere vigilias. —— Quod ſemel feciſſe bonum eſt non poteſt malum eſſe, ſi frequenter fiat; aut ſi aliqua culpa vitanda eſt, non ex eo quòd ſæpe, ſed ex eo quòd aliquando culpabile eſt. Non vigilemus itaque diebus Paſchæ, ne exſpectata diu adultero*

terorum deſideria compleantur, ne occaſionem peccandi uxor inveniat, ne maritali non poſſit recludi clave. Ardentiùs adpetitur, quidquid eſt rarius. Atqui non agebatur de uno aut altero pervigilio intra annum, atque in honorem Chriſti celebrato; ſed de honoribus nimiis Martyrum, & de æquo frequentioribus pernoctationibus, quæ facillimam peccandi occaſionem præbebant. Nam illo ævo recludebantur omnia antiqua ſepulcra, ut eruerentur reliquiæ ſanctorum virorum, & fortaſſe etiam aliorum quorumvis, aut commenticiorum Martyrum; quorum numerus quotidie, ex Sacerdotum ſomniis, quæ revelationes vocabant, augebatur. In una urbe, imò verò in una Eccleſia, plures erant reliquiæ Sanctorum aut Martyrum, pluráque adeò intra annum pervigilia; nam ſingulis ſua conſecrabantur, nocte ejus diei, quo mortui eſſe dicebantur. Quid facit ad doctrinam *Vigilantii*, quod ei exprobrat *Hieronymus* hiſce verbis? *In hac Provincia, cùm ſubitus terræ motus, noctis medio, omnes de ſomno excitaſſet, tu prudentiſſimus & ſapientiſſimus mortalium nudus orabas, & referebas nobis Adam & Evam de Paradiſo* &c. Sit hoc verum, quod tamen adcredere *Hieronymo* non licet, an minùs firmæ erant *Vigilantii* rationes? Nihil frequentiùs hodie occurrit, in nonnullorum Scriptis, quàm ejuſmodi fraus, quâ aliena miſcentur controverſiis, non ut quidquam probetur, quod vocetur in dubium; ſed ut infametur adverſarius, útque hominis infamati rationes omnes leves videantur, imò ne fortè quidem audiantur.

 17. De-

17. *Decimo quarto loco*, cùm multa fiant in vita, quæ per ſe nec bona ſunt, nec mala, & poſſunt tamen in deteriorem partem accipi, ac interpretationibus malignis premi; invidiæ artifices in adverſariis talia avidiſſimè arripiunt, atque in ea omnibus eloquentiæ ſuæ velis invehuntur. Intereſſe convivio, ſi in eo te modeſtè geras, ut laudi non habetur, ſic nec vitio verti poteſt. Duriùs vivere, niſi fiat de certis ac laudabilibus per ſe cauſis, nullam meretur laudem; ſed nec vituperari poteſt, niſi malum in finem fit. Attamen Phariſæi prius in Chriſto, poſterius in Joanne Baptiſta invidioſè carpebant. *Venerat enim Joannes, nec edens, nec bibens, & aiebant: dæmonium habet. Venerat filius hominis & edens & bibens, & dicebant: ecce homo edax & vini potor, publicanorum & peccatorum amicus.* Matth. XI, 18, 19. Chriſtiani tempore perſequutionum, noctu cogebantur convenire, quod potuit caſtè fieri, atque ex legibus Chriſtianæ ſanctimoniæ debuit; propterea tamen infamabantur, quaſi nefandis libidinibus, exſtinctis lucernis, operam darent; quod conſtabat aliquando factum, in nocturnis Bacchi ſacris, ut ipſi Ethnici teſtantur, qua de re conſulatur *Livius* Lib. XXXIX, c. 13. & Senatûs conſultum quod etiamnum ea de re exſtat. Hinc Chriſtianorum adverſarii occaſionem adripiebant infamandorum innocentiſſimorum hominum. *Dicitur*, inquit, *Tertullianus* Apol. c. VII. *ſceleratiſſimi de ſacramento infanticidii, & pabulo inde, & poſt convivium inceſto; quod everſores luminum canes, lenones, ſcilicet, tenebrarum*

&

& libidinum impiarum inverecundiâ procurent! Ethnico Oratori, apud *Minutium Felicem*, dicuntur ideò Chriſtiani *plebs profanæ conjurationis, quæ nocturnis congregationibus, & jejuniis & inhumanis cibis, non ſacro quodam, ſed piaculo fœderantur, latebroſa & lucifugax natio, in publico muta, in angulis garrula.* Ita ſe gerebant Judæi atque Ethnici in Chriſtianos; ſed & Chriſtiani inter ſe, mutatâ perſonâ, ſæpe iiſdem malis artibus uſi ſunt, ut adverſariis ſuis invidiam crearent. Jam à multis ſæculis, ſtata jejunia & virginitas ita laudantur, quæ per ſe indifferentia ſunt, niſi cum ceteris virtutibus Chriſtianis conjungantur; quaſi illis Deo gratiores fierent homines. Auſus erat *Vigilantius* eam opinionem, vanam profectò, & plenam ſupercilio aſcetico, caſtigare. Illicò ab *Hieronymo*, quaſi homo Veneri ac gulæ deditus, invidioſiſſimè traductus eſt: quemadmodum paria ab eodem, eadem de cauſa, paſſus jam erat *Jovinianus*: *Exortus eſt*, inquit, *Vigilantius, ſeu potiùs Dormitantius, qui immundo ſpiritu pugnet contra Chriſti ſpiritum; --- dicit eſſe -- continentiam hæreſin, pudicitiam libidinis ſeminarium.* Paullò poſt: *in iſto*, inquit, *Joviniani mens prava ſurrexit. --- Ille Romanæ Eccleſiæ auctoritate damnatus, inter phaſides aves & carnes ſuillas, non tam emiſit ſpiritum, quàm eructavit. Iſte caupo Calagurritanus, & in perverſum, propter nomen viculi, mutus Quintilianus, miſcet aquam vino, & de artificio priſtino ſuæ venena perfidiæ Catholicæ fidei ſociare conatur, impugnare virginitatem, odiſſe pudicitiam, in convivio ſæcularium; con-*

tra ſanctorum jejunia, proclamare ; dum inter phialas philoſophatur, & ad placentas liguriens Pſalmorum modulatione mulcetur. Talia & acerbiora etiam, contra *Jovinianum*, acerrimus conviciator effundit. Similem comœdiam, an tragœdiam? vidit ſæculum præteritum, à Chriſto nato decimum ſextum ; cùm caſtiſſimi & ſummæ ſobrietatis viri quaſi mulieroſi atque helluones traducerentur, à patronis virginitatis & jejuniorum, nihilo propterea melioribus, ut norunt omnes qui ab illis hiſtrionibus ſibi imponi non patiuntur. De re ipſa hîc non agimus, ſed quod multorum ſæculorum experientiâ notum eſt, quaſi compertum adſumere, apud homines peritos, nos poſſe putamus.

18. *Decimo quinto loco*, invidia ingens ſæpe conflata eſt innocentibus, dum accuſati ſunt apud eos qui de re, cujus inſimulabantur, minimè judicare poterant. Demagogi imperitam plebem facillimè commovent ſpecie pietatis, & zeli, ita ut eos quaſi ſceleratos habeat, nec velit ampliùs audire, quos peritiores ſine dubio abſolverent. Deinde, quia ſine periculo commotæ ſemel plebi adverſari non licet, ipſi doctiores, ignaviâ ac timiditate, ſimulant ſe ei adſentiri; & ſic odio publico miſeri, & quidem interdum eruditi mactantur. Sic Athenis *Socrates* traductus eſt, apud populum, ab *Ariſtophane*, in Comœdia quam inſcripſit *Nubes*, priuſquàm apud Judices accuſaretur ab *Anyto* & *Melito*; & niſi populus faviſſet *Ariſtophani*, numquam fortè fuiſſet damnatus. Sed cùm libenter Populus Athenienſis impudentiſſima Comici mendacia audiſſet, & quaſi impium haberet

beret Socratem; vix eum Areopagitæ abſolvere potuerunt. Revocat hoc mihi in memoriam prudens reſponſum *Stilponis* Philoſophi, * quem cùm rogaſſet Crates, *an dii adorationibus & votis gauderent? Noli me*, inquit, *fatue, in via de hiſce rogare, ſed ſolum ac ſeorſum.* Invidiam plebis, nimirum, metuebat, quam ſibi etiam conciliavit, vero de Pallade judicio; & quam amoliri à ſe non potuit, ne Areopagitis quidem judicibus. Res apud *Diogenem Laërtium* legatur. *Hieronymus* nimis callidus erat Orator, quàm ut omitteret hanc artem, *Vigilantium* infamaturus. Ejus rei argumenta aliud agentes adtulimus, nec ullas ratiocinationes habet, niſi ad captum populi adcommodatas. Quin & eum judicem ſimul & vindicem ſuæ ſententiæ facit, ubi ex *Vigilantii* dogmate ſequi contendit, ut ſint *ſtulti omnium Eccleſiarum populi, qui occurrerant ſanctis reliquiis* (Samuëlis Prophetæ) *& tantâ lætitiâ, quaſi præſentem viventémque Prophetam cernerent, ſuſceperant, ut de Palæſtina uſque Calchedonem jungerentur populorum examina.* Quin & ipſe ſe mulierculis conjungit, ut eas in *Vigilantium* incendat. *Rideas*, inquit, *forſitan & mulierculárum deliramenta ſubſannes. Non erubeſco earum fidem, quæ primæ viderunt Dominum reſurgentem. --- Tu ructato cum ſeculi hominibus, ego jejunabo cum feminis.* Quis dubitet quin homines plebeii & mulierculæ, hiſce auditis, *Vigilantium*, ſi ſe ſe fortè objeciſſet, lapidibus obruiſſent? Sic & hodie paſ-

* *Diog. Laërt. Lib. II. §. 117.*

ſim è ſuggeſtu difficillimæ controverſiæ Theologicæ, quas ne ipſi quidem Demagogi ſatis intelligunt, tractantur coram plebe; & tanta apud eam adverſariis conflatur invidia, ut parata ſit eos lacerare, ſi Magiſtratus paterentur.

19. *Decimo ſexto loco*, invidia innocentibus movetur, dum infamantur quaſi perturbatores publicæ tranquillitatis; quòd ignota Veritas, ſi ſit alicujus momenti, vix ſine animorum motu, intromitti in Rempublicam poſſit; quamvis qui eam veritatem tuentur omnia Reipublicæ jura ſancta atque inviolata eſſe velint, neque ea vel minimùm labefactare tentent. Sacerdotes publici cùm Judæorum, tum Ethnicorum; quorum intererat Religiones atque opiniones receptas nequaquam immutari; Chriſtum, ejúſque diſcipulos dictitabant res novas moliri. Eos accuſabant non modò læſæ Majeſtatis Divinæ, ſed & ſpretorum Magiſtratuum & Principum, violatarúmque ſanctiſſimarum Legum; quibus, injuſſu Magiſtratuum, quidquam in Religione mutari vetabatur. Hanc Phariſæi & Sacerdotes Ethnici prætexebant criminationibus ſuis ſpeciem, quæ minùs acutos facilè fallere poterat, & ſummis Poteſtatibus Chriſtianos inviſos reddebat. Nihil enim pronioribus animis excipitur ab iis, qui ſummæ rerum præſunt, quàm quod facit ad amplificandam, tuendámque eorum auctoritatem; nullis magis ſuccenſent, quàm iis qui vel minimùm eam tentare velle videntur; quod judicantur omnes facere qui, illis inconſultis, in ſocietate aliquid mutare, legibus ſancitum, adgrediuntur, ut qui nova de Reli-

Religione dogmata proferunt. Itaque callidi homines, quorum intereſt errores nequaquam emendari, credulitati Magiſtratuum & Principum inſidiantur; nec difficulter perſuadent quod volunt, quia ipſis utilia adferri videntur. Ideòque hanc calumniam diligentiſſimè adgreſſi ſunt olim confutare Religionis Chriſtianæ patroni, ut vel ex Apologetico *Tertulliani* liquet, Cap. XXVIII. & ſeqq. Periculoſiſſimæ erant hac in re inſidiæ calumniatorum, qui non unâ arte inviſos Chriſtianos ſummis poteſtatibus faciebant. Jubebant eos non modò per Deos Romanorum jurare, aut iis ſacrafacere, quod in recuſantes ſatis acriter vindicatum fortè non eſſet; ſed *per genios Cæſarum* & pro eorum ſalute thus in accenſam aram conjicere. Negantes Chriſtianos continuò reos Majeſtatis agebant, apud Principes; *ſi quidem*, ut inquit *Tertullianus*, *majore formidine & calli-diore timiditate Cæſarem obſervabant, quàm ipſum de Olympo Jovem.*

20. Non eodem modo, ſi objectiones ſeditionum exceperis, Chriſtiani, ſub Chriſtianis Principibus, movent invidiam Chriſtianis; ſed alio non minùs exitiali. Qui diſſentiunt à ſumma poteſtate, in Religionis negotio, illi infamantur, quaſi eam ſtultitiæ aut impietatis damnarent. Eo telo, & quidem valido brachio contorto, petitus eſt ab *Hieronymo Vigilantius*, cujus opinionem de reliquiis Sanctorum non colendis, invidioſiſſimis hiſce confectariis premit: *Ergo ſacrilegus fuit Conſtantinus Imperator, qui ſanctas reliquias Andreæ, Lucæ & Timothei tranſtulit Conſtantinopolin, apud quas Dæmo-*

Dæmones rugiunt ---- Sacrilegus dicendus eſt & nunc Auguſtus Arcadius, qui oſſa beati Samuelis, longo poſt tempore, de Judæa tranſtulit in Thraciam. Poſſumus Imperatoribus ſubjicere Epiſcopos, quorum in ejuſmodi rebus aut ſuppar, aut ſuperior etiam fuit auctoritas; etenim Magiſtratum ſacroſanctum, in Eccleſia Chriſtiana, gerere exiſtimabantur; quos ita in *Vigilantium* incendit *Hieronymus: Malè facit ergo Romanus Epiſcopus, qui ſuper mortuorum hominum Petri & Pauli, ſecundùm nos oſſa veneranda, ſecundùm te vilem pulviſculum, offert Domino ſacrificia, & tumulos eorum Chriſti arbitratur altaria. Et non ſolùm unius urbis, ſed totius orbis errant Epiſcopi, qui cauponem Vigilantium contemnentes, ingrediuntur baſilicas mortuorum.* Non ita pridem ſimilia, apud excultiſſimam Europæ gentem, audita ſunt; cùm quærerent Sacerdotes ab iis, qui à Rege in ſacris diſſentiebant, num exiſtimarent Regem, Religionis ſuæ causâ, æternis ſuppliciis addictum iri? Si adfirmarent, rei læſæ Majeſtatis habebantur; ſi negarent, quærebant cur ab ea Religione abhorrerent, in qua fatebantur homines æternam ſalutem conſequi. Hoc quoque illis perpetuò occinebatur, æquum eſſe eos Religionem Regis ſequi, niſi vellent rebelles haberi; nec quidquam fuit periculoſius ejuſmodi argumentis, quamquam futilibus; quia, ſine graviſſima invidia, eorum futilitas oſtendi non poterat.

21. Hæ ſunt potiſſimæ artes, quibus invidia movetur, quas & latiùs diducere & multò pluribus exemplis illuſtrare facilè potuiſſemus; verùm

rùm hæc cordatioribus ſatis erunt, pravis verò ingeniis nihil poſſet ſatis eſſe. Pauca tamen adjiciam de fœditate invidiæ, bonis viris malis artibus creatæ, déque ea curanda, aut, ſi curari nequeat, vincenda. Summus Orator, cùm A. Cluentium defenderet, & invidiam falſam quidem illam, ſed maximam tollere adgrederetur, exordio utitur, quod nonnihil immutatum meum facere, cum bona Lectoris venia, me poſſe exiſtimo. Equidem cùm apud animum meum reputo quàm frequenter à Theologis invidia mota ſit & moveatur, quò me vertam neſcio. Negem fuiſſe antiquorum illum morem, aut recentiorum? Negem illam rem agitatam in concionibus, jactatam in circulis, uſurpatam in Synodis? Evellam ex animis hominum tantam opinionem, tam penitus inſitam, tam vetuſtam? Non eſt noſtri ingenii, at eſt auxilii bonorum omnium, innocentiæ, in calamitoſa fama, quaſi in aliqua pernicioſiſſima flamma, atque in communi incendio ſubvenire. Etenim ſicut, alios apud populos, parum firmamenti & parum virium Veritas habet: ſic apud eos, qui ſolam Chriſti & Apoſtolorum auctoritatem ſequi ſe velle profitentur, falſa invidia imbecilla eſſe debet. Dominetur apud babaros, aut ſuperſtitioſos; jaceat in verè Chriſtianorum judiciis. Valeat in opinionibus ac ſermonibus imperitorum; ab ingeniis prudentium repudietur. Vehementes habeat repentinos impetus; ſpatio interpoſito, & causâ cognitâ conſeneſcat. Denique illa definitio judiciorum æquorum, quæ nobis à Chriſto & Apoſtolis tradita eſt, retineatur;

neatur ; ut in judiciis & ſine invidia culpa damnetur , & ſine culpa invidia ponatur. Quamobrem à Lectoribus meis hæc poſtulo; primùm, id quod æquiſſimum eſt, ut ne quid huc præjudicati adferant ; etenim non modò auctoritatem , ſed & nomen judicum amittimus, niſi ex ipſis cauſis judicamus ; ac ſi ad cauſas, nondum cognitas , judicia jam facta adferamus. Deinde, ſi quam opinionem jam ſuis mentibus comprehenderunt, ſi eam ratio convellet, ſi res ipſa labefactabit, ſi denique Veritas extorquebit, ne repugnent; eámque animis ſuis, aut libentibus, aut æquis remittant.

22. Veritate & caritate Chriſtianis nihil debet eſſe antiquius, eorúmque omnium animis inſculptum ſit oportet divinum hocce monitum; ΑΛΗΘΕΥΕΙΝ ΕΝ ΑΓΑΠΗι, *veritatem unà cum caritate conſectari.* Hoc autem nullo modo fieri poteſt , ſi ex invidia judicia de alienis ſententiis feramus, odiúmque pro firmis rationibus , eis reponamus. Nemo non fateatur ejuſmodi adfectu homines ad retegendam Veritatem minimè adjuvari; ſed quia quiſque putat ſibi ſat notam ac perſpectam eſſe Veritatem, alios verò in errore verſari; age, oſtendamus creare invidiam non eſſe ejus qui Veritatem tuetur, neque ejuſmodi artibus errorem rectè propulſari. An odium acutiores nos reddit, ad intelligendam alienam ſententiam, ut eam adcuratiùs confutare poſſimus? Minimè gentium. Imò contrà, animo irâ æſtuanti nebulam objicit, quâ fit ut minimè adſequamur quod adverſarii dicunt; atque impatientiam

tiam audiendi tantam injicit; ut vix eorum rationes ſibi paucis exponi patiatur; nedum ut magna volumina ſuſtineat expendere, quod tamen interdum neceſſe eſſet, ut mendacium probè confutaretur. An odium firmiora argumenta in adverſarios ſuggerit? Imò verò ita occæcat animum, ut leviſſima, & quæ à ſedatis hominibus ridentur, graviſſima habeantur. Odio atque irâ percito ſtipulæ in trabes mutantur, muſcæ in camelos. An utroque illo affectu præpediti Veritatem meliùs defendunt, aut errantibus amabiliorem reddunt, quam ſi animo ſedato rem adgrederentur? Contrà neque ſatis ſciunt quid dicant & imprudentiâ ſuâ latus nudum adverſariis feriendum præbent, ac Veritatem infamant, quam armis mendacii defenſam volunt. Inimici ſunt Veritati illi adfectus, amici mendacio; quod eo ſatellitio cinctum plerumque prodit, atque ex eo à multis agnoſcitur. Itaque pro Veritate mendacium ſibi proponi putant, qui illam nonniſi odio atque irâ ſtipatam vident. Pulcrè *Tertullianus*, initio fermè Apologetici, queſtus Chriſtianam Religionem inauditam damnari ab Ethnicis; *hanc*, inquit, *primam cauſam apud vos collocamus iniquitatis ODII, erga nomen Chriſtianorum. Quam iniquitatem idem titulus & onerat & revincit, quod videtur excuſare; ignorantia, ſcilicet. Quid enim iniquius, quàm ut oderint homines quod ignorant, etiamſi res meretur odium? Tunc enim meretur, cùm cognoſcitur an mereatur. Vacante autem meriti notitiâ, unde odii juſtitia defenditur, quæ non de eventu, ſed de conſcientia probanda eſt?*

Pona-

Ponamus *Hieronymum* verum defendiſſe contra *Vigilantium* (quod non pauci hodie ex Chriſtianis contendunt, nos non putamus) an illâ ratione creandæ illi invidiæ, apud æquos judices, cauſæ ſuæ profuit? An ſententiæ adverſarii falſitatem, adcuratâ ejus explicatione, in clariore luce collocavit? An argumenta firmiora, quibus ſententiam ipſe ſuam tueretur, aut dogma Vigilantii confoderet, invenit? Tantùm abeſt, ut eorum quidquam ſit adſequutus, ut contrà nimio adfectu ſuſpectum ſe Lectoribus fecerit, credibiliorem adverſarii ſententiam reddiderit, & puerilia argumenta pro demonſtrationibus inaniter venditarit. Plura exempla antea protulimus, quibus tamen hîc unum adjiciemus. Objecerat *Vigilantius* ſanctorum animos non poſſe audire preces, quibus ubique invocantur. Quid ad hæc adverſarius? *Si*, inquit, *agnus ubique*; *ergo & hi*, *qui cum agno ſunt*, *ubique eſſe credendi ſunt*. Tales ratiocinationes ira & odium, acutis ceteroqui viris, ſubjiciunt; quas ſedati ingenii homines vix febricitantibus condonarint. Sed legantur ejus in *Jovinianum* & *Vigilantium* ſcripta, & plus ſatis exemplorum ſuppetet.

23. Caritatem, quam Ethnici φιλανθρωπίαν & *humanitatem* vocabant, odio violari qui non ſenſerit, is helleboro non ratiocinationibus indigebit. Itaque homines callidi, qui invidiam movent iis, pro quibus Chriſtus mortuus eſt, negant ſe *odio* laborare, hunc ſuum adfectum ſanctiore velant nomine, & *Zelum* vocitant. Crudelitatem, quâ inſectantur eos, quos in errore

errore verſari aiunt, *pietatem* eſſe dicunt; pro illa definitione *Hieronymi*, jam à nobis prolata: *non eſt crudelitas pro Deo, ſed pietas*. Sed ut alia omittam, ad quæ digredi inſtitutum meum me non patitur, quæro an non poſſint mendacium confutare rationibus ſolis, ſine ulla invidiæ, aut *zeli*, ſi ita loqui velint, miſtura? Si poſſint, quidni faciunt, cùm ſine dubio Veritate dignior futura ea ſit confutatio, quemadmodum oſtendimus, imò & efficacior apud errantes? Si nequeant, patiantur nos credere id fieri, ex arcana conſcientia infirmitatis cauſæ, quæ tantis adfectibus occultatur, quia ratione non poteſt defendi. Si quid firmum habuiſſet *Hieronymus*, tot convicia in *Vigilantium* non profudiſſet. Humanitas ipſa, quâ omnes complecti debemus, nos jubet eorum ingeniis ita orationem adtemperare, ut eos ab errore revocemus; non conviciis obruere, non inviſos omnibus, quatenus licet, reddere, ut eos offendamus. Humanum, imò verò hominem, ſe dicere nequit, qui in ſui ſimilem, ſub zeli ſpecie, ita debacchatur, ut capitales hoſtes acriùs non poſſint. Pium, aut Dei timentem ſe eſſe fruſtra jactarit, qui maximum Evangelii præceptum, quo jubemur nos invicem amare, tam protervè conculcat. Nam ex amore proximi naſci conflationem graviſſimæ invidiæ ſi quis dixerit, nonniſi apud inſanos fidem inveniet.'

24. Quæ cùm ita ſint, videtur turpiſſimus ille adfectus poſſe curari, ſi viri boni & eruditi, conjunctis operis, illum ubique adlatis, aliiſque ſimilibus rationibus adgrediantur, nec deſinant eas repetere

petere donec profeciſſe ſe intelligant. Sed & docendum quî homines probi, & Veritatis amantes, qui invidiâ premuntur, poſſint eam vincere. Duplex eſt ad eam victoriam via; ſed utraque magno animo eſt ineunda, & ad finem uſque conſtanter tenenda. In utraque, hoc primùm ſtudendum Veritatis, etiam oppreſſæ, amanti; ut animo agitet contraria omnia iis, quæ ab invidiæ concitatoribus fieri ſolent; quæ ſingillatim non exponam, cùm ex rationibus conflandæ invidiæ, à me ante memoratis, facilè intelligi poſſint. Si velit adverſariis reponere, (quæ altera eſt viarum quas dixi) neceſſe eſt id faciat cum ſumma prudentia ne verbulum proferat, quod cum aliqua veri ſpecie in deteriorem partem accipiatur. Chriſto non ſemel inſidioſis interrogationibus invidiam facere conati ſunt Judæi, quos ille prudentiſſimis reſponſis eluſit. Cùm eorum contumaciam caſtigaſſet, & pœnas, niſi reſipiſcerent, daturam ſignificaſſet, *obſervantes eum miſerunt inſidiatores, qui ſe juſtos ſimulabant, ut caperent eum in ſermone, & traderent imperio ac poteſtati Præſidis. Qui interrogaverunt eum dicentes: Magiſter, ſcimus te rectè dicere & docere, nec accipere perſonam, ſed viam Dei in veritate docere. Licétne nobis dare tributum Cæſari, annon? Animadvertens verò illorum dolum, dixit eis: quid me tentatis? oſtendite mihi denarium. Cujus habet imaginem & inſcriptionem? Reſpondentes dixerunt: Cæſaris. Ille autem reſpondit iis: reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo* Luc. XX, 20. Sic fruſtra conati ei invidiam facere, aut apud Præſidem Romanum, ſi negaret eſſe ſolvendum tribu-

tributum; aut apud Judæorum Zelotas, ſi adfirmaret; ſapientiſſimo reſponſo, repreſſi abierunt. Addam & hominis Ethnici inſigne exemplum declinatæ, dexteritate ingenii, invidiæ; quâ alioquin oppreſſus fuiſſet, ſi ab adfectu vel minimùm tranſverſum agi ſe paſſus eſſet. Is eſt *Plinius* junior, quia ita rem narrat Epiſt. V. Lib. I. *Aderam Arrionillæ Timonis uxori, rogatu Aruleni Ruſtici. Regulus contrà. Nitebamur nos, in parte cauſæ, ſententiâ Vectii Modeſti, optimi viri. Is tunc in exſilio erat, à Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus*: Quæro, *inquit*, Secunde, quid de Modeſto ſentias? *Vides quod periculum, ſi reſpondiſſem, bene; quod flagitium, ſi malè. Non poſſum dicere aliud tunc mihi, quàm Deos, adfuiſſe.* Reſpondebo, *inquam*, quid ſentiam, ſi de hoc Centumviri judicaturi ſunt. *Rurſus ille*: quæro quid de Modeſto ſentias. *Iterum ego*: ſolebant teſtes in reos, non in damnatos interrogari. *Tertiò ille*: Non jam quid de Modeſto, ſed quid de pietate Modeſti ſentias quæro. Quæris, *inquam*, quid ſentiam? At ego ne interrogare quidem fas puto, de quo pronunciatum eſt. *Conticuit, me laus & gratulatio ſequuta eſt; quòd nec famam meam aliquo reſponſo, utili fortaſſe, inhoneſto tamen læſeram; nec me laqueis tam inſidioſæ interrogationis involveram.*

25. Si ita invidiam ſuperare non liceat, at altera via eſt, quâ coërceri poſſit; nimirum, prudenti ſilentio, non quo Veritas opportuno tempore diſſimuletur, ſed quo conviciis, contumelioſíſque dictis nihil reponatur. Defendenda eſt modeſtè ac fortiter Veritas, ſed prætermit-

termittenda omnia ejus adverſariorum acerbè dicta, aut facta; ita ut liquidò appareat hominibus quidem parci, mendacio verò æternum bellum indici. Certè qui leviſſimis rationibus pondus addere ſe putant, conviciis, & creatione invidiæ, ii nullo digni ſunt alio reſponſo. Víſne probare infirmas eſſe illorum ratiocinationes? Contrariam veritatem perſpicuè exponito, & validis argumentis firmato. Víſne oſtendere hominum nequitiam? Aliter planè vivito ac loquere, quàm illi ſolent. Tua te virtus, & virtute digni ſermones ſimul tuebuntur, & vitia adverſariorum patefacient, ac venenata dicta confutabunt; quamvis ita te geras, & ita loquaris, quaſi nullos umquam adverſarios habuiſſes.

F I N I S.

ONTO-

ONTOLOGIA,

SIVE

DE ENTE,

IN GENERE.

Digitized by Google

ONTOLOGIA,

Sive

DE ENTE,

IN GENERE.

PRÆFATIO.

De Natura & Uſu Ontologiæ.

1. UT de rebus omnibus cogitare ac loqui ordine poſſimus, & repertâ noſtra, aut aliis ignorata iis tradere, & viciſſim ipſi ab aliis doceri; univerſales ideas, & generalia nomina, ad quæ referamus Entia omnia, ſecundùm ea quæ iis inter ſe communia, aut diſcrepantia ſunt, habeamus neceſſe eſt. Exempli causâ, cùm cogitamus de rebus, quæ *Spirituales* vocantur, ad certam quamdam Entium claſſem oportet eas referamus; nec reſpondere poſſumus, cùm rogatur noſtra de earum natura ſententia, niſi utamur nomine generali, qualia ſunt *Entis*, aut *Subſtantiæ*, ut ſi dicamus eſſe *Entia cogitatione prædita*, aut *Subſtantias cogitantes.*

2. Hinc

2. Hinc Philoſophi Diſciplinam, quæ generalia de omnibus Entibus Axiomata traderet, ſibi inveniendam eſſe exiſtimarunt; ut & cogitationibus ordinem præſcriberent, & ſermoni neceſſaria vocabula ſuppeditarent. Eam ſcientiam *Ariſtoteles* μετὰ φυσικὴν tradidiſſe dicitur, unde nomen *Metaphyſicæ*, apud Scholaſticos, nacta eſt. Alii μετὰ τὴν φυσικὴν *trans*, ſeu *ſupra Phyſicam*, quaſi, nempe, ſcientiam ſupra contemplationem corporum poſitam interpretantur. At undecumque id nominis duxerit, ſcire noſtrâ parum intereſt; atque, ut omnem circa nomen quæſtionem vitaremus, eam Diſciplinam *Ontologiam*, id eſt, ἐπιστήμην περὶ τοῦ ὄντος *Scientiam de Ente* vocavimus.

3. Attamen hoc nomen, ut hoc obiter moneamus, optimè cum ipſa, quam tradit *Ariſtoteles*, hujus ſcientiæ definitione conſentit. * Ἔστιν, inquit, ἐπιστήμη τις ἣ θεωρεῖ ὂν, ᾗ ὄν, καὶ τὰ τούτῳ ὑπάρχοντα καθ' αὑτό: *eſt ſcientia quæ contemplatur Ens*, *quatenus Ens*, *& quæ ei inſunt per ſe.* Paullò tamen clariùs Ontologiam definire malumus: *Scientiam de Ente in genere*, *ejúſque proprietatibus.*

4. Hinc objectum hujus Diſciplinæ eſſe *Ens in genere* intelligimus. Hujus autem idea animo obverſatur noſtro, cùm abſtractione cogitamus, de iis quæ videmus eſſe communia omnibus Naturis nobis notis; inter quæ illud occurrit quòd *ſint*, aut eſſe *poſſint*. In hanc enim proprietatem cùm animi aciem, omiſsâ aliarum omnium contemplatione, intendimus,

rum

* *Metaphyſ. Lib.* III. C. I.

tum demum Entis in genere ideam contemplamur.

5. Igitur tota hæc Diſciplina circa ideas Abſtractas verſatur; unde intelligere eſt certiſſima eſſe poſſe, quæ hîc traduntur, quandoquidem de ideis penitùs nobis notis agimus. Hîc nec quid ſit in Naturis ſingularibus, nec cauſas ullius peculiaris effectûs docemus. Contemplamur tantùm ideas noſtras, déque iis ſolis judicium ferimus. Itaque ſi modò nihil adfirmemus, niſi quod videmus in ideis noſtris, quæ cautio adtentis difficilis ſanè non eſt, extra omne erroris periculum ſumus.

6. Tum nos in erroris aleam conjicimus; cùm abſtractas ideas ſingularibus Naturis, extra nos exſiſtentibus, aptamus; ſeu cùm eſſe in ſingulari Natura quidpiam, quod ideæ noſtræ abſtractæ ſimile eſt, judicamus. Etenim facilè accidit ut in ejuſmodi opinionem incidamus, licèt judicii ferendi nulla ſit legitima ratio; iis de cauſis, quas in Logica memoravimus, ubi de occaſionibus erroris egimus. At rariùs de ſolis noſtris ideis agentes, id nos in iis videre adfirmamus, quod non videmus. Itaque Metaphyſica, ſeu Ontologia, certiſſima continet Principia, nec iis facilè abutimur.

7. Fines hoſce, in hac Diſciplina, adſequi nitimur. I. Ut poſitis indubitatis Axiomatibus, quæ omnibus ideis noſtris convenient, inde ſubſidia cùm ad inventionem veri, tum ad vitandum errorem habeamus. II. Ut in certas claſſes omnia Entia, ad vitandam in cogitando confuſionem, digeramus. III. Ut

nomina generalia, quæ poſſint tribui Naturis omnibus, quibus eſt aliquid commune, inveniamus. Atque hos duos poſtremos fines initio adtigimus; ſed & hoſce & primum exemplis aliquot illuſtrare, hoc in loco, non erit inutile.

8. Ontologia nos docet, exempli causâ, quid ſit quod *impoſſibile* vocatur; nempe, id impoſſibile dicimus, quod nullomodo intelligere poſſumus; ſeu cujus nullam ideam formamus, quamvis nitamur. Impoſſibile eſt intelligere *Montem ſine declivitate*, ideóque fieri poſſe negamus; ut mons ſit ſine declivitate. Igitur ſi quis quidpiam ſe intelligere, aut credere dicat, cujus nullam prorſus ideam effingere nobis licet; id eſſe nobis perſuadere nequit. Dicentibus eſſe humanum corpus unicum, quod tamen in pluribus locis eſt ſimul; reponimus nos non poſſe adſentiri, quòd corpus unicum, & multiplex ſimul, capere nullâ ratione queamus. Contendimus id debere inter impoſſibilia referri, nóſque ullum poſſe adſenſum præbere Propoſitioni ſenſu carenti negamus. Ejuſmodi Axiomata plurima ſuppeditat Ontologia, ex quibus, ad vitandum errorem, veritatémque inveniendam ac defendendam, non exigua ſubſidia ducimus.

9. Metaphyſica docet omnia quæ intelligimus poſſe ad certas claſſes referri; eſſe omnia, exempli causâ, *ſubſtantiam*, *accidens*, aut *relationem*. Atque inde fit ut rei cujuſvis naturam inveſtigantes ante omnia utrum ſit Subſtantia, vel Accidens, vel Relatio quæramus; quo invento, generales proprietates, quæ con-

conveniunt ei Entium claſſi ad quam refertur, rei tribuimus. Exempli gratiâ, ſi quæratur *quid ſi Albor?* primùm ſcire nos oportet Alborem non eſſe Subſtantiam, neque Relationem; quo poſito, ſequitur ut ſit Accidens, ac proinde ut de eo quod de Accidentibus compertum eſt dicamus. Tum ſi quis Alborem ſe vidiſſe narret, qui nulli corpori albo inhæreret, ſed per ſe eſſet; ex Axiomatibus poſitis, eum falli cognoſcimus.

10. Denique conſtitutis generalibus ideis, rebúſque omnibus notis in certas claſſes diſtributis, inveniuntur vocabula quibus ideæ generales ſignificantur; quæ ſunt, ad participes alios noſtrarum cognitionum faciendos, planè neceſſaria. Exempli causâ, ſi ab homine de *Hippopotamo* loquente, ignarus ſignificationis ejus vocis, quærat quid ſit Hippopotamus? reponet *Animal amphibium*, *equo aliquatenus ſimile eſſe*. Utetur vocabulo *Animal*, quod eſt generalis & abſtractæ ideæ nomen, & quo audito, is qui rogat quid ſit Hippopotamus? ad quam ſpeciem rerum, quod eâ voce ſignificatur, referendum ſit intelligit. Atque hoc, in omnibus adcuratis Definitionibus obſervatur, in quibus Genus proximum ſemper, ſecundùm Dialecticorum Canonas, exprimitur.

11. Hi ſunt Ontologiæ uſus, qui ex ipſa Diſciplinæ natura manant. Addi poteſt alius accidentalis; nempe, ejus ope cognoſci ſenſum loquutionum multarum Scholaſticarum, & opiniones addiſci, quas ignorare nunc non licet; quòd per plura ſæcula per totam Europam viguerint, & etiamnum hodie per maximam

ximam ejus partem defendantur. Imò ex hac Diſciplina, multa dogmata in ipſam irrepſere Theologiam Chriſtianorum; quæ jam, ſine aliqua Metaphyſicæ cognitione, intelligi nequit.

12. Uſibus Metaphyſicæ memoratis, de abuſibus haud pauciora dicere poſſemus; ſed unum, qui, præ ceteris, plurimos errores peperit, adtigiſſe hîc ſatis erit. Diximus verſari hanc Diſciplinam circa ideas abſtractas; hinc autem factum ut qui non ſatis cauti ſunt in philoſophando, dum animus abſtractionibus ejuſmodi nimiùm adſueſcit, nihil putent eſſe in rebus ipſis, præter id quod in abſtractis ideis vident; &, quia ſunt admodum perſpicuæ, ſibi diſtinctiſſimè rerum naturam noſſe videantur. Exempli causâ, ideam abſtractam *Animalis* claram formamus, cogitando de corpore, quod ita eſt diſpoſitum, quocumque modo id ſe habeat, ut augeri, ali & moveri poſſit. Hoc animo verſantes, nec ulteriùs in corporis illius intimam naturam inquirendi cupidi, ideam Animalis habemus nobis obverſantem adæquatam; idea enim adæquata eſt, ad nos quod adtinet, quæ nobis clarè objicit quidquid in ea conſiderare volumus; licèt ipſi rei, ex cujus occaſione eam contemplamur, adæquata non ſit. Exiſtimarunt autem Philoſophi ſe perſpicuè admodum intelligere naturam Animalium, quòd clarè ideam generalem & abſtractam intuerentur; qua in re ſummopere errarunt. Quæritur enim quænam ſit ea diſpoſitio corporis, aliáve cauſa, quâ fit ut animalia alantur, augeſcant, & moveantur; non qui ſint diſpoſitionis, vel cauſæ illius externi effectus.

13. Theo-

13. Theologia & Philoſophia Scholaſtica refertæ ſunt definitionibus idearum abſtractarum; quas definitiones Theologi & Philoſophi cum definitionibus rerum ipſarum, unde ideæ abſtractæ originem ducunt, perperam miſcuerunt. Atque hîc eſt maximus Metaphyſicæ abuſus, quo fit ut ideas, quarum nulla exſtant Archetypa, & quæ à nobis pendent, obtrudant Theologi & Metaphyſici diſcipulis ſuis, pro rebus ipſis; quæ ſibi perſpectiſſimas, errore illo deluſi, exiſtimant.

ONTOLOGIA.

CAPUT I.

De Ente, ejúſque proprietatibus in genere.

1. PRæfationis §. 4. quid ſit *Ens* in genere, & quâ ratione fiat ut ejus idea nobis obverſetur, diximus. Eâ voce, latiſſimâ ſignificatione, quidquid eſt aut eſſe poteſt, denotatur. Sed quia duplici ratione Entia eſſe intelliguntur, aut in ſe nimirum, aut in aliis, etiam duplici modo Ens ſumitur. Sunt Entia quæ per ſe ſunt, ac ſine aliis eſſe poſſunt, qualis eſt, exempli causâ, lapis. Sunt quæ in aliis ſunt, nec ſeorſim poſſunt eſſe, ut rotunditas, quæ ineſt corpori rotundo. Atque hæc poſteriora Entia magis propriè *modi Entium* dicuntur.

2. Præterea quædam alia, abſtractione, à Metaphyſicis intelliguntur, quæ neque ſunt Entia, neque Modi Entium; neque tamen ut merum nihil animo concipiuntur. Ejuſmodi ſunt *Privationes*, *Denominationes externæ* ſeu *Relationes*, & *Entia rationis* omnia. Hæc enim neque exſiſtentiam habent propriam, neque aliis rebus inſunt, neque dici propriè poſſunt merum nihil; quandoquidem notiones eorum for-

formamus, & ideis variis adjuncta ſunt.

3. *Privatio* eſt abſentia adtributi in ſubjecto, in quo eſſe ſolet & poteſt. Ita cùm lapis, qui eſt in certum uſum deſtinatus, deſtitutus eſt figurâ, quæ ei ineſſe deberet ac poſſet, dicitur Metaphyſicis eſſe *privatione* illius figuræ adfectus. Diſtinguenda eſt autem Privatio à *Negatione*, prout hæc vox à Scholaſticis uſurpatur; nam Negatio eſt abſentia adtributi cujuſpiam in ſubjecto, in quo neque ſolet, neque poteſt eſſe. Ita in lapide eſt Negatio intellectûs; quòd lapis neque intelligere ſoleat, neque poſſit. Privationem porrò, licèt non ſit Ens, neque Modus Entis, non conſiderari quaſi merum nihil, inde liquere volunt, quòd qui adfirmat lapidem, exempli gratiâ, privatum eſſe certâ figurâ, aliquid ampliùs dicit, quàm ſi nihil adfirmaret, aut etiam diceret dumtaxat lapidem non intelligere; quia ſignificat aliquid in lapide non eſſe, quod in eo eſſe poſſet. Itaque idea abſtracta Privationis, aliquid Menti offert, quod non eſt merum nihil; neque tamen Ens, aut modus Entis dici poteſt.

4. *Denominatio externa*, eſt adtributum rei, quod non eſt in ſubjecto cui adtribuitur, ſed ad id pertinet ſeu refertur, quales ſunt omnes *Relationes*. Cùm res quæpiam dicitur pars alterius, vocula *pars* nihil ſignificat quod ſit per ſe, aut ſubjecto illi inſit, cui id nominis tribuitur; neque tamen eſt ſignum, ſeu nomen meri nihili; hoc enim ſi eſſet, quicumque adfirmaret *brachium* eſſe *partem hominis*, nihilo plus diceret, quàm ſi adfirmaret brachium eſſe *phlattotrat* hominis; quandoquidem

vox *pars* nihil ampliùs quàm *phlattotrat* ſignificaret.

5. *Ens rationis* dicitur quidquid Menti obverſatur, quod nullum habet extra ideas noſtras Archetypum, neque habere poſſe intelligitur, quales ſunt ideæ omnes abſtractæ; ut, *Rotunditas* in genere, *Homo* in genere &c. Ideæ illæ non ſunt imagines meri nihili, nam de nihilo nihil adfirmatur; quod Menti offerunt nulli inhæret ſubjecto, neque etiam ſeorſim exſiſtit; nullibi enim ſunt Rotunditas & Humanitas in genere. Igitur cùm neque ſint Entia, neque Entis Modi, attamen merum nihil dici nequeunt.

6. Hæ ſunt generaliſſimæ ideæ Entis, Modi, & eorum quæ ad alterutrum nequeunt referri, de quibus multis agunt Metaphyſici, nos verò plura non addemus; quoniam, ad veri inveſtigationem, quæ ſolent hac de re agitari inutilia fermè ſunt. Hîc tantùm præcipuas proprietates aut adfectiones Entis, de quibus ſumus in ſequentibus acturi, enumerabimus.

7. I. Omne Ens dicitur *Unum*, *Verum*, *Bonum*, quodam ſenſu Metaphyſicis peculiari, quem poſtea indicabimus. Ad Unitatem pertinent quæ ſolent tradi de *Identitate*, *Diſtinctione*, *Oppoſitione* & *Ordine*. II. Quod eſt aliquamdiu, id durare dicitur; quamobrem in Ontologia agitur de *Duratione*, ejúſque ſpeciebus. III. Eſt *totum*, aut *pars* alterius, ideóque Metaphyſica totum & partes expendit. IV. Eſt *Cauſa*, vel *Effectus*, ac proinde Metaphyſici contemplationem *Cauſæ*, & *Cauſati*, ut loquuntur, à ſe prætermitti poſſe non putant. V. Cùm Entia intelligentia agant propter *Finem*, & quidquid eſt

cor-

corporei ab Entibus intelligentibus regatur, in Ontologia de variis *Finium* ſpeciebus agi ſolet. VI. Cùm omnia Entia conſiderari inſtar *Subjecti*, aut inſtar *Adjuncti*, queant, etiam hac de re aliquid hîc dici neceſſe eſt. VII. Quandoquidem quæcumque ſunt, aut eveniunt, poſſunt ad has quatuor claſſes referri, *neceſſariorum* aut *contingentium*, *poſſibilium* aut *impoſſibilium*; committere non poſſunt Metaphyſici, ut naturam idearum harum abſtractarum non expendant. VIII. Eadem de cauſa, diſputant de *Potentia* & *Actu*, quoniam nihil intelligimus, quod non ſit aut *potentiâ*, aut *actu*. IX. De *Perfecto* & *imperfecto*, propterea etiam diſceptant. X. De diſtributione Entium in varias claſſes, agunt. Atque hæc potiſſimùm, in Ente in genere, conſiderari poſſunt, ideóque intra hæc continetur ea Diſciplina, quam *Metaphyſicam* vulgò vocant, nos *Ontologiam* diximus.

8. Metaphyſici quidem ulteriùs eam porrigunt, cùm in ea de Deo, Angelis & Mente humana diſputare etiam ſoleant. At limites, quos huic Diſciplinæ poſuit *Ariſtoteles*, ut colligere eſt ex definitione *Præf.* §. 3. adlata, tranſgrediuntur. Quæ enim de Deo & Spiritibus creatis quæri ſolent ad Entis, in genere conſiderati, ideam non pertinent. Nos itaque iis, ad aliam Philoſophiæ partem rejectis, hîc abſtinebimus; ne, dum quæſtiones diverſi planè generis miſcemus, diſſimiles ideas confundamus, & perturbationem etiam in judiciis pariamus.

CAPUT II.

De Uno, Vero & Bono.

1. METaphyſicorum de *Uno*, *Vero* & *Bono* doctrina; quamvis & ingenioſa, & in plerisque vera; tam exiguæ eſt utilitatis, ut paucis eam tradidiſſe, ἱστορίας ἕνεκα, ſatis nobis futurum ſit; nec per omnia inanium quæſtionum diverticula vagari, ſine gravi temporis jactura, nos poſſe exiſtimemus.

2. Omne Ens abſtractè conſideratum *unum*, hoc eſt, *indiviſum in ſe*, *& diſtinctum ab omni alio dicitur*. Si, exempli causâ, triangulum contemplemur animo, ita id unicum comperiemus, ut in duo triangula ſecari nequeat; ſervatâ, nempe, eadem proportione ac magnitudine. Si plantam Mente conſideremus, intelligimus eam ita non poſſe dividi in duas, ut una habeat dimidiam partem proprietatum, altera alteram, ſine ſpeciei mutatione.

3. Hoc autem pertinet tantùm ad ideas abſtractas; adeóque ad cognitionem ipſarum rerum conſequendam parum prodeſt. Hinc tantùm colligimus ideam unitatis & ideam multiplicitatis planè eſſe ἀσυστάτους; quod omnes quidem ſciunt, & profiterentur, niſi quidam Chriſtiani, divinâ potentiâ, contrarium fieri contenderent, in humano corpore, quod unum & multiplex ſimul eſſe dictitant.

4. Unitas in *numericam*, & *ſpecificam* ſeu *genericam* dividitur. Unitas numerica dicitur alicujus

cujus ſingularis Entis, ſeu Individui, ut *Titii* & *Caji*, quorum uterque ſeorſim unus homo eſt. *Specifica* verò eſt eorum Entium, quæ unius ſpeciei eſſe dicuntur. Ita natura omnium circulorum perfectorum dicitur eſſe *Una*, non quòd ſit unica numero natura in omnibus circulis; eſſet enim unicus, in rerum univerſitate, individuus circulus; ſed quia omnes circuli, quotquot ſunt, & eſſe poſſunt, ſimilibus planè proprietatibus ſunt præditi.

5. Hæc diſtinctio Unitatis, licèt manifeſta & facilis, tamen digna eſt quæ altè memoriæ mandetur; ſi velimus Veteres Philoſophos intelligere, præſertim Platonicos; qui modò plures Deos, modò unicum Numen eſſe dicunt. Nimirum, exiſtimabant *plures* eſſe *numero* & ὑποστάσει (quod apud eos idem valet) *unicum* verò *ſpecie*, ἓν Θεῖον ὁμοούσιον; quòd, ſecundùm eos, omnium Deorum natura ſimilem eſſentiam haberet, ſaltem Deorum quos Νοητοὺς, *intelligibiles*, vocabant. * Multi poſtea, Platonicis dogmatibus imbuti, eodem modo de Deo loquuti ſunt; nec facilè ubique, utrum de unitate numerica, an de ſpecifica loquantur, intelligas.

6. Hæc quoque, quæ dicuntur de unitate ſpecifica, parum faciunt ad cognitionem rerum ipſarum, ſi intimam earum naturam ſpectemus. Quando enim plura individua unum eſſe ſpecie dicimus, hoc tantùm volumus. 1. Certum numerum proprietatum, quæ in ſubjecto unà ſunt, conſtituere id quod *ſpeciem* vocamus. 2. Deinde

* *Vide Plotini Ennead. V. Lib. I.*

de in omnibus individuis, de quibus loquimur, eas unà eſſe proprietates. Verùm an id ſubjectum ignotum, in quo proprietates illæ unà ſunt, ſit in ceteris omnibus planè ſimile, ignoramus.

7. Quod Unitatem hactenus vocavimus, id interdum *Identitas* dicitur, & in eadem genera dividitur. Quia tamen res difficultate non caret, & interdum utilis eſt cognitu, mutato rei nomine, iterum de ea, ne omiſſa videatur Identitatis conſideratio, aliquid dicemus. I. Dicitur ergo *idem*, *ſpecie* & *numero*. Idem fluvius ſpecie dicitur aqua, quæ hodie fluit, ac ea quæ heri fluebat, non numero; unde *Heraclitus*, *nos in idem flumen bis deſcendere* negabat; quamvis aquâ tranſmiſsâ, maneat idem fluminis nomen. II. Idem dicitur *formâ*, atque idem *materiâ*. Navis Theſei, quæ per aliquot ſæcula refecta fuerat, eadem dicebatur, licèt ne tabula quidem ex iis quas Theſeus unà compegerat ſupereſſet; quia ſimilis, ſeu eadem ſervata fuerat forma. III. In ſuperioribus exemplis, facilis res eſt, ſed ubi de Animali, aut Homine ſermo eſt, impeditior videtur. Corpora eorum acceſſionibus & effluviis perpetuò mutantur, & tamen vulgò eadem dicuntur, contradicentibus licèt nonnullis Philoſophis: *Nemo noſtrûm*, ait *Seneca*, Ep. LVIII. *idem eſt in ſenectute*, *qui fuit juvenis. Nemo eſt mane*, *qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiuntur fluminum more.* Si *idem* dicatur homo, quia eadem numero in eo remanet eſſentia Mentis, nulla habetur ratio corporis; adeóque quodcumque corpus Mens habeat, ſeu *Euphorbi*, ſeu *Pythagoræ*, idem erit homo.

homo. Iidem homines reſurgent, etiamſi diverſa ſit eorum corporis materia, imò & forma; quandoquidem nulla diſcriminum juventutis ac ſenectutis ratio habetur. Sin verò eadem numero materia corporis poſtuletur, ſenex & juvenis non erit idem homo. Si eamdem etiam numero formam corporis velis, ut idem homo appelletur is tantùm cui ineſt, vix quoque ſenex & juvenis idem homo cenſebuntur; & poſt reſurrectionem quidem manifeſtò diverſi erunt. Hæc ad animum revocare eos oporteret, qui tam acriter, de *identitate numerica materiæ corporum*, *poſt reſurrectionem*, diſceptant.

8. Eſt Axioma metaphyſicum, quod huc pertinet: *Quæ ſunt eadem cum uno tertio ſunt eadem inter ſe*, vel: *Quibus convenit cum uno tertio, iis convenit inter ſe.* Ejus veritate nititur omnis ratiocinatio, qua aliquid adfirmatur, cùm ducta ſit ex convenientia extremorum terminorum cum medio. Sed probè eſt intelligendum axioma. Nimirum *iis quibus convenit cum tertio, convenit inter ſe*, in eo tantùm in quo cum tertio iis convenit, non in aliis. Sic homini & bruto convenit cum animali, in eo quod habent animam; hoc eſt, principium internum motûs, ideoque utrumque dicitur *animal.* Sed non inde ſequitur eſſe utrumque idem animalis genus, nec quidquam eſſe in uno, quod non ſit in altero. Malè ergo ii ratiocinantur qui *perſonas* in Divinitate plures eſſe non poſſe hinc probare volunt, quòd conveniat eis cum uno tertio; id eſt in Divinitate. In ea re, idem eſſe ſtatuuntur à Theologis,

gis, ſed non in ratione modificationis, quæ in ſingulis eſt diverſa, ex eorumdem ſententia.

9. Hiſce Unitatis & Identitatis generibus variæ opponuntur Multiplicitates, de quibus Capite ſequenti agemus. Hîc quæ de duabus proprietatibus Entis, *Veritate* & *Bonitate*, dici ſolent, quia à Metaphyſicis cum Unitate conjunguntur, trademus.

10. De *Veritate* non agimus, quæ ad Enunciationes, ſeu Judicia pertinet, de qua diximus in Logicæ P. 2. c. VII. & quæ ſita eſt in convenientia Poſitionum, aut Judiciorum cum natura rerum. Metaphyſici, in ſermone quotidiano, permulta obſervarunt *vera* dici; quæ nullam tamen negationem, aut adfirmationem continent. Ita ſubinde dicimus *verum* eſſe aurum, *verum* hominem, *verum* Deum, & ſimilia. Hæ autem voces *verum aurum* &c. ſine additione verbi ſubſtantivi, ſeu *copulæ*, nullam propoſitionem conficiunt; ſed ſignificant metallum, cui inſunt omnes proprietates, quæ in animo noſtro eſſentiam conſtituunt ejus metalli, quod *aurum* vocamus. Hinc Metaphyſici veritatem quamdam, quæ ad judicia non pertinet, & quæ ſita eſt in convenientia rei cum ejus definitione, commenti ſunt; unde hanc veritatem eſſe tantùm inverſionem alterius, quæ eſt convenientia definitionis cum re definita, liquet.

11. Hæc Veritas *nominalis*, altera verò *realis* dici poteſt, hac de ratione. Obſervavimus in certo quodam ſubjecto, cui uſus nomen quodpiam impoſuit, quale eſt *aurum*, unà eſſe pro-

prie-

prietates quaſdam. Hinc confecimus Canonem: Quodcumque metallum, in quo omnes illæ deprehendentur proprietates, *aurum*, & quidem *verum*; quodcumque verò, in quo non occurrent omnes, ſed quædam tantùm, *falſum* aurum dictum iri. Ergo verum *aurum* eſt id, cui convenit definitio nominis *auri*, prout id definimus; falſum cui non convenit. Non quærimus an id, cui nomen auri negamus, ſit ſubſtantia, ánve habeat proprietates, quod quaſi indubitatum ponimus; ſed an habeat eas proprietates, quarum collectioni nomen *auri* tribuimus. Hinc colligere eſt veritatem hancce non pertinere ad intimam rerum cognitionem, ſed tantùm experientiâ noſtrâ & verborum conſtituto uſu niti.

12. *Bonum*, apud Metaphyſicos, omne Ens dicitur; quòd habeat quidquid id oportet habere, ut eum uſum præſtet, ad quem à Creatore Entium omnium deſtinatum eſt. Quia autem, in operibus ſuis, falli nequit Creator, ideò omnia Entia *bona*, ſeu ei fini conſequendo, propter quem ea creavit, apta ſunt. Obſervandum probè eſt *bonitatem* hanc metaphyſicam multùm à *bonitate*, quæ *moralis* dicitur, differre. Bonitas moralis ſita eſt in manſuedine & benignitate; nec in alias Creaturas, præter intelligentes, cadit. Ab ea etiam Entia creata intelligentia deficere poſſunt, & permulta re ipsâ defecerunt. At metaphyſica bonitas, ut in omnia Entia cadit: ita ab Entis natura, niſi ipſum Ens pereat, divelli nequit. Quando enim deſinit Ens habere, quod in ſuo genere id habere oportet, ut fini Creatoris reſpon-

ſpondeat, tum definit eſſe id quod fuit.

13. Hanc bonitatem nonniſi ſummatim in pleriſque Entibus cognoſcere poſſumus, quia duo ut plurimùm aut prorſus ignoramus, aut partim tantùm (ſingulorum certè Entium reſpectu) novimus. Primò ignotus nobis eſt, magna ex parte, finis propter quem Deus ſingula Entia creavit; ſeu quidquid ſibi, creatione ſingulorum Entium, efficere propoſuit, neſcimus, aut non ſatis videmus. Secundò, ut plurimum quâ viâ ad eum finem perveniat nobis non conſtat; quia neque intimam ſubſtantiam Entium, neque omnes eorum proprietates notas habemus. His autem duobus ignoratis, aut confusè notis, *bonitatem* ſingulorum Entium nos fugere neceſſe eſt.

15. Itaque bonitas hæc metaphyſica nihil eſt præter abſtractam quamdam Ideam, obſcuram & generalem; circa quam ii demum diu hærent, qui tempus in inanibus diſquiſitionibus abſumere non verentur.

CAPUT. III.

De Multiplicitate, Compoſitione, Diſtinctione, Oppoſitione & Ordine.

1. HÆc omnia Unitati ac Identitati oppoſita ſunt, nec per ſe ad rerum cognitionem multùm conducunt; aut ita omnibus nota ſunt, ut Philoſophi nihil præ ceteris hîc norint, niſi quibus nominibus Metaphyſici res notiſſimas adpellarint. Ideóque in unum Caput

put compegimus, quæ plurium materiam præbere ſolent.

2. Ut Unitas duplex, ita quoque Multiplicitas duplicis eſt generis. Multiplicitas enim eſt ubicumque plura poſſunt diſtingui, aut dividi; at quæ dividuntur, ut plura ejuſdem ſpeciei individua & ideæ, aut ut diverſæ ſpeciei ideæ & invividua poſſunt conſiderari. Prior poteſt *Multiplicitas numerica*, poſterior *ſpecifica*, aut *generica* dici.

3. Multiplicitas fundamentum eſt *Compoſitionis*, quæ in tres præcipuas dividitur ſpecies, *Realem*, *Rationalem* & *Modalem*. Realis eſt Compoſitio, quâ diverſa Entia, ut Totum aliquod componant, conjuncta ſunt. In corporea omnia realis cadit Compoſitio; quia conſtant partibus reverâ diſtinctis, & quæ ſeorſim eſſe poſſunt. Compoſitio rationalis eſt in iis rebus, in quibus plura concipimus, quorum quædam ſunt ideæ abſtractæ, quarum Archetypa nulla extra Rationem, ſeu Mentem noſtram ſunt. Sic eſt compoſitio rationalis inter Ens & ejus Relationem, ſeu Denominationem externam. Cùm *Ens creatum*, quatenus tale, contemplamur, obverſatur Menti noſtræ idea rationaliter compoſita, ex generali idea Entis, & relatione, quæ inter rem creatam & Creatorem intercedit. Compoſitio *Modalis* eſt, quæ eſt inter rem & modum rei; ut quæ eſt inter corpus rotundum, & rotunditatem.

4. Compoſitioni admodum adfinis eſt *Diſtinctio*, quæ, ſummatim, à Metaphyſices Magiſtris dividi ſolet in duo genera; *Diſtinctionem*, nimi-

nimirum, *ex natura rei*, & *Diſtinctionem Rationis*. Ut à poſterioris explicatione initium faciamus, Diſtinctio Rationis fluit ab intellectu noſtro, qui interdum unam *eamdémque rem aliter atque aliter apprehendit*. Rurſus hæc à Scholaſticis in diſtinctionem *rationis ratiocinantis*, & *rationis ratiocinatæ*, ſubdividitur. Diſtinguuntur ratione ratiocinante variæ ideæ quæ ſunt rei uni, cujus imagines ſunt, æquè adæquatæ. Ita ideæ, quibus reſpondent hæ duæ propoſitiones, eo pacto differunt: *Pallas*, apud Poetas, *eſt filia Jovis*, & *Minerva eſt filia Regis Deorum*. Diſtinctio hæc nullum habet, ut loquuntur, in re ipſa fundamentum; nec ſanè ulla eſt in ipſo intellectu, nam mutatio nominis ideam non mutat. Alteri diſtinctioni rationis ratiocinatæ eſt tenue fundamentnm in natura rei, licèt nulla ſit in re diverſitas, ſeu multiplicitas Archetyporum, quæ ideis reſpondeant. Sic, inter *adclivitatem* & *declivitatem*, eſt diſtinctio rationis ratiocinatæ. Hæc re ipſâ non differunt, & unum altero continetur, ſed Mens abſtractione, adſcenſum, aut deſcenſum, quatenus talem, prout, libet, magis contemplatur. Scholaſtici hanc diſtinctionem eſſe inter rem & ejus eſſentiam, inter definitionem & definitum &c. volunt. Obſervarunt dici *naturam* vel *eſſentiam rei*, ideòque *rem* ab *eſſentia rei* diſtinguunt, cùm verbis, tantùm & loquendi uſu diſtinguantur, non re ipſâ; omnis enim individui Entis individua Eſſentia eadem eſt ac id ipſum Ens. Sed reverâ vocabulis hîc prorſus abutuntur, & inutilibus in quæſtionibus agitandis tempus terunt;

terunt; neque haſce nugas, niſi in Theologiam Chriſtianorum irrepſiſſent, memoraſſemus. Sunt enim qui dicant perſonalitatem in divinis non diſtingui ab eſſentia, *formaliter*, *ſed eminenter*, *adeóque ratione ratiocinatâ*.

5. Diſtinctio ex natura rei non eſt ab intellectu, ſed ex re ipſa naſcitur, éſtque inter ea quæ ſeparari poſſunt. Ita diſtinguitur Rex ſingularis à regia poteſtate, quia poſſet eſſe ea poteſtas in alio, eo mortuo. Hæc porrò diſtinctio ſubdividitur: I. In *poſitivam* & *negativam*. Poſitiva eſt inter duo Entia, ut inter membra varia corporis; negativa eſt inter Ens, ejúſque negationem, hoc eſt, non Ens; inter facultatem ejúſque privationem, ut ſunt viſus & cæcitas &c. II. In *Eſſentialem* & *Accidentalem*. Prior eſt inter ea quæ differunt genere, aut ſpecie, quæque adeò diverſam habent eſſentiam; poſterior inter ea quæ accidentalibus tantùm diſcrepant. III. In *Realem* & *Modalem*. Prioris generis ſunt diſtinctiones adlatæ; diſtinctio modalis eſt, quâ res una eadémque differt à ſe ipſa, prout eſt variis modis veſtita, ut homo ſedens ab eodem homine ambulante.

6. Sunt variæ *Convenientiæ* ſpecies oppoſitæ Diſtinctionum ſpeciebus, ſed eas non enumerabimus; quòd ſit tantùm de iis dicendum contrarium iis, quæ de Diſtinctionibus diximus. Sanè omnes hæ Scholaſticæ obſervationes, licèt veræ, ſunt adeò inutiles, ut ne memoratu quidem dignæ eſſent; niſi Scholaſtici ſermonis eſſet aliqua cognitio, propter conſuetudinem, comparanda.

7. Hîc

7. Hîc eſſet aliquid, eadem de cauſa, de Oppoſitis dicendum, ſed jam nomina Oppoſitorum indicavimus in Logica P. I. Cap. V. §. 6. Axiomata tantùm quædam de hiſce trademus. 1. *Repugnantia de una re neque ſimul negari, neque ſimul adfirmari poſſunt.* Aliquid non poteſt eſſe *unum* & *non unum* ſimul, aut ſimplex & multiplex; eodem, nimirum, reſpectu. 2. *Nulla prorſus eſt inter ea convenientia, aut immediata, aut in tertio Ente.* 3. Igitur ea quibus *convenit in tertio Ente, vel immediatè, non poſſunt inter ſe pugnare.* Hæc ſunt evidentiſſima Axiomata, licèt ſit inter Metaphyſicos gravis contentio circa hanc quæſtionem, *utrum repugnantia poſſint eſſe ſimul vera?* Verùm ea quæſtio non ex difficultate rei agitari cœpit, ſed quòd, ex Theologia quorumdam, Deum hoc poſſe adfirmandum eſſet. Hac de re agemus, ubi de *impoſſibili.*

8. *Ordo* ad ea pertinet quæ *priùs* & *poſteriùs*, aut *ſimul* eſſe dicuntur. Quæ obſervant hîc Metaphyſici pertinent ferè ad uſum vocabulorum, non ad naturam rerum, quæ ſunt probè diſtinguenda. Itaque priùs, poſteriùs, aut ſimul obſervant quinque modis dici. 1. *Tempore:* 2. *Naturâ:* 3. *Diſpoſitione:* 4. *Dignitate:* 5. *Cognitione.*

9. Ad *prioritatem*, *poſterioritatem*, aut *ſimultaneitatem* temporis quod adtinet, non opus eſt explicatione ullâ; quia tum voces hæ propriè & uſitato ſenſu ſumuntur. Priùs *naturâ* duplici ſenſu aliquid dicitur, *conſequentiâ*, & *cauſalitate*. Prius eſt *Ens*, quàm *Subſtantia*, per conſequentiam, quia poſito eſſe Subſtantiam,

tiam,

tiam, eſt Ens, non viciſſim: prior eſt cauſa effectu ſuo, cauſalitate, licèt interdum tempore prior non ſit. Ita Pater, quatenus Pater, non eſt prior Filio, aut Filia; quia tum demum Pater eſſe incipit, quando liberi ei nati ſunt. Simul naturâ ſunt quorum neutrum eſt cauſa alterius, ſed inter quæ is eſt nexus ut ſemper unà ſint. Ita ſimul naturâ ſunt, in corpore, *extenſio* & *diviſibilitas.* Vix eſſent hæc memoratu digna, niſi hæ diſtinctiunculæ à Theologis adhiberentur, ubi de Patre & Filio loquuntur.

10. Prioritas, Poſterioritas, & Simultaneitas, ratione *diſpoſitionis*, & *dignitatis*, faciles ſunt intellectu, nec ad Metaphyſicam propriè pertinent.

11. Apud *Ariſtotelem* aliquid dicitur prius *cognitione*, aut poſterius, duplici ſenſu. Nam cùm generaliter loquens vocet *γνωριμώτερον facilius cognitu*, vult dici *γνωριμώτερον* aut *κατὰ φύσιν*, aut *καθ' ἡμᾶς*. *Secundùm naturam γνωριμώτερον* eſt quod eſt ſimplicius, qualia ſunt prima principia Metaphyſices, pertinentia ad Entia in genere; quæ faciliora ſunt intellectu, quàm ſingulorum Entium naturæ. Sed *ſecundùm nos*, hoc eſt, ordinem quem ſequimur in adpiſcendis noſtris cognitionibus, priora cognitu ſunt ſingularia Entia, quàm Univerſales ideæ: ad quas devenimus ope abſtractionum, poſt multam experientiam. Verùm hoc in negotio abutitur Ariſtoteles voce *γνώριμος*, quæ eſt relativa, & ſignificat tantùm ea quæ à nobis poſſunt cognoſci, nullâ eorum naturæ ratione habitâ. Licuit ei quidem vocem in novum detorquere

eſt ; abſtractione contemplamur id per quod Ens conſtituitur ; hoc eſt, naturam Entis in genere, ſeu ipſum Ens, ſine reſpectu ad inferiora.

3. Cap. I. qua in re ſita ſit eſſentia Entis in genere, ubi hujus definitionem tradidimus, dictum eſt. Sed eſt inter Philoſophos de Eſſentia in genere ingens controverſia, quam indictam omittere, etiam in hac Epitome, nefas eſſet. Quæritur, an *Eſſentiæ rerum æternæ ſint*? Hoc eſt, an id per quod unaquæque res eſt id quod eſt fuerit ab æterno immutabile. Alii adfirmant, alii negant, Deúmque potuiſſe, & poſſe mutare rerum eſſentias contendunt.

4. Tota tamen lis, quamtumvis magnâ contentione agitata, ſolâ definitione vocum, quæ hîc adhibentur, facilè componi poteſt. Eſſentias rerum eſſe æternas & immutabiles qui dicunt, obſcurè rem quæ ab omnibus eodem modo intelligitur, nec aliter intelligi poteſt, efferunt. Nempe, volunt id per quod Ens eſt id quod eſt, ſeu ipſum Ens, non poſſe à nobis intelligi eſſe aliud Ens, & ſimul idem ; itáque ſi Deus ab omni æternitate habuerit ideas Entium nunc exſiſtentium, qualia ſunt, illas neceſſariò eaſdem fuiſſe, ac nunc ſunt. Alioqui non fuiſſent ideæ eorumdem Entium, ſi diverſæ eſſe potuerunt, niſi mutarentur ſpecies Entium. Quis autem hoc negare ſuſtineat, ſi nullâ perturbatione laboret, & ex animi ſententia loquatur?

5. Non quærimus an Deus alia Entium genera potuiſſet creare, his, quæ nunc ſunt, omiſſis, utrimque hoc admittitur ; ſed an in iiſdem hiſce, quæ ſunt, Eſſentiis, potuerit aliqua mu-

tatio fieri, ita tamen ut remanerent eædem? imò, an potuerint prorſus immutari? Exempli causâ, natura numeri quaternarii in eo ſita eſt, ut ſit ternario unitate major. At ſunt qui adfirmant voluntate divinâ fieri potuiſſe, ut quaternarii numeri eſſentia in alia re ſita eſſet, imò ut is numerus eſſet minor ternario. Si dicerent nomina potuiſſe mutari, ita ut ternario nomen quaternarii impoſitum fuiſſet, nemo rem in dubium revocaret, pendent enim ea ex arbitrio hominum; ſed ideam mutari horum numerorum, dum iidem manent, id demum repugnat; adeóque neque intelligi, neque ſine audientium ludibrio adfirmari poteſt.

6. Fuere tamen Viri Magni, qui auſi ſunt dicere id à Deo potuiſſe fieri; & quod nos hodie non intelligimus, quia intellectus noſter rebus, quales nunc ſunt, aptatus à Deo eſt; id nos intellecturos fuiſſe, ſi res aliter à Numine conſtitutæ fuiſſent; quia tunc intellectus quoque noſter alius fuiſſet.

7. Sed primò libenter quod concedunt accipimus; nempe id quod adfirmant intelligi non poſſe, neque proinde ipſos intelligere quod dicunt; quod eſt Philoſophis pudendum. Deinde, quærimus quo jure propoſitioni, quam neque nos intelligimus, neque ipſi, adſentiri quis poſſit? Sanè earum rerum, quas nullo modo intelligimus, ſeu quarum nullam prorſus ideam animo obverſantem habemus, nulla poteſt eſſe fides. Atque hinc eos aut imprudentes, aut ſcientes id adfirmare à ſe credi, quod nequaquam creditur, colligimus.

8. Si liceat etiam ſuſpicari Philoſophos non è

Vulgo,

Vulgo, propter utilitates quaſdam, quas ad ſe redituras putabant, propugnaſſe ſententias nonnullas; non difficulter conjiciemus quoſdam eorum, qui talia adfirmarunt, ita loquutos eſſe, ut ne fidem dogmatibus Theologicis Eccleſiæ ſuæ detrahere viderentur. Statuerant eſſentiam corporis in extenſione eſſe ſitam, quod non poterant cum Tranſſubſtantiatione in concordiam redigere; niſi eſſentias rerum, divinâ potentiâ, eſſe mutabiles dixiſſent.

9. Cùm Ens exſiſtens conſideramus, & omiſſis aliis omnibus ejus adtributis, abſtractione Exſiſtentiam animo contemplamur; deinde Ente illo ſingulari prorſus miſſo, Exſiſtentiam Entis in genere Mente intuemur; ea generalis *Exſiſtentia*, de qua hìc agunt Metaphyſici, tunc nobis obverſatur.

10. Cùm ſoleant omnia, etiam quæ per ſe clara ſunt, definire, Exſiſtentiam, *id per quod aliquid reverâ exſiſtit*, *atque extra ſuas cauſas eſt* definiunt. Scilicet, docent effectus omnes in cauſa efficiente eſſe *potentiâ*, ut loquuntur, priuſquàm *actu* exſiſtant. Ita Terra hæc noſtra, quæ ante ſex annorum millia creata eſt à Deo, in eo *potentiâ* erat, priuſquàm *actu* extra eum exſiſteret. Sed cùm nemo de potentiali Exſiſtentia cogitet: ubi ſimpliciter de Exſiſtentia loquitur, ejuſmodi circumloquutione opus non erat.

11. Exſiſtentia autem Modus eſt ſimpliciſſimus, qui continetur in ideis omnibus, aut potentialis, aut actualis. Nihil intelligimus quod non actu ſit, aut ſaltem eſſe poſſe animo concipiatur; repugnantium enim nullæ ſunt prorſus ideæ.

12. Ceterùm Metaphyſici Eſſentiam & Exſiſtentiam aiunt diſtingui *ratione ratiocinatâ*; quòd cùm una ſine altera intelligi nequeat, attamen poteſt Ens, quatenus exſiſtens, animo verſari à nobis, de ejus Eſſentia non cogitantibus; & quatenus Eſſentia quadam præditum, licèt diſtinctè non adſit Exſiſtentiæ abſtractè conſiderata idea. Vera quidem hæc ſunt, ſed nullius, aut exigui uſûs.

CAPUT V.

De Duratione, ejúſque generibus.

1. QUando cogitamus de Exſiſtentia in genere, per abſtractionem, deinde eam quaſi aliquamdiu durantem conſideramus, tum obverſatur animo noſtro idea *Durationis*; quæ proinde nihil aliud eſt, quàm *continuatio Exſiſtentiæ*. Poteſt quidem abſtractione intelligi momentum unicum, in quo nulla ſit duratio, ſeu continuatio Exſiſtentiæ; ſed tunc ſimplicem Exſiſtentiam, ſine durationis conſideratione, animo intuemur.

2. Duratio autem dividitur in durationem *finitam*, & *infinitam*. Finita eſt, quæ initium & finem habet, qualis eſt Accidentium, ſeu Modorum duratio; etenim incipit ſubinde novus eſſe aliqua in re Modus, quia poſtea deſinit, quod in Plantis & Animalibus potiſſimùm obſervare eſt, res enim in oculos incurrit.

3. Duratio infinita duplex eſt. Vel initium ei fuit nullum finem habituræ, vel utroque caret.

ret. Ita novimus quidem Subſtantias, exceptâ unâ, initium habuiſſe; ſed iis ullum eſſe finem non videmus. Subſtantia, quæ ſemel alias exſiſtere voluit, fortè eam voluntatem ſuam numquam eſt mutatura; adeò ut ne unica quidem fortaſſe ſubſtantia finem ſit habitura. Saltem hoc de Animis homium, ex divina revelatione, eſſe decretum ſcimus.

4. Duratio infinita ab initio, & à fine, ſeu quæ utroque caret, ſoli convenit Deo. Omnia enim ab eo procreata ſunt, adeóque initium exſiſtentiæ ſuæ acceperunt; quod probari facilè poteſt, ſed non eſt hujus loci.

5 Scholaſtici, poſt veteres * Platonicos, contendunt eſſe alterum diſcrimen, inter durationem quæ Deo tribuitur, & eam quæ convenit Creaturis. Nempe, ſecundùm eos, duratio Creaturarum conſtat partibus ſibi invicem ſuccedentibus, ſed duratio Dei omni ſucceſſione caret; unde à *Boethio* definita eſt: † *Interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio.*

6. In hanc ſententiam delapſi videntur Platonici, & qui eos ſequuti ſunt, quòd immutabilitati Dei repugnare, ejus exſiſtentiam non omnem ſimul eſſe, exiſtimarent; quippe qui amiſiſſe partes præteritas, poſſidere præſentem, futuras poſthac habiturus alioqui videretur. Ceterùm quando ab iis quæritur, quî Naturam durare, & exſiſtentiæ ſucceſſivæ Creaturarum coëxſiſtere, ſine ſucceſſione, capere queant? rem eſſe fatentur quæ non poteſt intelligi, & imbecillitatem noſtram ſuperat.

7. Ve-

* Vide *Platonem in Timæo*, & *Plutarchum* in Libro περὶ τῦ ΕΙ, in Delphico Templo. † *Conſolat. Philoſ. L. V. Proſ.* VI.

7. Verùm ſi agnoſcamus, ut omnino oportet, Deo ab omni æternitate ineſſe omnes omnium rerum proprietates, neque ullam accedere aut decedere, ut perfectior aut minùs perfectus evadere queat; denique exiſtentiam Dei per ſe eſſe prorſus neceſſariam, ut repugnet eum deſinere eſſe; Si, inquam, hæc agnoſcamus, quæ evidenter poſſunt probari, quid Deo detrahetur, ſi ſucceſſio in ejus duratione, quæ aliter non poteſt intelligi, eſſe dicatur?

8. Is Dei immutabilitati detraheret, qui Deum adquirere aut amittere quaſdam perfectiones, ſeu proprietates, aut poſſe interire, adfirmaret; ſed qui utrumque negant, ii immutabilem Deum prorſus agnoſcunt. Ea ſucceſſio in duratione, ſi in ſe & abſtractè conſideretur, cùm ſit tantùm denominatio quædam externa, quæ rei nihil detrahit, neque addit, nihil imperfectionis involvit.

9. In Creaturis quidem ſucceſſio eſt cum aliqua imperfectione conjuncta; quia dum ſeneſcunt, quampiam proprietatem aut adquirunt, aut amittunt. Sed ſi neutrum fieret, ideò imperfectæ non cenſerentur. Ita neque in Deo, ſi modò id quod diximus teneamus, propterea erit ulla imperfectio.

10. Agnoſcendum etiam eſt nos non poſſe Dei durationem, ut noſtram, repetitione dierum hebdomadum, menſium, annorum, ſæculorum &c. metiri; nam cùm prorſus initio careat, in æternum repeterentur annorum myriades, priuſquàm exhauriretur. Neque ſi in aliqua immenſæ illius durationis parte, qualis ea eſt quæ ab initio mundi ad hunc uſque diem porrigitur, diſtinguantur à nobis dies & anni, poſſunt illi dies,

dies, illive anni aliter, quàm reſpectu noſtri, numerari. Partes etiam quæ accedunt non augent infinitam durationem, quæ jam præteriit; neque enim magis infinita fieri poteſt, quàm eſt.

11. Igitur non immeritò dixeris ideam Platonicam æternitatis, cùm revelatione non nitatur, eſſe inter ejus Philoſophi μετεωρολογήματα habendam; nec ullam eſſe rationem cur eam admittamus, cùm nullo modo intelligi queat. Fateor infinitâ illâ Durationis ſucceſſione animum noſtrum veluti abſorberi, cùm eam contemplatur adtentiùs; ſed ſi in nos deſcendamus, eò tamen animum noſtrum neceſſariò ferri, ut ita æternitatem concipiat, ſentimus. At ea de re paullò pluribus, ubi de Finito, & Infinito, ſub hujus Opuſculi finem, agemus.

12. Nihil hoc in loco addemus; niſi, ut intelligatur Scholaſticorum ſermo, *Ævum* ab iis Durationem quæ initium habuit ſine caritura, *Tempus* verò Durationem, cui initium & finis, dici. Hoc definit Ariſtoteles *numerum*, ſeu *menſuram motûs*, *ſecundùm prius & poſterius*; quâ definitione videtur reſpexiſſe ad motus Aſtrorum, Solis potiſſimùm & Lunæ, quorum Periodi numeratæ tempus conſtituunt. Verùm hoc tempus potiùs eſt menſura externa Durationis, quàm ipſa Duratio; quæ non minùs haberet partes, quarum aliis aliæ ſuccedunt, ſi Aſtra nulla eſſent. Pro hac *Ævi* & *Temporis* diſtinctione, in *æviternas* & *temporales*, Naturas creatas dividunt.

§. 12. *Tempus verò &c.*] Eleganter etiam tempus, prout certis

certis menſuris dividitur, definit *Cicero* Lib. I. de Invent. cap. 26. his verbis: *tempus eſt pars quædam æternitatis, cum alicujus annui, menſtrui, diurni, nocturnive ſpatii certa ſignificatione.*

CAPUT VI.

Obſervationes de Durationis Menſura & Axiomata de Exſiſtentia, ſeu Durationis initio, ejúſque continuatione.

1. POſtquàm de Duratione in genere ejúſque generibus, prout à Metaphyſicis diſtingui ſolent, egimus; ad alia properandum eſſet, niſi hîc quædam obſervatu non indigna animo noſtro ſe ſe objicerent, quibus Caput ſingulare tribuendum cenſuimus.

2. Diximus à nobis Durationis formari ideam ubi de Exſiſtentiæ noſtræ continuatione cogitamus; præterea continuationis Exiſtentiæ noſtræ ex cogitatonibus, quas ſentimus perpetuò aliis alias ſuccedere, nos nobis eſſe conſcios obſervandum. Quicumque in ſe deſcendet veluti quamdam idearum pompam, ſine intermiſſione, coram Intellectu tranſire, certè dum vigilat, ſentiet. Eamdem prorſus ideam, aut quæ nulla prorſus in re, nec detractione, nec additione mutetur, diu animo noſtro non obverſari unuſquiſque experiri poterit; ſi conetur de una quapiam re ita cogitare, ut nihil accedat, neque decedat primæ cogitationi. Cùm vix per momentum id fieri queat, facilè ex perpetua

petua illa idearum mutatione nos ſentire exſiſtentiam noſtram continuari, intelligere eſt.

3. Atque hoc etiam ex eo adparet, quod cùm idearum animo noſtro ordine obverſantium ſucceſſio deſiit, tum nullomodo nos duraſſe cogitemus; & præter lapſum tempus, noſtri reſpectu, ſit quaſi nullum fuiſſet. Ita ubi quis noctem ſine ſomnio, cujus ſaltem ſuperſit memoria, totam dormiit; interſtitium illud temporis, quod fuit inter id momentum quo ſomno oppreſſus eſt, & id quo evigilare cœpit, non animadvertit.

4. Hoc poſito, intelligimus quare qui jucundè aliqua in re tempus terunt, aut magno adfectu cuipiam labori incumbunt, iis tempus videatur breve: contrà verò qui cum calamitatibus aut doloribus confliĉtantur, vel cuipiam rei moleſtæ inviti operam dant, iis dies ſint longiores. Nempe, quibus gratæ obverſantur ideæ, illi eas diutiùs, ſine magna mutatione, conſiderant; quia iis, quæ nobis voluptati ſunt, quàm diutiſſimè poſſumus, immoramur. Hinc fit ut tempus cum voluptate prætermiſſum, quo pauciores ideas vidimus, brevius fuiſſe cenſeamus. Contrà, ubi moleſta idea nobis adeſt, eam fugare nititur animus, aliáſque ejus loco ſubſtituere; illi detrahit, addit, & varia irrequies verſat, propter dolorem aut moleſtiam, in quibus adquieſcere non poteſt. Atque inde fit ut dormire nequeant qui dolent, & longiſſimas noctes, dum ſe jactant per lectum, experiantur. Immenſa illa idearum copia, quæ incredibili rapiditate animum, ut ita dicam, cui ſe oſtentat, breviſſimo tempore prætervehitur,

O 6 facit

facit ut ſibi diutiùs duraſſe videatur, quàm alioquin exiſtimaret.

5. Huc accedit quòd qui ideâ quæ non diſplicet, occupantur, ii de duratione ſua, vel temporis fluxu, ne cogitent quidem: contrà verò qui dolore, aut anxietate cruciantur numerent horas & momenta, & quàm maximè tempus, quod fluit, adtendant Priores necopinos tempus præter labitur, poſteriores ita adficit, ut omnibus ejus momentis prætereuntibus adtenti ſint. Ubi ingruit nox, auroram adparere; ubi oritur dies, adveniſſe veſperam optant; atque hæc illis adeò lentè ſibi videntur ſuccedere, ut horæ diebus, eorum judicio, dies hebdomadibus æquiparentur. Hinc ſcitè * apud Comicum, ſervus, cui nox longa videbatur, hæc dicens inducitur:

Neque ego hac nocte longiorem me vidiſſe cenſeo,
Niſi item unam, verberatus quam pependi perpetem.

Ad eam anxiam temporis præterfluentis penſitationem incitantur, qui morbi quidpiam patiuntur; quia eum diu, aut ſemper ſaltem duraturum non ſperant. Itaque quò longius tempus in malis ſibi abiiſſe vident, eò ſe propiores ſecundiori valetudini putant.

6. Hac eadem de cauſa, qui jucundum quidpiam exſpectant, illis tempus, quod interjacet inter exſpectationem & fruitionem, longiſſimum videtur. Nimis, ſcilicet, præterlabentis momenta adtendentes, ea moleſtiſſimè, paucis præ-

* *Plaut. Amphit. Act. I. S. 1.*

prætermiſſis, numerant; atque unumquodque momentum eſt idea nova, ab anterioribus diverſa, quibus anxius animus, dum præſentia eſſent, occupatus fuit. Imò & ei cogitationi immiſcetur futurorum & præteritorum conſideratio.

7. Hinc animum noſtrum ſolum tempus non poſſe metiri, colligimus. Itaque ſi nulla alia ratio conſtans & immutabilis dimetiendi eſſet temporis, hominibus omnibus eadem; numquam hominibus inter ſe conveniret, de longitudine temporis. Infelices diutiſſimè viverent, felicium brevis eſſet vita. Exclamarent omnes, cum *P. Syro*: *O vita miſero longa, felici brevis*! Exſpectans temporis ſpatium longiſſimum diceret, quod in fruitione alicujus rei jucundæ breve vocaſſet.

8. Verùm commodùm nobis à Deo datæ ſunt Solis & Lunæ Periodi conſtantes & immutabiles, ut ſaltem in iis memoratu dignam inconſtantiam animadvertere nequeamus; quibus omne ævum metiremur. Igitur motus eorum Aſtrorum non ſunt tempus ipſum, ſed menſura temporis, ut jam obſervavimus. Quævis alia conſtans cujuſpiam rei revolutio eumdem uſum præſtitiſſet; ut ſi Solis diſcus conſtanter creſcere ac decreſcere certis intervallis videretur, aut aliquid ſimile fieret.

§. 8. *Solis & Lunæ &c.*] Rectè *Plato*, interprete *Apuleio* Lib. 1. de ejus doctrina, obſervavit: *Dies cum noctibus menſium ſpatia complere, menſes viciſſim annorum orbes involvere: nec priùs quàm ſigna hæc in luce ſiderea ardere cœperunt, iniri potuiſſe temporum numeros. Perituram quoque eſſe obſervationem computationis hujus, ſi his olim chorus antiquus ſteterit.*

 9. Hiſ-

9. Hiſce de tempore, ejúſque dimetiendi ratione, traditis; obſervandum præterea eſt temporis partes, ſeu in infinitum dividi queant, ſeu tandem in indiviſibilia reſolvantur momenta, nullo neceſſario vinculo eſſe connexas, niſi reſpectu rei quæ neceſſariò eſt. Ex eo quod Creatura nunc eſt, non ſequitur eam poſt aliquot momenta futuram; ſed alia eſt Dei ratio. Cùm neceſſariò ſit, & repugnet eum non eſſe, momenta ejus exſiſtentiæ ita ſunt connexa, ut dato uno dentur reliqua. Atque hoc eſt maximum, inter Creaturarum & Creatoris exſiſtentiam, diſcrimen.

10. Hinc colligunt Philoſophi nonnulli, ſi Creaturæ durent aliquamdiu, id non fieri vi propriâ earum exſiſtentiæ, quæ ſit per ſe indiſſolubilis; ſed voluntate ejus, qui primum exſiſtendi momentum illis conceſſit. Quemadmodum enim quando Deus voluit Creaturas exſiſtere, fuerunt: ita eodem volente ut porrò eſſe pergant, ſunt, eodémque nolente, non eſſent.

11. Ut autem Creaturæ vi ſuâ ſibi exſiſtentiam conſervare non poſſunt: ita nec quidquam per ſe è nihilo, ut ita dicam, emergere & ſibi exſiſtendi initium dare poteſt. Atque hoc Metaphyſici expreſſerunt Axiomate: *Ex nihilo nihil fit*; quod non eſt contrarium ſententiæ Theologorum, qui Mundum ex nihilo creatum volunt. Mundus enim ab his non dicitur per ſe è nihilo emerſiſſe, quandoquidem à Deo, in quo tamquam in cauſa priùs erat, creatum eum contendunt. Sed factum aiunt *è nihilo*, quòd cùm Mundus nondum extra Deum eſſet, adeóque nihil eſſet, volente Deo, exſtiterit.

12. *Ex*

§. 11. *Ex nihilo nihil*] Hoc axioma ſic expreſſit *Plato* in Timæo: πᾶν τὸ γιγνόμενον ὑπ' αἰτίας τινὸς ἐξ ἀνάγκης γίγνεται, παντὶ γὰρ ἀδύνατον χωρὶς αἰτίας γένεσιν σχεῖν.

12. Eſt alterum Axioma, circa exſiſtentiæ ſubſtantiarum finem: *in nihilum nihil*, quo Metaphyſici, ex quo ſemel aliqua eſſe cœpit ſubſtantia, eam in nihilum naturâ ſuâ non redire ſignificant. Atque hac in re duplex eſt Philoſophorum ſententia, alii enim putant ut ſubſtantia in perpetuum ſit, oportere tantùm ut Deus ei exſiſtendi initium ſemel faciat, eámque porrò eſſe vi naturæ à Deo acceptæ. Alii verò, ut diximus, quoniam partes exiſtentiæ Creaturarum nullo neceſſario vinculo ſunt connexæ, contendunt oportere accedere Dei voluntatem, ut eſſe pergant. Verùm hæc ſunt abſtruſiora, quàm ut de iis judicium ferri queat. Hoc dumtaxat certò adfirmari poteſt, eum ſolum qui ſubſtantiis exſiſtentiam primùm dedit, poſſe eamdem eis eripere; nam ut factum eſt ut, Deo ſolo volente, exſtiterint: ita Deo ſolo nolente, eſſe diutiùs non poſſent.

CAPUT. VII.

De Toto & Partibus.

1. TOtum denominatione externâ id dicitur, cui nihil ad id præſtandum, ad quod comparatum eſt, deeſſe cenſetur. Ita tota domus

mus eſt, cui ad omnes uſus domûs præſtandos, nihil deeſt. *Pars* verò dicitur id quod intelligitur factum ut alteri rei conjungeretur, quò uſus, quibus aptum eſt, omnes præſtare poſſit. Conclave pars eſt domûs, quia omnes uſus, quibus deſtinatum eſt, niſi domui conjungatur, præſtare nequit.

2. Omnia porrò Entia, in quibus partes eſſe intelliguntur, ſeu propriè, ſeu minùs propriè dictæ, poſſunt dici *Tota*; atque ejuſmodi ſunt omnia quæ novimus Entia, exceptis ſimpliciſſimis, quæ ſenſationibus animadvertimus, aut abſtractione intelligimus. Unum porrò idémque Ens poteſt eſſe Totum, & pars ſimul. Totum reſpectu quorumdam uſuum, pars reſpectu aliorum; ut Conclave dicitur Totum, reſpectu partium Conclavis, quando nulla earum deeſt, quæ poſtulantur ad integrum Conclave conſtituendum. Idem reſpectu totius domûs, quam ſolum conſtituere nequit, pars eſt.

3. Metaphyſici varias ſpecies Totius diſtinguunt, quarum præcipuas tantùm adtingemus; ſunt enim quæ hîc proferunt, licèt vera, parum utilia. Primùm igitur eſt *Totum per ſe*, & *Totum per accidens*. Totum per ſe dicitur id quod partibus ſuis eſſentiale eſt, ſeu ſine quo partes non ſunt; vel quod eſſentialibus tantùm partibus conſtituitur. Ita Totum per ſe *Subſtantia* in genere, reſpectu *Corporis* & *Spiritûs*, quibus eſſentiale eſt ut ſint ſubſtantiæ: vel Totum eſt per ſe *Homo*, qui neceſſariò Mente & Corpore, ut partibus eſſentialibus, conſtat. Totum verò per accidens eſt id, cujus

jus partes quaſi accidentia conſiderantur. Sic Totum per accidens eſt homo, reſpectu albi & Æthiopis; homo enim poteſt in album, & nigrum dividi, quæ ſunt accidentia, non partes hominis eſſentiales.

4. Totum per ſe rurſus quadruplex eſt, *Logicum*, *Metaphyſicum*, *Phyſicum* & *Mathematicum*. I. Totum Logicum dicitur idea Univerſalis, quæ ſub ſe alias continet; ut Genus & ſpecies. Generis partes ſunt ſpecies inferiores; ſpeciei infimæ partes, individua. Figuræ in genere partes ſunt ſpecies omnes figurarum: unius infimæ ſpeciei partes ſunt omnes individuæ figuræ; ut, *trianguli iſoſceli* omnia *triangula iſoſcela*. II. Totum Metaphyſicum conſtat Genere & Differentiâ, & quando in re quapiam duo conſiderari poſſe dicuntur, unum quod eſt ei commune cum rebus ejuſdem generis; alterum quod eam ab omnibus aliis diſtinguit. Hoc reſpectu, Circulus dici poteſt totum Metaphyſicum, ſi conſideretur quatenus conſtat ideâ generali *Figuræ*, hoc eſt, rei quæ lineis finitur, & ideâ ſpeciali rei cujus circumferentia undequaque æqualiter à centro diſtat. III. Totum Phyſicum dicitur quod conſtare intelligitur partibus, quarum una alteri inhæret, ut forma dicitur ineſſe materiæ. Ita globus cereus conſtat cerâ, quaſi materiâ, & figurâ ſphæricâ, quæ ineſt Ceræ. Hæc dici poſſunt *partes Phyſicæ* globi cerei. IV. Totum Mathematicum eſt quod habet partes, extra partes, realiter diſtinctas, & quæ ſeorſim eſſe poſſunt. Ita Corpus dividi poteſt in partes, quæ etiam ſeorſim erunt. Hoc Totum vocatur etiam *totum integratum*,

gratum, & partibus *integrantibus* conſtare dicitur. Aliis quoque nominibus indigitantur reliqua Tota, quæ modò diximus; at ea nomina, brevitatis causâ, ut & alias ſubdiviſiones Totius, omittimus.

5. Duo Axiomata ad Totius naturam pertinent. Unum eſt *Totum eſſe majus ſuâ parte*, ſeu *Partem eſſe minorem Toto*. Alterum eſt, *Totum idem eſſe cum partibus omnibus collectim ſumtis*, nam ex omnibus partibus conjunctis conſtat Totum. Hæc Axiomata longiore interpretatione non indigent.

6. In hiſce generalibus numquam peccatur; ſed quod cauſam eſſe hominibus omnium malorum, *priſcus dixit Philoſophus; idem innumerorum errorum fontem meritò dixeris. *Notiones communes rebus ſingulis aptare neſciunt.* Qui utilitates proprias, exempli causâ, communibus totius Societatis præferunt, ii non ignorant *partem minorem*, adeóque *minoris momenti eſſe toto*: ſed præ adfectu veriſſimum, vel ipſis judicibus, Axioma rebus ſuis non aptant.

CAPUT VIII.

De Suppoſito & Perſona.

1. In antecedente Capite, Totum & Partes contemplati ſumus, cui materiæ valde adfine eſt quod à Metaphyſicis traditur de *Suppoſito & Perſona*; nam hæc quoque Tota quædam

* *Epictetus apud Arrianum Lib.* III. *c.* 26.

dam ſunt, & eo reſpectu à Metaphyſicis conſiderantur.

2. *Suppoſitum* vocant *id quod neque eſt pars, neque adjunctum alterius rei* Ita *ſuppoſitum* eſt Canis, aut quodvis aliud animal, quod neque eſt pars alterius animalis, neque illi inhæret. Suppoſitum caput, aut crus, aut aliud membrum, quòd ſit pars Totius, dici nequit. Suppoſitum etiam non eſt rotunditas capitis, aut figura totius corporis, quòd ſint adjuncta ſubſtantiæ. Ejuſmodi autem Entia dicuntur *incompleta*.

3. *Suppoſitalitas*, ſeu id quo fit ut aliquid Suppoſitum vocetur, dicitur etiam vulgò *ſubſiſtentia*, & Suppoſita adfirmantur *ſubſiſtere*; dum Entia incompleta, quæ Suppoſita non ſunt, ſubſiſtentiâ propriâ prædita eſſe negantur. Ita *caput*, *pes* animalis in ſe non ſubſiſtunt, ſed in animali; cùm animal propriâ præditum ſit ſubſiſtentiâ.

4. Suppoſitum dividitur in duo genera; ſunt enim Suppoſita *intelligentiâ deſtituta*; ſunt quæ *intelligunt*. Hæc propriè vocantur *perſonæ*; & ejuſmodi ſunt *homines*, *Angeli*, *Deus*. Itaque Perſona definitur *Suppoſitum intelligens*.

5. Diſſident Metaphyſici de natura Suppoſitalitatis, & in varias eunt ſententias, quas non referemus. Quidquid dicant, Suppoſitalitas aut Perſonalitas ſunt denominationes externæ; quæ ſignificant potiùs Relationem, cum qua Ens conſideramus; quàm quidquam quod rei aliquid addat, ſi accedat, aut detrahat, ſi dematur. Hinc fit ut immutata prorſus rei natura amittat, aut adipiſcatur Suppoſitalitatem. Ita gutta

ta aquæ, dum ſeorſim eſt ab omni alia, eatenus eſt Suppoſitum; ſed ſi alteri miſceatur, perit utriuſque propria Suppoſitalitas, exſurgítque tertia quæ ad majorem aquæ guttam pertinet. Rurſus, ſi hæ guttæ ſejungantur, utraque denuò propriam recipit Suppoſitalitatem. Eadem eſt ratio plantarum & animalium, quæ dum ſeorſim exſiſtunt Suppoſita ſunt; ſi verò ita conjungerentur, ut plures plantæ unum corpus quod eodem ſucco, per communes tubos fluente, aleretur; útque plura animalia machinam unam conſtituerent, deſinerent eſſe ſingula ſuppoſita.

6. Hæc doctrina quando & quem in uſum ſit inventa ſi quis quæſiverit, reſponſum accipiet ad uſum quod adtinet, eum unicè eò ſpectare ut abſtractas quaſdam ideas nominibus certis adpellemus. Nihil enim de natura intima Suppoſitorum ampliùs novimus, ubi didicimus ea *ſuppoſita* aut *perſonas* vocari; ſed hinc quibus vocibus, certo quodam reſpectu conſiderata, adpellari queant diſcimus. Neque hoc incommodum eſt, poſtquàm uſu Scholarum invaluit ut de ejuſmodi reſpectibus ſermones inter homines eſſent; quem uſum induxit paullatim hominum, circa divina potiſſimùm, curioſitas.

7. Ad tempus quod ſpectat, quo ejuſmodi voces primùm inventæ ſunt, id non poteſt certò definiri. Hoc tantùm conſtat de earum in quæſtionibus Theologicis uſu, *Platonicos*, præſertim qui poſt Chriſtum vixerunt, cœpiſſe dicere eſſe * varias ὑποστάσεις divinas, eáſque ſeorſim

* *Vide Plotini Ennead. V. Lib. I.*

ſim conderatas ὑφιςᾶναι *ſubſiſtere.* Apud hoſce Philoſophos, ὑπόςαςις duplici ſenſu ſumitur. 1. *exſiſtentiam* abſtractè conſideratam, ſeu *ſubſiſtentiam*, quà res ſeorſim ab omni alia ſubſiſtit: 2. rem ipſam quæ ita ſubſiſtit, ſeu exſiſtit: hoc eſt, *ſuppoſitalitatem* & *ſuppoſitum* ſignificat.

8. Cùm autem Chriſtiani ceteris omnibus Platonicam præferrent Philoſophiam; quod magis ad Chriſtianam Religionem accedat quàm ceteræ; ubi de Patre, Filio & Spiritu Sancto, item de Chriſto cœperunt diſceptare, libenter his vocibus uſi ſunt, quibus poſtea Scholaſtici ſequentium ſæculorum, qui omnia ſubtiliùs perſequuti, alias addiderunt.

9. Dixerunt in Deo uno tres eſſe ὑποςάσεις, ſeu *perſonas*, quod duplicem ſenſum capit; nam poteſt ſignificare, ſubſtantiam divinam communem eſſe tribus Naturis numero diverſis, quales ſunt *Petrus*, *Joannes* & *Paulus*, ſed ad unicam ſpeciem pertinentibus; aut, eſſe unicam numero eſſentiam, ſeu naturam tribus diverſis modis ſubſiſtentem, ſeu in qua ſint tres perſonæ, quarum una neque eſt pars, neque adjunctum alterius. Prior fuit ſententia Platonicorum, poſterior Scholaſticorum. Sed ut Platonicorum ſententia poteſt intelligi: Scholaſticorum doctrina capi nequit.

10. Poſtquàm coorta ſunt diſſidia de Chriſti Naturis, alii dicebant in Chriſto duas eſſe *Perſonas*; hoc eſt, duas Naturas exſiſtentiis diſtinctis præditas, divinam & humanam; alii eſſe unicam *Perſonam*, ſeu duas illas Naturas conficere unum Suppoſitum, quòd Naturæ humanæ non

non eſſet peculiaris ſubſiſtentia, ſed ſubſiſteret in Divinitate.

11. In Homine quidem, qui duabus Naturis conſtat, Mente & Corpore, duæ illæ Naturæ ita concurrunt in unum compoſitum, ut *ſubſiſtentia* communis utrique pariter conveniat. Sed propter diſſimilitudinem, quæ eſt inter Divinam & humanam naturam, Theologi paria tribuere Divinitati & Humanitati Chriſti nolentes, dixerunt Divinam Naturam ſuam æternam Perſonalitatem retinuiſſe, atque huic Naturæ adjunctam fuiſſe humanam Perſonalitate carentem, quæ proinde in Divinitate ſubſiſtit.

12. At cavendum monent ne credamus humanam naturam ſubſiſtere in Divinitate, ut adjuncta alia ſubſiſtunt in rebus creatis. Exempli causâ, crines in homine ſunt adjunctum, quod adhæret corpori hominis, quaſi implantatum, atque in eo ſubſiſtit. Humanitas non ita ſubſiſtit in Divinitate, quæ dicitur ſuſtentare humanitatem, modo quodam quem non capimus.

13. Litem movere Scholaſticis nolim, propter meras voces, quibus ſanè licet, prout volunt, utantur; ſed iis, non uti, hoc in negotio, præſtitiſſet; quoniam cùm, ipſis fatentibus, res de qua proferuntur ignota ſit, vereri debuiſſent uti verbis, quorum ſignificationes ignorant, & ut ne ſatis idoneis nominibus res ἀκαταλήπτους exprimerent.

C A-

CAPUT IX.

De Cauſa & Effectu.

1. CUm omnia Entia poſſint inſtar *Cauſæ*, aut *Effectûs* conſiderari, hac de re etiam agunt Metaphyſici. Cauſam definierunt *principium cujus vi res eſt*, quæ definitio parum erat neceſſaria; quandoquidem vox *principium* non eſt clarior voce *cauſa*, quâ ſolo uſu ſatis notum eſt deſignari id quo fit ut aliquid ſit. Effectum etiam obſcuriùs *cauſatum* vocant, *idque quod per cauſam eſt* definiunt.

2. Cauſa poteſt conſiderari concretè, cum tota ſua natura, vel abſtractè quatenus eſt cauſa; unde naſcitur idea *cauſalitatis*, quæ eſt relatio quæ intercedit, inter cauſam & cauſatum; quæ relatio nititur actione cauſæ, quâ gignitur effectus.

3. Ceterùm cauſarum varia ſunt genera, quorum hæc quatuor præcipua cenſentur: *Materialis*, *Formalis*, *Efficiens*, & *Finalis*. *Materialis* cauſa eſt ipſa materia, ſeu id quo conſtat res aliqua; ut lutum, quo vas conflatum eſt. *Formalis* eſt forma, quâ accedente, materia ita diſponitur, ut res formâ ſuâ individuâ ab omnibus aliis rebus, etiam ejuſdem ſpeciei, differat. *Efficiens* cauſa eſt, quâ fit ut materia accipiat formam; ſic figulus lutum ita format, ut certæ figuræ, certíve coloris vas effingat. *Finalis* eſt finis, quem ſibi proponit Cauſa intelligens, quando aliquid adgreditur; neque enim

nim eſt intelligentis Cauſæ, ſine fine ſibi propoſito, agere.

4. Veteres Peripatetici, qui crediderunt, aut mundum ipſum, aut ſaltem ejus materiam initio carere; in cauſa efficiente nihil, præter diſpoſitionem materiæ, ſeu immiſſionem formæ in materiam agnoverunt. Sed Scholaſtici Chriſtiani addiderunt eſſe unicam cauſam efficientem, quæ ipſam materiam eduxiſſet è nihilo; nempe, Deum. Meritò materiæ, in qua nihil videmus præter extenſionem, diviſibilitatem, impenetrabilitatem, ſeu ſoliditatem; quæ ſemet ipſa non movet, neque ullam diſpoſitionem per ſe induit; quæ non intelligit, neque ſe ipſa novit; meritò, inquam, materiæ æternitatem tribui non poſſe ſtatuerunt. Nam carere prorſus initio proprietas eſt, quæ multò majoris eſt momenti, quàm intelligere, & movere; neque ſi materia æternitatem haberet, ullo modo (quare proprietatibus minoris momenti deſtitueretur intelligimus. Fatendum tamen ſimplicis extenſionis initium nos non ſatis animo adſequi. Intelligere enim nitentibus, quid ante mundum hunc adſpectabilem fuerit, non ſubſtantia modò cogitans, ſed extenſio quædam corporibus ſeu ſolidis deſtituta, ac ſine limitibus obverſatur, quam fruſtra amoliri conemur.

5. Ceterùm variæ adferuntur cauſarum cùm Efficientis, tum Finalis diviſiones, quas unâ ſerie recenſebimus; quod hîc tantùm de vocibus, ex uſu aut vulgari, aut Scholaſtico definiendis, ſermo ſit.

I. Eſt cauſa *Phyſica*, quæ verè & per ſe gignit effectum; ut quando cauſa movens im-

immotam antea materiam, ſuâ vi, movet.

II. Cauſa *Moralis* non ipſa agit, ſed occaſio eſt propter quam, ſecundùm ordinem naturæ, aliquid fit; aut impellit aliam cauſam Phyſicam, ad agendum. Ita abſentia *Naucleri* dicitur cauſa naufragii navis, non quòd is navem ſubmerſerit; ſed quia ſi adfuiſſet, ut adeſſe eum oportuerat, ſubmerſionem impediiſſet. Qui ſuadet homicidium, nec occidit ipſe manu ſuâ, cauſa eſt moralis, ob quam aliquis interficitur.

III. Eſt *Totalis* & *Partialis* cauſa. Prior gignit ſola totum effectum, ut cauſa motûs, quæ ſola facit ut corpus moveatur; poſterior conjunctim cum alia agit, ut ſi, vento velum impellente, præterea remis navis agatur, ventus & impulſio maris cauſæ erunt motûs navis partiales.

IV. Eſt cauſa *Principalis* & *Inſtrumentalis*, quarum prior per ſe agit in inſtrumentalem, ut inſtrumentalis, quæ alioquin actura non erat, effectum, quem vult principalis, edat. Artifex, qui malleo aliquid peragit, eſt cauſa principalis, malleus inſtrumentalis.

V. Non multùm, à præcedente Cauſæ diſtinctione, abludit diſtinctio in *mediatam* & *immediatam*; cùm poſterior dicatur cauſa cujus vis, nullâ aliâ interveniente, effectum gignit; prior quæ, non niſi interventu alterius, eum edit. Ita Nauclerus agit in navem, interpoſito gubernaculo; gubernaculum verò immediatè navem dirigit.

VI. Eſt cauſa *per ſe*, & cauſa *per accidens*: Prior eſt quæ gignit effectum quem cupit, ſi

 ſit

marent ſemper uno reſpectu cauſam eo nomine adfici; ſed perſpicuitatis tantùm, & ordinis causâ.

7. Vix opus eſt monere unicuique cauſæ reſpondere ex adverſo ſuum effectum, ac proinde totidem Effectuum ſpecies poſſe diſtingui, ac Cauſarum; hæc enim manifeſtò ſunt correlata, ut poſito uno ponatur alterum.

Caput. X.

Axiomata Metaphyſica de Cauſa.

1. Poſtquàm Cauſarum varia genera recenſuimus, ſupereſt ut quædam Axiomata, circa Cauſas, hîc proponamus. Pertinent ea ad Cauſas efficientes, & quidem totales & immediatas, quæ propriè dictæ Cauſæ, & tria potiſſima ſunt.

2. Primum eſt *inter Cauſam propriè dictam & effectum oportere eſſe neceſſarium nexum*; adeò ut, poſitâ actione cauſæ, ſequatur neceſſariò effectus. Cùm Deus vult aliquid efficere, id neceſſariò eveniat oportet; quia cùm Deus ſit omnipotens, nec ullo ullius rei ſubſidio indigeat ad agendum, poſitâ ejus ſolâ actione neceſſariò ſequitur effectus.

3. Quia autem ejuſmodi nexus non cernitur, inter cauſas creatas & effectus; nonnulli cauſas ſecundas, ſeu creatas, ſuâ vi agere negarunt. Negant corpora à corporibus moveri, quòd inter motum corporis, & motum eorum in quæ incidit, nullus deprehendatur nexus; adeo

ut moto corpore A, neceſſe ſit moveri corpus B, cui colliditur. Iidem quoque negant corpora à ſpiritibus moveri, quia inter voluntatem ſpirituum & motum corporum nullam connexionem animadvertunt.

4. Fatendum à nobis hujuſmodi connexum nullum cerni, nec ſequi ex eo quòd corpore moto id, in quod incidit, movetur; aut ex eo quòd mente volente, corpus agitatur, corpora, & mentem eſſe veras motûs cauſas. Fieri poſſet, ut occaſiones tantùm eſſent, quibus poſitis, alia cauſa ageret. Verùm ſicuti, ex ejuſmodi poſſibilitate, non collegeris rem ita ſe habere: ita nec eò quòd non adſequeris aliquid, conſequens eſt ut nihil ſit; niſi aliunde probaveris tibi eſſe earum rerum, de quibus agitur, adæquatam ideam, aut rem repugnare.

6. Poſſunt ineſſe corporibus motis, & ſpiritibus facultates ignotæ, de quibus judicium nullum, aut negando aut adfirmando, ferre poſſumus. Itaque ex æquo peccant, qui adfirmant ineſſe iis certò facultates efficiendorum quorumdam, quæ an ab iis fiant ignorant: & qui negant quidquam ineſſe corporibus & ſpiritibus, quod non in iis perſpicuè norunt.

6. Secundum Axioma, de Cauſis, hoc eſt: *Cauſam eſſe priorem effectu*, quod Metaphyſici cùm de prioritate *naturæ*, tum de prioritate *temporis* interpretantur. Aiunt enim eſſe cauſas, quæ non ſunt citiùs quàm effectus, ut ſol non eſt luce ſuâ prior. Talia ſunt quæcumque neceſſariò & naturâ ſuâ aliquid gignunt, non enim prius eſt ea natura, quàm effectum ne-

neceſſarium edat. Sunt aliæ cauſæ, quæ priores ſunt effectibus ſuis, etiam tempore; qualis eſt Mens, exempli causâ, reſpectu cujuſpiam cogitationis. Atque hujuſmodi ſunt omnes cauſæ liberæ, & quæ neceſſitate naturæ non agunt.

7. Tertium Aixoma eſt: *nihil eſſe in effectu quod non ſit in cauſa*, ſeu *neminem dare quod non habet.* Hoc evidentiſſimum cùm ſit, conceptum eſt etiam iis verbis, quæ explicatione non indigent; adeò ut omnes ſtatim ei intellecto adſentiri neceſſe ſit.

8. Quidam addunt Axiomati voces, *eminennenter*, *aut formaliter*, aiúntque omne effectum ineſſe cauſæ propriè dictæ, alterutrâ ratione: aut *formaliter* qualis in ſe eſt, ut nigror, qui ineſt atramento, chartæ illitus eſt formaliter in atramento, ut poſtea in charta adparet: aut *eminenter*; hoc eſt, modo quodam præſtantiore, adeò, ut quod eſt in effectu contineatur in eo quod fuit in cauſa, ut *minus* in *majore*. Sic dicunt in Deo, qui eſt omnium ſubſtantiarum cauſa, contineri ſubſtantiam ſpiritualem & corpoream. Cùm Mentes intelligentes creaverit, ipſe etiam intelligit, ſed excellentiore ratione. Cùm corporeas naturas genuerit, earum proprietates omnes reales ei ineſſe oportet; ſed ſine imperfectionibus, quæ in corporibus ſunt.

9. Hæc cùm homines harum rerum non ſatis periti, aut etiam iniqui carpſerint, quamvis in Philoſophorum omnium ſcholis recepta, paullò pluribus ſunt exponenda. Sciant ergo oportet hanc eſſe communem Metaphyſico-

rum ſententiam, in Cauſa *efficiente*, *totali* & *proxima* omnium rerum, eſſe proprietates omnium creaturarum, ſed ſine ulla imperfectionis miſtura; quod ſignificare ſolent voce *eminenter*, quæ nequaquam rejicienda eſt, ſi modò rectè definiatur. Si quid eſſet in effectibus ejus cauſæ, quod in ea, eminentiore ratione, Cauſa non eſſet; id verò causâ careret, éque nihilo per ſe prodiiſſet, quod eſt contrarium indubitato axiomati *è nihilo nihil*; hoc eſt, quod non erat non incipit eſſe, ſine cauſa. Si quis diceret cùm nulla eſſet vis intelligendi, ſed tantùm extenſio diviſibilitas & ſoliditas, aut etiam vacuum, ſubitò prodiiſſe è nihilo Intelligentiam; continuò ab omnibus exploderetur, quî enim poteſt ejusmodi facultas per ſe è nihilo prodire? Fac materiam eſſe æternam, quod abſurdum eſt; ſi quis diceret materiam, per ſe immotam, ſponte ſuâ cœpiſſe moveri, vel motum ſine cauſa in materia cœpiſſe, ludibrium omnibus deberet.

10. Oportet ergo fuiſſe intelligentem naturam eámque æternam, quæ omnibus aliis Intelligentiis aliquando initium dederit; pariterque materiæ motui, qui cœpit, debuit eſſe cauſa movens. Sed ea cauſa intelligentiæ & motûs multò præſtantiore ratione poſſidet vim intelligendi & movendi, quàm eſt in creaturis; quæ neque cuncta intelligere, neque movere omnia corpora poſſunt; cùm hæc ſint in prima omnium rerum Cauſa, à qua creaturæ habent quidquid perfectionis complectuntur.

11. Quidquid eſt *reale*, in noſtra ratione intelligendi, Deo etiam ineſt; ſed quidquid eſt

in

in ea *defectûs*, aut quod ad nihilum pertinet, eſt tantùm in nobis, quippe quod ei facultati limites ponit. Videmus & audimus, accepimúſque eas facultates à Deo; ac proinde Deus etiam videt & audit, ſeu animadvertit quidquid oculis & auribus animadvertimus; quamvis organa non habeat ſimilia, qui eſſet defectus, adficeretur enim à rebus corporeis. Sed eminentiore longè ratione videt & audit, & quidem omnia, quæ ubique fiunt, ſunt, & ſonitum emittunt; quam tamen rationem non capimus. Hinc David Pſ. XLIV, 9. *Qui plantavit aurem, annon audiet? qui formavit oculum, annon videbit?* Poſſumus movere noſtrum corpus, aliáque vicina, quorum pondus vires noſtras non ſuperat. Deus etiam, à quo eam vim habemus, poteſt movere corpora, non ea tantùm quæ movemus, ſed omnia prorſus, non pellendo, ut nos, ſuperficiem enim non habet, quâ finiretur; ſed diviniore longè modo, qui ſupra captum noſtrum eſt. Non movetur, eſt enim ubique, & tamen vim habet movendi, cujus evanidam quamdam imaginem habemus in nobiſmet ipſis; cùm mens noſtra immota (non enim eſt corpus) membra noſtra moveat, quamvis neſciamus quomodo res fiat: ut ne ſcimus quidem quomodo cum corpore conjuncta ſit.

12. Deus ergo habet quidquid eſt *reale* in intelligentia noſtra, ſed ſine defectibus, ſeu finibus; eſt enim infinitus, quod pluribus oſtendimus, Pneumatologiæ P. III. Habet etiam quidquid eſt *reale* in corpore, ſed ſine defectibus, ſine figura (quæ eſt, ut ſic dicam, corporis fini-

nitio) ſine diviſibilitate, ſine mobilitate, quæ ſunt defectus; quidquid enim dividitur perire poteſt; quidquid movetur eò transferri, ubi non erat; quæ ſunt æternitati & immenſitati Dei contraria. Quò acriore meditatione hæc expendentur, eò magis eorum veritas liquebit. Cavendum ne ullam proprietatem realem eſſe dicamus, cujus non ſit auctor Deus; eſſet enim æterna, nec ab eo penderet; nam ſponte ſua è nihilo egreſſam dicere, perinde eſt ac negare Deum omnium rerum eſſe Creatorem, atque adfirmare falſum eſſe axioma indubitatum *nihil è nihilo*, de quo pluribus ad calcem Capitis dicemus.

13. Alii ipſum Axioma, non rationibus, ſed exemplis oppugnant; quibus id interdum ineſſe effectui, quod in cauſa nullo modo eſt, conſtare putant. Dicunt è luto, à Sole, Inſecta gigni, quæ vivunt; cùm neque Sol, neque lutum ullo modo vitam in ſe habeant. Verùm præterquàm quòd non definiunt clarè quid *vitam* vocent, adſumunt quod nullo modò probare poſſunt. Inſecta enim ex luto à Sole calefacto non naſci, probarunt noſtri ſæculi Phyſici.

14. Verùm tamen, licèt Axioma abſtractè & generaliter conſideratum veriſſimum illico videatur, nec ulla objiciantur exempla, niſi ſolutu facilia; fatendum à nobis non intelligi quomodo in Deo ſint ſimul proprietes reales omnium Creaturarum, ſeu eæ omnes quæ aliquid Entitatis involvunt. Ut Dei probare exſiſtentiam, ſeu oſtendere eſſe aliquam Cauſam omnium rerum æternam facile eſt: ita naturam ejus

Cauſæ

Cauſæ introſpicere mortalium non eſt. * *Cùm ad illum mentis humanæ intentio & acumen, & memoria pervenerit; quaſi ſubductis & conſumtis omnibus viis, ſubſiſtit, hæret, deficit: nec eſt aliquid ulterius, quò progredi poſſit.*

15. Neque in auguſta illa Natura, ex qua ceteræ omnes profluxerunt, ſola eam difficultatem experimur; ſed & plurimarum aliarum Subſtantiarum exſiſtentiam & aliquot proprietates demonſtramus; dum ſubjectum ipſum, cui proprietates ineſſe oportet, tenebris nullâ ingenii luce colluſtrandis obvolutum manet, & manebit, ut alibi oſtendimus.

16. Hinc veritatem Axiomatum Metaphyſicorum, non pendere ex aptatione eorum quibuſdam ſingularibus Naturis colligere eſt; quoniam non minùs vera ſunt, licèt aptationis ratio intelligi nequeat. Duas ideas abſtractas inter ſe comparare, earúmque relationes certiſſimè cognoſcere poſſumus; unde, ſine erroris periculo, adfirmamus, omnia inter quæ eadem eſt ratio, quæ eſt inter eas ideas, iiſdem judiciis ſubjacere. Verùm, ubi ad res ipſas devenimus, quî poſſit Axioma ex abſtractis ideis collectum eis aptari, difficillimum ſcitu eſt; imò interdum nullo modo ſciri poteſt.

17. Magnam adfinitatem habet cum ſuperiore axiomate, hoc: *E nihilo nihil oritur*, quod in ſe penitiùs ſpectatum æquè clarum eſt, ac ullum aliud axioma; ſed, propter brevitatem ambiguitatémque verborum, obſcurum videri queat. Itaque paucis obſcuritatem ejus diſcutiemus, nec res ulla majoris eſt mo-

 menti

* *Lactant. Lib. 5. de Falſ. Relig. §. 7.*

menti in Metaphyſica. Oſtendemus autem quatuor hac de re, 1. certo quodam ſenſu, nihil eſſe verius, quàm *nihil è nihilo fieri:* 2. Subſtantias creari poſſe à Deo: 3. ſenſu, quo Athei ólim hoc axioma tuebantur, planè eſſe falſum, cùm nequaquam, recto ſuo ſenſu, Dogmati Chriſtiano *de creatione è nihilo* adverſetur: 4. ex hoc axiomate nullum poſſe duci argumentum, contra Dei exſiſtentiam, imò contrà, ſi rectè intelligatur, eo Atheïſmum planè everti, ex quo ſtatuitur aliquid eſſe factum è nihilo, eo ſenſu quo planè eſt falſum; & hinc oſtendi eſſe Deum.

18. I. Fatemur veriſſimum eſſe, certo ſenſu *è nihilo nihil fieri.* Indubitatum eſt id, quod non eſt, non poſſe, per ſe exſiſtere; aut nihil non à cauſa efficiente produci, cùm eſſe incipit. Ex hoc axiomate neceſſariò ſequitur quidquid eſt non eſſe factum, ſed aliquid neceſſariò & per ſe eſſe; ſi enim omnia eſſent facta, oporteret neceſſariò quidpiam eſſe quod ſemet ipſum feciſſet, aut quod per ſe è nihilo prodiiſſet; quod adlato axiomati eſt contrarium.

19. Nullum Ens imperfectum, quodcumque ſit, poteſt creare Subſtantiam, aut eam è nihilo educere. Entia enim minùs perfecta nihil producere poſſunt, præter mera accidentia, aut novas modificationes. Sic Mens Humana poteſt creare in ſe novas cogitationes & novos in corpore motus. Non poteſt Subſtantia è nihilo produci, ab alia Subſtantia quæ non habeat potentiam creandi; perinde enim eſſet, ac ſi ſemet ipſa creare diceretur. Itaque ſolum Ens ſum-

ſummè perfectum poteſt creare quidquid vult, quia illud ſolum ſimul omnes omnium rerum perfectiones complectitur.

20. Sunt ergo jam duo ſenſus quibus fieri nequit ut aliquid producatur è nihilo. Alter eſt ut quidquam incipiat eſſe per ſe, aut ſine cauſa; alter, ut quidquam producatur ab efficiente cauſa, quæ non ſit minimùm æquè perfecta ac effectus, aut quæ non poſſit eum producere. Eſt & tertius ſenſus, quo non minùs verum eſt, & qui potiſſimùm ad cauſam materialem pertinet. Cùm nullum Ens imperfectum queat Subſtantiam ullam è nihilo creare, cúmque poſſit tantùm agere in materiam, quæ jam eſt, eam movendo, aut novâ quadam modificatione adficiendo; & cùm materia, in ſe ſpectata, ſit tantùm paſſiva, nec ulla fiat res nova, aut quæ non oriatur è compoſitione & modificatione particularum; inde ſequitur, in omnibus generationibus naturalibus, quæ fiunt è materia, quæ jam erat, nullam hinc materiam procreari. Viderunt hoc jam dudum antiquiſſimi Phyſici, ut optimè oſtendit *Rod. Cudwortus* Intellectualis Syſtematis Cap. V. è quo etiam petita ſunt quæ hìc habemus. Hi ſunt ſenſus, quibus fieri nequit, ut quidquam *è nihilo fiat*, quique poſſunt ad hoc generale axioma redigi: *in Nihilo non poſſe inveniri cauſam efficientem, aut materialem ullius rei.* Verum hoc eſt procul omni dubio, ſed tantùm abeſt ut adverſetur creationi è nihilo, de qua Theologi, aut exſiſtentiæ Dei, ut contrà, ex eo axiomate, demonſtrari poſſint.

21. II. Negant verò Athei ullam Subſtantiam, quæ antea non eſſet, potuiſſe creari, ac proinde ullam eſſe Naturam, quantumvis perfectam, quæ poſſit facere ut Subſtantia, quæ non erat, incipiat eſſe. Jam verò tantùm abeſt ut hoc dogma ſit notio communis, ut ne verum quidem ſit. Præterea, ſi verùm eſſet, magis adverſaretur Atheïſmo, quàm exſiſtentiæ Dei; ac proinde non eſt cur Athei ſperent ſe, hoc dogmate, Chriſtianorum ſententiam de Deo creatore everſuros.

22. Primùm, ſi universè verum eſſet, *nullum Ens, quod non erat, poſſe exſiſtere*; nulla poſſet eſſe cauſa, quæ quidquam faceret. Nulla actio, neque ullus motus eſſe poſſet, in materiali mundo; ac proinde nulla generatio, aut mutatio in eo fieret. Atqui contrarium experimur, in nobiſmet, cùm poſſimus novas cogitationes, in nobis excitare, novóſque habitus intellectuales & morales in Mente noſtra parere; tum etiam novos motûs, aut certè determinationes motûs in corpore noſtro, & modificationes, quæ antea non erant, in corporibus quæ extra nos ſunt. Quamobrem Athei neceſſe habent memoratam enunciationem reſtringere ad Subſtantias; ſedr everâ nullam firmam rationem proferre poſſunt, cur unum minùs fieri queat, quàm alterum: aut cur nullum Ens eſſe queat, à quo Subſtantiæ novæ creentur.

23. Quidam nullas novas Subſtantias fieri, ſibi perſuaderi patiuntur, ideò quòd ideis quibuſdam confuſis decipiantur. Verum eſt *nihil è nihilo produci*, ſi Nihilum habeatur pro cauſa

effi-

efficiente, aut materia cujuſquam rei; ſed falſum hoc contendimus. Verum eſt etiam res artificiales è materia jam exſiſtente fieri, cui novi tantùm modi induntur; at ſic res non habet, in operibus Dei. Cùm videant à ſe non poſſe creari novas Subſtantias, quæ Entia non erant, hinc colligunt nullam eſſe Potentiam in rerum natura, à qua hoc fieri poſſit; quaſi verò eſſent ipſi *omnium Entium menſura*!

24. Sed cùm, ut diximus, Entia imperfecta poſſint modos generare; Rationi conſentaneum eſt, ut credamus ab Ente ſummè perfecto poſſe Subſtantias creari. Nihil vetat nos credere æquè facile eſſe Deo Omnipotenti mundum creare, ad materiam & ad formam quod adtinet, quàm nobis digitum movere. Subſtantiam incipere eſſe potentiâ Dei adfirmare, non perinde eſt ac educere quidpiam è nihilo, eo ſenſu, quo res fieri nequit. Nemo etiam dixerit quidquam eſſe, quod ſuperet potentiam Entis, quod non eſt tantùm longè, longéque perfectius omnibus ceteris, ſed quod eſt ſumma potentia præditum. Fateor à Deo repugnantia fieri non poſſe; ſed Atheorum erat probare, quamvis accidentia poſſint creari, repugnare Naturam contingentem, quæ nunquam fuerat, incipere eſſe. Quod niſi probetur, agnoſcamus neceſſe eſt rem Omnipotentiâ divinâ poſſe fieri.

25. Si nihil prodire poteſt è Nihilo hoc poſtremo ſenſu; ſeu ſi nulla poſſet Subſtantia incipere; ejus rei hanc rationem eſſe oporteret, nimirum, nullam Subſtantiam poſſe creari ab alia Subſtantia, è qua ortum & quidquid

habet ducat, ac proinde omnes rerum Univerſitatis Subſtantias eſſe non tantùm ab æterno, ſed etiam neceſſariò, nec ullam ab alia pendere. Atqui hoc eſſet educere quidpiam è nihilo, eo ſenſu quo res fieri nequit; hoc eſt, *Nihilum habere pro cauſa alicujus rei.* Certum quidem eſt Ens eſſe, quod eſt per ſe ab æterno; nempe, Ens perfectiſſimum, cujus exſiſtentia neneſſaria ortum non debet Nihilo, cum naturæ Entis perfectiſſimi eſſentialiter inſit. Sed ſolum eſt Ens, cui exiſtentia naturalis atque eſſentialis ſit. Ad res verò imperfectas quod adtinet, Ratio nos docet eas nequaquam neceſſariò exſiſtere, ſed ortum ducere ab æterna natura. Igitur objectio illa Atheorum, quâ contendunt nullum eſſe Deum, quia nullum eſt Ens, quod quidquam è Nihilo creare poſſit, non tantùm omni fundamento caret, ſed etiam in eos retorqueri poteſt; cùm omnia è Nihilo educant, exceptâ materiâ omni ſenſu & qualitate deſtitutâ.

26. III. Contendunt Athei nihil incipere eſſe, præter mera accidentia, quæ naſcuntur in Subſtantia, quæ fuit ab æterno, hoc eſt, in materia, quam ſolam Subſtantiam eſſe fatentur. Sunt ergo tria, in hoc Syſtemate, obſervanda; primum eſt nullam novam ſubſtantiam creari, ſed tantùm modos; alterum nullam eſſe Subſtantiam, præter materiam, è qua omnia prodierunt; tertium omnia, præter materiam, fuiſſe producta. Quibus poſitis, facilè oſtendere poſſumus Atheos neceſſe habere concedere, formari vera Entia, nullâ interveniente causâ, quod eſt abſurdiſſimum.

27. Cùm

27. Cùm adfirmant nullam eſſe Subſtantiam, præter materiam, omniáque in ea facta; ſtatuunt omnia facta fuiſſe, ſine ulla cauſa efficiente, quod fieri nequit. Si quid ſit, quod factum fuerit, cùm antea non eſſet; neceſſe eſt fuiſſe aliquam Subſtantiam, præter materiam; nam materia ſola nihil umquam producere potuiſſet, niſi quis velit à maſſa marmorea poſſe fieri ſtatuam, à ligno & lapidibus domum, à panno veſtem &c. Quòd ſi contrarium defendatur, oportebit dicere res eſſe, quæ ſine cauſa exſtiterint; tum verò res educerentur è Nihilo, eo ſenſu quo fieri hoc nequit, ut antea dictum.

28. Athei, diſcipuli *Democriti* & *Epicuri*, qui nullam aliam admittebant cauſam efficientiam præter motum, nec tamen audebant contendere materiam per ſe moveri, volebant motum naſci, ac proinde totam diſpoſitionem Univerſi, ſine cauſa; admittebántque actionem ſine Agente, & effectum ſine Cauſa efficiente; quo nihil abſurdius. Sed ſi poneremus iis concedi motum produci, ſine Cauſa; aut aliis Philoſophis materiam vi ei innatâ moveri; attamen ex materia & motu nulla nova prodidire poſſet Subſtantia. Materia, in ſe ſpectata, nihil poteſt efficere; nec motus quidquam aliud, præter modificationes varias in materia. Itaque ſi materia deſtituta ſit Senſu, Conſcientiâ internâ, & Intelligentiâ; quæ ei nondum ullus Atheus tribuere eſt auſus; nemo intelligat quî hæc potuerint incipere eſſe, niſi ſibi fingat hæc ipſa, ſponte ſuâ, è Nihilo prodiiſſe, eo ſenſu quo res fieri non poteſt.

29. Hac

29. Hac eadem ratiocinatione, evertitur eorum ſententia, qui putant Deum nihil potuiſſe facere; niſi ex materia, quæ priùs erat: quemadmodum Architectus, ſine lignis & lapidibus jam exſiſtentibus, domum ædificare nequit. Cùm enim Vita animalis, Conſcientia interna & Intelligentia non inſint materiæ, in ſe ſpectatæ, nec oriantur ex ejus particularum modificatione; inde ſequitur à Deo non potuiſſe produci Animalia Bruta & Homines ex ſola materia. Neceſſe eſt ergo ut agnoſcant Deum non tantùm produxiſſe novas modificationes in materia, ſed etiam Entia ab ea diſtincta.

30. Hactenus oſtendimus omnia non potuiſſe fieri è materia, & præſertim Senſum, Vitam & Intelligentiam, quæ non ſunt modificationes corporis, non poſſe in ea produci, ope motûs; ſed ſi non exſiſtebant, è Nihilo fuiſſe educenda. Verùm quia poſſet fortè nonnemo credere, potentiâ divinâ interveniente, materiam idoneam fieri ad producendum Animas & Spiritus; addendum hîc eſt, à nullo Ente poſſe Subſtantiam produci, niſi minimùm eam perfectionibus æquet, & niſi ſit facultate præditum aliquid extra ſe producendi. Nemo eſt adeò inſanus, ut audeat ſingulas Atomos perfectione æquare Menti Humanæ; aut adtribuere toti materiæ, quæ eſt merè paſſiva, potentiam creandi è Nihilo, quam Deo ipſi detrahunt Athei. Quisquis dicet materiam aut totam, aut ex parte, dare quod ipſa non habet, & producere perfectiones, quas non complectitur; idem dicat oportet aliquid, ſine cauſa, è Nihilo ſponte prodire. Liquet ergo quam abſurdus

ſit

ſit Atheïſmus, ex ipſo illo axiomate, quo A-thei ſperant ſe evertere exſiſtentiam divinam; ſi modo, genuino ſuo ſenſu, intelligatur, *Nihilum cauſam alicujus rei eſſe non poſſe.*

31. IV. Quamvis hæc demonſtratio ejusmodi ſit, ut, adſenſum ei præberi neceſſe ſit omnes, qui eam intelligent; oſtendemus tamen eſſe Deum, eo ipſo axiomate; quo abutuntur Athei, ad exiſtentiam Dei ſubruendam. *Oportet neceſſariò eſſe Ens, quod per ſe exſtiterit ab omni æternitate, nec ab alio creatum ſit.* Agnoſcunt hoc ipſi Athei, dum materiæ id ipſum tribuunt, quamvis perperam. Nititur principio ſæpiùs memorato: *nihil incipere exiſtere, ſine cauſa.* Si res ita habet, quod negari nequit; vel ſi neceſſe eſt Ens quodpiam exſtitiſſe per ſe, ab æterno, *eſt reverâ aliquid, cujus exſiſtentia eſt neceſſaria.* Statuere eſſe Ens, per ſe exſiſtens, quod ab æternitate contingenter exſiſtit, ita ut poſſet non fuiſſe; perinde eſt ac ſi ſtatueretur fuiſſe, antequàm eſſet, idque, ſuâ ipſius voluntate, ſuam ipſius fuiſſe cauſam, quo abſurdius nihil eſt. Eſt ergo Deus, vel Ens perfectiſſimum; verúmque eſt eum ſolum ab æterno fuiſſe, nec ab ullo alio Ente pependiſſe; ceteráque omnia Entia, quæcumque ſint, exſiſtentiam ei debere, non exceptis Corporibus.

Hæc aliâque plura digniſſima lectu habet vir doctiſſimus & acutiſſimus, quem nomine adpellavimus; & quem adire poterunt harum rerum ſtudioſi; vel ſi liber non ſit ad manum, vel ſi à Lectoribus Lingua Anglica ignoretur, adeatur Volumen VII. *Bibliothecæ* noſtræ *Selectæ*, quandoquidem Lingua Gallica vulgo eſt notior. Quædam etiam de noſtro ei adſuimus, quæ fortè lectu utilia erunt.

CA-

CAPUT XI.

De Fine.

1. CApitis IX. §. 3. inter Cauſas, *finalem* numeravimus. Metaphyſici operosè agunt non tam de Finis natura, quàm de ratione, ob quam inter Cauſas recenſeatur; dum quærunt quare *Cauſa* vocetur, quæ eſt mera diſceptatio de vocibus. Hoc vitio ſæpe laborant Peripatetici, quo traditis vocum definitionibus, quare in ſermone quotidiano aut Philoſophico iis vocabulis res deſignentur, multis docere adgrediuntur.

2. His omiſſis, obſervabimus primùm *Finem* dici *cauſam externam cujus gratiâ res eſt*. Metaphyſici proferunt hîc etiam multa de fine, qui non poteſt eſſe niſi quod nobis bonum aut eſt, aut videtur; & oſtendunt finem optari propter ſe, quæ verò adhibentur, ad eum conſequendum, propter finem; quæ vera quidem ſunt, ſed omnibus notiſſima, & circa quæ nemo mentis compos erraverit.

3. Secundò, ſolent variæ finis claſſes conſtitui, quarum præcipuas enumerabimus.

I. Eſt finis *cujus*, & finis *cui*. Prior eſt quem ſibi proponit adſequendum is qui aliquid operatur, ut cùm Medicus ſibi ſanitatem ægrorum curæ ſuæ commiſſorum proponit. Poſterior finis eſt, in cujus gratiam prior expetitur; ut æger, cui ſanitatem reſtituere nititur, arte ſuâ, Medicus.

II. Finis

II. Finis *cujus* eſt aut *actio* aliqua, aut *opus*, aut *uſus* utriuſque. Finis Muſicæ, exempli cauſâ, eſt cantus; artium mechanicarum opera, ut domus Architectonicæ; finis Virtutis eſt fructus, qui naſcitur ex bonis actionibus, in tranquillitate animi, & ſpe felicitatis futuræ ſitus.

III. Alius eſt finis *Artis*, alius finis *Artificis*. Finis artis dicitur, id quod arti ipſi propoſitum eſt, ſeu id ad quod tendit; ut finis Muſicæ eſt tradere leges bene canendi, & efficere, ut aliquis bene canat. Finis verò artificis eſt finis, qui nihil ad artem pertinet, ſed quem ipſe adpetit, qualis eſt lucrum, quod Muſicus quærit.

IV. Finis eſt *primarius*, vel *ſecundarius*. Prior eſt quem præcipuè ſpectamus; ut cùm veſtibus utimur, ad tegendum corpus. Poſterior, quem poſt alterum conſequi cupimus; ut quando veſtibus non tegitur modò, ſed & ornatur corpus. Poteſt etiam hæc diſtinctio paullò aliter intelligi; nimirum, ut ſecundarium finem eum vocemus, quem aliquis conſequi optat non unà cum primario, ſed ſi primario excidat. Ita cùm aliquem vitiis deditum monemus ut redeat ad meliorem frugem, id facimus eo potiſſimùm fine ut vir probus fiat; ſin minùs, ut officio noſtro defuncti ſaltem ſimus, ne Deus à nobis rationem repetat vitæ non probæ proximi, quem emendare fortè poteramus.

V. Eſt *finis ultimus*, & *ſubordinatus*. Finis ultimus eſt qui ad ulteriorem nullum refertur, ſed propter ſe expetitur. Summa beatitudo eſt

eſt finis, ad quem referuntur omnes alii, & quem propter ſe expetimus. Sed poteſt eſſe finis ultimus omnium omnino finium, qualis eſt beatitudo, ad quam omnes noſtræ actiones tendunt: vel finis ultimus, in certo genere rerum, ut domus eſt finis ultimus Architecti, qui propterea ligna ſecat, lapides, calcem &c. comparat. Finis verò ſubordinatus eſt, qui ad ulteriorem finem tendit; ita Architectus it ad lapicidinas, ut lapides comparet; neque in eo conſiſtit, ſed comparat ut ædificet. Igitur quando dicitur iviſſe ad lapicidinas, *eo fine* ut lapides compararet, is finis eſt ſubordinatus ultimo; exſtructioni, nempe, ædium.

VI. Eſt finis *proximus* & *remotus*, quæ diſtinctio ferè eadem eſt cum antecedente, quia finis ultimus remotus, ſubordinati proximi ſunt. Attamen hoc eſt inter eos diſcrimen, quòd in ſerie finium ſubordinatorum poſſint diſtingui proximi & remoti, antequàm ad ultimum deveniatur. Ita iturus Lutetiam, proficiſcor ut eam *Harlemum*, hic eſt, proximus finis itineris; dein ſcapham conſcendo, ut eam *Lugdunum*, hic finis eſt remotior, reſpectu antecedentis, & ſic porrò.

4. Atque hæc ſatis ſupérque, ut intelligatur Metaphyſicorum, eorúmque, qui hinc vocabula mutuantur, ſermo; quò plurima, quæ hîc traduntur, ſpectant. Hîc aliquid de quæſtione multò graviore, quæ in ſæculo noſtro mota eſt, addemus. Quæritur nempe, an in Phyſica locus eſſe poſſit conſiderationi finium; propter quos Deus Univerſitatem rerum, variáſque ejus partes creavit? Occaſio quæſtionis

nis inde orta eſt, quòd nonnulli Phyſici multa probare niterentur ex finibus Dei; dicerént que varia in rerum natura ita ſe habere, uti putabant; quia hoc eſſe oportebat, ut convenirent fini quem Deus ſibi, in iis gignendis, ut opinabantur, propoſuit. Neque in Phyſica ſola, ſed in Theologia etiam ejuſmodi ratiocinationes à multis proferuntur; ut quando dicitur Deus auctoritatem ἀναμάρτητον inſtituiſſe in terris, quia hoc neceſſarium videtur ad dubia omnia ex hominum animis amolienda, & imperitos ad ſalutem deducendos.

5. Cùm igitur multi abuterentur ea ratiocinatione, *R. Carteſius* negavit nos *poſſe cognoſcere ullum finem Dei, in creatione Naturarum corporearum, niſi Deus eum ipſe revelaverit*; indéque hoc deduxit conſectarium, malè eos ratiocinari, qui ex finibus Dei quidquam colligerent. Verùm hoc Carteſii effatum, ita generaliter ſumtum, vix admitti poteſt. * Si enim ponamus Deum intelligentem eſſe Naturam, quod ſanè agnoſcit *Carteſius*, quædam autem eorum quæ fecit aptiſſima ſint ad inſignem effectum edendum, eúmque neceſſariò, mechanicâ ſuâ diſpoſitione, edant: quis negarit Deo hunc finem fuiſſe, ut effectum memoratum ea res ederet? Oculi ſint exemplo, qui ſummâ arte diſpoſiti ſunt ut eum præſtent uſum, quem præſtant. An Deus, humani corporis auctor,

* Conſulendus hac de quæſtione Anglicus Illuſtris Viri *R. Boilei* libellus inſcriptus: *A diſquiſition about final cauſes of natural Things, &c.* Londini. 1688.

auctor, oculos eum in finem creaviſſe non cenſebitur? Poteſt quidem fortè & alius eſſe oculorum uſus nobis ignotus, ſed hunc ſaltem eſt fatendum à Deo fuiſſe ſpectatum.

6. Verùm in eo peccarunt Phyſici, quòd aliquando finem Dei non ex ipſis ejus operibus collegerint; ſed ex temeraria adſumtione cujuſpiam finis, ad operis diſpoſitionem, argumentati ſint. Ut Sol, Stellæ fixæ, & Planetæ circa Terram, quaſi centrum, agerentur; quòd omnia Terræ noſtræ causâ facta ſint, conſequens eſſe dixerunt. Si ita ratiocinati eſſent, poſtquàm certis argumentis Terram in centro hujus vorticis ſtare immotam comperiſſent, potuiſſet ferri ratiocinatio; ſed ex incertiſſima hypotheſi, Terram immotam eſſe oportere, collegerunt.

7. Licet ergo Phyſicis ex uſu neceſſario creaturarum, colligere Creatoris fines; non ex finibus, quos fingunt, rerum diſpoſitiones de quibus non conſtat deducere. Idem licebit etiam Theologis circa fines Dei, in adminiſtratione rerum hnmanarum. Quandoquidem nullum ducem habemus, præter Scripturam & Rationem, meritò Deum voluiſſe nos iis uti, in inveſtiganda vera Religione, contendimus; quoniam is eſt earum neceſſarius uſus, ſi quâ ſalutis tangimur curâ. Sed non eſt colligendum eſſe Eccleſiam erroris periculo exemtam, ut ſervari queant idiotæ, qui non poſſunt veritatem examine agnoſcere; quia alio quopiam modo Deus idem efficere poteſt; nempe, ſi illi ſimplices & indocti, pro ſua cognitione, bene ſe gerant, eámque augere nitantur; quod facile foret oſtenſu, ſi res eſſet hujus loci. CA-

CAPUT XII.

De Subjecto & Adjuncto.

1. HIc Subjectum vocatur, *id quod per ſe eſt*, ſeu *Subſtantia*; dividiturque in ſubjectum *adhæſionis*, & *inhæſionis*. Prius eſt, cui aliquid extrimſecus adhæret, ut veſtes adhærent homini. Poſterius id in quo res aliqua eſt, ut cera cui ineſt figura. Hinc colligere eſt Subjectum vocem eſſe relativam, quæ involvit conſiderationem *Adjuncti*; quo nomine deſignatur *quidquid adhæret, vel inhæret cuipiam ſubjecto*, quo in numero ſunt veſtes & figura.

2. Nemo negat id quod extrimſecus rei adhæret eſſe ejus naturæ, ut poſſit ſeorſim eſſe, eſt enim Subſtantia. Sed gravis, ex quo Transſubſtantiatio credi cœpta eſt, inter Philoſophos agitatur quæſtio; utrum, nempe, Adjuncta inhærentia, ſeu Accidentia prædicamentalia poſſint, ſine ſubjecto cui inhærent, ſaltem divinâ potentiâ, eſſe? Qui Tranſſubſtantiationem tuentur adfirmant, quia accidentia panis, ſine pane, eſſe credunt in Euchariſtia. Alii, quos nullum dogma Theologicum à rectæ Rationis tramite transverſos egit, præfractè negant.

3. Conſtat utrimque Accidens dici id quod per ſe non eſt, ſed ſubjecto inhæret; nec poſſe id ſeorſim intelligi, niſi abſtractione. Rotunditas, exempli cauſâ, poteſt quidem abſtractè conſiderari; ſed ſine materia cui inſit, quaſi exſiſtens, intelligi nequit. Quantumvis nitamur, non poſſumus efficere ut animo noſtro ob-

obverſetur idea rotunditatis exſiſtentis, ſine ulla materia cui inhæreat.

4. Cùm hoc agnoſcant Tranſſubſtantiationis patroni, quod non intelligimus, nec intelligere poſſumus, id divinâ tamen potentiâ fieri autumant. Verùm eodem res redit, ac ſi dicerent ſe credere à Deo aliquid fieri quod quid ſit ignorant, & cujus nulla ullo reſpectu idea animo ipſorum obverſatur. Igitur idem credunt ac alii, ſed verba eorum ideis conſentanea non ſunt.

5. Theologicum aliud dogma, hac in re, alterum inter Philoſophos Chriſtianos diſſidium creavit. Qui credunt Chriſti corpus eſſe in Euchariſtia, nec tamen Transſubſtantiationem admittunt; ut tuerentur ſuam illam *præſentiam realem*, excogitarunt Ubiquitatem corporis Chriſti, quam ita à ſe probari poſſe ſperarunt. Nempe, contendunt poſt adſcenſum Chriſti, quem metaphoricè intelligunt, ejus humanam naturam ſuſcepiſſe proprietates divinas, inter quas eſt Ubiquitas. Theologica argumenta hîc non expendemus, ne limites Ontologiæ tranſiliamus.

6. Hinc nata eſt quæſtio, an proprietates poſſint communicari? Hujus quæſtionis eſt duplex ſenſus. Poteſt enim quæri, an ex re proprietas poſſit in aliam tranſire, adeò ut eadem numero proprietas, quæ inerat cuipiam ſubjecto, in alio eſſe incipiat? Huic quæſtioni reſpondent ii, qui credunt accidentia ſine ſubjecto eſſe non poſſe, ſe etiam non intelligere quî proprietas è ſubjecto in alterum transferri queat; quia eo momento, quo tranſiret, eſſet ſine ſubjecto,

to. Præterea Accidens ſingulare (nam Accidens in genere non eſt) ita eſt Accidens ejus ſubſtantiæ cui inhæret, ut alterius eſſe nequeat. Exempli gratiâ, rotunditas globi, ita ejus eſt cui inhæret, ut ſine illo ſingulari globo intelligi nequeat; nec poſſit ei adimi, quin ea ſimul intereat. Ponamus, animi cauſâ, eſſe globum, cui ſubitò auferatur ſua rotunditas, ut in aliud corpus transferatur; eo momento, quo rotunditas deſeret prius corpus cui inerat, erit rotunditas in genere; neque enim ulli inhærebit corpori, quo nihil abſurdius excogitari poteſt. Sed Metaphyſici, dum abſtractionibus animum ſuum adſueſaciunt, tot Entia eſſe ſeorſim exſiſtentia, quot ſunt in eorum animo abſtractæ ideæ, paullatim ſibi perſuadent; deinde ex iis Entibus componi ea, quæ vident, judicant.

7. Alter quæſtionis adlatæ ſenſus hic eſt, an duæ res naturâ diverſæ poſſint ita conjungi, ut utriuſque proprietates, non tantùm de utraque prædicentur, ſed & utrique inſint? Seu an Dei proprietates, exempli cauſâ, ineſſe poſſint, ut ſubjecto, humanæ naturæ; ânve humanæ proprietates inhærere poſſint Deo? Hoc adfirmant multi ex iis, qui viri magni *Martini Lutheri* doctrinam ſequuntur; alii negant.

8. Qui aiunt, eos ante omnia oportet intelligere quod adfirmant, ſi verba eorum, hac de re, ſatis adſequimur; propoſitionis enim, cujus nullus eſt ſenſus, etiam nulla eſt fides. Non opinor autem eos intelligere, quî in una natura Divina ſint proprietates contrariæ, ut cœpiſſe & non cœpiſſe. Idem de omnibus proprietatibus divinis & humanis, quæ in humana natura eſſe

dicuntur, judicium ferendum eſt. Sanè ipſi rem eſſe ἀκατάληπτον, hoc eſt, ſe eam non intelligere, fatentur. Itaque dum ſibi aliquid credere videntur, nihil credunt, uti nec Tranſſubſtantiationis Patroni.

9. Secundò in * memoratum incommodum incidunt, oportet enim eos dicere eadem numero adtributa divinæ & humanæ naturæ inhærere, aut tranſire ex una in alteram; quorum nec prius, nec poſterius intelligi poteſt, ſúntque omnibus noſtris cognitionibus contraria. Atque hujuſmodi ſunt ut plurimum dogmata Philoſophica, in quæ delabimur non vi veritatis, per neceſſaria ex indubitatis principiis conſectaria deducta; ſed propter utilitatem Partium in quibus ſumus, quibus expedit ea videri vera.

10. Metaphyſici Subjecti & Adjuncti alias adferunt diviſiones, ſed quoniam nihil fermè habent dignum obſervatu, quod à nobis in † Logica, aut in hoc Opuſculo ‡ dictum non ſit aliis verbis, & alio loco, ea prætermittemus. Eadem de ratione, quæ poſſent dici de identitate * proprietatum & ſubjecti, non repetemus.

Caput XIII.

De Neceſſario & Contingenti.

1. Cum nihil ſit quod dici nequeat, aut neceſſariò eſſe, aut ejus naturæ ut poſſit non eſſe,

* §. 6. † P. I. c. 3. & 7. ‡ Cap. I. * Log. P. I. c. 7.

eſſe, ad proprietates generales Entis referri debent *Neceſſitas* & *Contingentia*; quarum definitiones, & genera tradere hoc Capite, adgredimur.

2. *Neceſſarium* in genere dicitur, *quod non poteſt non eſſe*; cui eſt oppoſitum *impoſſibile*, ſeu quod non poteſt eſſe, de quo in ſequente Capite. Neceſſitas porrò variè dividitur & ſubdividitur à Methaphyſicis, quorum præcipuas tantùm hîc indicabimus ſententias.

3. Neceſſitas ergo eſt vel *Exſiſtentiæ* & *Simplex*, vel *Coëxſiſtentiæ* & *Compoſita*. Prior eſt quâ aliquid ita eſt, ut non poſſit non eſſe; atque hæc rurſus duplex eſt, *Abſoluta* & *Hypothetica*. Deus abſolutâ neceſſitate eſt, quia naturâ ſuâ eſt, & eum non eſſe repugnat. Creaturæ verò exſiſtunt, neceſſitate tantùm Hypotheticâ, hoc eſt, ponendo Deum velle eas exſiſtere. Nam licèt à nulla alia re creata eripi eis exſiſtentia poſſit; attamen, qui eam dedit idem eripere poteſt.

4. Neceſſitas Coëxſiſtentiæ, quæ & *Cohæſionis*, dicitur, quâ res nonnullæ unà neceſſariò conjunctæ ſunt, aut coëxſiſtunt. Duplex quoque eſt, dicitúrque vel *Conſequentis* & *Naturalis*, vel *Conſequentiæ* & *Hypothetica*. Neceſſitas conſequentis eſt, quâ res ita conjunctæ ſunt, ut numquam poſſint, incolumi earum naturâ, ſeparari. Ita à triangulo non poteſt divelli proprietas, quâ duo latera ſimul ſumta majora ſunt tertio, quin natura trianguli pereat. Igitur neceſſitate conſequentis, Triangulo eam ineſſe proprietatem neceſſarium eſt. Neceſſitas conſequentiæ ea eſt, quâ duæ res naturâ ſuâ non conjunctæ, certo tamen tem-

pore non poſſunt non conjunctæ eſſe; ſeu id à cauſa externa oriatur, ſeu quòd ita rem ſe habere ponamus. Ita globus, & motus non ſunt neceſſariò conjuncti, ſed ſi vis major globum, vi non æquali ad reſiſtendum præditum, impellat, tunc neceſſariò moveri dicitur. Quando etiam ratiocinando aliqua in re plura conjuncta eſſe ponimus, non poſſunt quaſi divulſa conſiderari, niſi deſtruatur hypotheſis; neque ullum neceſſarium conſectarium deduci poteſt, niſi hæc illibata maneat. Ita poſitò hominem peccato deditum eſſe, nec per totam vitam id habere, quod neceſſariò poſtulatur ad habitum peccati exuendum; inde colligimus, neceſſitate conſequentiæ, hominem in peccato manſurum, nec ullâ ratione vitaturum pœnas peccatori debitas impœnitenti.

5. Quamvis hîc veluti gradus quidam in Neceſſitate diſtinguantur, quorum eſt 1. neceſſitatis conſequentiæ: 2. conſequentis: 3. exſiſtentiæ hypotheticæ: 4. abſolutæ; attamen effectus cauſarum neceſſariarum, quocumque tandem horum ſenſuum ſint neceſſariæ, æquè neceſſariò & ineluctabiliter eduntur. Sic licèt peccatum non ſit humana cum natura conjunctum, adeò ut alterum ſine altero eſſe nequeat; attamen, ex adlata modò hypotheſi, homo æquè neceſſariò & ineluctabiliter malus eſt, ac ſi malus neceſſitate conſequentis eſſet.

6. Cùm porrò Juriſconſulti omnes, imò Humanum Genus univerſum judicet homines neceſſitate excuſari, ſeu non eſſe reos ejus rei, quam impedire ſupra vires eorum eſt & ſemper fuit; neceſſitas conſequentiæ non minùs excu-

excuſat, quàm neceſſitas conſequentis; neque enim magis impedire poſſumus effectum prioris, ac poſterioris; ſeu, ne ſit ambiguitas in voce *poſſe*, utrumque ſupra vires noſtras eſt. Hinc colligere eſt illos diſtinctione eâ abuti, qui putant ſe hominem inexcuſabilem facere, cùm dicunt eum eſſe peccatorem, neceſſitate conſequentiæ, non conſequentis. Verùm hoc Theologicum eſt.

7. *Contingentia*, ut ex definitione adlata adparet, contraria eſt Neceſſitati, & poſſet æquè multipliciter diſtingui, ſeu dividi, ac Neceſſitas; verùm hoc nullius eſſet usûs, & facilè poteſt ab unoquoque fieri. Quærendum eſt potiùs quibuſnam in rebus inveniri queat Contingentia, deinde an omnino ſit?

8. Subſtantiæ nobis notæ ſunt duûm generum, *corporeæ* & *intelligentes* In rebus merè corporeis, quoad nobis notæ ſunt, certum eſt nullam eſſe contingentiam; nam agunt & aguntur, ſecundùm regulas quaſdam mechanicas, quæ ab iis violari nequeunt. Neceſſe eſt, neceſſitate conſequentiæ, minorem vim cedere majori, ideóque quotieſcumque corpus minùs firmum ad hærendum in loco ab alio impellitur majore vi acto, minùs firmum à firmiore loco pelli neceſſe eſt.

9. Supereſt ergo ut, ſi quæ ſit Contingentia, quæratur in Naturis intelligentibus. In hiſce autem Naturis ſunt quatuor 1. intellectio ac imaginatio: 2. ſenſatio: 3. volitio: 4. libertas. Ad hæc refertur quidquid in nobis ſentimus, quod in Pneumatologia oſtendemus. Ergo in quonam horum ſit Contingentia, videndum.

10. Quando aliquid intelligimus, aut imaginamur id coram mente noſtra verſatur, & ita eam adficit ut eam ad ſe convertat; niſi cogitatio, ſeu idea validior aliò Mentem avertat. Statuamus nos cogitare de triangulo, tamdiu de eo cogitabimus, quamdiu nulla alia idea ſeſe Menti noſtræ offeret, quæ eam ad ſui contemplationem adliciat. Nihil eſt in ea re contingens, Mens enim eſt inſtar oculi ſemper aperti, qui omnia objecta quæ ſe ſe ei offerunt neceſſariò videt. Poteſt tamen id, quod veluti in ſeceſſu quodam memoriæ videt, propiùs ſibi admovere, ceterisque miſſis, conſiderare; ſed Voluntas & Libertas, præter Intellectum, hac in re interveniunt.

11. Ad ſenſationem quod adtinet, Experientiâ nobis conſtat hanc eſſe inviolatam legem, ut commoto certo modo corpore, Mens certas ſenſationes habeat. Itaque neque hîc ulla eſt contingentia; quoniam, Deo volente, ſenſationes animi ſunt cum motibus corporis inviolabili nexu conjunctæ.

12. Volitiones ſunt duplicis generis; quædam neceſſariò, & quidem neceſſitate, ut videtur, conſequentiæ ſunt in nobis, ut volitio quâ optamus bonum, & malum refugimus, & volitiones quibus adquieſcimus in idea diſtinctiſſima. Non poſſumus nobis infortunia optare, neque poſſumus non adſentiri propoſitioni evidenti. Hîc ergo nulla eſt Contingentia.

13. Aliæ volitiones verſantur circa res, quas neque bonas, neque malas nobis eſſe credimus; ſeu quæ bonæne, an malæ ſint dubitamus; aut circa quaſdam propoſitiones dubias, ſive non ſatis

tis

tis claras. Ad haſce volitiones nullâ neceſſitate adducimur; atque hiſce in rebus propriè ſita eſt Contingentia, quod ut clariùs adpareat, paullò pluribus perſequemur.

14. Omnia noſtra judicia feruntur 1. de iis quæ *bona* vocantur, hoc eſt, quibus nobis creari poteſt voluptas, aut lætitia; vel de *malis*, aut ex quibus aliquis dolor, aliquáve triſtitia poteſt ad nos redire; & de iis quæ dicuntur *indifferentia*, quæ nec bona, nec mala ſunt: 2. de *veris* aut *falſis*, & *dubiis*, quæ ſolius contemplationis ergò conſideramus. Quidquid animo noſtro obverſatur ad hæc duo rerum genera referri poteſt. Actiones, circa bona, aut mala, & indifferentia; contemplationes meræ, circa vera aut falſa, & dubia verſantur.

15. Ut à prioribus ordiamur, quando animo diſquirimus an facturi ſimus, quod neque bonum, neque malum eſſe putamus; exempli causâ, an ſimus domo ſeriùs aut citiùs exituri, ubi planè id perinde eſſe exiſtimamus, nec quidquam inde boni, aut mali ad nos redibit, utrumvis eligamus; cùm, inquam, dubitamus, & poſt dubitationem ſine ulla cauſa, quam proferre queamus, alterutrum eligimus; tum contingens fuit háncne horam ad exeundum electuri eſſemus, nécne. Nulla enim erat ratio, ex re ipſa petita, exeundi, aut non exeundi certo tempore; nulla quoque in nobis fuit, quæ nos invictè impelleret ad alterutrum, quandoquidem nullius nobis conſcii ſumus.

16. Igitur Contingentia primùm agnoſcenda in iis quæ ſcimus, aut nos ſcire putamus eſſe

planè indifferentia. Eſt quoque in iis quæ dubitamus an nobis ſint conducibilia, nécne; hoc eſt, quæ non novimus perſpicuè nobis prodeſſe, aut obeſſe poſſe facta, aut omiſſa. Tunc enim nihil eſt, neque in nobis, neque in re ipsâ, quod nos ad agendum, aut actionem cohibendam neceſſariò impellat. Sentimus nos poſſe, ſi velimus, agere aut ab agendo ſuperſedere; neque ullam rationem videmus, quæ nobis dubitationem eximat. Exempli causâ, eſt mihi negotium, in quo favore Caji, aut Titii fortaſſe indigeo. Priuſquàm eum mihi conciliare adgrediar, oportet me judicium hoc ferre *poſſe mihi favorem Titii aut Caji prodeſſe.* Statuamus autem me nullam rationem habere, quâ mihi certò conſtet eum favorem mihi conducere poſſe; ſentio me poſſe judicare eorum favorem non futurum inutilem, vel contrà futurum inutilem; nullo pondere animum meum huc, aut illuc trahente.

17. Ita res habet, in omnibus rebus dubiis; ſed quoniam, ut in II Logicæ Parte vidimus, ſunt varii gradus dubiarum propoſitionum, judicia noſtra ſunt quoque magis aut minùs contingentia. Ubi res eſt maximè dubia, tunc eſt maximè contingens facturíne aliquid ſimus, an ceſſaturi. Ubi verò rationes ſunt, quæ nos poſſint magis ad alterutram partem inclinare, aut adfectus, vel quidpiam ſimile; quamvis non ſint evidentes rationes, nec adfectus, aut alia ejuſmodi, ut iis reſiſtere nequeamus; attamen judicia tunc videntur minùs contingentia, quia eſt aliquid quod nos ad alterutrum trahat, licèt non neceſſariò, quod in altera parte non eſt.

18. Hinc

18. Hinc colligere eſt omnem Contingentiam, ubi ferendum eſt judicium, ex quo ſequitur nos quidpiam facturos aut omiſſuros, pendere ex eo quòd nulla certa ratio animo obverſetur, neque aliud quidquam ſit; quod nos ad agendum invictè impellat, aut ab agendo deterreat.

19. Ubi ferendum judicium de re merè theoretica, unde nulla actio pendet; exempli causâ, an vivat nunc Japonenſium Rex, nécne? an duæ lineæ ſint æquales? ubi, inquam, ejuſmodi ferendum judicium, ſi nulla ſit ratio evidens, quæ nos in alterutrum trahat, primò quidem dubitare poſſumus, utrum judicaturi ſimus nécne; deinde, ſi judicemus, poteſt eſſe judicium adfirmativum, aut negativum, pro arbitrio. Igitur utrum judicaturi ſimus, nécne, in ejuſmodi caſu contingens eſt. Contingens item eſt, utrum adfirmaturi ſimus, an verò negaturi, ubi ſimile quid dijudicandum nobis proponitur.

20. Igitur Contingentia occurrit, in iis omnibus ſeu actionibus, ſeu judiciis; in quibus nulla ratio evidens aut agendi, aut judicandi nobis ſuppetit. Poteſt tamen hîc aliquid objici ſolutu difficile; nempe, ut diximus, ad judicia ferenda, adeòque ad agendum, non tantùm rationibus intellectui noſtro obverſantibus, ſed etiam adfectione animi, & perturbationibus impellimur; quo poſito, videbitur quidem quidpiam contingens, reſpectu rationum, quibus ad judicandum aut agendum commovemur; non verò, ſi ſpectetur animi noſtri adfectio. Exemplo illuſtrari poteſt hæc objectio,

quo ſolutu difficilior fiet. Ponamus virum librorum amantem, qui nec animum curis ullis diſtractum habeat, neque oculos objecto vividiore, aut alia quapiam de cauſa, averſos ſibi ſentiat à via in qua ambulat. Statuamus ei ambulanti fortè offerri ante pedes libros multos pulcrè compactos, quorum & argumentum & dominum ignoret; quæritur an ſit contingens eum libros illos arripere, ut videat quinam ſint, aut non arripere? Si dicatur eſſe contingens, eò quod nulla invicta ratio ejus animo occurrat, ob quam neceſſariò libris manum injiciat; inde orietur hæc difficultas, rei contingentis eventum præſtitutum eſſe; nemo enim vel minimùm dubitet, an vir litterarum ſtudioſus manum ſit libris admoturus. Si negetur eſſe contingens, ſequetur quædam non eſſe contingentia, in quæ tamen nullâ evidenti ratione, nullo invicto adfectu inclinamur, adeóque falſa eſſe quæ diximus; imò nos non poſſe judicium ferre de contingentibus, quandoquidem nulla eſt certa ratio, quâ ea dignoſcamus.

21. Huic objectioni reponimus, I. nos fateri hominum actiones & judicia non minùs ab animorum adfectione, quàm ab ideis eorum animis obverſantibus fluere; II. ſupereſſe quæſtionem, an ejuſmodi adfectioni reſiſtere nequeamus, nécne; vel an in nobis ſit facultas cohibendæ, aut exſerendæ actionis; ſeu ad eam animi adfectione impellamur, aut ab eadem deterreamur? III. eam facultatem, quæ *Libertas* ſolet vocari, non aliter poſſe cognoſci, quàm ex noſtro ipſorum ſenſu. Neque enim aliter

aliter an ſit in nobis facultas aliqua, quàm conſcientiâ, ſcire poſſumus. Non eſt ſpectandus eventus, quoniam poſſet in nobis eſſe facultas non faciendi quod facimus, aut faciendi quod non facimus. Hîc autem conſcientiam eorum, qui agunt in ejuſcemodi rebus dubiis, aut de incertis judicant, adpellamus, & oramus dicant an non ſentiant in ſe vim abſtinendi ab actionibus & judiciis, licèt libentiſſimè agant, eo ipſo tempore quo agunt? Si ex nobis aliorum animum æſtimare licet, adfirmabunt ſibi ineſſe ejuſmodi facultatem, quam exſerere poſſent in contrariam partem; quæ facultas nulla eſt, ubi de ſummo bono, aut veritate evidente agitur. Sentimus enim, uti non poſſumus non amare ſummam felicitatem, neque adſenſum negare veritati evidenti: ita nos, in aliis omnibus bonis & veritatibus, in alterutram partem, ſine invicta ratione, ferri.

22. IV. Longo habitu fieri poteſt, ut aliquid libenter & cum voluptate faciamus; adeò ut, certis poſitis circumſtantiis, id nos facturos adeò veriſimile ſit, ut vix poſſit in dubium revocari, uti liquet exemplo adlato. Attamen, etiam illis circumſtantiis poſitis, quamvis habitu contracto illuc feramur, ſentimus habitûs vim non eſſe tantam, ut nequeamus ei reſiſtere. Exempli causâ, ponamus hominem vino deditum, fruentem proſperâ valetudine, animo curis vacuo, & ſitientem ingredi locum, ubi combibones inveniet unà potantes; vix dubitare poſſumus quin, nullo interdicto impeditus & invitatus, cum iis bibiturus ſit. Attamen quis dubitet quin

idem ille vir, ſi pignore contendiſſet cum aliquo ſe non bibiturum, eo in loco, poſſet habitui & invitationi amicorum obſiſtere? Hinc quoniam ſpe alicujus lucri, aut gloriolæ cujuſpiam, poteſt ab eo abſtinere, quo maximè delectatur, eum ad eam voluptatem ineluctabiliter non ferri colligimus. Alia eſt ratio Veritatis evidentis, aut ſummi Boni, quorum priori adſenſum, poſteriori amorem, quicumque ponatur caſus, negare non poſſumus.

23. Hinc jam videmus *Libertatem* eſſe Contingentiæ fundamentum, ut non poſſit poni Libertas, quin Contingentia agnoſcatur. Viciſſim, non poteſt agnoſci Contingentia, quin admittatur Libertas. Quoniam autem ejuſmodi Libertas eſt tantùm in Naturis intelligentibus, ex iis ſolis oritur eventuum Contingentia; non ex merè corporeis, ut antea jam diximus.

24. Sed quandoquidem ita Naturæ intelligentes ſunt conjunctæ cum Corporeis, ut hæ volentibus illis agantur, & moveantur, quocumque tandem modo hoc fiat; eveniunt etiam multa in corporibus contingentia, ubi iis miſcentur intelligentes Naturæ. Humana corpora, & quæcumque poſſunt hîc à nobis moveri. non modò mechanicis cauſis, ut meræ machinæ; ſed præterea à nobis variè, pro liberæ Naturæ arbitrio, moventur; unde fit ut multa in iis eveniant contingentia, non reſpectu quidem Corporum ipſorum, ſed cauſarum moventium. Fortè & in aliis Corporibus, quæ ſunt aut à nobis remota, aut ſupra vires noſtras poſita, contingunt mutationes, operâ aliarum Natura-

turarum intelligentium, ut jam Deum omittamus.

25. Quæri ſolet, an à Deo eventus contingentes præcognoſci poſſint? verùm hac de Quæſtione, *Pneumatologiæ* Sectione Tertiâ, ubi de Deo agemus.

CAPUT. XIV.

De Poſſibili & Impoſſibili.

1. POſſibile generaliter dicitur quod poteſt fieri, nec tamen fit; *impoſſibile* quod neque eſt, neque eſſe poteſt. Sed præterea à Metaphyſicis dividitur impoſſibile in tres claſſes, 1. *abſolutè*, 2. *certo reſpectu*, 3. ex *hypotheſi*. *Abſolutè* impoſſibile eſt quod involvit contradictionem, ut dari circulum quadratum, aliquid eſſe & non eſſe. *Certo reſpectu*, quod non involvit quidem contradictionem, ſed ab Hominibus fieri nequit; ut ſolem exſtingui, terram ad eum accedere magis, aut recedere. Ex *hypotheſi*, quod ſuâ quidem naturâ fieri poſſe intelligitur, ſed, poſitâ quadam conditione, eventum ſortiri nequit; ut poſito Deum nolle ut denſiſſimæ nubes in pluviam à vento cogantur, quamvis hoc ſuâ naturâ fieri poſſit, non fiet tamen.

2. Si hîc Scholaſticos imitari vellemus, ex ſermone, poſſibilitatis aliquot genera, ut & impoſſibilitatis hîc addere poſſemus. Exempli causâ, paſſim dicimur non poſſe facere quod aut nolumus, aut licitum non eſt, & contra poſſe facere contraria; hoc eſt, ea legi eſſe, aut volun-

tati noſtræ conſentanea. Verùm vocabulorum obſervatio ad Criticen, non ad Metaphyſicen pertinet. Potiùs hîc paucis naturam poſſibilitatis & impoſſibilitatis, prout à nobis intelligitur, explicabimus.

3. Cùm omnia judicia noſtra complectantur comparationem duarum minimùm idearum, quando dicimus aliquid eſſe poſſibile, comparatis inter ſe duabus ideis, nos videre inter eas ejuſmodi connexum, ut poſſint unà eſſe, adfirmamus. Ita fieri poſſe, ut Adamas craſſitie caput humanum æquet autumamus; quia, nempe, humani capitis magnitudinem cum Adamantis natura conjunctim eſſe poſſe cernimus. Dicimus poſſe fieri, ut Mons in pulverem comminuatur; quòd ex conſideratione partium, quibus Mons conſtat, colligamus eas poſſe dividi eò uſque, ut pulveris æquent tenuitatem.

4. Veritas autem horum judiciorum pendet ex cognitione rerum, de quibus judicamus. Cùm enim certò novimus proprietatem aliquam rei cujuſpiam, cum qua eſſe poteſt alia; tum verè dicimus eam rem cum alia illa proprietate eſſe poſſe. Sic ſcimus rupium partes poſſe frangi & conteri, cum qua proprietate idea minutiſſimi pulveris conjuncta eſt; atque hinc meritò Montem poſſe in tenuiſſimum pulverem comminui contendimus.

5. Quando verò ita ignoramus naturam rei, ut cum nulla ejus proprietate nota connecti quæpiam alia intelligatur, quidquam de eo adfirmare nexu nequimus. Sic non poſſumus reſpondere huic quæſtioni, an materia, quâ ferrum conſtat, poſſit

poſſit admittere omnes proprietates, quas in argento aut auro novimus? Quî enim dicemus pondus, colorem &c. auri aut argenti eſſe poſſe cum proprietatibus ignotis ferri? Quî ſcimus an non ſit aliquid in ferri naturâ, quod eas proprietates penitus reſpuat?

6. Igitur tunc demum poſſibile aliquid tutò dicimus, ubi perſpicuè nexum videmus inter prædicatum & ſubjectum propoſitionis, quâ eam poſſibilitatem adfirmamus. Temerè ii loquerentur, qui dicerent fieri poſſe ut Corpora cogitent; quia nulla eſt Corporum proprietas nobis nota, quæ nexum aliquem, aut convenientiam habeat cum cogitatione.

7. Impoſſibile contrà quidpiam dicimus, cùm duas ideas ita diſſentire deprehendimus, ut ſe invicem deſtruant, nec ullâ ratione eas conjungere, aut conjunctim conſiderare Mente poſſumus. Sic negamus poſſe dari circulum quadratum, quia idea circuli, & idea quadranguli planè diſſentiunt, neque ſtare unà poſſunt, cùm una alteram evertat. Ubi ſunt anguli, non poteſt intelligi circumferentia æqualiter undecumque à centro remota; neque ubi eſt hujuſmodi circumferentia, anguli inveniri ulli queant.

8. Impoſſibilia igitur dicere non poſſumus, quæ neſcimus, an unà conſiſtere queant, necne; hoc autem neſcimus, quando eorum, quæ comparamus, natura nobis ignota eſt. Exempli causâ, dicere non poſſumus, fieri non poſſe ut cogitatio & extenſio in uno eodémque ſubjecto ſint; quia ignota nobis ſunt ſubjecta, quibus inſunt cogitatio & extenſio. Poſſumus

ſumus quidem, ſine periculo, adfirmare cogitationem non eſſe extenſionem, aut motum, quoniam earum rerum ideæ ſunt prorſus diverſæ; ſed de ſubjectis ignotis, quibus inſunt, nullum ſatis certum ferri à nobis poteſt judicium.

9. Hoc in negotio, multò arctiores limites humanæ ſunt cognitionis, quàm vulgò creduntur. Etenim cùm ſubjecta ſubſtantiarum ſint ignota, adfirmare non licet quidquam de *convenientia* eorum, aut *diſconvenientia*, ut ita loquar; hoc eſt, unum eſſe ſimile aut diſſimile, adverſari aut non adverſari alteri. Ad ideas verò, quod adtinet, proprietatum abſtractas, licèt paullò ulteriùs humana porrigatur cognitio; attamen innumeræ occurrunt, de quibus quidquam adfirmare, ubi quæritur utrum unà eſſe poſſint, quia nulla certa habent ἀσυστασίας indicia, temerarium eſſet. Ita ſi quæratur an cum certa diſpoſitione corporis eſſe queat cogitatio; exempli gratiâ, an poſſet ſenſus & conſcientia interna, cum plantæ organis conjungi, quis neget quidquam hîc, aut adfirmet, ſine temeritate? Si noſſemus ſubjectum in quo ſunt, & unde profluunt, poſſemus fortè dicere quæ à natura ejus manare queant; ſed cùm ſit prorſus ignotum, aqua nobis hæreat neceſſe eſt.

10. Non defuerunt, inter recentiores Philoſophos, qui negarint etiam ullum nos poſſe certum judicium de ἀσυστασία ferre. Aiunt enim nos à Deo accepiſſe intellectum, ſtatui rerum præſenti aptatum; ſtatum autem illum, abſolutè loquendo, potuiſſe eſſe diverſum, adeó-

deóque divinâ potentiâ poſſe fieri id quod nos repugnare nunc judicamus. Sic, ut putant, bis duo eſſe quatuor intelligimus, quia cùm Deus bis duo quatuor eſſe voluerit, ita intellectum noſtrum adfecit, ut rem aliter intelligere nequeamus. Sed ſi Deus voluiſſet bis duo eſſe ſex, quod ab illo pendebat, id quoque intelligeremus, quod nunc non poſſumus. Atque hinc à nemine quidquam abſolutè impoſſible, ne potentiâ quidem divinâ, pronunciari poſſe dicunt.

11. Hanc ſententiam jam confutavimus Cap. IV. hujus Opuſculi, ubi Eſſentias rerum eſſe æternas oſtendimus. Nec quiſpiam tam abſona umquam adfirmaſſet, niſi eò vi aliquâ majore, quam eſt ratiocinatio, delatus fuiſſet; nempe, metu offendendæ Eccleſiæ Pontificiæ, cui addicti erant hujus ſententæ patroni.

12. At ſolent nonnulli regerere à nobis ergo limites poni divinæ potentiæ, qui dicimus aliquid à Deo fieri non poſſe. Verùm facile eſt intellectu, Dei potentiam nequaquam minui, quando repugnantia facere poſſe negatur; cùm merum Nihilum, qualia ſunt illa, divinæ potentiæ objectum non ſit. Deus poteſt efficere ut quod non erat incipiat exſiſtere, & ut quod inceperat deſinat; ſed quî fieri queat ut Deus faciat ut aliquid ſit, & ut ne ſit ſimul? vel ut id quod fuit ne fuerit? Hoc ſanè eſt merum nihil, quod latet ſub vocabulis, ſeorſim quidem aliquid ſignificantibus, ſed conjunctim nullum prorſus ſenſum fundentibus. Idem dicunt hîc, dum divinam potentiam extollere videri volunt, ac qui magnificâ voce inclamaret, *Deum eſſe omni-*

omnipotentem, quòd poſſit facere BLITRI. quæ vox nihil ſignificat. Deo certè, ſibi, & aliis illudunt, qui tragicis querelis omnia miſcent, & ſuperſtitionis fuligine rerum adſpectum intercipere nituntur; ut abſurda ejuſmodi dogmata intrudant, quæ admitti nequeunt niſi ſenſui communi, ſi conſentanea ſaltem agenda ſint, valedicatur.

CAPUT XV.

De Potentia & Actu.

1. QUo ſubtiliùs de *Potentiâ* & *Actu* agunt Metaphyſici, eò paucioribus rem adtingemus; quoniam quæ de hoc negotio habent, ea, ſi vera concedantur, prorſus ſunt ad veritatis ignotæ ac utilis inveſtigationem inutilia. Hîc tantùm tradunt, quæ nomina Ideis quibuſdam Abſtractis impoſuerint; quas ideas diu contemplari planè ſupervacaneum eſt.

2. Summatim ergo dicemus *Potentiam* & *Actum* eſſe correlata. Id *potentiâ eſſe* dicitur, quod nondum eſt, ſed eſſe poteſt; & Potentia *facultas id faciendi*, *aut patiendi*. Ita cogitatio de Triangulo in quovis homine dicitur eſſe potentiâ, cùm nondum eam animo præſentem habet; quia poteſt quivis de Triangulo cogitare. In maſſa cerea dicitur eſſe potentiâ quælibet figura, quia quamlibet figuram admittit.

3. *Actu* verò id eſt, quod non tantùm poteſt eſſe, ſed re ipsâ eſt. Ita cùm cogito de Triangulo, ineſt Menti meæ actualis de Triangulo cogi-

cogitatio; cera, in quadratam formam ducta, dicitur actu habere quadratam figuram. Res verò dicitur *tranſire ex potentia in actum*, ubi quod antea poterat eſſe re ipsâ eſt.

4. Quamvis hæc diſtincta ſint, tamen arcto nexu ſibi invicem cohærent, ut alterum ſuccedat alteri. Atque hinc fortè factum, ut Metaphyſici aliquatenus eorum miſceant nomina. Dividunt Actum in *primum* & *ſecundum*, & *primum* quidem vocant ipſam rei eſſentiam, aut exſiſtentiam; *ſecundum* verò, operationem uniuſcujuſque rei. Ita Gratiam *in actu primo*, *& in actu ſecundo*, Theologi diſtinguunt. Gratia in actu primo eſt ipſa Gratia, in ſe ſpectata; in actu verò ſecundo, ejus effectus, ſeu Gratia reſpectu effectûs conſiderata. Ille autem actus primus æquè commodè, ſi Scholaſticis viſum eſſet, *potentia prima* dici poſſet.

5. Haud abſimili ratione, Potentiam in *proximam* & *remotam* dividunt. Potentiam proximam vocant eam, quæ ejuſmodi eſt, ut ad eam exſerendam nihil, præter volitionem, deſideretur; Potentiam verò remotam, eam quæ eſt ejuſmodi, ut niſi fiat aliqua mutatio in agente, volitio accedere numquam poſſit. Sic aiunt viro, qui jam habitum agendi convenienter Virtuti contraxerit, nulla alia re, præter volitionem, opus eſſe. At homini vitio cuipiam dedito, & longo habitu corrupto, numquam evenit ut conſtanter velit rectè agere; niſi priùs habitum illum vincere adgreſſus fuerit, & tandem ſuperarit. Hic dicitur habere *potentiam remotam* virtutis colendæ, quia præditus eſt Mente, quæ ſi alio imbuta eſſet

ſet habitu, poſſet virtuti adhærere. *Potentiam* verò *proximam* habet vir probus rectè vivendi, quia jam habitum ad hanc rem neceſſarium contraxit.

6. Solent quoque Scholaſtici dividere Actum in *purum* & *impurum*, Actum *purum* vocant, qui cum nulla potentia conjunctus ab illis cenſetur. Aiunt Deum eſſe Actum purum, quòd in Deo, ut putant, nihil ſit niſi Actu, quippe qui planè eſt immutabilis. Contrà omnibus Creaturis tribuuntur Actus *impuri*, quòd multa Creaturis, quæ in iis non ſunt, eſſe queant. Verum quidem eſt Deo nihil accedere, nihilve decedere, quod aliquam proprietatem ei inferat, vel detrahat; ſed nulla ratio eſt quare in eo non poſſint eſſe actiones quædam, quæ non ſunt. Imò hoc omnes agnoſcant oportet, quoniam à Deo multa facta & multa fieri poſſe, quæ non fiunt, fatentur.

7. Hæc ſunt, quæ de Potentia & Actu potiſſimùm obſervanda duximus; & quæ ad intelligendum Scholaſticorum ſermonem, inſervire queant. Jam pro iis, quæ ſolent ab illis hîc pluribus diduci, paucis dicemus quî Potentiæ, aut Facultatis formetur in nobis idea.

8. Obſervantes quotidie cùm in rebus quæ extra nos ſunt, multa immutari, adeò ut non ſemper eaſdem animo noſtro ideas offerant; tum in nobis ipſis, prout volumus, interpolari eas in quibus contemplandis animus noſter verſatur; inde colligimus in iiſdem objectis, eodem modo, in poſterum evenire poſſe mutationes quaſdam; & nos, quod non facimus, poſthac etiam facturos, ut quotieſcumque

que voluerimus certas contemplari ideas; aut volitiones edere, id facere poſſimus. Ita quoniam ſæpe vidimus plumbum igni injectum liquefieri, hinc igni facultatem liquefaciendi plumbi; plumbo verò liquidi evadendi potentiam ineſſe didicimus. Quia ſæpe cogitavi, ubi volui, de aliqua actione edenda, aut de quopiam objecto; inde me habere potentiam, quotieſcumque vellem, iterandarum earum cogitationum ſenſi.

9. Indidem duplicis potentiæ ideam mihi obverſari ſentio, *paſſivæ*, nempe, & *activæ*. Paſſiva potentia eſt in plumbo, liquidi evadendi, vi ignis, & ſoliditatis recuperandæ, ope frigoris; igni videtur ineſſe activa liquefaciendi, quamquam hac de re ſunt magnæ dubitandi rationes, quas hîc non adferemus. At certè ex animi noſtri actionibus, facultatis activæ ideam colligimus. Sentimus enim nos ab alio non agi, neque impelli ad volendum; cùm corpora mota agantur ab aliis cauſis, ut alibi oſtendemus.

10. Ceterùm ſi quis quærat quid voce *Potentiæ* aut *Facultatis* intelligamus, an ſit ſubſtantia quæ per ſe ſit, an accidens quod ſubſtantiæ inhæreat? Reſpondebimus ideam Facultatis eſſe abſtractam, quæ neque ſubſtantiæ, neque accidentis ideam perſpicuè includit, adeóque nos non poſſe dicere accidens aut ſubſtantiam eâ voce deſignari. Significatur tantùm Ens illud, quodcumque tandem ſit, quo ſubſtantia agit, aut patitur. Sed ſi quæratur non quid cogitemus, cùm ea vox *facultas* profertur, ſed quodnam ſit Archetypum (ſi Archetypum dici

dici poſſit) illius ideæ, quam tunc contemplamur? Archetypum illius ideæ, ſeu id quod nobis ejus contemplandæ occaſionem præbuit, eſſe accidens; ſeu proprietatem ſubjecto cuipiam inhærentem, reſpondebimus. Ita in plumbo liquidi evadendi potentia, nihil eſſe aliud videtur, præter diſpoſitionem, ſeu figuram & ſitum particularum inſenſilium, quibus plumbum conſtat. Sed quî ſoliditatem recuperet prorſus ignoramus.

11. Diſtinximus hîc, quod & aliàs facere conducibile eſt, ideam abſtractam Facultatis ab ejus Archetypo; quòd Scholaſtici dum ea confundunt, ita loquantur de rebus ipſis, quaſi in iis eſſet neſcio quid prorſus ſimile ideæ earum abſtractæ; quod nec ſit accidens, neque ſubſtantia. Interdum etiam ſubſtantias cenſent, quæ proprietates ſunt; undenatæ *formæ ſubſtantiales* corporum, hoc eſt, ſubſtantiæ quædam à materia diverſæ, in quibus facultates quas in corporibus animadvertere ſe putabant, & potiſſimùm quidem activæ eſſent; quæ formæ an ſint ullæ admodum dubium eſt.

12. *Facultates*, aut *qualitates occultas* memorant Scholaſtici, quaſi cauſas effectuum rerum corporearum; perperam ſanè, ſi prolatis his verbis ſe cauſas rerùm quærenti ſatisfeciſſe putant, ſed rectè, ſi fatentur ſuam ignorantiam. Nec poſſunt à Recentioribus rideri, cùm ne ipſi quidem quidquam habeant explorati de proprietatibus peculiaribus ſingulorum corporum, niſi inanes conjecturas cum cognitionibus exploratis confundant. Quis novit, exempli cauſâ, cur venena, vel exiguâ copiâ propina-

ta,

ta, mortem inferant; aut cur Opium ſoporem inducat? Horum & innumerabilium aliorum phænomena ſunt nota, cauſæ etiamnum in *Democriti* puteo latent & latebunt.

CAPUT XVI.

De Perfecto & Imperfecto.

1. INter ideas abſtractas, quibus conſiderandis occupantur Metaphyſici, non ultimum locum tenent *perfectio* & *imperfectio*, quia longè maximus eſt vocabulorum *perfectus* & *imperfectus*, in ſermone cùm Philoſophico, tum quotidiano, uſus. Sunt quidem inter recentiores Philoſophos viri eximii, qui volunt adeò perſpicuum eſſe quid ſit *perfectum*, ut ea vox non non magis definitione, quàm vocula *eſſe*, indigeat. At ex ſequentibus eos hallucinari ſatis liquebit.

2. Vox *perfectus* petita eſt ab rebus, quæ arte fiunt, & quæ *perfectæ* dicuntur, ubi nulla re indigent ampliùs ad eum uſum præſtandum, cui ab Artifice deſtinatæ ſunt. Ita perfectum eſſe dicitur Horologium, cui nihil deeſt eorum, quæ ad Horologii uſus præſtandos neceſſaria ſunt. Similiter, apùd Græcos, τέλειον dicitur, cui τέλος, impoſitum eſt; hoc eſt, *finis*.

3. Deinde ea vox ab rebus, arte humanâ confectis, etiam ad res ſpirituales & metaphyſicas ideas tranſlata eſt. Unde de perfectione Dei, Spirituum, virtutum, ratiocinationum &c. loquimur. Hinc quoque gradus perfectionum

num animo fingimus, dicimúſque eſſe animalia aliis alia perfectiora, Spiritus eſſe perfectiores corporibus &c. Ubi autem hæc vox ad res ejuſmodi efferendas adhibetur, non eſt unius ſignificationis.

4. Generaliter quidem perfectum eſſe dicitur quidquid omnibus proprietatibus, quæ ad ejus eſſentiam pertinere putantur, præditum eſt; ſed præterea multas ea vox habet poteſtates.

5. I. Perfectum vocare ſolent *abſolutè*, *aut ſecundùm quid*. Abſolutè *perfectus* dicitur *Deus*; quod licèt interpretatione indigere nōn putet *Carteſius*, attamen paucis explicabimus. Quando ergo dicimus Deum eſſe *perfectiſſimum*, nihil aliud intelligimus; niſi Deo omnes omnium rerum proprietates reales, ſine ullius defectûs miſtura, ineſſe; quod inde colligimus, quòd omnia creaverit, & in ſe potentiâ habuerit, priuſquàm actu exſtiterint; atque, ex iis quæ creavit, innumera alia, ac denique quidquid animo concipimus ab eo poſſe fieri intelligamus. Omnia itaque omnium rerum quæ ſunt ac eſſe poſſunt includit genera. Verùm hoc copioſiùs & planiùs in Pneumatologia oſtendemus. Ceterùm Deo collatæ Creaturæ *imperfectæ* omnes dicuntur; hoc ſenſu, quòd tot proprietatibus, quot Deus, nulla prædita ſit.

6. II. *Perfectum* eſt *ſecundùm quid*, aut *quoad ſpeciem*, id cui nihil deeſt eorum, quæ exiſtimamus ad ſingularem ejus ſpeciem pertinere. Exempli causâ, perfectum eſt triangulum æquilaterum, quando tres ejus anguli ſunt æquales.

Im-

Imperfectio, quæ huic opponitur perfectioni, ſita eſt in privatione proprietatis, quæ rei, pro ejus genere, ineſſe deberet. Ita triangulum diceretur imperfectum, cujus aliquod latus deeſſet aliqua ex parte, aut pro angulo ſectionem aliquam circuli haberet.

7. III. Perfectum eſt, *quoad partes*, ſive *integritatem*, id cui omnes partes ejus, quod perfectum dicitur, inſunt. Ita integrum eſt triangulum, quod tres ſuos angulos & latera integra habet. Imperfectio huic perfectioni oppoſita eſt *mutilatio*, quâ pars rei, de qua agitur, deeſt.

8. IV. Perfectio eſt *graduum*, ubi rei proprietates ſunt in ſuo genere abſolutiſſimæ. Imperfectio, in gradibus ſita, inde oritur, quòd proprietates magis intendi poſſint. Eo ſenſu res unius ejuſdémque generis inter ſe conferuntur, & aliæ aliis perfectiores dicuntur; licèt ad ſpeciem quod adtinet, æquè ſint perfectæ, neque una plures habeat partes, quàm altera. Ita perfectiſſimum dici poteſt aurum, quod eſt coloris flaviſſimi, ponderis maximi & minimam omnium igne exploratum patitur diminutionem; contrà minùs perfectum quod colore pallidiore, levius eſt, & minuitur magis igne coctum. Vir eſt perfectiſſimus, qui maximè omnium illis pollet virtutibus, iiſque eminentiſſimis, quæ virum decent; minùs perfectus, in quo ſunt minores ejuſmodi virtutes.

9. V. Perfectio eſt *eſſentialis*, vel *accidentalis*. Prior ibi eſt, ubi omnia adſunt quæ ad eſſentiam neceſſaria ſunt, ut in circulo circumferentia æqua-

qualiter undequaque à centro diſtans. Poſterior, ubi ſunt quædam accidentia, quæ ad ornatum aut majorem rei uſum faciunt; ut virtutes homini, quippe accidentales perfectiones, eò quòd iis deſtitutus non minùs homo eſſet.

13. VI. Perfectio eſt *ſpeciei cum ſpecie collatæ.* Ita quadrupedes beſtiæ dicuntur eſſe perfectius animal piſcibus, & avibus; Angeli perfectiores Hominibus; Deus perfectior Angelis. Perfectio illa eſt ſita in eo quòd in una ſpecie ſint, aut plures perfectiones ſeu proprietates, quàm in alia, aut proprietates latiùs patentes. Ita in Deo ſunt proprietates quæ non ſunt in Angelis; & præterea eæ proprietates, quæ ſunt communes Deo & Angelis, in Deo latiùs patent. Deus in ſe continet omnium rerum proprietates, quâ proprietate carent Angeli. Deus item intelligit, Angeliſque intelligunt; ſed Dei intellectio ad plura porrigitur, quàm Angelorum. Hoc uno modo poſſunt ſpecies inter ſe conferri, præſertim ſi habeant inter ſe aliquid commune, qualis eſt intellectio, quâ Deus, Angeli, & Homines præditi ſunt. Quando verò nihil eſt inter eas ſpecies commune, numerantur ſpecierum quæ comparantur proprietates & defectus; atque ea ſpecies quæ habet plures proprietates & pauciores defectus, perfectior dicitur. Ita Spiritus perfectiores Corporibus, quòd plures ſint in iis proprietates, minores defectus, habentur. Corpora ſunt tantùm extenſa, diviſibilia, impenetrabilia, ſolida, variarum figurarum capacia, mobilia; ſed ſe ipſa non movent; deſtituta ſunt omni cog-

cognitione & ſenſu, non poſſunt obſtare quin comminuantur vi majore &c. Spiritus verò cognoſcunt, ſentiunt, corpora agunt innumeris modis, &c. ſunt ab omni corporeo impetu tuti, non indigent alienâ ope ad cogitandum, &c. Hoc exemplo uſus ſum, non quòd mihi compertum ſit quidquid modò dixi eſſe verum; ſed quia verum vulgò creditur, eóque poſito, Spiritus perfectiores dicuntur Corporibus. Ceterùm meminiſſe nos oportet, periculoſum eſſe res diverſorum generum inter ſe conferre; quoniam, in enumeratione proprietatum, eas tantùm adtingimus quæ ſunt nobis notæ; ideóque potiùs ideas noſtras inter ſe, quàm res ipſas conferimus. Accidit autem facilè, ut ideæ duarum rerum non ſint pariter adæquatæ, hoc eſt, ut norimus rem quampiam meliùs quàm aliam; quo fieri poſſet ut temerè perfectiorem judicaremus eam quæ notior eſſet, tantùm quia minùs notæ nobis proprietates alterius eſſent.

CAPUT. XVII.

De Finito & Infinito.

1. OMnia Entia, cujuſcumque tandem ſint naturæ, finita ſunt aut infinita; ideòque doctrina de Finito & Infinito pertinet ad eam partem Philoſophiæ, quæ de iis quæ omnibus Entibus conveniunt, agere ſolet. Ac ſanè ſunt hoc in negotio nonnulla Philoſophorum meditatione digniſſima, quod ex ſequentibus liquidum futurum.

vocamus, ea valde eſt confuſa; quoniam ſimul duo conjungimus, quæ conjungi nequeunt, finitum cum infinito. Etenim nullum ſpacium clarè concipere poſſumus tantum, cui aliquid addi nequeat; adeóque omnis idea ſpacii, actu intellectui noſtro obverſantis, eſt finita. Attamen dicimus id ſpacium, quod animo concipimus, eſſe infinitum; quia ſimul animo ideam *inexhauſtibilitatis*, ſi ita loqui licet, aut ἀνεξαντλησίας, ſi Græcâ voce fictâ uti quis malit, intuemur.

6. Itaque ſi id eloqui velimus quod intelligimus, nec ulteriùs progredi, dicemus: 1. nos ideam claram habere *inexhauſtibilitatis*, quæ tamen eſt negativa, nihil enim tunc intelligimus, ſi propriè loquamur, in abſtracta illa idea; præter negationem limitum, vel *hauſtibilitatis*. At obſervandum hanc ideam negativam ſtatuere eſſe aliquid poſitivum, nempe, extenſionem, quam meram negationem nemo dixerit; & quæ majorem Entitatem involvit, quàm ea omnia quæ finibus incluſa eſſe exiſtimamus. Si enim Extenſio parva eſt aliquid poſitivum & reale; multò magis ea, quæ infinita eſt. 2. Nos ideam quidem, aliquam, eámque poſitivam animo obverſantem habere, quando cogitamus de re infinita in concreto, ſed ei propriè non convenire infinitatem, quandoquidem nullam extenſionem, cui nihil poſſit addi, actu capimus.

7. Sub hoc Infinitatis genere continetur alia Infinitas, quæ poteſt dici *Diviſionis*. Nam quemadmodum materiæ, ac extenſioni partes poſſent in infinitum addi: ita eidem in infinitum

detrahi poſſunt; cùm nulla ſit tam parva extenſio, quâ minor intelligi nequeat. Quod diximus de Infinitate additionum, quâ quantumvis progrediamur, numquam ad finem pervenimus; id intelligi etiam debet de Infinitate detractionum, quâ quantumvis retrogrediamur, numquam ad partem, ex qua nihil detrahi queat, devenimus. De Diviſibilitate, pluribus agemus in *Phyſica*.

8. II. Alterum genus Infiniti eſt *infinitum duratione*, duplex quidem; ut oſtendimus, ubi de Duratione egimus. Eſt enim infinitum cùm ratione præteriti, tum etiam futuri temporis; & infinitum, ratione futuri tantùm.

9. Eodem modo philoſophandum de Infinitate durationis, ac de Infinitate extenſionis. Scilicet, nullam tantam poſſe durationem fingi, cui addi aliquid non poſſit. Si adderentur in æternum infinitæ *Periodi Julianæ*, numquam ad finem perveniretur; nam addere in æternum, & numquam ad finem pervenire unum idémque ſunt. Hîc quoque ἀνεξαντλησίαν, negativo conceptu, ſatis clarè intelligimus; ſed durationis ἀνεξαντλήτου idea, quæ animo noſtro præſens eſſe videtur, quando de ea cogitamus, omnino fallax eſt, & ex duabus ἀσυστάτοις ideis, finita, nempe, duratione, & negatione terminorum, conſtat.

10. III. Cùm non adipiſcamur ideam extenſionis, aut durationis infinitæ, vel potiùs *infinitatis extenſæ* & *durantis*, niſi poſtquàm deprehendimus eſſe in nobis vim addendi inexhauſtam; hoc ipſo ideam tertii generis Infinitatis,

tis, quæ pertinet ad *Numeros*, formamus. Ideóque nullum eſt diſcrimen inter hanc Infinitatem, quod ad ejus naturam adtinet, & alias. In aliis conſiderantur Entia quædam, in hac numeri abſtracti, ſine Entibus; quod ad ipſam Infinitatis naturam nihil facit.

11. Poteſt tamen hoc diſcrimen, inter tres memoratas Infinitates, externum ſtatui In *Numeris*, quando incipimus ab Unitate, videmur eſſe veluti in extremitate lineæ, quam ex altera parte in infinitum porrigimus. In *Duratione* utrinque infinitos revolutionum quarumdam numeros, in præteritum & futurum, extendimus. In *Spacio*, ſumus veluti in centro quodam, ex quo quaquaversùm repetitas in infinitum menſuras ex æquo projicimus.

12. IV. Infinitas *perfectionis*, quod quartum genus eſt, tribuitur ſoli Deo, & duplex quidem eſſe poteſt. 1. Perfectiones, ſeu proprietates Dei (nam hiſce vocabulis idem ſignificari oſtendimus) ſunt infinitæ numero. 2. Sunt infinitæ intenſione, ſi ita loqui liceat, ſeu gradibus.

13. Proprietates Dei dicuntur numero infinitæ, quòd nulla res animo concipi queat, quam efficere non poſſit; nulla natura intelligi, quam creare nequeat. Quoniam autem nemo dat quod non habet, ſi poteſt dare proprietates omnes poſſibiles; ſequitur eas omnes in Deo eſſe, adeóque infinitis eum gaudere perfectionibus; cùm poſſibilia infinita ſint, hoc eſt, tanto numero ut numquam exhauriri queant.

14. Eædem perfectiones gradu infinitæ ſunt,

quòd ad omnia objecta ad eas pertinentia porrigantur; nec ulla dici poſſit perfectio divina ſubſiſtere in gradu, quo ulterior aliquis detur. Exempli gratiâ, Potentia divina extenditur ad omnia poſſibilia; nec ulla res poſſibilis dici queat eſſe ultra divinæ Potentiæ fines; quos nullos habet, non magis quàm rerum poſſibilium numerus. Scientia divina ſimiliter porrigitur ad omnia quæ ſciri poſſunt, nec quidquam eſt ejus generis, quod divinam Scientiam ſuperet.

15. Verùm hac de re rurſus, in tertia Pneumatologiæ Sectione, ubi de Deo agemus.

CAPUT XVIII.

De Diviſione Entium in Genera & Species.

1. AD ea quæ de Ente in genere dicuntur, pertinent quæ ſolent de Entium in Genera & Species diviſione tradi; quæ diviſio, duplici de ratione, eſt à Phiſophis inſtituta. Primùm in philoſophando, hoc eſt, in quærenda natura Entium ſibi ex parte notorum, ordinem ſequendum ſibi aliquem duxerunt; qui nullus fuiſſet, niſi Entia ad certas referrent claſſes, ſecundùm quas de iis agerent. Secundò, conſtitutâ naturâ Generum & Specierum omnium Entium, de ſingulis tutiùs ſe philoſophaturos judicarunt. Poſtquàm enim natura Subſtantiæ, exempli causâ, ſemel conſtituta eſt; cùm devenitur ad Ens quod ad Subſtantiarum ordinem refertur, jam eo ipſo quòd nu-

numeretur in Subſtantiis; nobis conſtat de eo nihil dici poſſe, quod ſit cum natura ſubſtantiæ ἀσύστατον; & contrà quidquid de Subſtantia notum eſt, de eo poſſe adfirmari. Tertiò inventa ſunt vocabula, quibus omnium Entium genera adpellarentur, & ſine quibus de iis tacendum fuiſſet, aut certè incommodè loquendum.

2. Luſtratis omnibus quæ norant Entibus, propriè dictis (Relationes enim, quæ Entia impropriè dicta, hîc omittuntur) Philoſophi nullum animo ſuo occurrere deprehenderunt, quod non poſſet referri ad hæc duo ſumma genera, *Subſtantiam* aut *Accidens*. Subſtantiam vocant id *quod non indiget ſubjecto ad exſiſtendum*, *ſed per ſe eſt*. Corpus eſt Subſtantia, quia nulli ſubjecto inhæret, ſed ſeorſim ab omni alio eſt. Accidens eſt *quod ſubjecto inhæret*, *nec ſine ſubjecto eſſe poteſt*; ut figura, quæ ſine corpore figurato eſſe nequit.

3. Subſtantiam rurſus & Accidens Philoſophi dividunt in varias ſpecies. Accidentis tamen diviſiones non ita adcuratè perſequuntur, quia ſunt nimio numero; nam quamvis novem tantùm ſpecies, in Ariſtotelicis Categoriis, recenſeantur, poſſent multò plures memorari.

4. Miſſis ergo Accidentis diviſionibus, Subſtantia primùm dividitur in *Increatam* & *Creatam*, ſeu *Creatorem* & *Creaturas*. Increata eſt Deus; de quo vide Pneumatologiæ Part. III. reliquæ omnes, quæcumque tandem ſint, creatæ. Deus unus eſt, res enim una tantùm eſt, in qua perfectiones omnes inveniuntur,

R 5 nec

nec ullâ imperfectione finitæ ſunt.

5. Creatæ Subſtantiæ dividuntur in Subſtantias *Vitales* & *Non-vitales*. Subſtantiæ Vitales ſunt, quibus ineſt principium *Vitæ*, quæ eſt vis quædam agendi, quæcumque ſit, quæ non extrimſecus advenit, ſed ineſt ipſi rei viventi. Subſtantiæ verò Non-vitales ſunt, quæ nullum ejusmodi principium habent, ſed ſunt dumtaxat paſſivæ; quales ſunt mera & nuda extenſio, & Subſtantiæ corporeæ, in quibus ad extenſionem accedit ſoliditas & diviſibilitas. Hæ enim ſunt per ſe omni vitali principio deſtitutæ, nec quidquam poſſunt agere. Diſtinguuntur iterum in *Corpora ſimplicia*, ſeu *homogenea*; & *miſta*, ſeu conflata ex variis corporum generibus. Simplicia finguntur elementa, quibus, ut aiunt, omnia corpora conſtant, qualia *Empedocles* dicebat eſſe *terram*, *aquam*, *aërem* & *ignem*; ſed quàm verè, non quæremus, in hoc loco. Miſta rurſus ſunt *organica*, ut Plantarum & Animalium; vel organis deſtituta, ut metallorum, lapidum &c. corpora.

6. Subſtantiæ Vitales ſunt *conſcientiâ internâ præditæ*, vel ea deſtitutæ; hoc eſt, ſentiunt ſe vivere, ſeu agere; vel non ſentiunt. Conſcientiâ internâ ſunt præditæ, quæcumque ſentiunt, aut intelligunt, ac ratiocinantur. Ea verò carent, quæcumque vegetantur quidem internâ vitâ, ſed nequaquam ſentiunt.

7. Ut à poſterioribus pergamus Entia in claſſes ſuas dividere, *Subſtantiæ Vitales vegetativæ* eæ ſunt quæ curant formationem & vegetationem Plantarum & Animalium; hæc enim ſolis mechanicis cauſis fieri non videntur. Quemadmo-

modum enim nemo intelligat prima rudimenta Animalium & Plantarum, quæ ſeminibus continentur, ſolis mechanicis legibus fieri, ita ut ſine interventu ullius principii activi formentur: ſic nec, ſine principio activo, vegetari, ali ac moveri queant. Poſſumus quidem, ut Phyſicæ Lib. IV. diximus, oſtendere quæ ſit mechanica ratio corporis Plantarum & Animalium, & quibus viis iis adminiſtretur alimentum, quibúſve organis moveantur; ſed præter hæc adcuratiores Philoſophi contendunt eſſe principia quædam activa, quæ œconomiæ Vegetabilium præſunt, quemadmodum præfuerunt primæ eorum formationi. Conſtat quidem in nobis hæc non fieri, operâ Mentis noſtræ, ſeu Subſtantiæ cogitantis quæ eſt in nobis; quoniam neſcit quomodo hæc fiant, niſi ope ſenſuum & meditationis; neque poteſt ea per ſe curare, promovere, aut impedire. Imò ne ſentimus quidem hæc in noſtro corpore fieri; neque enim Mens noſtra ſentit motum liquorum, qui per tot varios tubos, qui Anatomis demum, & ne omnes quidem noti ſunt. Igitur in nobis principium intelligendi, ac ſentiendi non idem eſt, ac principium vegetationis. Idem dicendum de principio motûs, quamvis enim Mens noſtra imperet motibus nonnullis corporis, attamen eos ipſa non exſequitur, nec novit quomodo imperia illa ſua exſequutioni mandentur, ut obſervavimus *Pneumatologiæ* Sect. I. cap. 6. Sed ut meris Mentis imperiis, corpus moveri jubentis, parere non poteſt ſolus Mechaniſmus res ſurda &c. per ſe actionis nullius capax: ita nec ſolus vegetationis & nutritionis œconomiæ ſufficere poteſt.

8. *Sub-*

8. *Subſtantiæ vitales ſenſitivæ* ſunt Animalia, quæ in duos ordines dividuntur, quorum alia *Bruta* dicuntur, alia *Rationalia*. In utriſque præter vegetativum principium, eſt principium ſenſitivum, ſeu Subſtantia Vitalis ſentiens, & quæ etiam ratiocinatur; quamvis non eadem ſit præſtantia ejus principii, in Brutis & Rationalibus, ut oſtendimus Phyſicæ Lib. IV. Cap. 2. Ideò hominibus collatæ pecudes *Brutæ* dicuntur, non quòd ſenſu & ratiocinatione omni ſint prorſus deſtitutæ; ſed quòd earum ratiocinatio, ad humanam, nequaquam accedat. Nec negandum eſt gradibus perfectionis variari ſpeciem, cùm ejus axiomatis Scholaſtici nulla ſit certa ratio. Iterum Animalium brutorum poſſunt conſtitui varii gradus, ſeu ſpecies, ut diximus Phyſicæ Lib. I. Cap. IV. §. 28. Sed rem hîc adcuratiùs proponemus.

9. I. Infimus gradus Subſtantiarum Vitalium ſentientium eſt earum, quæ ſunt conjunctæ cum corporibus eorum Animalium, quæ loco cuidam adfixa ſunt, nec inde moventur, ut Oſtreæ, aliáque Conchyliorum genera, quæ nullo ſenſu prædita ſunt, præter tactum; nulla enim reliquorum ſenſuum organa, aut indicia in iis deprehenduntur. II. Supra hæc Animalia ſunt quæ duos ſenſus habent, tactum & guſtum, cum facultate ſe ſe movendi; ſed organis omnibus ſunt deſtituta, præter muſculos; ut Cochleæ, ſeu Limaces qui teſtam circumferunt. III. Proximè ſuperiores ſunt Vermes, qui habent eoſdem duos ſenſus & ungues, ſed ſine cruri-

bus

bus ac pedibus. Unguibus utuntur, ad progrediendum faciliùs in corpore, cui adhærent. IV. Supra hos ſunt Erucæ, quæ habent præterea pedes unguibus inſtructos, quibus adſcendunt in arbores, foliiſque ſuſpenduntur. Verùm temerè moventur & lentè, quia carent oculis. V. Ad ſuperiorem ordinem pertinent, quæ præterea viſu prædita, & motum habent facilem & celerem, ope crurum & alarum, qualia ſunt Inſecta volantia. VI. Superiùs collocandi ſunt Piſces, qui & odoratu ſunt inſtructi, ſed ſunt muti & ſurdi. VII. Hinc gradus fit ad Aves, & Quadrupedes, quæ habent præterea auditum & vocem. VIII. Supremus denique ordo eſt Hominum, qui ſermone & intelligentia ſunt præditi, quibus multùm reliqua omnia Animalia ſuperant.

10. Præter Vitalem illam Subſtantiam, quæ à nobis *Mens Humana* vocatur, poſſunt eſſe aliæ Vitales Subſtantiæ, eâ præſtantiores, variorum ordinum. Quemadmodum enim ſunt in Animalibus & varia corpora & varii ordines principiorum vitalium: ſic in rebus Intelligentibus facilè poſſunt capi varii gradus, quorum aliis alii præſtantiores ſunt, antequàm perveniatur ad eum, cujus præſtantiæ nihil addi poteſt; nimirum, Deum. Nec tantùm poſſunt intelligi varii illi ordines Subſtantiarum Intelligentium, ſed omnino eſſe videntur; ſi de immaterialibus Dei operibus judicium ferre ex materialibus liceat. Cur enim tantam Naturarum varietatem, tótque perfectionum gradus in materiali mundo creaſſet; in intele-

lectuali verò, nihil præter Mentem Humanam feciſſet? Cur tot vitalium naturarum genera infra hominem creaſſet, nullum verò ſupra hominem collocaſſet? Immenſus profectò eſt hiatus inter Humanam Mentem & Deum, qui niſi ordinibus variis Intelligentiarum, aut Spirituum impleretur, quoad licet, diſſimilis ſibi in ſuis Operibus eſſet Deus. Ac ſanè Sacræ Litteræ nos docent eſſe Angelos, eóſque variorum ordinum inter nos & Deum; ita ut Revelationi optimè conveniat, cum eo quod Recta Ratio dictat.

11. Poſſunt eſſe I. Angeli, qui ſint compoſiti tenuiore corpore & Intelligentia, quæ ope illius corporis ſentiat; ſed præſtantiore modo quàm nos, quamvis eum non adſequamur. Etenim ut qui ſunt cæci nati non formant ſibi ideam noſtri visûs: ſic poſſunt eſſe ſenſus, in præſtantioribus naturis, quorum ideam nullam nos habemus, uti nec ipſi qui ſimus à brutis intelligimur. Quis ſcit annon ſint Intelligentiæ hujuſmodi, quæ ampliſſimum Univerſi ſpacium integrum ſimul videant, ut aliquot Vortices, cum omnibus eorum Planetis, eâ magnitudine quâ ſunt reverâ, omnibuſque quæ in iis ſunt & fiunt, ſine ulla lucis corporeæ opera? Annon etiam, in hac ipſa re, innumeri queant eſſe gradus? II. Poſſunt capi Intelligentiæ, tametſi omni corpore exutæ, tamen Imaginatione, qualis eſt noſtra, præditæ; adeoque obnoxiæ incommodis, quæ ex Imaginatione profluunt. III. Poſſunt eſſe Intelligentiæ aliis aliæ perfectiores, in ipſa intelligendi ratione, quamvis Phantaſiæ imaginibus
eſſent

eſſent deſtitutæ. Hiſce de rebus copioſiùs agere poſſemus, niſi ſatius duceremus conjecturis modum imponere; quàm in nimio errandi periculo verſari. Sed de his variarum Intelligentiarum ordinibus, ceteriſque omnibus, quibus divina opera diſtinguuntur, adeundus vir acutiſſimus *Nehemias Grewius*, Libro II. Coſmologiæ Sacræ.

12. Nemo autem à nobis poſtulet adcuratas definitiones omnium generum Entium, quæ memoravimus; profitemur enim Subſtantiarum intimas naturas nobis eſſe ignotas, nec quidquam de iis proferre poſſumus, niſi proprietates quaſdam, experientiâ tantùm atque à poſteriore nobis notas. Satis autem eſt compertas nobis eſſe haſce proprietates, ut adfirmare poſſimus eſſe Naturas quibus inſunt, neque enim ſunt Accidentia ſine Subſtantiis; nec Subſtantiarum varietates ac diſcrimina aliunde haurire ſolemus, quàm ex differentia proprietatum nobis notarum.

13. Hîc eſſent multa in medium adferenda, quæ jam expoſuimus *Logices*, P. I. C. VII. & VIII. ubi de Generibus & Speciebus egimus; idem enim eſt hîc erroris periculum, quod ex doctrina vulgari de Generibus & Speciebus oritur. Verùm quæ locis Logices laudatis diximus inde peti, atque huic aptari loco poterunt.

FINIS.

I N-

INDEX CAPITUM

ONTOLOGIÆ.

PRæfatio. Pag. 291
CAP. I. *De Ente, ejúſque proprietatibus in genere.* 298
II. *De Uno, Vero & Bono.* 302
III. *De Multiplicitate, Compoſitione, Diſtinctione, Oppoſitione & Ordine.* 308
IV. *De Eſſentia & Exſiſtentia.* 314
V. *De Duratione ejúſque generibus.* 318
VI. *Obſervationes de Durationis menſura & Axiomata de Exſiſtentia, ejúſque continuatione.* 322
VII. *De Toto & Partibus.* 327
VIII. *De Suppoſito & Perſona.* 330
IX. *De Cauſa & Effectu.* 335
X. *Axiomata Metaphyſica de Cauſis.* 339
XI. *De Fine.* 354
XII. *De Subjecto & Adjuncto.* 359
XIII. *De Neceſſario & Contingenti.* 362
XIV. *De Poſſibili & Impoſſibili.* 373
XV. *De Potentia & Actu.* 378
XVI. *De Perfecto & Imperfecto.* 383
XVII. *De Finito & Infinito.* 387
XVIII. *De Diviſione Entium in Genera & Species.* 392

F I N I S.

A 01 1453786

Digitized by Google

Digitized by Google

11830

Digitized by Google